

MÁSODIK RÉSZ.

V A G Y O N I J O G .

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

MARODIK RESS

740701106

Large area of extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

ELSŐ SZAKASZ.

A VAGYON ÁTALÁBAN.

---

278. §. A vagyon fogalma.

Vagyonnak ¹⁾ nevezetik átalában minden tárgy, mely vagy a természet vagy a jog körében létellel bír; mely egyszersmind a személytől (lásd f. 1. §.) természetileg és jogilag különbözik, és ennek használatára szolgál ²⁾.

279. §. A vagyon különbségei.

Azon változatos különbségek, melyek a gazdag természet alakító ereje által a tárgyak ezreiben színre hozatnak, többféle iránypontokat jelölnek meg, melyekből megannyi felosztások rendszerei indulnak ki; mindazon megkülönböztetést azonban, mely a jog körén kívül eső termé-

---

¹⁾ A vagyon különféle név alatt jó elő a törvényekben, mely elnevezések részint általános értelemben, részint egyes osztályok szerint jelölik és különböztetik meg a tárgyakat a személyektől; így a római jogban a „res“ — dolog —, az austr. általános polg. könyvben, ennek megfelelőleg a hasonértelmű „Sache“ —, a code napoléon-ban „des biens“, s a magyar jogban az ezzel egy jelentésű „javak“ vagy „vagyon“ — egyetemes czim használtatik; míg egyéb elnevezések alatt ez általános fogalomnak egyes osztályai, — jelesül „jóság“ alatt rendszerint a fekvőségek, „követelések“ alatt a más személyek ellen érvényesíthető jogok, és így tovább — foglaltatnak, amint a következő §§-okban kifejtendjük.

²⁾ E meghatározás a polgári magánjog köréből mindazon tárgyakat, melyek a személy használatára, s így sem köz- sem magánbirtoknak alapul nem szolgálhatnak, kirekeszti.

szeti jelenségeken és tulajdonokon épül ¹⁾ — érintetlenül hagyván, a jogtan egyedül oly minőségeire terjeszti ki figyelmét a javaknak, melyekkel a törvényhozás foglalkozik, és a melyek a törvényekre visszaható erővel bírnak.

280. §. A vagyon felosztása.

Minden vagyon, a törvények szempontjából, általában két főtulajdonnal bír; amaz a természeti minőségekből indul ki, utóbbi a jogszabályokat veszi alapul, -- honnan a javaknak két főosztálya keletkezik.

Természeti minőségeikhez képest különböznek a javak aszerint, amint egyenkinti vagy összvagyont, főtárgyat vagy járulékot képeznek, továbbá amint feloszthatók vagy oszthatatlanok, ingók vagy ingatlanok, elhasználhatók vagy elhasználhatatlanok, megbecsülhetők vagy megbecsülhetetlenek, testiek vagy testetlenek.

Jogi minőségeikhez képest pedig különböznek aszerint, amint uratlanok vagy birtokban levők, elsajátíthatók vagy forgalmon kívüliek, köz- vagy magánjavak, nemesiek és nemnemesiek, öröklöttek és szerzetek, adományiak és adományon kívüliek.

I. FEJEZET.

A vagyon különbsége természeti minőségek szerint.

281. §. Egyenkinti és összvagyon.

Minden tárgy, mely egy egészet képez, egyéb hasonnemű tárgyakkal összeköttetés nélkül, magában véve

¹⁾ Ely felosztását szemléljük a tárgyaknak az állat-, növény- és ásványországban, s a további számtalan alosztályokban, melyeket a természetrajz felállított. A jogtant a javak felosztásában más nézpontok vezetik; így a szántó föld, a földművelésre használt igás barmok, az erdők és függő termékek — megannyi külön tárgyai a természet három országának, különbség nélkül egy osztályba — az ingatlanokhoz számítatnak.

egyedül, — több egyenkintiek pedig, melyeket törvény vagy gyakorlat rendszerint a fajrokonságnál, s némely körülmények közt a birtokos azonosságánál fogva összekapcsol : öszsvagyonnak hivatnak ¹⁾).

282. §. Fővagyon és járulékok.

A vagyon, mely természeti s jogi minőségénél fogva egyéb tárgyaktól függetlenül, s önállólag létezik, fővagyonnak, — azok ellenben, melyek természetileg és jogilag a fővagyonból származnak, vagy azzal kapcsolatba tétettek, járulékoknak neveztetnek.

A járulékok ismét vagy elválhatlanok, melyek végképi megsemmisülésök nélkül a fővagyontól el nem különíthetnek; vagy szükségesek, melyek nélkül a földolog nem használható; vagy tetszésszerűek, melyek a tulajdonos akaratából járulnak a földologhoz, anélkül, hogy azok hiánya ez utóbbinak használatát akadályozná; vagy szerződésiek, melyeket a földologgal a felek közmegegyezése hoz kapcsolatba; vagy törvényesek, melyek a törvény rendeletéből, vagy a bíró ítéletéből származnak ²⁾).

283. §. A járulékok jogi természete.

Általános szabály a járulékokra nézve, mikép azok a fővagyon jogi természetét követik — „accessorium sequitur suum principale.“ (II : 52.) Innen önkint következik :

¹⁾ Ily egyenkinti vagyon, magában véve egy könyv, egy ló, egy eke stb. Öszsdolgok a fajrokonságnál fogva : könyvtár, ménes, gazdasági beruházás stb. Ha a javak összesége a tulajdonos egységén alapul, akkor a fajrokonság tekintetbe nem vétetik, s egy ugyanazon személyhez tartozó minden dolgok egy általános osztályban egyesülnek, — ilyenek : az uradalom, hagyatéék, csődvagyon stb.

²⁾ Elválhatlan járulékok péld. a festmény, falon vagy érclemezen; szükséges : az ajtó az épülethez, a kulcs a zárhoz; tetszés szerinti : a falba beékeltek szekrények, kazánok, oltóeszközök stb. szerződésiek : kamatok a főadósság —, kezesség a főadós — s kötbér a főszerződés mellett; törvényesek a törvény rendeletéből : a voltjobbágytelkek haszonvételei, a birtokban nyugvó jogok és kiváltságok; s a bíró ítéletéből : a megítélt perköltés, fájdalomdíj stb.

1. az, ki a fővagyon tulajdonul bírja, egyszersmind a járulékoknak is birtokában van, — s viszont, ki a földlog tulajdonosa lenni megszűnt, birtokosi minőségét a járulékokra nézve is elvesztette ;

2. az, ki valamely főtárgy birtokába szerződés által jut, hanemha az ellenkező világosan kikötöttet — egyszersmind a járulékokat is megnyeri ¹⁾);

3. a járulékok a földologgal egyenlő törvényhatóság alá tartoznak (II : 52. cz. 3. §.), — mennyiben van ezen szabály alul kivételnek helye, a törvénykezési eljárás határozza meg; (Ökröss : törv. eljárás 64. §.)

4. azon körülmény, hogy valamely tárgy a fővagyonnal állandó kapcsolatba hozatik, némely esetben annak egyéb tulajdonait is átváltoztatja ²⁾).

Mihelyt a járulék törvényileg szabados módon s az állag sérelme nélkül a fővagyontól elválasztatott : ennek természeti s jogi minőségét nyeri, s valameddig önállóságát el nem vesztette, földolognak tekintetik ³⁾).

¹⁾ Ezen általános szabálytól némely esetben eltérésnek van helye, s a főtárgynak szerződésileg történt átruházása nem máskép ad jogot a járulékok birtokba vételéhez, mint, ha a szerződés ez utóbbiakra is kiterjesztetett. Így a gazdasági eszközök kétségtelen járuléka az ingatlan birtoknak, — de a ki az ingatlant, mint fővagyon megvette, a rajta levő gazdasági eszközöket maga ezen vétel erejénél fogva meg nem nyeri, sőt ez utóbbiak értéke a fővagyon vételárától csőd esetében is gondosan elkülönítendő s az ingókhöz csatolandó. (1840 : XXII. 109. §. orszb. szab. IV. 3. §.) A még le nem takarított termés hasonlóul járuléka a szántóföldnek, — de ha az adásvévesi szerződésben oly kifejezések nem használtattak, melyekből a függő termések átadása nyilván, vagy hallgatólag következik : ez utóbbiak beszédésére az előbbi tulajdonos van jogosítva.

²⁾ Ennek legvilágosabb példáját az ingóságok adják, melyek a fővagyonnal kapcsolatban, a járulék minőségével egyszersmind az ingatlanok természetét öltik fel. Így a földbe vetett mag, a gazdasági felszerelvények, melyek földmivelés végett a birtokba beruháztatnak, beépített fa — vagy vaskészletek ingatlanoknak tekintendők.

³⁾ A járulékoknak a fővagyontól elkülönítését két körülmény, t. i. a lehetőség és törvény — akadályozza ; az előbbinek akkor van helye, ha az egyesülés előtti állapotba visszahelyezés

284. §. Felosztható és oszthatlan vagyon.

A vagyon, mely minőségénél fogva természetileg, vagy eszményileg kisebb részekre szakíthatatik, feloszthatónak¹⁾, azon javak ellenben, melyeknek több részekre osztását az állag sérelme nélkül eszközölni lehetetlen, vagy eldarabolását a törvény nem engedi, oszthatlanoknak neveztetnek²⁾. A feloszthatóknak eldarabolt kisebb részei, mihelyt az osztály végbe ment, magukban véve önállóak s külön külön egészeket képeznek.

a járulék megsemmisülése nélkül nem eszközölhető, mint az elvetett mag, a harangba beolvasztott ércz stb., — utóbbit a törvény esetről esetre világosan meghatározza. Így a bánya tartozékai, különösen az a mellett létező, s annak üzemére rendelt állatok, gépek, szerszámok és eszközök, a létező anyag-szer —, termésbeli és egyéb készletek, s az iparüzlet minősége szerint még eladható állapotban nem létező érczek és hutatermékek (1854. máj. 23-án kelt általános bányatörvény 121.§.) a bánya elválaszthatlan tartozékaiul tekintendők. (orszb. szab. IV. 3. §.) A belső és külső telket egymástól elszakítani, felsőbb engedély nélkül nem szabad (1836 : IV. 9. §.); valamint a telek némely tartozékait, legyen az szántó föld, rét-, vagy legelőjárandóság, mely a telekkel, mint fővagyonnal egy telekkönyvi jószágtestet alkot, hatósági engedély nélkül elválasztani hasonlóul tilalmaztatik. (1855. dec. 15-kén kelt telekk. rend. 55. 56. §§.)

- 1) A felosztható vagyon kisebb részekre osztása természetben vagy eszményileg történik, — így osztatik fel péld. a nagyobb mennyiségű buza mérőkre, a bor akókra, a föld holdakra stb.; így osztatik meg a jog, vagy az örökség eszményileg, az az : természetbeni kihatás nélkül több jogosultak vagy örökösök közt, meghatározott hányadrészekre.
- 2) Némely vagyon felosztásának a lehetőség áll ellent; a gép-, s butorneműek, szétszedett állapotban rendeltetésök céljának meg nem felelnének, s a felosztás által előbbi minőségeket elvesztenék; más javak felosztását a törvény tiltja meg, — így a volt jobbágytelkeket $\frac{1}{4}$ részen alul eldarabolni (1836 : V. 4. §.), a városi telkeket felaprózni s részenként árverés alá bocsátani (1836 : XV. 17. §.), a hitbizományi javakat bármiképen felosztani (1688 : 9.), végre az előbbi §-ban tett jegyzés szerint, a telekkönyvi jószágtestet, hatósági engedély nélkül eldarabolni (1855. dec. 15-én kelt telekk. rend. 55. 56. §§.) nem szabad.

285. §. Ingó és ingatlan vagyon.

Oly vagyon, mely állagának sérelme nélkül vagy önként helyet változtathat, vagy külerő hozzájárultával egy helyről más helyre áttétethetik : ingónak, ellenkező esetben ingatlanak hívatik. E megkülönböztetés azonban, mely a dolgok természeti minőségén alapul, részint a törvény rendeleténél, részint a tulajdonos akaratánál fogva módosítást szenved, s míg az ingatlan vagyon, elzálogítás esetében az ingókhoz számítottatik ¹⁾, más viszonyok közt ez utóbbiak is ingatlanoknak tekintendők ²⁾.

286. §. Elhasználható és elhasználhatlan vagyon.

Az ingóknak oly nemei, melyek természeti minőségekhez s rendeltetésökhöz képest nem másképp, mint fogyasztás vagy felemésztés által szolgálnak a személy használatául : elhasználhatóknak, — egyéb ingók pedig, valamint az ingatlanok kivétel nélkül — elhasználhatlan javaknak neveztetnek ³⁾. Valahányszor a személyek közt dolgok átengedéséről, vagy az átengedett visszatérítéséről van szó, az elhasználható javaknak mennyisége és minősége, az elhasználhatlanoknak pedig azonossága és minősége jönnek tekintetbe.

1) A zálogbirtok, melynek tárgyaul esupán ingatlan vagyon szolgált, a záloghitelezőre és ennek örököseire nézve mindig az ingókhoz tartozott, s ezekkel egyenlő tekintet alá jött; mert a zálog visszaváltható lévén, folytonosan pénzürtéket képviselt, s a visszaváltás bekövetkeztével pénzre változott át. (I : 102. cz. 3. 4. §§.)

2) Mikép változik át valamely tárgy minősége azáltal, ha a tulajdonos akaratánál vagy a törvénynél fogva, valamely fővagyonnal járulékkép állandó kapcsolatba tétetik : fentebb a 283. §-ban bővebben kifejtetett.

3) Elhasználhatók : a pénz, élelmi szerek, italok stb., s elhasználhatlanok : a butorneműek, házi eszközök stb. Amazok az elfogyasztás után ugyanazon minőségű és mennyiségű dolgokkal térítettnek meg, illetőleg egészítettnek ki, — utóbbiak azonban a használat által sem lényegöket nem veszítik, sem alakjokat nem változtatják, vagyis azonosak és hasonló minőségűek maradnak. A javak ezen megkülönböztetése a kölcsön- és haszonkölcsönszerződésekben nyer leghatározottabb kinyomtatot.

287. §. Megbecsülhető és megbecsülhetlen vagyon.

A dolgok azon tulajdonsága, melynélfogva a személyeknek nagyobb vagy kisebb fokozatu hasznot nyújtanak, értéknek neveztetik. Minden dolognak, mely a magánjog tárgyát képezi, van bizonyos értéke (lásd f. 278. §.), mely, ha valamely más vagyonnal egybehasonlítás által a forgalom végett meghatározható: a vagyon megbecsülhetőnek hivatik. Oly javak, melyeknek értékét, a forgalom egyéb tárgyaival és közegeivel összehasonlítva, ekkép meghatározni nem lehet: megbecsülhetlenek ¹⁾.

288. §. A dolgok ára.

Valamely megbecsülhető vagyonnak pénzben kifejezett értéke annak árának hivatik; s az ár vagy rendes, mely a vagyon rendszerinti hasznához s általános értékéhez méretik, vagy rendkívüli, melynél a vagyonnak esetleges sajátsága s a tulajdonosnak ezen alapuló különös előszeretete is tekintetbe jö ²⁾. A javak becslésénél, hanemha a felek vagy a törvény másképp intézkedtek volna, — minden esetben a rendes vagy közönséges ár veendő zsinórmértékül ³⁾.

¹⁾ Ily megbecsülhetlen dolog a női szépség, a szülői szeretet stb. A szolgálatok, az ész szüleményei, sőt a gyám gondjai is, már értékesíthetők. (Lásd f. 265. §.)

²⁾ A rendkívüli — másképp kéjbecsár (pretium affectionis) oly minősége által van a tárgyaknak igazolva, mely egyéb hasonnemüeknél fel nem található. Ilyenek: a régiség, péld. okleveleknél, pénzeknél, művészet vagy mesterség tárgyainál stb; továbbá a vallásos kegyelet, péld. az ereklyéknél; a családi emlékek, péld. az ősök arczképeinél, fegyvereinél stb.

³⁾ Előbbi törvényeink a fennállott jogviszonyokhoz képest kétféle becstárt különböztettek meg (I : 133.), jelesül:

1) Közbecsü (communis aestimatio), melyet a törvény azon tárgyakra nézve, melyek az idézett I : 133. czimében névszerint elősoroltatnak, — meghatározott pénzösszegben s változatlanul megállapított, s melyek közül a nevezetesebbek itt következnek:

a) szilárd anyagból épült vár közbecsüje 100 marca.

b) egy benépesített nemes telek . . . . . 3 —

c) egy lakatlan nemes telek . . . . . 1½ —

289. §. Testi és testetlen vagyon.

Minden tárgy, mely érzekeink alá esik, testi, — ellenkező esetben testetlen vagyon. Ez utóbbiakat a jogok képezik ¹⁾).

290. §. A jogok felosztása.

A jogok ismét, — a szerint, a mint a személyt, valamely vagyon iránt, egyéb személyekre való tekintet nélkül, s ezek ellenében, tulajdonul illetik; vagy valamely kötelező

d) nemestelek, lakók és épületek nélkül	1 marca
e) egy benépesített jobbágytelek	1 —
f) lakó nélküli, de beépített	$\frac{1}{2}$ —
g) lakó és épületek nélkül	$\frac{1}{4}$ —
h) nemesi gyümölcskert, holdankint	3 —
i) jobbágyi	1 —
k) szántóföld egy ekére	3 —
l) hasonló kiterjedésű erdő, mely bizonyos jövedelemmel nem bír	3 —
m) erdőség, máskép szabad erdő, ekealja szerint	10 —
n) épületekre s makkoltatásra alkalmas erdő, ugyanezen kiterjedésben	50 —
o) egy hold kaszáló	$\frac{1}{4}$ —

Hasonlóan állapittatik meg a malmok, halastavak, monostorok, egyházak, kápolnák, ugyszintén az igás és legelőbarmok törvényes becsüje is, a mint az idézett I : 133. czimben olvasható.

2. Örök becsü (perennalis aestimatio) csak oly esetekben használtatott, midőn az örökbevallás vagy kötelezettségek folytán világcsán kiköttetett, avagy az ország közrendtartásaiban egyenesen kifejeztetett. (I. 133. cz. 5. §.) Az örökbecsü az előbbi összegét tizszeresen haladta meg. (U. o. 3. 4. §§.)

¹⁾ Ily testetlen javak, törvényeink szerint a királyi kisebb haszonvételek, — névszerint a vásárjog, italmérési, husmérési, vám- és révjog. Ide számithatók továbbá mindazon jogok, melyek valamely személyt, elvontan azok tárgyaitól, törvéynél vagy szerződésnél fogva illetnek, mint a birtok-, örökösödési jogok s a szabados és kénytelen szerződések minden nemei.

cselekvényből eredvén, csupán közvetve, s csak egy bizonyos személy ellenében gyakoroltathatnak : vagyonbani és vagyonhozi, — máskép dologbani és dologhozi jogok — ¹⁾).

II. FEJEZET.

A vagyon különbsége jogi minőségek szerint.

291. §. Uratlan és birtokban levő javak.

Némely javak a személyeknek természet- vagy jogszerinti tulajdonát képezik, mások senkinek birtokában nincsenek : az előbbieket birtokban levőknek, az utóbbiak pedig uratlanoknak neveztetnek. A dolgok azon jogi minősége, melynélfogva valamely személy tulajdonához nem tartoznak, vagy az előbbi tulajdonos akaratóból vagy a természet törvényeiből keletkezik; és így az uratlan javak vagy szorosabb értelemben uratlanok, mint a vadállatok, madarak és halak ²⁾, vagy elhagyottak, melyekről a volt-tulajdonos önkint és jogfentartás nélkül lemondott ³⁾.

¹⁾ E megkülönböztetése a jogoknak a római jogból ered, mely szerint : „*jura in re, seu in rem, seu jura realia, quae immediate in ipsam rem competunt, ideoque contra quemcunque tertium rei possessorem exerceri possunt;*“ és „*jura ad rem, vel in personam, vel jura personalia, quae rem solummodo mediate persequuntur, et ex obligatione oriunda tantum adversus determinatam personam exerceri possunt.*“ Vagyonbani jogok a birtok, szolgálat, zálog és örökösödés; vagyonhozi jogok a szabados és kénytelen szerződések.

²⁾ Mily korlátokat vonnak az uratlanságból eredhető szabad foglalásuk a vadászati és halászati jogok : alább a birtokszerezésnél fog előadatni.

³⁾ A birtokróli lemondás, ha egy harmadik személy javára történik, vagy kivándorlás és halál által következik be : a vagyont uratlanná nem teszi, s arra nézve az előbbi esetben az engedményesnek, utóbbiban pedig az örökösöknek jogai azon perczen fölélednek, melyben a volt-tulajdonos joga elenyészett.

292. §. Elsajátítható és forgalmon kívüli javak.

Különböznek továbbá a dolgok a szerint, a mint birtokba vehetők, vagy a közforgalomnak tárgyait nem képezhetik, — amazok elsajátíthatóknak, az utóbbiak pedig forgalmonkívülieknek neveztetnek. A birtokbavétel akadályai ismét vagy a javak természeti minőségéből, vagy a törvényből származnak; s ehhezképest az elsajátítást vagy kivétel nélkül mindenkire, vagy viszonylagosan a magán-személyekre nézve zárják ki. Mindazon javak, melyekre a birtokbavétel akadályai kiterjednek, egy közös néven közjavaknak hivatnak.

293. §. Köz- és magánjavak.

A közjavak, melyek a természet vagy az állam törvényei által forgalmon kívül helyezvék : részint szorosabb értelemben vett közjavak, részint egyházi, részint álladalmi, részint községi javak.

1. Szorosabb értelemben vett közjavaknak a természet oly tárgyai tekintendők, melyeknek használata vagy élvezete minden személy előtt egyiránt nyitva áll ¹⁾).

2. Egyházi javak alatt oly tárgyak értetnek, melyek a vallás szertartásai szerint isteni tisztelet s egyházi szolgálatok gyakorlatára szentelvek ²⁾).

¹⁾ Ilyenek a lég, folyók és tavak vizei, világosság stb. De mivel minden személy jogai, azon pontnál, hol mások jogai veszik kezdetüket, — elenyésznek : ezen jog is csak addig terjedhet, míg mások érdekeibe nem ütközik; a szabad élvezet tehát a vadászati, halászati, szolgalmi s egyéb jogok által korlátoztatik.

²⁾ Ide tartoznak : az egyházak, kápolnák, tornyok, harangok, oltárok, az egyház szerelvényei, temetők stb. Ily egyházi javakra nézve régiebb törvényeink a következőket rendelik :

a) a felszentelt helyek és tárgyak forgalmon kívüliek lévén, sem el nem idegeníttethetnek, sem egyháziakon kívül egyéb czélokra nem fordíthatnak; (szt. István : I. 1. szt. László : I. 29. Kálmán : I. 68.)

b) az egyházaknak romjai is tiszteletben tartandók és lehetőség szerint felépítendők (szt. István : II. c. 34. szt. László

3. Az államjavak, melyeknek tulajdona a honpolgárok egyetemét illeti : vagy szorosabb értelemben vett államjavak, — szabad élvezetül az állam lakosainak; vagy államvagyon, — kirekesztésével az egyesek birtok — s használati jogainak ¹⁾).

4. Községi javak, — s ezek ismét kétfélék, t. i. szorosabb értelemben vett községi javak, melyek használatára a község valamennyi lakosai jogosítva vannak, és községvagyon, melynek tulajdona az egyesek birtok — s használati jogainak teljes kizárásával a község lakóit egyetemileg illeti ²⁾). Az előszámláltak kivételével minden egyéb javak — magánvagyon, és szabad forgalom tárgyai.

294. §. Nemesi és nemnemesi javak.

Régiebb törvényeink lényeges különbséget tettek a javak között, a szerint, a mint nemesiek vagy nemnemesiek voltak.

Mennyiben illette a kizárólagos birtokképeség korábban a nemeseket, s mikép lettek e jognak később a nemnemes honfiak is részesei; mennyiben képeztek a nemesi javak minden közterhek és adózások alul kivételt, s mikép lett a személyek és javak egyenlősítése által a közteher viselés a nemesi javakra is kiterjesztve; mennyiben tértek el végre a nemesi javak a birtokbiróság általános szabályaitól: mindezek e mű első részében tüzetesen tárgyalattak. Az örökösödés körül fenállott különbségek alább foglalkoztatni ³⁾).

I. 7. 8.), — perbevonásuk esetében pedig a szentszék bíraskodása alá tartoznak; (10. dt.)

c) az egyházi s vallási czélokra szentelt tárgyak minden lehető kegyeletbe részesítendők.

¹⁾ Előbbiekhez tartoznak az országutak, folyamok, hidak, kikötők stb., s az utóbbiakhoz : az állam jövedelmei és a koronajavak.

²⁾ Ilyenek a községi utak, s nyilvános helyek a község, — továbbá a község házai, földjei s egyéb javai kirekesztőleg a község használatára.

³⁾ A nemesi javakat ismét megkülönbözteti a hármaskönyv (I : 24.) a szerint, a mint várak, erődök, városok, községek, bené-

295. §. Öröklött és szerzett javak.

Azon javak, melyek a tulajdonosra rendszerint a törvényes örökösödésnél fogva s egyenes ági leszármazás útján szülőiről szállanak: öröklötteknek vagy ősieknek neveztetnek; oly vagyon ellenben, mely anélkül jött valakinek birtokába, hogy az, szülőinek vagy azok elődeinek tulajdona lett volna: szerzett vagyonnak vagy szerzeménynek tekintendő.

296. §. Az ősi javak különösen.

Az ősiség rendszere, egybeforrva a birtokkal s a családtagok jogaival, át meg átszövődve ezer szálakkal a törvényes intézmények valamennyi rétegein, — igen széles kört foglalt el előbbi törvényeinkben. Ezek szerint ősi volt

1. a szülők hagyatéka a gyermekekre nézve, — a szülők örökösi, vagy szerzői minősége különbséget nem tevéen; ősi még akkor is, ha arról az utóbbiak, gyermekeik számára végrendeletileg, de a törvényes örökösödés elveivel összhangban, intézkedtek; (I : 57.)

2. azon örökrész, mely törvény szerint testvérről testvérré szállt, ha annak birtokába az elhunyt, a közös szülők utáni örökösödésnél fogva lépett; (I : 47. 67.)

3. azon szerzemény, melyet valaki ősi birtokkal cserélt (620. dt.), vagy eladott ősi javak értékén vásárolt (I : 59.), vagy a mely elpazarolt ősiek törvényszerű kiegészítéseül s helyettesítéseül szolgált. (1723 : 49.)

Ellenben a következő, habár eredetileg ősi javak, — u. m. hagyomány, melyet a gyermek szülőitől, végrendeletileg s törvényes osztályrészén felül kapott (39. 93. 157.

---

pesített vagy lakatlan telkek, földterületek — t. i. szántó- kaszáló- legelőföldek, kertek és erdőkből, valamint ezek járulékaiból állottak. A nemnemesi javakat a tulajdonosok azon minősége osztályozta, melynélfogva azok szabad kir. és szabad városokhoz, szabad kerületekhez, avagy uri hatóság alá tartoztak.

dtk.); szerzeményiek, melyekben gyermek után az apa, vagy testvér után testvér örökölt (1723 : 47.); hagyaték, mely egyik házastársról a másikra, vagy több adományos társak közül egyiknek elhunytával a túlélőre szállott (I : 48 : 102); örökség, mely az örökbefogadott gyermeke, az örökbefogadó után háramlott (I : 57.); az eredetileg fiágra adományozott birtok azon leányörökösre nézve, ki azt fiúsítás által szerezte (u. o.); ősi zálogbirtok, melyet a zálogtartó öröktulajdonnal megvásárolt (21. dt.) : szerzeményieknek tekintettek.

297. §. Az ősiek jogi természete.

Az ősi javak ugyanazon család tagjaira nézve főtulajdont s így széles értelemben megannyi hitbizományt képezvén (1723 : 47.), a birtokost csupán haszonélvezeti joggal illették; valameddig tehát a családból oly tagok voltak életben, kiknek az ősi javakban, a vérségi összeköttetésnél fogva törvényes örökjogai nyugodtak : a birtokos rendszerint ezek beleegyezése nélkül, ősi javait sem el nem adhatta (1723 : 49. I : 58.), sem adósságokkal nem terhelhette, — illetén intézkedései semmisek, s az érdekeltek által megerőtleníthetők lévén ¹⁾. (I : 59.) Hasonló megszorítás alá jött a birtokos a halál esetérei intézkedésekre nézve, a mennyiben az ősiekről, — hanemha valamennyi törvényes örökösét túlélte — érvényesen nem rendelkezhetett. (529. dt.)

Ellenben ugyanezen korlátozásokból, melyeknek törvényeink a birtokost, az ősi javak tekintetében alávettették, a családtagoknak kétféle joga támadt; t. i. az ősieket, örökbevallás, vagy zálog czimén, vérségi előjogaiknál fogva,

¹⁾ Ha a birtokos oly helyzetbe jutott, melyben ősi javainak eladására, vagy elzálogítására elkerülhetlen szükség kényszerítette, tartozott a rokonokat, előjogaik fentartása és érvényesítése végett meginteni, hogy a javakat, örökös vagy ideiglenes birtokczimén magukhoz válthassák. Ezen kötelezettség alul két eset képezett kivételt, ha t. i. a birtokos főbenjáró ítélet által elmarasztaltván, birságot kellett fizetnie, és továbbá — ha az ellen fogságába jutván, szabadságát pénzen kellett megváltania. (I : 59. cz. 6. §. és 60. cz.)

idegenek előtt magukhoz válthatták, s másodszer a birtokos által a törvényes rendszabályokon kívül tett, s az ősiek tulajdoniságát illetett kötésekét és szerződéseket megerősíteníthették, s ekkép az elidegenített javakat a családnak visszaszerezhették.

298. §. Az ősiség megszüntetése.

Az ősiségi viszonyok, melyek hazánk törvényeiben magukat egész az 1848. évi utolsó pozsonyi országgyűlésig fentartották, a most említett országgyűlés által töröltettek el. Az 1848 : XV. tcz. mondotta ki először, hogy az ősiség hatályát veszítse, s törvényeink, azon lényeges módosulatokhoz képest, melyeket az ősiség messzeható viszonyainak megszünté előidézett, a polgári törvénykönyv rendszeres kidolgozása (codificatio) útján átalakíttassanak ¹⁾. Részletesebb szabályozást a megszünt ősiségi viszonyok az 1852. évi nov. 29-kén kelt cs. nyiltparancsban nyertek, melynek rendeletei alább, az illető helyeken fognak közölni. Végre az országbirói tanácskozmány, a most idézett ősiségi nyiltparancsnak idevonatkozó intézkedéseit, ideiglenesen fenhagyván (I. 19. 20. §§.), az 1848 : XV. tcz. szellemében kimondotta, mikép a javakra nézve élők közt tett szerződéseket az örökösök, a javak természetéből vont keresettel többé meg nem támadhatják ²⁾. (I. 4. §.)

¹⁾ Az 1848 : XV. tcz. az ősiség eltörlése folytán következőket rendelte:

„A miniszterium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elé terjesztendi.“ (1. §.)

„Időközben, a legközelebbi országgyűlésig mindazon perek folyamata, melyek az ősiségi viszonyokból vették eredetöket, és még végítélet által befejezve ninesenek, felfüggesztetnek; ugyszintén ilynemü pereknek megindítása is, az 1836 : XIV. tcz. t. i. a vérek közti világos örökösödés eseteit kivéve, eltiltatik.“ (2. §.)

²⁾ Az országbirói tanácskozmány, az 1848 : XV. tcz. elvéből indult ki (orszb. szab. I. 2. §.), de kevésse alább (10. 11. §§.) már az ősiséggel kaczerkodik, s azon javakat, melyek

299. §. Adományi és adományon küli javak.

A csupán nemesi javak között végre különbség volt előbbi törvényeink szerint a birtokczimre nézve is, a mint t. i. azok adományból, vagy adományon kívül szereztettek és birtokoltattak. Gyökeres jogot a nemesi fekvő javakhoz az adomány nyújtott, míg egyéb módjai a birtokszerzésnek származatosak és közvetettek, következőleg az adomány eredeti czimének alárendelve voltak. De a vagyonszerzésről általában, s az adományról, valamint annak megszűntéről különösen a következő szakaszban.

---

apáról és anyáról az örökhatárra hármasolván, ennek birtokában egygyé olvadtak, a szülők örökösödése esetében nyilván megkülönbözteti, — mi azonfelül, hogy az ősiség „teljes és tökéletes“ eltörlésével össze nem fér, hosszadalmas perekre nyújthat alkalmat.

MÁSODIK SZAKASZ.

VAGYONSZERZÉS.

300. §. A vagyonszerzés főkéllékei.

A vagyonszerzés oly polgári jogcselekvény, melynél fogva valamely személy jogot nyer arra, hogy bizonyos meghatározott tárgyat, a törvény szabályai szerint birtokába vegyen, s azt vagy maga használja, vagy használatul másnak átengedhesse. Minden neméhez a vagyonszerzésnek tárgyilagos és alanyi tényezők, t. i. vagyon és személy jelenléte, s ezenkívül a szerzés érvényes czíme kívántatik meg; — vagyonszerzés, mely ezen kéllékek bármelyike nélkül szükölködik, fenállására s következményeire nézve semmi hatályal nem bir.

301. §. Tárgyilagos szerzésképesség.

A tárgyilagos szerzésképesség a vagyonnak oly tulajdonaiban áll, melyeknél fogva az, magánosok részéről mind természetileg, mind jogilag birtokba vétethetvén, a szabad forgalom tárgyát képezi. (lásd f. 292. §.) Az el nem sajátítható dolgok között hazai törvényeink különösen az egyházi és koronajavakat emelik ki, melyekről a következőkben intézkedtek:

1. Az egyházi jószágok ¹⁾ sem ideiglenes, vagy örökös

¹⁾ Az idézett 292. §-ban „egyházi javak“ név alatt az isteni tisztelet és egyéb vallásos cselekvények gyakorlására szentelt tárgyak említették, melyektől az egyházi jószágok világosan megkülönböztetendők. Az egyházi jószágok királyi adomány útján, s alapítványi oklevelek mellett egyházi hivataluk tekintetéből rendeltettek a vallás szolgálóinak, kik azokat

jogokkal és birtokcziméken (1567 : 31.), sem végrehajtás után el nem idegeníthetők, — az egyházi személy hitelezőinek csupán a zár alá vett javak jövedelmei maradván fen kielégítési alapul (lásd f. 67. §.); sőt oly esetben is, midőn a magánosok vagyona, kihalás vagy hűtlenség czimén a koronára szállott vissza, az egyházi javak sértetlenül, az egyház birtokában hagyandók voltak. (1498 : 55.)

2. A koronajavak, melyeket hazánk alkotmányos intézményei a magyar király állandó jövedelmeiül határoztak ¹⁾, a koronától soha el nem szakíthatók ²⁾, sőt ha azok bármikép és bármi czimen magánosak birtokába jutottak volna, a korona ügyvéde által per útján is visszaszerzendők. (1439 : 16. 1514 : 1. 2.)

---

korlátlan haszonélvezettel, úgy, mint egyéb honpolgárok — birtokolják. (I : 2. 1647 : 16.)

¹⁾ A koronajavakat II. Ulászló VII. rendelvénye következőleg számítja elő :

„Sunt . . . octo in primis civitates liberae, videlicet : Buda, Pest, Cassovia, Posonium, Tyrnavia, Bartfa, Eperjes et Sopronium (§. 1.); praeterea : vetus Buda, Strigonium, Alba-Regalis, Leuchovia, Szakolcza, Cibinium et Zegedinum (§. 2.); item Cumanii et Philistaei omnes (§. 3.); nec non Wyssegrád, cum duabus insulis, Chepel scilicet et altera Ros appellatis, infra Wyssegrád, usque Megyer adjacentibus (§. 4.); insuper Cremnitia, Bistricia, Zólyom, cum caeteris civitatibus montanis (§. 5.); ac Rivulus Dominarum, et castrum Huszth, cum quinque civitatibus et fodinis salium (§. 6.); omnes praeterea tricesimae regnorum Hungariae et Slavoniae, ac omnes camerae salium in eisdem habitae (§. 7.); nec non castra Munkács, Diósgyőr (§. 8.); item in Transilvania Saxones regii, omnes fodinae et camerae salium, et loca earundem fodinarum, cum civitate Kolosvariensi (§. 9.); ac omnes vigesimae et centesimae ac quinquagesimae, partibus in eisdem transilvaniensibus exigi consvetae (§. 10.); deinde castra Görgense, Therch et Déva, ibidem adjacentia atque sita.“ (1514 : 3.)

²⁾ A koronajavak elidegenítését vagy a koronától elválasztását az 1608 : 22. kor. e. és 1791 : 7. tczikkek az országgyűléstől teszik függővé. Így az utóbbi tcz. által a munkácsi uradalom — gr. Schönborn család birtoka — a koronajavak létszámából országgyűlésileg kitöröltetett, s a tiszai kerület által (lásd f. 118. §. 2.) helyettesített.

302. §. Alanyi szerzőképesség.

Rendszerint minden honpolgárnak van joga, az előbbi §. korlátozásai mellett, vagyont szerezni. Kivételt ez általános szabály alul, ingatlanokra nézve az egyháznagyok, szerzetek s egyéb egyházi testületek, s a törvény szelleménél fogva a városok és kerületek képeznek ¹⁾. A most említett egyéni vagy jogi személyek „holt kéz“ — manus mortua —, a törvény idevonatkozó rendszabályai pedig „szerzéstiltó törvény“ — lex amortisationis — név alatt ismeretesek; mely utóbbiaknak főbb mozzanatai a következők :

1. Az 1351 : 20. tcz. tiltotta meg legelőbb, hogy püspökök, káptalanok, világi főpapok és szerzetek, hanemha eziránt kiadott királyi szabadalomlevél mellett — birtokot szerezhessenek.

2. Az 1498 : 55. tcz. még határozottabban s feltétlenül kimondotta, hogy püspökök és egyháznagyok, világi birtokot és birtokjogokat sem magától a felségtől nem nyerhetnek, sem pénzen, örökjoggal vagy zálogczímen — nem szerezhhetnek.

3. Az 1498 : 65. tcz. ennek megfelelőleg mindazon szerződéseket és kötelezettségeket, melyek egyháznagyokkal, vagy egyéb egyházi személyekkel és testületekkel, valamely birtok vagy birtokjogok iránt kötettek, — különösen oly esetben, midőn a birtok a koronára lett volna szállandó : hatálytalanoknak, s a hiteles helyek okiratait, melyek ilyenén birtokátruházásokat tartalmaznának, — a netán kieszközölt királyi jóváhagyás sem állván ellent — érvényteleneknek nyilvánította.

4. Az 1647 : 17. és 1715 : 16. tcz. cikkek által minden előbbi szerzéstiltó törvények ujolag megerősítettek. ²⁾.

¹⁾ A törvényhozás célja a szerzéstiltó törvényekben az volt, hogy a birtok oly kezeknél, melyek az elidegenítésre nézve — mind a szerződésben, mind a halál esetei intézkedésben kötve vannak, — ne öszpontosuljon, s ezáltal a birtokforgalom akadályt ne szenvedjen, valamint egyes családok az elszegényedés veszélyeitől megóvassanak. Az egyházakról, királyaink különben is felette bőkezűleg gondoskodtak.

²⁾ Az 1715 : 16. tcz.-ben ismét felélesztve látjuk az 1351 : 20. által megkívántatott királyi jóváhagyást. A szerzés-

303. §. A szerzés czimei.

A vagyonszerzéshez végre megkivántatik, hogy az érvényes czimen, vagyis a szerzésre alkalmas jogalapon nyugodjék. Uratlan javakra nézve a czim azon ős eredeti szabadságban áll, melynélfogva azokat e honnak bármely polgára mások jogainak sérelme nélkül birtokba veheti ¹⁾; oly dolgokra nézve pedig, melyek már birtok tárgyai voltak, czimet a jogos szerzéshez az előbbi tulajdonos akarata, vagy a bíró ítélete vagy a törvények engedhetnek ²⁾.

304. §. A vagyonszerzés módjai.

A szerzésczimnek ezen meghatározása önkint kijelöli azon módokat, melyek a vagyonszerzést lehetővé és szabaddossá teszik.

A szerzésmód, mely a szabad foglalásban jelenkezik, természeti, — ha a törvény rendszabályaiból indul ki, polgári, — végre ha mindkét czimet alapul veszi: vegyes szerzésmódnak neveztetik. A két előbbi jelen szakaszban taglaltatik, a vegyes szerzésmód, mely az örökösödés eseteinél fordul elő, alább, külön szakasz tárgya leend.

---

tiltó törvények t. i. oly záradékkal erősítették meg, miszerint a felségnek egyes esetekre nézve kivételt tenni szabad legyen — „*nisi sacra regia majestas in specialibus casibus (salvis tamen juribus alienis) eatenus dispensaret.*“ (5. §.)

¹⁾ Minden tárgy, mely a magyar szent korona alatt, habár uratlan állapotban — létezik, eszményileg a nemzet sajátja; ennél fogva idegenek által, kik nem tagjai a nemzetnek, semmi czim alatt el nem sajátítható. A honpolgárokra nézve pedig a jogtudomány változatlan elve szerint az elsőség határoz — „*res nullius cedit primo occupanti.*“

²⁾ A birtokban levő vagyonszerzés czimei: szerződés, végrendelet, az előbbi tulajdonos akaratanál, — a tulajdoni perek a bíró ítéleténél, — s a törvényes örökösödés, és elbirtoklás a törvény rendeleténél fogva.

I. FEJEZET.

Természeti szerzőismókok.

305. §. A természeti szerzőismókok fogalma.

A természeti vagyonszerzésnek rendszerint uratlan dolgoknál van helye, melyeknek birtokbavételére az első foglalt, saját személyiségével, s a tárgy minőségével összekötött eredeti jogok képesítik; de azon szerzőismókok is méltán ide számíttatnak, melyekben a birtoktárgy részint más dologból származás útján, részint más személy közvetítésével s így származatosan sajátíttatnak el. A természeti vagyonszerzés ennélfogva :

1. eredeti, mint a vadászat és találás; továbbá
2. származatos, mint a növedék és átadás.

306. §. A vadászat.

A vadászat alatt, törvényes értelemben oly foglalkozás értetik, melynélfogva valaki, vadságban élő, s természetileg szabad állatokat ¹⁾, multság vagy élelemszerzés céljából, löfegyverekkel vagy vadászebekkel ²⁾ üldöz, el-ejt és elsajátít. A „vadászat“ elnevezés szorosabb értelemben a szárazföldi vadak üldözésére terjed ki, — szélesebb értelemben pedig a lég és vizek állatainak elsajátítását — a madarászatot és halászatot is magában foglalja.

Vadászni rendszerint az állam minden polgára jogosítva van. E jog korlátozásai a következő §§-okban foglaltatnak.

¹⁾ Ily állatokra nézve — azoknak uratlan állapota teszi a a foglaltást jogossá; a háziállatok tehát, még ha kárban találtatnának s tulajdonosuk tudva nem lenne is; továbbá a szelidített vagy egyébkint birtokban levő vadállatok a vadászat általi szabad foglaltásnak tárgyai nem lehetnek. Különösen tiltva van a vadászat a fáczánokra és fajdyukokra, melyek bekerített vadaskertekben a tulajdonos költségén tenyésztetnek. (1729 : 22. tcz. 6. §. 1802 : 24.)

²⁾ Az angolkopók (sinkoran — chien courant) tartása, annyi-valinkább vadászatra használása az 1729 : 22. tcz. 9. §. által mindenkinek egyiránt megtiltatott.

307. §. A vadászat tilalma bizonyos személyekre nézve.

A vadászati jog, előbbi intézményeink szerint a nemesi előjogokhoz tartozott (1729 : 22. 1802 : 24.); ellenben e jog gyakorlatából ki voltak zárva :

a) az idegenek, kik egyébiránt hazánkban foglalási s vagyonszerzési joggal nem bírván, maiglan is kivételt képeznek; (lásd f. 25. és 303. §.)

b) a nemnemesek, kik közé nemcsak az uri hatalom alatt álló személyek, hanem a szabad királyi és szabad városok polgárai is számítottak. (1504 : 18. 1729 : 22. 1802 : 24.)

A parasztnak löfegyvert (1836 : VII. 6. §.), és vadászebeket tartani is tilos volt, — az ellenkezőleg cselekvők, saját földesuraik által, annyiszor a mennyiszor 3 frt. pénzbírságra büntetettek; melynek beszedését ha a földesur elmulasztotta : tiszti ügyészi kereset alá vétetvén, e bírságot sajátjából kellett megtérítenie. (1504 : 18. 1729 : 22. 1802 : 22. 24.)

De miután az 1848. évi törvényhozás a jobbágyokat szabad földbirtokkal és teljes tulajdonjoggal ajándékozta meg; miután a nemnemeseknek a nemesekkel egyenjogúsítása ugyanazon törvényekben általánosan kimondatott : a jogegyenlőség elveinél fogva különbség a nemesek és nemnemesek közt többé a vadászati jogok gyakorlatára nézve sem létezhetik.

308. §. Szabályok a katonai személyekre nézve.

Az 1751. évben kelt hadi szabályzat a vadászatot a katonatiszteknek következő megszorításokkal engedte meg :

1. a katonatiszt csupán kedvtöltésből, tehát csak személyesen, s nem egyszersmind fogadott emberei által vadászhat;

2. vadászati jogosítványa csupán azon határra terjed ki, melyben rendes szállását tartja;

3. azon határban is, vadászati szándékát a földesurnak be kell jelentenie;

4. vadászati jogait csak mezőkön és berkekben gya-

korolhatja, — az erdőségek és nádasok kivételt képezvén;

5. a tilosaknak kijelölt helyeket és időszakokat megsértenie nem szabad;

6. a vadászati jogositvány a halászatra ki nem terjed.

Ellenben a katonák, őrmestertől lefelé (Mannschaft) a vadásztól kivétel nélkül eltiltattak.

309. §. A vadászat tilalma bizonyos helyekre nézve.

Mindazok, kik a vadászati jog élvezetében vannak, e jogot saját földjökön korlátlanul, idegen területen pedig következő megszorítások mellett gyakorolhatják :

1. a vadászat élelemkereséssé nem fajulhat, — annyival kevésbé engedtetik meg, felfogadott emberekkel vagy társaságban — a hajtóvadászat; (1802 : 24. tcz. 3. §.)

2. a tilosaknak kijelölt helyek minden nemtulajdonos által kimérendők. Tilos helynek oly terület tekintetik, melyet a tulajdonos, mint ilyent kijelölt, a megyehatárnak eleve bejelentett, annak elzárására a szükséges engedélyt kieszközölte, s mind a tilalomnak, mind az elzárt terület határainak ismerhető jelvényt állított. Ily tilalom azonban a földesur összes megyei birtokának csak fele részére terjesztethetik ki; (1729 : 22. 1802 : 24.)

3. gyenge faültetésekben, míg azok az óvhatlan károsítások ellen elegendőleg megerősödtek, a vadászat a tulajdonoson kívül senkinek meg nem engedtetik; (1840 : IX. 15. §.)

4. utközben, s az utról le nem térve, a szabadon járó vadakat mindenki elejtheti vagy elfoghatja, — sőt a megsebesült vadat, üldözés közben a tilosból is kihozhatja, vagy ebeivel elhozathatja; de a vadászatot ily módon, tilos helyre áttenni, s ott, habár ebek által folytatni szigoruan tilalmaztatik. (U. o.)

310. §. A vadászat tilalma bizonyos időszakokban.

A vadászat által sem másoknak kárt okozni, sem az ártalmatlan vadakat kiirtani, vagy a mi ezzel egyjelentésű — szaporodásukban akadályozni szabad nem lévén : a tör-

vény némely időszakot tilalmasnak jelölt ki, melyen a vadászati jogot, a más földjén senki nem gyakorolhatja. Nevezetesen :

1. a károk eltávolítása tekintetéből : szántóföldeken a vetés idejétől aratás végéig, kaszálókon april 24-kétől a széna illetőleg sarju betakarítása idejéig, s szőlőkben febr. 1-jétől szüret végéig, —

2. a vadak szaporulata tekintetéből himszarvast sept. 15-kétől jun. 1-jéig, nőszarvast jan. 1-jétől sept. 1-jéig, özet mart. 1-jétől május közepéig, végre nyulakat febr. 1-jétől mart. végéig vadászni kivétel nélkül tiltva van. (1802 : 24. tcz. 4. 5. §§.) Ezekon kívül szt. László, I. könyve 12. fejezetében, valamint II. Ulászló, V. rendelvénye 18. tczikkében a vadászatot ünnep- és vasárnapokon megtiltották ¹⁾.

311. §. Kártevő vadak.

A kártevő vadak vagy különben ártalmatlanok, vagy ragadozók. Előbbieket, habár tilosból vagy vadaskertből jöttek is azok, a kár helyén a nemnemes is elejthette vagy megfoghatta, de azt földesurának kiszolgáltatni, s ez viszont a vad által okozott kárt megtéríteni kölcsönösen köteleztettek. (1802 : 24. tcz. 10. §. 1840 : IX. 16. §.) A tilosban pedig a vadak által tett kárt, az okozott költségekkel együtt, az 1802 : 24. tcz. 10. §-ának értelmében, a

¹⁾ Mily rendkívüli szenvedélye lett őseinknek, különösen II. Ulászló korában, a vadászat, az idézett 1504 : 18. tcz. bevezetése igazolja, — mely így hangzik : „Ex quo plurimi colonorum et incolarum, quorumcunque dominorum praelatorum et baronum, caeterorumque regnicolarum, derelictis et postpositis ferme vinearum et agrorum culturis, soli venationi et aucupio insistunt; adeo, ut non modo feriatis, verum etiam dominicis diebus, et aliis sanctorum festivitibus; imo et ipsa sacratissima natalis dominicae diebus venationes exercent; per quas in deum, praecepti sui non observatione peccare, et dominos ipsorum terrestres proventuum ipsorum sublacione defraudare non verentur; quin potius, et soli ipsi hoc infructuoso labore capti, mendicitati plerumque subjiuntur; non nulli vero, victu et amictu deficientes, ad extremum furtum et rapinas committendas coguntur, sicque suspendio, aut aliorum pravorum supplicio crebro intereunt.“

károsodottnak a vadászatjog tulajdonosa, a mezei rendőrségi törvényben rendelt szóbeli per útján megtéríteni köteleztetik, — ily vadaknak elejtése azonban megengedve nincsen. (1840 : IX. 16. §.)

A ragadozó vadak és madarak minden helyre és időrei tekintet nélkül szabad vadászat tárgyai; sőt azok ellen a megye hatóságilag is rendelhet hajtóvadászatot. (1802 : 24. tcz. 11. §.)

Vége a vadász — és más ebek által történt kártételekért azoknak tulajdonosa mindenkor felelős; az ily módon történt károsítások a költségekkel egyetemben egyszerűen rendeltetnek megtérítettetni. (1840 : IX. 15. §.)

312. §. Törvényszegések a vadászat körül.

A vadászati jog gyakorlatával való visszaélések, szándékos kártételek s a jogszerű gyakorlatot akadályozó hatalmaskodások törvényeink által következőleg rovatnak meg :

1. ki a vadászati rendszabályokat figyelmen kívül hagyja, tilos helyen vagy épen idegen vadaskertekben vadász : annyiszor a mennyiszor erőszakossági büntetésben, továbbá az okozott kár és költségek megtérítésében marasztalendő;

2. hasonló büntetés sujtja azt, ki a szabad helyen és időben vadászót, jogszerű alap nélkül akadályozza, — a vétkesnek talált nemnemesek mindkét esetben bíróilag megállapítandó büntetés alá jövének; (1802 : 24. tcz. 8. §.)

3. a vadászt fegyverétől megfosztani, a puskát ember ellen szegezni, annyivalinkább elsütni szigoruan tilalmaztatik, — e rendszabály ellen cselekvők, a körülményekhez s vétségök fokozatához képest büntettetnek. (9. §.)

Ugyanezen körülmények és szabályrendeletek a sérített félnek kereseti jogot, s a keresetnek törvényes alapot adnak ¹⁾.

¹⁾ A vadászati visszaélések régiebb törvények szerint három gira — pénzbírsággal voltak megrovandók. (1729 : 22.) Ugyanazokat az 1802 : 24. már az erőszakossági perek közé sorozva, az alispán bíraskodása alá helyezte, s legfelebb két törvényszak alatt befejeztetni határozta.

Mennyiben tartoznak a vadászati kihágások mezei rendőrségi eljárás és büntetés alá : alább az illető helyen fog előadatni.

313. §. Halászat.

A halászat egy nemét képezi a vadászatnak; azon eltéréssel mindazáltal, hogy a jogélvezet egyedül a folyam tulajdonosát, illetőleg azt illeti, kinek a tulajdonos a joggyakorlatot világosan megengedte. Ily jogositvány nélkül másnak álló vagy folyóvizében s csatornáiban halászni, csikászni vagy pióczát szedni mezei rendőrség elleni kihágást képez, s a költségeknek egyszeres, a kárnak pedig kétszeres megtérítésével fenytetik. (1840 : IX. 33. §.)

314. §. Találás.

Találás vagy lelés oly ingóságoknak jogszerű elsajátításában áll, melyek vagy birtok tárgyai még nem voltak, vagy másnak birtoka lenni már megszűntek. Azon ingóságok, melyek még birtokban nem voltak, részint a föld felszínén, részint a föld alatt találhatók, — amazok szorosabb értelemben uratlan, ez utóbbiak pedig lappangó javaknak hivatnak; az ingók pedig, melyekre nézve az előbbi tulajdonos jogai vagy teljesen elenyésztek, vagy legalább kétesekké váltak, a tulajdonjog megszűntének módjaihoz képest részint elhagyott, részint elvesztett, részint elrejtett tárgyaknak neveztetnek.

315. §. Uratlan javak.

Az uratlan javak, akár a föld felszínén, akár a föld alatt jönnek elő, rendszerint az első foglalót illetik. (Lásd f. 303. §.) De a szabad foglalás sem az uratlan hagyatéokra nézve a háramlási jognak, — sem a lappangó javakra nézve a bányaurjognak (Bergregal) sérelmével nem gyakorolható.

316. §. Háramlási jog.

A háramlási jog gyakorlatának oly hagyatékoknál van helye, melyekről sem az elhunyt végrendelet hiányá-

ban, — sem a törvények, öröködéssre jogosított utódok nem léteben másképp nem intézkedtek. Az orszb. szabályelvek I. 18. §-a a szent korona ügyvédének öröklését ott, hol sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyronra, különbség nélkül kiterjesztette. Kik voltak és mennyiben — e legujabb törvényhozás előtt a háramlási jog gyakorlatára hivatva : az örökösödésnél fog tárgyalatni.

317. §. Bányaurjog.

A bányaurjog alatt azon fejedelmi jog értetik, melyhez képest bizonyos, természeti telepeken előforduló ásványok, a fejedelem kizáró rendelkezése alá tartatnak fenn ¹⁾. Bányaurjog alá tartoznak mindazon ásványok, melyek fém-, kén-, timsó-, gálicz-, vagy konyhasó-tartalmuk miatt használhatók, továbbá a gáliczviz, rajzla (graphit) és földszurkok. Az ilyes ásványok föntartott ásványoknak neveztetnek. (Auszt. bányatörv. 3. §.)

318. §. Elhagyott javak.

Az elhagyott javak, melyekről a tulajdonos jogfenntartás nélkül lemondott, s melyeket más személy részére

¹⁾ Hogy az ércz- és sóbányák eleitől fogva a királyi jövedelmekhez tartoztak, fentebb a 301. §-ban megjegyeztetett. A sóról különösen számos törvényeink intézkedtek, s annak kezelését a magyar kir. kamara alá helyezték. (1741 : 14.) A magyar kir. kamara hatósága az 1830 : 10. tezikben a tengeri-sóra is kiterjesztetett. Az 1791 : 20. nyilván azt rendelte, hogy a só ára csak országgyűlésileg szabályoztathatik. Így az 1792 : 14. tezikben 11 kral, s az 1802 : 3. tezikben 1 frt 6 kral emeltetett.

Az érczbányák, melyek magán földesurak birtokában fejeztettek fel, előbbi törvényeink szerint vagy a földtulajdonos által, de bányabér mellett — voltak mivelhetők, vagy hasonértékű birtok által kicserélendők. (1351 : 13. 1486 : 49.)

Az 1854 : maj. 23-án kelt cs. nyiltparancs Magyarországra nézve is az ausztr. általános bányatörvényt léptette életbe, melyet az orszb. tanácskozmány (VII. 15. §.) ideiglenesen elfogadott ugyan, de a köszönet a fentartott ásványok sorából kitörölte. „Az államkincstárba fizetendő bányavám — Frohen — a köszöntől, jövő törvényhozási intézkedésig, egyáltalában megszüntetetik.“ (VII. 1. §. a.)

történhető természeti vagy kijelentett átadás nélkül, birtokából kibocsátott : az első találót illetik. Ily elhagyás rendszerint szervetlen ingóságoknál jö elő; s hogy a birtokbavételnek törvényes alapul szolgálhasson, következő körülményektől kell kísértetnie :

a) a lemondás vagy elhagyás az előbbi tulajdonostól, ki a kérdéses tárgyra nézve korlátlan tulajdoni joggal, tetteinek pedig teljes öntudatával bir, — tévedés, erőszak s a szabad akaratnak egyéb lényeges akadályai nélkül származott legyen ¹⁾;

b) a lemondás vagy elhagyás azon határozott feltétel alatt történjék, hogy az előbbi tulajdonos semmi jogot fen nem tartott ²⁾.

319. §. Elvesztett javak.

A talált tárgyat, melyet a tulajdonos véletlenül vesztett el, s melyről az önkintes elhagyás nem vélelmezhető, tartozik a találó, különbség nélkül annak miségére és értékére, — a tulajdonosnak, ha előtte tudva lenne — azonnal visszaadni, ellenkező esetben pedig a hatóságnak feljelenteni.

A hatóság a lelt tárgyat, a mennyiben birói letétre alkalmas s a találónál a kellő biztonság hiányzik, őrizete alá veszi, s ha ez lehető nem lenne, a találó, vagy a körülményekhez képest kinevezendő gondnok ³⁾ felügyelete alá

¹⁾ E meghatározás szerint oly tárgyak, melyeket a még serdületlen koru gyermek, vagy egyéb személyek — teljes megérészedés vagy örültség állapotában elhagytak; oly váltók vagy adóslevelek, melyeket a tulajdonos, egyéb érték nélküli papirdarabokkal, tévedésből elvetett; oly dolgok, melyekről valaki, fenyegetés következtében mondott le, vagy a melyeket könnyebb menekülés miatt, üldözés, tűzvész stb. közben dobott el : elhagyott s e czimen elsajátítható javaknak nem tekinthetők.

²⁾ Leglényegesebb körülmény, mely az elhagyott és elvesztett tárgyak között különbséget tesz.

³⁾ Ha valaki oly tárgyat talál, melyet sem birói letétbe nem adhat, sem ő maga, szakismeret vagy kellő biztonság hiányából nem kezelhet, vagy ha maga a találó a további felelősségtől menekülni ohajt : a bíróság gondnokot rendelhet, — a nélkül

helyezi, s egyszersmind az ismeretlen tulajdonost nyilvánosan felhívja, mikép elvesztett tulajdonának átvétele iránt bizonyos határidő alatt jelentkezni s tulajdoni jogát bebizonyítani el ne mulassza. A felhívás akkép szerkesztendő, hogy abból egyrészt a valódi tulajdonos, elvesztett vagyonát felismerhesse, másrészt mind a találó, mind a bíróság a netán jelenkezők közül a valódi tulajdonost kétségtelenül kitudhassák; — mi végből a talált tárgy lényeges tulajdonainak kimerítő leírása a hirdetményben gondosan kerülendő.

Ha tulajdonoskép valaki jelenkezett, s tulajdonjogát az elvesztett vagyonhoz bebizonyította: az, a netáni letétdíj, illetőleg kezelési s fentartási költségek megtérítése mellett részére kiadandó. A találó megjutalmaztatását törvényeink nem követelik.

Ha ellenben az elévülésre meghatározott egész idő lefolyta alatt magát senki sem jelentette: a találó jogszerű tulajdonos leendő, s e joga többé senki által kérdésbe nem vétethetik.

Mily eljárás tartandó meg a bitang marhákra nézve: az 1840: IX. tcikkben szabályozott mezei rendörség határozza meg. (28. §.)

320. §. Elrejtett javak.

A feldolgozott és földben elrejtett fémek és drága kövek, melyeket a bánya nyers termékeitől ezen minőségök világosan megkülönböztet, — ha tulajdonosuk többé ki nem tudathatik: kincsnek neveztetnek; melyekről Mária Teréziának 1776. évi jan. 27-én, és 1777. évi jan. 23-án kelt királyi rendeletei a következőket határozzák:

1. a talált kincs, ha értéke száz tallért meg nem halad, a találót és a földtulajdonost ¹⁾ egyenlő részekben illeti;

---

azonban, hogy ezáltal a találó, az elévülési idő lejártával őt illető tulajdonjogtól megfosztathatnék.

¹⁾ Magában értetik, hogy a földtulajdonos, ha egyszersmind találó is, a talált kincset száz tallérnyi értéken alul egészben, ezen felül pedig két harmadrészben megtartandja; hogy továbbá a munkás, ki egyenesen kincskeresés végett fogadtatott fel, találónak nem tekinthető, s a felfedezett kincsből, kialakudott bérén felül, osztályrészt nem követelhet.

2. ha a talált kincs értéke magasabb, a találó, a földtulajdonos és a királyi ügyész között három egyenlő részre osztatik;

3. ha a kincs közhelyen, mely sajátkép földesurral nem bir — találtatott, abban a királyi ügyész kétharmadrész erejéig részesül, — egy harmad a találónak ily esetben is kiadandó lévén.

321. §. Törvényszegések a találás körül.

A találás általi vagyonszerzés, akár azért, mert a foglalás oly tárgyakra terjesztetett ki, melyekre nézve a törvényes czim és jogalap hiányzik; akár azért, mert az elsajátítás körül az eljárás szabályai figyelmen kívül hagyattak, — törvényszegéssé fajulhat, melynek főbb esetei a következők :

1. Az örökös nélküli vagyon elfoglalása, a szent korona háramlási jogának sérelmével; melyről az örökösödésnél lesz helyén értekeznünk.

2. A bányatermékek és bányamüvelet ideiglenesen az 1854 : maj. 23-kán kelt s 1854 : nov. 1-jével hatályba lépett ausztriai általános bányatörvény általszabályoztatnak.

3. A talált vagyon feljelentésének elmulasztása vagy a valódi tulajdonos részére leendő kiszolgáltatásnak megtagadása csalási büntettet képez, s mint ilyen, a körülményekhez képest büntettetik. (1723 : 12.)

4. A talált kincs eltitkolása akár a földtulajdonosnak, akár a királyi ügyésznek, akár mindkettőnek sérelmével, a vétkesnek bizonyult találót, őt illetendett jutaléktól fosztja meg, — ezen harmadrész előbbi esetben a földtulajdonos, utóbbiban pedig a kir. ügyész részére lévén kiadandó. (1776 : jan. 27-én, és 1777 : jan. 23-án kelt kir. rend.)

322. §. Növedék.

Növedéknek nevezetik általában minden tárgy, mi valamely dologhoz származás útján s így a nélkül járul, hogy azt a tulajdonosnak más valaki adta volna át. A vagyonszerzés e neme a földolog közvetítése által származatossá, egyszersmind idegen személy hozzájárulásának

hiányában természetévé válik; s vagy természeti, vagy mesterséges vagy vegyes uton áll elő.

323. §. Természeti növedék általában.

A természeti növedék azon természeti erők hatásából származik, melyek a tárgyak szaporulatát, a phisikai származás törvényei szerint, magukból a tárgyakból fejlesztik ki; s nemei : a föld önkintes termékei, az állatok fajzásai s a vízmentessé vált területek.

A föld termékei annyiban tekintetnek természeti növedéknek, a mennyiben mivelet nélkül hoztattak elő, — mint a füvek, berkek, a fák gyümölcsei stb. Az, kit a föld haszonvétele illet, a természetes növedékek elsajátítására is fel van jogosítva.

Az állatoknál részint haszonvételek, részint fajzás útján jönnek létre természetes növedékek. Az előbbiekhöz a gyapju; tej, méz, tollak, sőt a rendszerint felhasználható munkálatok, — utóbbiakhoz pedig a fajzás általi szaporulat — tartoznak. Minden haszonvétel különbség nélkül az állat tulajdonosát, a fajzás általi szaporulat pedig azt illeti, kinek állata, habár idegen him által fajzová tétetett — „partus sequitur ventrem.“

324. §. Vízmentessé vált földterületek különösen.

Valamely folyam szigetet képezhet, vagy medrét változtathatja, vagy folytonos iszapolás által földrészeket képezhet, vagy ellenkezőleg a parttól földrészeket sodorhat el, s ez által a szomszéd birtokok képét átváltoztathatja. Ezekre nézve következők tartandók meg :

1. Azon folyamban vagy tóban, mely egész kiterjedésben s a minden oldalról övező partokkal együtt nem ugyanazon egy birtokhoz tartozik, — támadt szigetek, a parttulajdonosok közt aránylag osztandók fel. Az osztályt azon vonal határozza meg, mely a víz kellő közepén gondoltatik; ha tehát a sziget a part mellett emelkedik, a nélkül, hogy a középvonalat érintené, a szomszéd part tulajdonosa illetőleg tulajdonosai részére esik növedékül; ha pedig a középvonal irányában támad, a két part tulajdonosai közt leszen aránylag felosztandó. (I : 87.)

2. Azon földrész, melyet a folyam észrevétlenül a parthoz hord, s azt iszapolás útján lassankint neveli, azon partnak, melylyel az összeköttetés képződött — tulajdonosát illetendi.

3. Ha azonban a folyam észrevehető földrészt sodort el és egyesít valamely idegen területtel : az elszakított rész továbbá is az előbbi tulajdonos birtokában marad, — hanemha e jogát elévülés által elveszteni.

4. Végre ha a folyam, medrét elhagyja : a vízmentessé vált terület ugyanazon elvek szerint osztatik fel, mint a melyek a felmerült szigetekre nézve zsinormértékül szolgálnak ¹⁾.

Ellenben az árviz semmi változást a birtokviszonyokban nem okozhat. Mihelyt a víz, rendes medrébe visszatér, a tulajdonosoknak előbbi birtokjogai azonnal felélednek.

325. §. Mesterséges növedék.

A mesterséges növedék ²⁾ emberi mű eredménye, s részint egyesítés, részint vegyítés által jö létre ³⁾.

¹⁾ Minden változás a földterületben csak akkor képez jogosan elsajátítható növedéket, ha a vízmentesség vagy természet szerint, vagy valamennyi érdekelt birtokosság megegyező akarata s közreműködése folytán következett be ; oly munkálat ellenben, mely által a víz szabad folyása vagy használata területnagyoobbítás céljából akadályoztatnék, az ekkép támadt növedék elsajátítását nyilván jogtalaná tenné (I : 87.), sőt az 1840 : X. tez. által világosan tilalmaztatik.

²⁾ Törvényeinkben a növedéknek e neme ismeretlen. A szabályokat tehát a romai jogból vettük át, mely a létező hiányokat annyiban fedezheti, a mennyiben mind a józan észszel, mind a fenálló törvények szellemével megegyezik.

³⁾ A mesterséges növedéktől különbözik a feldolgozás (specificatio), mely a tárgynak oly átalakításában áll, hogy az, előbbi állapotába vissza nem állíttathatik ; különbözik pedig annyiban, a mennyiben a feldolgozás nem két külön tárgyra, mely a növedéknek mellőzhetlen feltétele, — hanem ugyanazon egy tárgynak átalakítására vonatkozik. A tulajdonjog az anyag és alak értékétől függ : ha az anyag értéke magasabb, annak tulajdonosa, — ellenkező esetben az átalakító művész — és pedig mindenik a jó- vagy rossz hiszeműséghez képest kiszabandó kártérítés mellett — marad a tárgy birtokában.

326. §. Mesterséges növedék, — egyesítés által.

Az egyesítés (adiunctio) oly cselekvény, melynélfogva két vagy több tárgyak akkép hozatnak összeköttetésbe, hogy a látérzék által mindenik megkülönböztethető. Nemei:

- a) a befoglalás (inclusio), — drága könek érczbe foglalása;
- b) összeolvasztás (adferruminatio), — két ércznek összeköttetése forrasztás által, s egy harmadik ércz kizárásával;
- c) összeforrasztás (adplumbatura), — két ércznek egy harmadik — olvasztható — ércz általi egybekapcsolása;
- d) beszövés (intextura), — idegen kelmékre nézve;
- e) beépítés (inaedificatio), — idegen földön, saját anyagszerekkel, vagy megfordítva;
- f) irás (scriptura), — idegen papirra s egyéb erre alkalmas tárgyakra;
- g) festés (pictura), — hasonlóul idegen tárgyakra.

327. §. Szabályok az egyesítés körül.

Annak meghatározásában, hogy az egyesített tárgyak kit illessenek: az elválasztás lehetősége tesz mindenekelőtt különbséget.

Ha az elválasztás a tárgyak megsemmisítése nélkül eszközölhető (lásd f. 282. §.), az, kinek tudtán kívül s akaratá ellen az egyesítés történt, az elválasztást követelheti.

Ha ellenben az, legalább nevezetes értékkevesbülés nélkül — többé nem lehetséges, a földolog tulajdonosának joga a növedékre is kiterjed. Földologgá pedig az egyesített tárgyak valamelyikét rendszerint a magasabb érték teszi. Ez utóbbi esetben azt, kitől a tárgy egyesülés folytán elvétel — a földolog tulajdonosának, kitől az egyesülés származott — jó vagy rossz hiszemüsége szerint kártérítés vagy teljes elégtétel illeti; ha ellenben az egyesítést a növedék tulajdonosa eszközölte, jóhiszemőség esetében is csak akkor követelhet kárpótlást, ha a kérdéses tárgy birtokában van, míg a rosszhiszemőség a kártérítési igénynek minden lehető alapját teljesen elenyészteti ¹⁾.

¹⁾ Az osztrák polg. tkönyv ide vonatkozó rendeletei hasonló értelemben intézkednek. Különösen az építményekre nézve:

328. §. Mesterséges növedék,-vegyítés által.

Vegyítés által azon neme támad a mesterséges növedéknek, melyben két vagy több tárgyak akkép egyesülnek, hogy azokat a látérzék többé meg nem különböztetheti ¹⁾. A vegyítés azonban csak oly esetben képez növedéket, midőn az, az egyik tulajdonos tudtán kívül s akarata ellen következett be; a midőn a vétlen fél az idegen anyagot, habár illő kártérítés mellett — tulajdonul megnyeri; de ha a vegyítés mindkét tulajdonos megegyezésével vagy véletlenül történt, a vegyület közös birtok tárgya leend, s abból saját részét mindenik tulajdonos egyenlően követelheti.

„Ha valaki tulajdon földén épületet emel, s ahhoz idegen anyagszereket használt, az épület tulajdona marad ugyan, azonban még a jóhiszemű építkező is tartozik a károsítottnak az anyagszereket, ha ezeket a 367. §-ban felhozott viszonyokon kívül vette magához, a közönséges, — a roszhiszemű pedig ezeket a legmagasb ár szerint, s ezen felül még minden egyéb kárt is, megtéríteni. (417. §.) Ellenben ha valaki saját anyagszereivel a tulajdonos tudta s akarata nélkül idegen földre épített, ez épület a földtulajdonosé leend. A jóhiszemű építkező követelheti a szükséges és hasznos költségek megtérítését; a rossz hiszemű, megbízás nélküli ügyviselőként tekintetik. Ha a földtulajdonos az építkezés felől tudott, és attól a jóhiszemű építkezőt azonnal el nem tiltotta, csak a földnek közönséges értékét követelheti. (418. §.) Ha az épület idegen földön, és idegen anyagszerekből készült, annak tulajdona ez esetben is a földtulajdonost illeti. A földtulajdonos és az építkező között ugyanazon jogok és kötelezettségek keletkeznek, mint az előbbi szakaszban, és az építkező az anyagszerek előbbi tulajdonosának tartozik jó- vagy roszhiszemű célzatához képest, ezeknek közönséges vagy legmagasabb értékét megtéríteni.“ (419. §.)

¹⁾ A vegyítéstől megkülönbözteti a római jog az összetételt (commixtio), melynek nem folyékony tárgyakkal lehet helye. Az összesített anyagokból, ha az öszeállítás az illető tulajdonosok beleegyezésével történt, vagy az összesített tárgyak többé el nem választhatók, közös birtok keletkezik; ha pedig az öszeállítás egyoldalag támadt, s annak tényezői elkülöníthetők, — az elkülönítést a büntelen fél jogosan követelheti.

329. §. Vegyes növedék.

A vegyes növedék, mely egyrészről a természet alakító ereje, más részről az emberi munka közrehatásából veszi lételét, — vetés vagy ültetés által állittatik elő. Mindkét esetben áll a szabály, hogy a növedék a föld tulajdonosát illeti; azon eltéréssel mindazáltal, mikép a föld tulajdonosának jogai az elvetett magra mindjárt az elvetés alkalmával, az elültetett fákra ellenben nem előbb, mint ha azok már gyökeret vertek — élednek fel ¹⁾. Az esetek pedig következők :

a) Vetés vagy ültetés, idegen maggal illetőleg növénynyel — saját földön. A tulajdont a földbirtokos nyeri meg, de a növedék előbbi tulajdonosát kármentesíteni tartozik.

b) Vetés vagy ültetés tulajdon magokkal illetőleg növényekkel idegen földön. Erre nézve a jó- vagy roszhiszeműség határoz, — azt, ki jóhiszeműleg vetett vagy ültetett, azaz : a földet sajátjának tartotta, megfelelő kárpótlás illeti; ellenben a roszhiszemű, a megtérítésre semmi igényel nem bir.

330. §. Átadás.

Átadás alatt, jogi értelemben oly cselekvény értendő, melynélfogva valamely dolog a tulajdonos által más személynek, oly célból, hogy a tulajdon ez utóbbit illesse — visszavonhatlanul átengedtetik. Az átadás tehát közvetett szerzősmód, s részint halálesetérei rendelkezésén, részint szerződésen, részint törvényen s ebből következtetett birói ítéleten alapul.

¹⁾ Az osztrák polg. tkönyv 420. §-a hasonlólag intézkedik. Egyszersmind a fa tulajdonát nem a szomszédos földben elterjedő gyökerek, hanem a földből kiálló törzs szerint határozza meg : ha tehát a törzsök több tulajdonos határain áll, úgy köztök a fa közös. (421. §.) Minden földtulajdonos kitépheti saját földéből az idegen fagyökeret, és az ő légüre felett függő ágakat levagdalhatja vagy máskép használhatja. (422. §.)

331. §. Az átadás érvényessége.

Hogy átadás útján valamely vagyon érvényesen szerztethessék, mellőzhetlenül megkívánatik, hogy

1. az átadó, az átadott vagy átruházott vagyon iránt szabadon s korlátlanul rendelkezessék;

2. az átadás körül azon határozott s világos szándokkal járjon el, mikép annak tárgyát birtokolni megszűnt s azt egyszersmind visszavonhatlanul az átvevőre ruházta;

3. az átvevő, a tulajdon megszerzésére mind tárgyiagos mind alanyi képességgel bírjon; (lásd f. 301. 302. §§.)

4. az átadás érvényes szerzészimen (lásd 303. §.) nyugodjék, végre

5. A jogügylet a törvényben előirt átadás és átvétel által külsőleg is megerősítették.

332. §. Az átadás módjai.

Az átadás mindenekelőtt tényleges és költött. Tényleges átadás alatt valamely dolognak kézből kézbe való testi átadása értendő; s ez ismét kétféle, t. i. közvetlen, melynél az átadás és átvétel, két személy között egy harmadiknak közbejötte, vagy távolság — s időhaladék nélkül megy végbe; és közvetett, — máskép hosszukézbőli átadás, midőn annak tárgya távolbőli küldeménykép s bizonyos idő múlva jő az új tulajdonos birtokába. A költött átadás hasonlóul kétféle, t. i. jelképes átadás, oly javakra nézve, melyek kiterjedésöknél s egyéb természeti minőségeiknél fogva tésztileg átadhatók nem lévén, maga a tárgy helyett oly jelek adatnak át, melyek az átadást kétségtelenné, s a birtokbavételt, minden egyéb személyek kizárásával — lehetővé teszik; és kijelentés, melynek testetlen dolgoknál illetőleg jogoknál van helye ¹⁾. A tésztileg átadott vagyonnak, vagy az átadást helyettesző jelképeknek, valamint a

¹⁾ Közvetlen átadásnak ingóságoknál, s közvetettnek az áru-
rendelésnél van helye. Jelképes átadás tárgyai maga a tulajdon helyett a tulajdont igazoló okiratok, pincze s egyéb raktárak helyett a kulcsok stb. Kijelentett átadás mellett a halászati stb. jogok s egyéb kir. kisebb haszonvételek átruházása történik.

kijelentésnek az új birtokos részéről lett végleges elfogadása átvételnek neveztetik.

333. §. Az átadás következményei.

Az átadás jogi következményeit, valamint az időpontot, honnan e következmények hatálya számitandó: részint a törvény, részint maguk a felek határozzák meg. Különösen a közvetett átadásról az 1840: XVI. 36. és 37. §§-ai, az ingatlanokról az osztrák általános polg. tkönyv idevonatkozó rendszabályai, s egyéb nemeiről s tárgyairól az átadásnak az illető felek szerződésileg kifejezett akarata, a végrendelet s egyéb kötelező nyilatkozatok intézkednek.

334. §. Ingatlan javak átadása.

Az orszb. szabályelvek I. 21. §-ában, az országgyűlés intézkedéseig, ideiglenesen az ausztriai polg. tkönyv mindazon rendeletei fentartattak, melyek az 1855. dec. 15-én kelt telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolog szerzése vagy elidegenítése módjait meghatározzák. Alább ismét a 156. §-ban, az osztrák általános polg. tkönyvnek mindazon határozatai, melyek a telekkönyvi rendeletekkel egybefüggésben állanak, s melyek valamely telekkönyvi jog megszerzésére vagy elenyésztetésére alapul szolgálnak, az országgyűlés intézkedéseig hatályukban fenhagyattak.

Az ingatlan javak átadása ennél fogva az osztrák polg. tkönyvnek a következő §§-ban foglalt rendszabályai szerint megy végbe; maga a telekkönyvi rendelet pedig e mű harmadik részében fog egész terjedelmében közöltetni.

335. §. Telekkönyvi bejegyzése az ingatlanok átadásának.

Ingatlan dolgok tulajdonának átruházása végett szükséges, hogy a szerzési ügylet az e végre rendelt nyilván — (telek)könyvekbe beiktattassék. Ezen beiktatás bekeblzésnek (betáblázásnak) neveztetik. (Ausztr. át. polg. tkönyv: 431. §.)

A nyilvánkönyvbei betáblázásra mindenekelőtt szük-

séges, hogy az, kitől a tulajdon másra ruházandó, már maga is, mint tulajdonos, bekeblezve legyen. (432. §.)

Paraszttelkeknek szerződés általi átruházására eleendő, ha az átadó és átvevő, vagy csak maga is az átadó, a telekkönyvi hatóság előtt megjelenik, s a szerzési ügyletnek a nyilvánkönyvbe való bekeblezését eszközzi. (433. §.)

De ha az átadó személyesen meg nem jelenik, és minden városi vagy nemesi javakat érdeklő esetekben is, a szerzési ügyletről irott okmány szerkesztendő, és mind a szerződő felek, mind két hiteles férfi, mint tanu, által is aláírandó. (434. §.)

Az ily okiratban a személyeket, kik a tulajdont átadják s átveszik; az átadandó birtokot határaival együtt; a szerzés czimét; továbbá a kötött ügylet helyét és idejét határozottan ki kell tenni, és az átadónak vagy ezen, vagy külön okiratban engedelmet kell adnia arra, hogy az átvevő mint tulajdonos bekebleztessék. (435. §.)

Ha ingatlan javak tulajdona jogérvényes ítélet, birói osztálylevél, vagy valamely örökségnek birói átadása következtében ruházandó át, ezen okiratok bekeblezése szintén megkivántatik. (436. §.)

Szintugy nem eleendő valamely hagyományozott ingatlan jószág tulajdona megszerzésére, hogy az örökhagyó végrendelete a nyilvánkönyvbe általában bekeblezve legyen; kinek ilynemű követelése van, kell, hogy a hatóságnál a hagyomány különös beiktatását is kieszközölje. (437. §.)

336. §. Előjegyzés.

Ha az, ki valamely ingatlan vagyont tulajdonul igényel, erről hiteles ugyan, de nem minden a 434. és 435. §§-ban a bekeblezésre nézve előszabott kellékekkel ellátott okiratot bir; hogy előtte senki előjogot ne nyerjen, a nyilvánkönyvbei feltételes beiktatást még is eszközölheti, mely előjegyzésnek (praenotatio) neveztetik. Ezáltal feltételes tulajdonjogot nyer; s mihelyt birói ítélet következtében az előjegyzést igazolta, a törvényes rendszerint benyújtott előjegyzési kérvény idejétől fogva igazi tulajdonosnak tartatik. (Auszt. át. polg. tkönyv : 438. §.)

A megtörtént előjegyzés mind azzal, ki azt eszközölte, mind ellenfelével is, személyes kézbesítés által tudatandó. Az előjegyzetető tartozik a kézbesítés napjától számítandó tizennégy nap alatt e tulajdonjog bebizonyítása végetti rendes keresetet megindítani; ellenkező esetben az eszközölt előjegyzés az ellenfél kérésére kitörlendő lészen. (439. §.)

337. §. Az átadás következményei ingatlanokra nézve.

Ha a tulajdonos ugyanazon ingatlan vagyont két különböző személynek engedte át, az azt illeti, ki a bekeblezést előbb kérte. (auszt. át. polg. tkönyv : 440. §.)

Mihelyt a tulajdonjogróli okirat a nyilvánkönyvbe beiktattatott, az új tulajdonos lép a jogszerű birtokba. (441. §.)

Ki valamely vagyont tulajdonul megszerez, a velejáró jogokat is megnyeri. Oly jogokat, melyek az átadó személyére szorítvák, ez át nem adhat. Átalában senki másra több jogot nem ruházhat, mint a mennyivel maga bir. (442. §.)

Az ingatlan vagyonok tulajdonával a nyilvánkönyvekbe bejegyzett, rajtok fekvő terhek is átvétnek. Ki e könyveket meg nem tekinti, hanyagságaért minden esetekben maga lakol. Az előbbi tulajdonos elleni más követelések és igények az új szerzőre át nem szállnak. (443. §.)

II. FEJEZET.

Polgári szerzsmódok.

338. §. A polgári szerzsmódok fogalma.

A szerzsmód polgárinak oly esetben hivatik, midn a személyt, egyes meghatározott dolognak birtokbavételére, s bizonyos feltételek mellett az állam törvényes intézményei jogosítják. A polgári szerzsmód hazai törvényeink szerint csupán hosszas birtok által gyakoroltatik; de az adományozás, melynek megszüntetett rendszeréből a maiglan fenálló birtokviszonyok nagy része vette eredetét, — hasonlóul e czim alatt említendő.

339. §. Hosszas birtok.

Ha valamely birtoktárgy, mely más személyre jogosan átruházható, a tulajdonos kifejezett akarata s formászerű átengedése nélkül, de egyszersmind a törvényben előirt feltételek szerint más személynél tartóztatik : annak tulajdoniságára nézve a megállapított idő elteltével jogváltozás áll be, mely általában elévülésnek neveztetik.

Az elévülés egy ugyanazon tárgyat és két különböző személyt feltételez; egyike ez utóbbiaknak a nemgyakorlás által jogokat veszít, másika a gyakorlat által jogokat szerez : a hosszas birtokból ezen személyek irányában két különböző jogkövetkezmény támad, t. i. az előbbi tulajdonosra nézve a szorosabb értelembeni elévülés, s az új tulajdonosra nézve az elbirtoklás.

340. §. Elévülés és elbirtoklás.

Elévülés alatt e szerint szorosabb értelemben valamely jognak, mely a törvény által meghatározott idő alatt nem gyakoroltatott — elvesztése, — s elbirtoklás alatt a vagyonszerzésnek azon módja értetik, mely által az elévült jog valamely vagyonra nézve, a törvényes birtoklásnál fogva, idegen birtokba jut.

341. §. Általános szabályok.

Hogy egyrészt a tulajdonos, a jogot elévülés által elveszítse, más részről a birtokló, ugyanazt e czímen elsajátíthassa, tekintetbe veendőek :

1. a tulajdonosnak, ki ellen az elbirtoklás érvényesítendő — személyi minősége;
2. a birtoklónak, ki elévülésre hivatkozik — személyisége;
3. a jog, illetőleg vagyon, melyre az elbirtoklás kiterjesztendő;
4. a joggyakorlat és birtoklás czíme;
5. a birtoklás időtartama; végre
6. a joggyakorlat folytonossága.

342. §. A tulajdonos személyi minősége.

Az elévülésnek első s mulhatlan feltétele, hogy a személy, ki ellen az elbirtoklás érvényesítendő, jogai felügyeletében sem törvényesen, sem természetileg akadályozva ne legyen; ennélfogva

a) kiskorúak ellen, kik 16-ik életévüket még be nem töltötték; (1729 : 36. 37.)

b) gyermekek ellen, kik száműzetésben levő atyjoknak, akár fiui szeretetből, akár félelemből — utána mentek; (I : 19.)

c) bármily életkoru honpolgárok ellen, kik az ellen fogságában tartóztatnak (I : 56. 79.) : az elévülés, az akadály megszűnteig sem el nem kezdethetik, sem ha már kezdetet vett, nem folytathatik ¹⁾.

343. §. A birtokló személyisége.

Ha az elévülés által elenyészett jog egyszersmind más személyre háramlandó, megkivántatik, hogy az, ki a birtoklás gyakorlatában van, személyi minőségénél fogva a birtokszerzéstől tiltva ne legyen; e szerint idegenek, és szerzetesek (1715 : 23. 1723 : 64. 1791 : 69.) birtokot sem általában, sem elbirtoklás útján különösen — nem szerezhetnek.

¹⁾ Az előszámlált személyek az elévülés tekintetében kiváltságosoknak, — maga az elévülés pedig, azon esetben, ha már megkezdett, de ily kiváltságos körülmények beálltával megszakasztott : nyugvónak tekintetik, de a szünet az előbbi éveket el nem enyészeti. Az elévülés történetére tartozik megemlitenünk, mikép a Szapolyaiféle hadjárat ideje, II. Lajos halálától fogva 1542. évi mart. 1-jeig — 15 év és 6 hónap (1542 : 22.); a Bocskay- és Bethlenféle belháborúk, 1596-tól 1613-ig — 18 (1622 : 58. kor. u.) s ennek kiegészítéseül 7 — s így összesen 25 év (1649 : 93.); a Tököliféle mozgalmak 1670-től 1699-ig — 29, s a folyamatban levő perekre nézve 1650-től 1700-ig — 50 év (1681 : 29.); végre a Rákóczyféle belzavarok — 1703-tól 1711-ig — 8 év (1715 : 70.) : az elévülés alul kivétettek.

344. §. Elévülhetlen jogok.

Azon szabály, hogy valamely jog, csupán a nemgyakorlás által, bizonyos körülmények közt elenyésszik: annyiban szenved kivételt, hogy a jogok, melyek más személyre egyébként át nem ruházhatók, — mint: a szorosabb értelemben vett köz-, egyházi és államjavak, melyeknek élvezete az állampolgárok egyetemét illeti (lásd f. 293. §.), továbbá a felségi jogok, valamint a házassági, szülői s gyermeki jogviszonyok, mint tisztán s kizárólag személyhez kötöttek — sem elévülés által el nem enyésznek, sem elbirtoklás czimén el nem sajátíthatóknak.

345. §. Az elbirtoklás akadályai különösen a javak tekintetében.

Vannak ismét tárgyai a tulajdonnak, melyek egyéb czimeken megszerezhetők lennének ugyan, de az elbirtoklás utjánai sajátátétel alul világosan kivétetnek. Nevezetesen:

1 a szerződési vagy bírói zálog (I : 81. 82. II : 13. 1723 : 47.), a mennyiben t. i. az 1852. évi nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. szerint még visszaváltható; (19. s köv. §§.)

2. a hagyatéki javak, melyek testvérek közt osztatlan állapotban kezeltetnek; (I : 46. 78.)

3. a törvényes hitbér, — az adományozási rendszer fenálltaig még a leánynegyed, az özvegyi és hajadoni jog, melyek osztályszerű követeléseket képeztek; (I : 78. cz. 5. §.)

4. a határok; (I : 85.) végre

5. azon haszonvételek, melyek a közbirtokosok valamelyike által a közösből szakítottak el, és az arányosítás tárgyát képezik (1836 : XII. 1. §.) : soha el nem birtokolthatóknak.

346. §. A birtok teljessége.

Hogy az elbirtoklás mint szerzősmód érvényes legyen, megkivántatik, hogy a birtokló, saját neve alatt s teljes birtokjogot gyakoroljon, vagy is a birtokot phisikai hatalmába vette, — s arra nézve célja és akarata legyen, saját-

kép megtartani; így a birtoknak csupán ideiglenes czimei, minők a zálog, letét, haszonkölcsön, bérlemény, továbbá a gyámság vagy gondnokság alatt levők javai, a zálogtartónak, letéteményesnek, haszonkölcsönvevőnek, haszonbérelőnek, gyám- és gondnoknak birtokjogot bármily hosszú idő alatt sem adnak, mert a birtokjog nem teljes, és nem a birtokló nevében gyakoroltatik. (I : 82.)

347. §. Birtokczim.

Arra nézve, hogy valamely jog, elévülés útján elvezítettessék, a jogos birtokczim nem multhatlan kellék; de az elbirtoklás érvényességéhez, melynél fogva valaki, oly idegen birtokot szerzendő, mely az 1855 : dec. 15-kén kélt ministeri rend. szerint vezetett telekkönyvek tárgyát képezi, az orszb. szab. I. 156. §-a értelmében megkívánatik, hogy a birtok jogszerű, jóhiszemű és valódi legyen. (Auszt. (át. polg. tkönyv : 1460. §.)

Minden birtok, mely oly czimen alapszik, mely a tulajdon átvételére, ha az az átadót illette, elegendő lett volna : jogszerű és elégséges az elbirtoklásra, ilyenek péld. a hagyomány, ajándékozás, kölcsön, adásvevés, csere, fizetés stb. (1461. §.)

A birtoknak továbbá jóhiszeműnek kell lenni. De az előbbi birtokos roszhiszeműsége a jóhiszemű utódot vagy örököst nem gátolja az elbirtoklásnak az ő birtoka napjától kezdésében. (1463. §.)

Végre a birtoknak valódinak is kell lenni. Ha valaki valamely dolgot erővel vagy ravaszsággal kerit hatalmába, vagy a birtokba alattomosan csuszik, vagy valamely dolgot csak kéremeskép bir : azt sem ő, sem örökösei el nem évitetik. (1464. §.)

348. §. Az elévülés időtartama.

Mind az elévülésre, mind az elbirtoklásra megkívánatik, hogy az a törvény által megállapított egész időtartamon át, szakadatlanul folytattassék. A kiszabott idő, a jogokhoz és azok tulajdonosaihoz képest következő :

1. a kir. ügyész ellen, oly jogokra nézve, melyek magánosok által is érvényesen birtokba vehetők, — 100 év ¹⁾;

2. az egyházi javakra nézve 40 év;

3. a nemesek közt 32 év ²⁾; (I : 78.)

4. a szabad kir. városokban s egyéb községekben egy év és egy nap; (III : 15.)

5. jász-kunoknál a szőlőkre, kertekre és épületekre nézve hasonlóul egy év és egy nap, a szántóföldekre nézve pedig 3 év. (art. jaz. X.)

A rövidebb határidőket a perorvoslatokra nézve, valamint a váltóügyekben, a törvénykezési eljárás, illetőleg a váltótörvények határozzák meg.

349. §. Elbirtoklási idő a telekkönyvi javakra nézve.

Azon ingatlanokra és jogokra nézve, melyek az 1855. évi dec. 15-én kelt minist. rend. szerint vezetett telekkönyvek tárgyaul szolgálnak, az orszb. szab. I. 156. §-ának szellemében az ausztr. általános polg. tk. idevonatkozó rendeletei érvényesek. Ezek szerint :

Ingatlanokra nézve az, kinek nevére azok a nyilvánkönyvekbe bekebelezvék, minden ellenmondás elleni teljes jogot három év lefolyta alatt birtokol el. Az elbirtoklás határai a beiktatott birtok mértéke szerint ítéltetnek meg. (1467. §.)

Szolgalmak és idegen földön gyakorlott egyéb különös jogok, az által, kinek nevére a nyilvánkönyvekbe bekebelezvék, úgy, mint a tulajdonjog, három év alatt birtokolatnak el. (1469. §.)

¹⁾ Az ingókra, adóssági követelésekre, a per megindítására, ujtására vagy az elhagyottaknak folyamatba tételére nézve kivételkép a kir. ügyész ellen is 32 év. (322. 287. 172. dtk.)

²⁾ Az elévülés rendszerinti határideje nem csak a birtokot, hanem a per után érvényesítendő jogokat is szabályozza. Ide tartoznak a nemteljes korban tett szerződéseknek, ha egyébkint a jog, ellenmondás által fentartatott — megerősítése (lásd f. 18. 19. §§.); mindennemű perek, melyek magukban véve, vagy tárgyaiknál fogva az elévülés alul nyilván ki nem vétettek; végre a perujtás, új bizonyíték alapján. (1840 : XV. tcz. II. R. 196. §.)

A fiscus, vagyis az álladalmi javak és az álladalmi érték igazgatói ellen, a mennyiben az elévülésnek helye van, — az ingatlanoknak, vagy az azokon gyakorlott szolgálomásoknak és más jogoknak birtoka is, ha azok a birtokos nevére a nyilvántörvényekbe bekeblezték, hat esztendeig folytatandó. (1472. §.)

350. §. Az elévülés félbeszakasztása.

Az eddig előszámlált kellékeket, mind az elévülésre, mind az elbirtoklásra nézve a joggyakorlat folytonossága egészíti ki, hogy t. i. a birtok, a megállapított időtartam alatt, a tulajdonos által meg ne szakittassék. Ha tehát ez utóbbi, előbb, mint a törvényes idő betelt volna, — magát a birtokba önhatalom útján visszahelyezi; ha hiteles hely előtt a birtoklónak ellent mond; ha azt a birtok visszabocsátása iránt bíróilag meginteti vagy épen perbe fogja (I : 79.), sőt adóssági ügyekben, habár magánuton is, a fizetésre felszólítja (1729 : 37): mind az addig lejárt évek, mind maga az elbirtoklási jog teljesen elenyésznek.

351. §. Az elévülés hatálya.

Az elévülés rendszerint az e czimen elsajátított birtoknak csupán oltalmul, s így alperesnek kifogásul szolgál, a nélkül, hogy birtokszerzésre elegendő lenne (184. dt.); de a telekkönyvezett ingatlanokra és jogokra nézve e részben is különbséget kell tennünk. Az ausztr. általános polgári törvény szerint t. i. a ki valamely dolgot vagy jogot elbirtokolt, az előbbi tulajdonos ellen a bíróságnál a tulajdon oda ítéltetését kérheti, s a neki ítélt jogot, a mennyiben ez a nyilvántörvények tárgyát tenné, azokba be is kebleztetheti. (1498. §.) Hasonló módon eszközölheti az elévülési idő lefolyta után a kötelezett a nyilvántörvényekbe beiktatott kötelezettsége kitöröltetését, vagy a jogosítottat eddig illetett jognak és az arról kiadott okiratoknak érvénytelenítését. (1499. §.)

Az elévülés azonban, a felek ellenvetése nélkül, hivatalból tekintetbe nem vétethetik. (1501. §.)

352. §. Adomány.

Második módját a polgári vagyonszerzésnek az adományozás képezte. Adományozás alatt ugyan, széles értelemben, bármely dolognak más személyre, ingyenesen vagy egyoldalulag lett jogszerű s végleges átruházása értetik ¹⁾, hazai törvényeink azonban e kifejezés jelentőségét kiválólag oly birtok-átengedésre szorították, mely származását a királytól, szűkebb korlátok közt a nádortól és némely egyháznagyoktól vette.

353. §. Történeti fejlődések.

Öseink, mielőtt a honfoglalás nagy munkájához kezdtek volna, Etelközben a fejedelemmel szerződésre léptek. Az alapszerződés, mely Béla király névtelen jegyzőjénél (cap. VI. lásd Horváth: Magyarország története I. köt. 21. lap.) olvasható, mindjárt a második pontban feltételül tűzte, hogy a mit közös erővel szerzendenek, abban mindnyájan igazságosan részesüljenek.

A birtokszerzés ennél fogva az első időkben foglalás és alkotmányos szerződés czimeiből eredt; amaz a nemzet egyetemét vezette a haza szent földének birtokába, utóbbi a vezérek netáni önkénye ellen az egyesek osztályszerű birtokjogait védelmezte. Az osztály a fejdelem felügyelete alatt, de az alapszerződés szellemében ment végbe, — tehát fejedelmi kegyről s adományról szó sem lehetett. ²⁾

¹⁾ A magánszemélyek adományozása, a szerint, a mint élők között, vagy halál esetére történik, ajándéknak illetőleg érdem díjazásnak, s az utóbbi esetben hagyománynak neveztetik.

²⁾ Béla névtelen jegyzője több adományról tesz említést, melyek még Árpádtól származtak; sőt a vezérek bőkezűségét, melynél fogva hőseiknek terjedelmes birtokrészeket engedtek — Kelemen is adományozásnak nevezi. (Inst. jur. pr. Hung. II. köt. 404. §.) De a honfoglalás korából származott osztályszerű birtokfelosztás az idézett alapszerződés mellett, egyoldalú fejedelmi kegynek alárendelhető nem lévén, Árpád s a következő vezérek adományozásait csupán oly intézkedéseknek kell tekintenünk, melyek szerint az első felosztás nehéz munkáját vezették, egyes foglalókat a megszállott terület birtokában meghagytak, vagy a tovább terjeszkedésnek határt szabtak, — a mint ezt a honszerzés nagy munkájában közös részvét,

A királyi adományozás rendszere szt. István uralkodásától számítható. Első apostoli királyunk t. i. a keresztény vallás terjesztése s a térítőik jutalmazása tekintetéből egyházakat, püspökségeket, szerzeteket stb. állított (lásd f. 68. s köv. §§.), azokat dus adományokkal ellátta; az ország főbb hivatalait ujonnan szervezte, s azokat, kik a nemzet és trón iránt tett érdemek által magukat kitüntették, birtokokban s kiváltságos jogokban részesíté; sőt a valódi érdem jutalmát idegenektől sem tagadta meg, — számos külföldiek, kik a magyar érdekeket szolgálták, őseinkben testvéreket s szent királyunk kegyében dus adományokat találtak ¹⁾.

Későbbi királyaink az adományozásban, ugy látszik, szerfelett bőkezűek voltak; elannyira, hogy már Kálmán kénytelen volt mindazon adományozásokat, melyek elődeitől származtak, a szt. István által alapítottak kivételével — visszavonni. (Könyves Kálmán : I. könyv 15. s köv. fej.) Különösen méltó nehezteléssel fogadta a nemzet, hogy kalandor idegenek, kiket a lovagkor szelleme, néha családi viszonyok s legtöbb esetben szerencsekísérletek honunkba vezettek, — való érdem nélkül, s önzetlen honfiak mellőzésével emelkedtek főpolcra, és nyertek gazdag adományt : innen az idegenek kirekesztése II. Endre alatt. „Possessiones extra regnum non conferantur, — si sunt aliquae collatae, vel venditae : populo regni ad redimendum reddantur.“ (1222 : 26.) Hasonló megszorítások, későbbi törvényeinkben sem hiányoznak. Igy Albert (1439 : 16.), s II. Ulászló (1514 : 1. 2. 3.) alatt a királyi adományozásnak az országgyűlés vont korlátokat; sőt ez utóbbi ural-

---

s az alapszerződés által biztosított közös osztály követelte. E nézet a hármas tk. I : 24. cz. 5. §-a által is támogatatik, hol Verbőczy, — a szántóföldek „praedium“ elnevezését egyenesen a „praeda“ szótól származtatja. „Praedium, quasi praedae expositum, ab antiquis derivatum; qui agros, quos bello capiebant, in praedae nomine habebant.“ Az eredeti szerzés czíme tehát foglalás és nem adomány.

¹⁾ Különösen dicsérettel említendő ez idegenek közt a bajor eredetű Wenczellin, ki az ős hit mellett rajongó Kupa (Koppány) herczeg pártos hadait szétverte s őt magát is párviadalban elejtette. (Horváth Magyarorsz. tört. I. köt. 112. lap.)

kodónak világosan megtiltá, hogy száz telken felül, a tanács meghallgatása nélkül — bárkinek is adományozhasson. (1492 : 9. 1495 : 2.) Az 1498 : 26. tcz. már szabadabb kezet engedett a királynak, — felhatalmazván arra, hogy honpolgároknak száz teleknél többet is adományozhasson ; s bár e megszorítást II. Lajos alatt (1518 : 15.) még egyszer ismételve, s az adományozható telkek számát 200-ra határozva látjuk : későbbi királyaink alatt törvényes akadály e részben többé fen nem förgött.

Há már a nemesség, a földet, melyet fegyverrel és vérrel szerzett — felosztotta ; ha a birtokba vett területeket az örökösödés szabályai szerint a törvényes utódok vették birtokba : önkint az a kérdés támad, mik voltak az adományozás tárgyai, s mikép jutottak a birtokban levő javak a fejedelem szabad rendelkezése alá, — mert hogy a koronajavak sem adományozás sem egyéb czimek alatt el nem idegenithettek, azt már több alkalommal megjegyeztük. (lásd f. 292. 293. 301. §§.) Az adomány tárgyai magánjavak voltak, melyeket a törvény, némely esetek beálltával uratlanoknak nyilvánított. Mihelyt t. i. a nemesi javak birtokosa meghalt a nélkül, hogy törvényszerint öröklésre hivatott utódai maradtak volna ; mihelyt a birtokos, tekintet nélkül a javak nemesi vagy polgári minőségére, oly büntetést követett el, melyre a törvény büntetésül jószágvesztést határozott : a korona rendelkezési joga, előbbi esetben megszakadás, — s utóbbiban hűtlenség czímén — azonnal feléledt, sőt a visszaháramlott vagyont újból elajándékozni egyszersmind kötelessége volt.

De, hogy a történeti fejlődésekhez még egyszer visszatérjünk : az adományozás rendszere, melyet első apostoli királyunk nyitott meg, szabályozottabb alakot a vegyes házbóli uralkodók alatt öltött, — főleg azon időtől fogva, midőn Robert Károly megtiltván a nemeseknek, hogy birtokaikat királyi jóváhagyás nélkül a fiakon kívül más személyekre ruházhassák — adomány és ösiség lényegileg egybeforrott. Az adományozást szabályozó törvények, már Verböczy korában, fejlődésöknek oly színvonalán állottak, mikép azokban a legujabb törvényhozásig lényeges intézkedés alig fordult elő.

Mi volt következménye az adományozott javakhoz

kötött megszorításoknak az élők között, vagy halál esetérei birtokátruházás, s a törvényes örökösödés tekintetében; mily zsibbasztó hatással nehezültek a fiscus kezei mindazon nemesi javakra, melyekben a koronának háramlási jogai nyugodtak; mennyire ólom lábon járt a birtokforgalom, s akadályozta szabad röptét a közhitelnek: ezt egyszerűen csak megérinteni elegendő, — az indokokat maguk a törvények nyújtják, melyeket a következő §§-okban taglalandók vagyunk. Mi sem volt tehát ohajtandó inkább, mint a szó valódi értelmében tulajdonossá tenni a tulajdonost s szabad utat engedni a tulajdonjog gyakorlatának. Ily nézet adott irányt az 1848-ik évi országgyűlésnek az ösiség eltörlésében (XV. tcz.), s az ösiség eltörlése alkalmat az adományozási rendszernek hatályon kívül léptetésére — az 1852. nov. 29-én kelt cs. nyiltparancsban.

Mielőtt azonban a most idézett nyiltparancs szabályait ismertetnők, a fenállott adományzási rendszer lényegét körvonalozni el nem mellőzhetjük.

354. §. Az adomány különböző nemei.

Az adomány különbözik:

1. eredetére nézve, — a mint t. i. a királytól, vagy a nádor s királyi helytartótól és némely főpapoktól származott;

2. céljára nézve, — a mint t. i. tisztán hazafui érdemnek szolgálta jutalmul, vagy bebizonyítható szolgáltatások felül meghatározott pénzösszeg is volt érte fizetendő;

3. szerzésére nézve, — a mint t. i. közvetlenül a felség kezéből származott, vagy egy harmadik ellenében per útján volt megszerzendő;

4. mérveire nézve, — a mint t. i. teljesen végbement, vagy a létezett hiányok mellett a különbeni törvényes következmények teljességével nem birt;

5. tárgyaira nézve, — a mint t. i. ingatlan vagy ingó javakból állott.

355. §. Királyi adomány.

Királyi adomány alatt oly nemesi javak és azokkal összeköttetésben álló jogok értetnek, melyek vagy már

valósággal, vagy legalább reményben — a magyar koronára szállván, a törvényes uralkodó által, honfiak részére, kik törvénytörvény szerint az adomány elfogadásának képességével birtak, örök tulajdonjoggal és kiváltságokkal szabályszerűleg átengedettek.

356. §. A királyi adomány kellékei.

E meghatározás egyszersmind azon kellékeket is magában foglalja, melyek az adomány érvényességére mellözhetetlenül megkivántattak, — és ezek :

1. hogy az adomány törvényesen megkoronázott magyar királytól származott, s

2. az adományozott, az adomány elfogadására törvényesen képesítve lett legyen;

3. hogy az adományi jószág a magyar szent korona szabad rendelkezése alatt állott, — s

4. az adomány rendszerében megállapított jogczimek alatt adományoztatott legyen;

5. az adománylevélnek minden törvényes kellékekkel ellátva, és végre

6. minden adománynak, szabályszerű beiktatással — statutio — megerősítve kellett lennie.

Ezekről egyenkint.

357. §. Az adományozó felség.

A királyi adomány érvényességére mindenekelőtt megkivántatott, hogy az, az 1791 : 3. tcz. igényei szerint megkoronázott törvényes királytól származott legyen. Az idézett tczikk feltételül tüzi, hogy minden trónörökös, előfordulható trónváltás alkalmával, elődének elhunyt napjától fogva hat hónap alatt magát megkoronáztassa, s királyi méltóságába törvény szerint beiktattassa, — ily feltétel mellett az örökös király felségi jogai ez időszakra nézve is fennmaradván; a honnan az 1791 : 32. tcz. a II. József által adományozott kiváltságoknak csak annyiban tulajdonított hatályt, a mennyiben azokat utóda — a tör-

vényes és alkotmányos király (II. Leopold) nyilván meg-
erősítette. ¹⁾

358. §. Az adományos személy kellékei.

A személy, ki adományozás utján birtok — s egyéb jogokat nyerendő volt, lehetett egyes személy, lehettek házastársak, vagy családtagok közösen, — de honpolgároknak, s vagyonszerzésre képeseknek kellett lenniök; ehhezképest az adomány, idegenekre a birtokképeség hiányából (1222 : 26. 1715 : 23.), valamint oly jogi személyekre — egyháziak, egyházak, községek —, melyek fekvő birtokot szerezni törvényileg tiltatnak (1498 : 55. 65. 1647 : 17. 1542 : 33.) — ki nem terjesztethetett.

Sőt a benszültt vagy honosított honpolgárok közül is ki voltak zárva az adományyszerzés képességéből :

a) azok, kik a törvényesen bevett vallásfelekezetek valamelyikéhez nem tartoznak, — általában; (lásd f. 28. §.)

b) azok, kik valamely adománykérőt, mint meghatalmazottak vagy ügyvédek — képviselvén, az adomány tár-

¹⁾ A hármas tkönyv névszerint előszámítja azon királyokat, kiknek kiváltságai s pecsétjei érvényesek, és ismét, a kikéi hatálytalanok. Rövidség végett ez utóbbiakat megnevezni elég leendő; és ezek : Péter és Aba, máskép Sámuel (1038—1046.), Salamon (1063—1074.), IV. István (1162.), III. László (1205.), V. Istvánnak (1270—1272.) azon kiváltságai, melyeket még mint ifjabb király s Erdély fejedelme adott ki, — a mennyiben azok később, trónra lépte után általa meg nem erősítették; III. Endre (1290—1301.), hanemha kiváltságaihoz, Róbert Károly királyi jóváhagyása járult; Wenzel és Otto (1301—1308.), kiket egyébiránt Verbőczy, királyaink között meg sem említ; Mária (Nagy Lajos leánya) és Kis (II.) Károly (1382—1397.), Erzsébet (Sigmond király leánya 1437.), — a székesfehérvári egyház részére tett adományai sértetlenül hagyatván; I. Ulászló (1439—1444.), Hunyady János kormányzó (1444—1452), a mennyiben 32 teleknél nagyobb birtokot adományozott volna. Bővebben a hármas tk. II. 14. czimében. A későbbi királyok kiváltságai s adományai már érvényesek. II. Józsefről ezen §-ban emlékezünk. Egyes kivételek, a hűtlenség czimén kelt adományokra nézve alább a 365. §-ban fordulnak elő.

gyáról ily hivatásuk gyakorlata által szereztek tudomást, s azt a kérelmező fél elmellőzésével egy harmadiknak vagy önmaguknak előnyére használták fel, — ezen egyes adományra nézve; (1609 : 36.)

c) azok, kik az adomány elnyerésére közszolgálatban szerzett érdemeket nem bizonyíthattak. (1688 : 15. kor. e. 1659 : 75.)

359. §. Az adományozott birtok.

Minden birtoknak, mely adomány tárgyaul szolgált, a korona szabad rendelkezése alatt s így adományozhatónak kellett lenni, — az adományozás sem a koronajavakra (1514 : 2.), sem jogi és magánszemélyek vagyona (II : 9.) ki nem terjesztethetvén. Az adományozhatásra ellenben nem volt multhatlanul szükséges, hogy a kérdéses birtok a koronának egyszersmind phisikai hatalmában lett legyen; azt a fiscus tudtával vagy tudtán kívül magánosok zálogban tarthatták, vagy jogtalanul bitorolhatták, a nélkül, hogy ily körülmény az adományozás hatályát fentartoztathatta volna; sőt az az előbbi esetben a visszaváltást, utóbbiban pedig az átruházást az adományosra nézve lehetővé és törvényessé tette.

360. §. Birtokforgalom.

Az adományozható javak, mint fentebb (353. §.) érintve volt, részint kihalás, részint hűtlenség folytán szálltak a koronára; ez utóbbi által pedig egyeseknek különböző czimeken adományoztattak. A jog, melynélfogva az uralkodó felség az adomány rendszerének értelmében uratlanná vált birtokot elfoglalni s más személyre átruházni képes vala : királyi jognak, azon ut és mód pedig, mely a birtokforgalmat a törvények értelmében lehetővé s jogossá tette, az adomány czimének neveztetett.

361. §. Királyi jog.

A királyi jog minden nemére az adományozásnak általános hatálylyal birt ugyan, ennek érveit és czimeit képest azonban lehetett :

1. különös és közönséges, — amaz egyes meghatározott esetekben és bizonyos személyek után, — utóbbi ily megszorítások nélkül gyakoroltatván;

2. a különös királyi jog ismét nyílt vagy jelenleges, és lappangó vagy leendő volt, — a szerint, a mint az adományozás tárgyai a koronának már tettelegesen birtokába jutottak, vagy még csak reászállandók voltak;

3. végre a közönséges királyi jog általános és feltételes, a mint hatályát bizonyos körülmények nélkül, vagy azok beálltával nyerte meg.

362. §. Az adomány czimei.

Az adomány czimei, melyeken t. i. a birtok a koronára szállott, illetőleg egyesek részére királyilag adományoztatott, — a kihalás, hűtlenség, királyi jog, új adomány és királyi jóváhagyás voltak.

363. §. Kihalás.

A kihalás akkor állott elő, ha az adományi javak birtokosának semmi törvényes örökösei nem maradtak fenn. A törvényes örökösödés határait pedig az adományozás feltételei jelölték ki; ha tehát a birtok csupán fiág részére adományoztatott, fiörökösök nem léteben, — ha mindkét ágat magában foglalta, a család valamennyi tagjainak, vérszerinti törvényes utódok nélkül történt kihaltával (I : 22.), — ha az adományos jószág birtokbavételére örökbe-fogadás, fiusítás, hagyomány, örökbevallás stb. czimen szélesb körű jogok engedtetek, az adománylevélben nyilván megemlített, vagy eleve szentesített szerzési czim által jogosítottak hiányában nyílt meg az örökösödés a koronára, s a jog a honpolgárokra nézve, hogy az uratlanná vált birtokot, kihalás czimén — az előbbi érvényesen adományozhassa, s ez utóbbiak jogosan felkérhessék ¹⁾).

¹⁾ Az első szerző, mint alább a 390. §-ban látni fogjuk, az öröklés rendjét, az adománylevéltől eltérőleg szabályozhatta; a csupán fiágot illető javakat a leányágra is kiterjeszthette, ő, valamint törvényes utódai végrendeletet, örökbevallási vagy csereszerződést tehettek, a birtokot elzálogíthatták stb. De mindezek

A királyi jog, melyből e czimen adományozás keletkezett, különös és jelenleges, a mennyiben a személyt, kinek magnélküli elhalta után a jószág a koronára háramlandó s újból eladományozható volt, — megnevezni, s annak valósággal történt elhunytát bizonyítani kellett.

364. §. Hűtlenség.

Hűtlenség alatt az adományozás rendszerében általában oly közbüntettek értetnek, melyekre törvényeink szerint jószágvesztés volt határozva. A szorosabb értelemben vett hűtlenség eseteit az 1723 : 9. tcz. ekkép számítja elő:

1. felségárulás, ha t. i. valaki a király személye ellen kezeit gonoszul felemeli, vagy élete ellen fegyverrel avagy méreggel álnokul törekedik, vagy annak lakását erőszakkal megtámadja ¹⁾; (I : 14. 1723 : 9.)

a koronának sérelmére nem válhattak, s a fiscus jogai, tekintet nélkül a közbejött birtokváltozásokra — az adománylevél értelmében öröklésre hivatott valamennyi személy elhunytával s királyi jóváhagyás nem létében azonnal feléledtek.

¹⁾ A függetlenségi háboru, mely Rákóczy Ferencz fejedelem vezetése alatt Erdély s Magyarhon egy részét az osztrák uralkodóházzal szembe állítá, 1711--ik év apr. 29-én a szatmári békekötésben ért véget. Mellőzve annak egyéb közjogi s történeti fontosságát, s következményeit, czélunkra vonatkozólag csupán a felségárulási büntetteknek az 1715. évi országgyűlésen lett szabályozását emeljük ki, melyre alkalmat közvetlenül e belháboru szolgáltatott.

Az 1715 : 7. tcz. mindenekelőtt azt határozta, mikép azok, kik felségárulás bünténye vagy abbani részvét által (szt. István : I. könyv 51. f.) terhelhetnek, törvényes idézés nélkül is azonnal elfogattassanak. (lásd f. 55. §.) Továbbá az elfogottaknak minden ingó és ingatlan javai haladék nélkül összeiratván, zár alá vétessenek s a per kimenetéig egy harmadiknak számadás melletti kezelésére bizassanak. (3. §.) Ő felsége minden ily büntény felett a vizsgálatot és ítélethozatalt saját személyében, magyar tanácsosainak meghívásával s a hazai törvények szerint teljesíti. (4. §.) Ha pedig az uralkodó a bíraskodásban személyesen részt venni nem akar, azt tetszése szerint választandó — de minden esetre magyar bírák által s az ország határain belül gyakorolhatja, — a periratok az eljárás befejeztével Ő felségéhez felterjesztendőek lévén.

2. honárulás, melynélfogva valaki a korona érdekei, a fejedelem tekintélye s az ország közjára ellen szándékosan fellázad és ellenszegül; (1723 : 9. I : 14.)

3. ha bírák és hiteles helyek, hivatalos pecsétjük alatt hamis okiratokat állítanak ki; (1723 : 9. II : 16.)

4. ha valaki hamis pénzt ver, vagy ilyet, legalább 50 frtnyi összegben közforgalomba bocsát;

5. ha valaki összeszedett emberek által rablási vagy zendülési czélből az ország nyugalma megháborítja;

6. ha valaki nyilvános eretnekségben bünösnek találtatott;

7. ha valaki az ország vagy kapesolt részek végvárait rosz akaratból elveszíti, vagy hűtlenül az ellenségnek átadja;

8. ha valaki, háboru idején, a haza elleneinek fegyvert s élelmi szereket szállít;

9. ha valaki azokat, kik a tévhitet elhagyva, keresztyén vallásra tértek, s ez országba költözendők, — letartóztatja, kifosztja, vagy egyébként háborgatja;

10. ha harminczadosok vagy más személyek, idegekkel egyetértve, a kiolvasztott aranyat és ezüstöt az országból kiesempészik. (1723 : 9. tez. 3—10. §§.) ¹⁾

(5. §.) A birói illetőség az 1791 : 56. tezikknél fogva a királyi táblára ruháztatott.

A jószágkobzás mindazáltal nem sujthatta :

a) a bünös apának ártatlan gyermekeit, kiknek teljes osztályrészők, királyi kegyelem által biztosítottak; (1715 : 9. tez. 3. §.)

b) az ártatlan apát, kinek gyermekei felségárulásban bünösöknek ítéltek, — a gyermekekkel még osztatlan állapotban (I : 49. 52. 59.) birt javakra nézve; (1715 : 9. tez. 4. §.)

c) az osztatlan állapotban levő büntelen testvéreket;

d) az ártatlan nőt, törvényes követelményeire, — és gyermekeket, az anyai jogon öröklött ősi javakra nézve. (1715 : 9. tez. 5. §.)

¹⁾ Hűtlenségi esetek voltak még régebben, a felhozottakon kívül : a) a hamis okiratok s pecsétek készítése, vagy azoknak tudva használása; b) az apa- vagy anyagyilkosság, a jogtalan hitvestársgyilkolás, nem különben a rokonok megölése vagy megsebzése — negyediziglen; c) a vérfertőzet, hasonlóul negyediziglen. e rokonok közé a mostohák is számítatván, —

A hűtlenség eseteihez számítandók még a hitszegés és hamis eskü, a mennyiben hasonlóul jószágvesztéssel büntetettek ¹⁾. (II : 30.)

365. §. A z adomány felkérése hűtlenség czimén.

A hűtlenség czimén történt adományozás, egyenlően az előbbivel, különös és jelenleges királyi jogból származott, — mind az előbbi tulajdonos megnevezendő, mind a hűtlenségben lett elmarasztalás teljesen bebizonyítandó lévén. Az adományt kérő, ha a hűtlenséget, melyre kérelmét alapítá — nem igazolhatta : a felkért jószág örökbecsüjében marasztatott el. (I : 25.)

Első Ferdinand és Szapolyai János királyoknak (1552 : 20.), valamint a Bethlenféle pártnak (1622 : 59.) hűtlenség czimén osztott illetőleg nyert adományaik érvénytelenek voltak.

366. §. Királyi jog.

A királyi jog, szorosabb értelemben ott szolgált alapul az adományozásnak, hol ahhoz vagy más czimek, mint a kihalás és hűtlenség — nyitottak jogot, vagy a háramlás czime többé kitudható nem volt ²⁾. Vagy reászállottak

ha a büntett tudva és szándokosan követtetett el; d) a szándékos gyujtogatás; e) a közokiratok és menlevelek megsértése; f) a magánvárok feladása, ostromlása és jogtalan foglalása; g) az ország nagybiráinak s azok helyetteseinek megölése, foglyul ejtése vagy tetteleges bántalmazása; h) azoknak megölése, kik a királyi felséghez, vagy a fő- és altörvényszékhez panaszos előterjesztésekkel járultak, vagy a kik köz-és országgyűlések alkalmából hivatalosan utaztak; i) a királyi és káptalani vagy conventi küldöttek megölése, kik az adományozott jószágbaiktatás körül fáradoztak; k) a tagcsonkítás. (I : 14.)

¹⁾ Maga Verböczy, a nagy törvényíró, Horváth István tanusága szerint, 1511. évben hamis eskü czimén nyert adományt.

²⁾ A hármastkönyv I : 24. czime, a királyi jogot következőleg határozza meg: „*ius regium dicitur jurisdictionis sacrae coronae regni, in bonis ac juribus possessionariis, per quempiam pro se mala fide, contraque consensum regium usurpatis, tacite latens et consistens.*“ Annak tehát, ki e czimen kért adományt,

pedig a javak már valósággal a koronára, vagy még csak reászállandók voltak : adomány mindkét esetben kérethetett, — az előbbinek czime nyílt, s ez utóbbié lappangó királyi jog vala. Ez utóbbi esetben a királyi jog, mint szerzesczim, egyedül is megállhatott, de több alkalommal társkép csatlakozott a kihalás vagy hűtlenség czimeihez. A különbség abban állott, hogy az adományt felkérő, ha a királyi jogot mint önálló czimet, biztos alapra nem fektethette, s a felkért birtok tényleges tulajdonosának jogtalanságát kétségtelenül be nem bizonyíthatta : a kérdéses jószág örök becsértékében volt elmarasztalendő (I : 25.); míg az utóbbi esetben, ha t. i. a királyi jogot egyéb czimekkel közösen vette alapul, a nemigazolhatásért csupán az adomány meg nem nyerhetésében bünhődött. E czime az adománynak közönséges és általános volt ¹⁾.

367. §. Uj adomány.

Uj adományra azon személyeknek volt szükségök, kik a jószágnak békés birtokában voltak, s kétségbe nem vont, vagy tulajdoni igényekkel meg nem támadott birtokjog vélelme által támogattattak (I : 37.), — azonban okirataik, melyekben a család birtokjoga nyugszik, nincsenek többé, s így magukat, netáni megtámadások esetében kellőleg

---

főteendője volt kimutatni, hogy a tényleges birtokos, a jószágot legfelsőbb akarat és jóváhagyás nélkül vette magához. A szorosabb értelemben vett királyi jog ennél fogva az általánostól, mely fentebb a 360. és 361. §§-okban említettett, — megkülönböztetendő; ez felségi jog, mely az adományozás minden nemeire kihat, — s amaz adományczim, melynek egyes esetekben van helye.

¹⁾ A királyi jognak egy nemét tette a fegyverjog is, oly javakra nézve, melyeket a háboru viharai a szent koronától elszakasztottak, s vitéz királyaink később meg visszaszereztek. Ily visszakérült jószágok előbbi tulajdonosaiknak, — s ha ezek nem léteztek többé, vagy ki nem tudathattak — egyebeknek is — de mindig jogfentartással voltak adományozandók. Arra nézve már, hogy a török uralom alul visszaszerzett javak birtokosai, illetőleg azok utódai, jogaikat bebizonyíthassák : az 1715. évi országgyűlés „uj keresményi biztosság“ (neo-acquistica commissio) név alatt külön hatóságokat szervezett (1715 : 10.), melynek feladata volt a bejelentett igényeket

nem védelmezhetnék ¹⁾. (1492 : 78.) Uj adomány azok részére is adathatott, kik birtokon kívül ugyan, de hitelesen bebizonyíthatták, mikép a kérdéses javak, elődeiknek törvényes birtokában voltak. (I : 37.)

Az uj adománynak mindkét esetben az volt jogszerű következménye, hogy a törvényes vélelem, az adományt nyerőnek birtokjogait támogatván, a bizonyítás terhét az ellenfélre háritotta. (358. 364. 390. dtk.)

368. §. Az uj adomány feltételei.

Az uj adomány feltételes királyi jog volt, s hatályosságát a következő megszorítások korlátozták :

1. Az uj adomány egy harmadiknak sérelmére nem válhatott, — az adományt nyerő ennél fogva annak, ki régiebb vagy erősebb jogot bizonyított, — engedni volt kénytelen; 'a honnan az adománylevélben e záradék : „másnak jogai fentartatván“ — mindig befoglaltatott.

2. Az uj adomány érvényességére békés foglalás kívántatott, — annak bebizonyítása, hogy a birtokbalépés, az uj adományos részéről erőszak utján történt, az adomány hatályát elenyésztette.

---

vizsgálat alá venni, s a hazai törvények szerint igazságot szolgáltatni. A dunai kerületek a pozsoni, egyéb megyék a kassai, s a kapcsolt részek a zágrábi biztosság illetőségéhez tartoztak, mely hatóságok helyébe később, az 1723 : 19. tezikknél fogva a királyi ítélő tábla lépett. Végre az 1741 : 21. tezikk minden uj keresményi pereket végkép megszüntetett.

¹⁾ Annyi ellenség pusztított már hazánk földén, s a pusztítás annyi köz- és magánlevéltárakat fosztott meg értékes okiratoktól, mikép az 1492. évi országgyűlés az uj adományt épen ez okból rendszeresíteni szükségesnek látta. „Nonnulli sunt ex regnicolis, quorum jura et literalia instrumenta, per inimicos et potentes ablata, per turcasque et bohemos, polonos et theutones, caeterosquae regni aemulos combusta et decremata essent.“ (1492 : 78.) Hasonló körülményeknél fogva intézkedett Korvin Mátyás (1486 : 71.), az elsajátított egyházi javak és nemesi kiváltságok igazolása iránt.

3. Az új adomány megerősítése lévén az előbbinek, a fi- és leányág öröklési jogait, az előbbtől eltérőleg nem szabályozhatta.

4. Egyébiránt az új adomány, még a kir. fiscus ellenében is érvényes volt és visszavonhatlan.

5. De az új adomány, ha hamis előadásokkal eszközöltetett ki, nem csak erejét veszítette, hanem ezenkívül szigorú fenyítéket s a körülményekhez képest mint vértagadás — örökszolgasági büntetést vont maga után. (I: 37. 38.)

369. §. Királyi jóváhagyás.

Ötödik és utolsó czime volt az adománynak a királyi jóváhagyás, oly adományozott birtok átruházásának érvényességére nézve, melyről a birtokos — a kir. fiscus jogai állván ellent — joghatálylallyal különben nem intézkedhetett. (I : 64.) A királyi jóváhagyás, részint a fiusítás részint a birtokátruházás esetében gyakoroltatott; s előbb, mint a birtokváltozás bekövetkezett volna, — különös és leendő, a birtokváltozás után pedig különös és jelenleges királyi jog vala.

370. §. Fiusitás.

Fiusításnál fogva a csupán fiágot illető birtokképeség, akár az utolsó fiörökös (I : 7. 17. 50), akár az illető nőrokon kérelme folytán, s királyi jóváhagyás mellett ugyanazon családnak leányivadékára is kiterjesztetett. A fiusításnak jogszerű következményei voltak :

a) hogy a fiusított leányörökös, azon egész örökséget, mely az adománylevél záradékánál fogva csupán fiágot illetett, — megnyerte; (I : 7. 17.)

b) hogy a fiusítás útján öröklött javak szerzeményieknek tekintvén (lásd f. 296. §.), a fiusítottnak szabad rendelkezése alatt állottak; (I : 57.)

c) hogy maga a birtok, azon minőségét, mikép a fiágot jövöre is kirekesztőleg illette — el nem veszté; (I : 17.)

d) hogy a fiusított nőnek minden törvényes házasságból, habár nemnemes férjtől — származott utódai a nemesség államával birtak. (I : 7.)

A fiusítás, fiörökösök hiányát pótolván, hatályát veszette, ha a családból utólagosan fiörökös született (I : 50.); ha pedig a nő, a család fitagjainak rossz akaratu elhallgatásával eszközölte ki fiusittatását : vértagadási vétségben vált bünössé, s a fiusítással egybekötött jogok elvesztésén kívül örökszolgaságba taszított. (I : 38. 39.)

371. §. Birtokelidegenítés királyi jóváhagyás mellett.

Minden adományozott birtok a tulajdon élvezetére jogosítottak kihaltával a koronára lévén háramlandó : ennek érdekei sérelmével az utolsó birtokos, nem másképp, mint királyi jóváhagyás mellett intézkedhetett; ennél fogva az örökbefogadás, végrendelet, örökbevallás, csereszerződés, melynek tárgyaül adományozott birtok szolgált, ilyenén jóváhagyás hiányában a fiscus jogaira mi befolyással sem birt. (I : 66.)

Különösen a birtoknak örök tulajdonnal történt átruházására nézve azon körülmény határozott, valjon az elidegenítés jogfentartási záradék mellett vagy nélkül történt. Ha az adományos jogot tartott fen magának, melyre a jogróli világos le nem mondás kifejezése — „nem tartván fen semmi jogot“ — elegendő volt : az eladó családjának az elidegenített jószághozi jogai a vevő családjának korábbi kihaltával ismét feléledtek; ha ellenben az eladó e jogról egyenesen lemondott, a vevő családjának kihaltával nem ő vagy családja, hanem a királyi ügyész örökösödött; ha végre az eladó családja halt ki előbb, s királyi jóváhagyás a birtokelidegenítéshez nem járult : az elidegenített jószág a koronára szállott vissza. (I : 69. és 395. dt.)

372. §. Tiszta és vegyes adomány.

Az adomány elismerése és jutalma volt a hazafias érdemnek a fejedelem részéről; sőt a törvény egyenesen

megkivánta, hogy csakis bebizonyított érdemért adassék. (1688 : 15. 1659 : 75.) De oly eset sem volt ritka, mikép az adományt nyerőnek, azon felül, hogy honfui szolgálatakat tanusított, egyszersmind meghatározott pénzüsszeget is kellett fizetnie. (I : 13.) Az adomány előbbi esetben tisztának, utóbbiban pedig vegyesnek neveztetett ¹⁾.

A vegyes adománynak egy nemét tette azon intézkedés is, melynélfogva az adomány kirekesztőleg a fi- s egy bizonyos összegben a leányágot illette; a midőn a fiág kihaltával a kir. fiscus lépett ugyan birtokba, de a meghatározott összeget a leányágnak kifizetni tartozott ²⁾. (303. dt.)

373. §. Közvetlen és peres adomány.

Ha az adomány közvetlenül az uralkodó felség kezéből, s a nélkül jött az adományos birtokába, hogy szerzett jogait egy harmadik személy ellenében, per utján lett volna kénytelen igazolni : az adomány közvetlen volt; ellenkező esetben peressé vált, s az adomány csupán arra szolgált, hogy az adományos vagy a birtokot per utján megszerezze, vagy azt a megtámadó keresetek ellen jogosan védelmezhesse. Mi volt az adományos részéről, ily perben igazolandó : a fentebbiekből már tudva van; az igények bejelentésének helye és ideje pedig a beiktatásnál fog előadatni.

¹⁾ Mi volt az érdem, s mennyi szolgálat volt elég arra, hogy az adományhoz jogot adjon : az uralkodó határozta meg. Annyi világos, hogy érdemeket harcban vagy békében, a trón vagy haza iránt csak az erősb férfi nem szerezhett; melynélfogva adományt csak férfiak, — sőt tovább ennél : rendszerint csak fiág részére nyerhettek.

²⁾ Az adományi jószág, melyért meghatározott pénzüsszeg volt fizetendő — zálogbirtoknak tekintetett; azon eltéréssel mindazáltal, hogy a birtoklás nem előbb, mint az adományt nyert család kihaltával vagy hűtlenségbe jutásával szállott vissza. Az adomány ily értelemben „inscriptio“ nevet viselt.

374. §. Adománylevél és kellékei.

Azon okirat, melynélfogva a korona rendelkezése alatt álló javak, az uralkodó kegyéből de az adományozást szabályozó törvények korlátai között, egyeseknek birtokába bocsáttattak : adománylevélnek hivatik; s ennek érvényességére következő kellékek kívántattak :

1. az adományozó felség neve ¹⁾;
2. az adományozott jószág megnevezése, fekvése és határai ²⁾;
3. az adományos személy — és közelebbről annak kitétele, valjon az adomány egy vagy több személyeket ³⁾, s mily arányban illet;
4. az adományos örökösei, s különösen valjon az ado-

¹⁾ Az adománylevelekben az uralkodó felség neve nem csak kitétetett, hanem az egész szöveg a király nevében fogalmaztatott. A király, saját személyében beszélt a jogokról, az adományosról s az adomány tárgyairól — „dedimus, donavimus et tradidimus etc;“ s végül : praesentium litterarum nostrarum tenore ac patrocínio mediante, quas Nos in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum et quando in specie nobis fuerint reportatae.“ stb.

²⁾ A birtok legtöbb esetben fekvésénél vagy az előbbi tulajdonos kijelölésénél fogva neveztetett meg, ekképen : „*possessionem T. in T. comitatu existentem*“, vagy : „*universa bona et quaelibet jura possessionaria nobilis T. ubilibet et in quibuscunque comitatibus regni Nostri Hungariae existentia et adjacentia*“ stb. De nem ritkán a határok is kitétettek; péld. „*metae vero praedictae possessionis hoc ordine sequuntur*“ stb.

³⁾ Az adományozott jószág, ugyanazon adománylevél mellett, egyszerre több oly személyeknek is adathatott, kik megannyi külön családhoz tartoztak. „*Hoc quoque necessario interserendum occurrit, quod si bona, et jura possessionaria duabus aut tribus personis alienis sanguine, non fratribus, nec consanguineis, per regiam majestatem qualitercunque donata, aut aliter per alios acquisita, altera eorum decedente, et haeredibus carente, rursus ad collationem regiam devolvantur*“.
(I : 47. cz. 3. §.)

mány csupán fiágot, vagy fi- és nőágot egyenlően, — avagy a fiág kihaltával a nőörökösöket is illette légyen ¹⁾;

5. az adomány czime ²⁾ és

6. egyéb netáni záradékok ³⁾.

375. §. Nádori adomány.

A nádor s királyi helytartó is érvényesen adományozhatott, akár kihalás akár hűtlenség czimén, oly jószágot, melyet a kir. fiscus még birtokba nem vett (1567 : 26. 1723 : 4.), de csak a következő megszorításokkal :

a) a nádor csak nemesnek adományozhatott, mert a nemesítés, mi az adománynak jogszerű következménye volt — a felség jogaihoz tartozik; (I : 4.)

b) csak oly nemesnek, ki magát valódi érdemek által kitüntette; (1609 : 66. 1715 : 33.)

c) ilyeneknek is csupán egy ízben; (1446 : 9. §. 1715 : 33.)

¹⁾ Az örökösödést szabályozó záradékok következők voltak : „dictam possessionem damus, donamus, conferimus jure perpetuo et irrevocabiler tenendam, possidendam pariter et habendam fideli nostro, et per eum suis heredibus et posteritibus masculini sexus“ vagy : „utriusque sexus“ vagy : „primo quidem masculini, iis vero deficientibus etiam foeminaei sexus“ vagy : „masculini quidem sexus perennaliter, foeminei vero jure duntaxat inscriptio usque ad . . . summam.“ (lásd f. 372. §.)

²⁾ Az adomány czimeiről az előbbi §§-okban volt említés. A czim rendszerint az előbbi tulajdonos nevének társaságában fordult elő; péld. „per defectum seminis T.“ vagy : „per notam infidelitatis T.“ A királyi jognál : „totum et omne jus nostrum regium, quod in iisdem bonis haberemus, nostram ex quibuscunque causis, modis, et rationibus concerneret majestatem, damus, donamus, conferimus.“ Uj adomány esetében : „in cujus pacifico dominio progenitores suos perstitisse, seque persistere asserit etiam de praesenti etc.“ Királyi jóváhagyás mellett : „cui quidem fassioni, (testamento etc.) ejusdem N.N. ex nunc sicuti ex tunc, nostrum regium consensum praebuimus imo praebemus benevolam pariter et assensum.“ (Kelemen : II. köt. 409. s köv. §§.)

³⁾ Ily záradékok voltak : „salvo jure alieno“ (II : 9. cz. 2. §.) — „praemissis ut praefertur, stantibus seque habentibus stb.“ Ellenben a törvényes szokás által el nem fogadott záradékok kerülendők voltak. (1608 : 9. kor. e. 1647 : 122. 1741 : 19.)

d) az adomány 32 teleknél nem több (1609 : 66. 1715 : 33.), s az is magában önálló, nem pedig valamely nagyobb birtok eldarabolt része lehetett; (1446 : 8. §. 1715 : 33.) végre

e) nem adhatott vegyes adományt, mert a kir. fiscust szavatosságra nem kötelezhette. (I : 13.)

A főpapi adományról fentebb a 70. és 88. §§-okban.

376. §. Beiktatás.

Minden adománynak beiktatással — *statutio* — kellett megerősíteni ¹⁾, mely az adományosnak ²⁾ a nyert jószágba ünnepélyes bevezetésében állott. A beiktatás ünnepélyei részint a bevezető parancs szerkezetére, részint a beiktatók személyiségére, részint a beiktatás idejére, helyére és módjára vonatkoztak; s maga a jogeselekvény arra szolgált, hogy azok, kik magukat az adományozás által, tulajdoni s egyéb jogaikban sértve érezték, ellenmondhassanak.

377. §. Bevezető parancs.

Az adományozó felség, vagy nevében egyike az ország nagybiráinak mindenekelőtt bevezető parancsot — *mandatum inductorium et statutorium* — menesztett az adományos kérelmére azon káptalanhoz, vagy conventhez, mely az adományi birtok szomszédságában székelt — oly meghagyással: hogy a bevezetés foganatóságára egy tagját

¹⁾ A beiktatás, mely a birtoknak tényleges átadásában állott, előbbi törvényeink szerint minden ingatlan jószág birtokbavételénél mulhatlanul megkivántatott. Így, hogy a nemesi javak átruházását ne említsük, a hármaskönyv a polgárookra nézve is szabályul állapítja meg, hogy a vevő két — e végre kiküldött hites polgár jelenlétében lépjen a birtokba. . . . „*requiritur, ut per emptorem ejusmodi (immobilium) rerum, ubi dominium illorum intrare, et pro se vindicare voluerit, fiat apprehensio, sive ingressio erandem, coram duobus juratis civibus ad id deputatis.* (III : 14.)

²⁾ Ha az adományos, előbb, mint beiktatás utján a tényleges birtokot megnyerte volna — elhunyt: a bevezetést azon jogutódok kérhették, kik az adománylevél szerint az öröklésre hivatottak voltak.

a hely színére kiküldje. Nádori adományoknál a bevezető parancs a nádortól keletkezett ¹⁾).

378. §. A beiktató személyek.

Minden beiktatást két hiteles személy, t. i. egy egyházi — káptalani vagy conventi — kiküldött, s egy királyi vagy nádori (báni) biztos (homo regius, palatinalis, banalis) teljesített.

Az egyházi biztos hitelességére megkivántatott :

a) hogy maga a hiteles hely, mely által biztoskép kiküldetett, szabályszerint szervezve lett legyen; (lásd f. 78. §.)

b) hogy a biztos a hiteles helynek rendes tagja (Korvin Mátyás : VI. 10. II. Ulászló : I. 43. 1723 : 39.), teljes koru, féddhetlen, s egyszersmind a hazai nyelvben és törvényekben kellő jártassággal birt legyen; (II. Ulászló : III. 67. 1741 : 15. 16. 1765 : 11.)

c) minden kiküldetésekre, azok törvényszerű teljesítésére igazság-hü jelentésekre hittel kötelezve kellett lennie. (u. o.)

Királyi illetőleg nádori biztos, ki az egyházi kiküldöttel egyetértőleg járt el (1723 : 39), az lehetett :

a) ki a nemességnek kétségtelen élvezetében volt; (II : 19.)

b) kinek azon megyében, hol a beiktatás végbeviendő — ingatlan birtokai voltak ²⁾. (II : 19. 1351 : 22. Korvin Mátyás : VI. 8. 10.)

¹⁾ A bevezető parancs, melyet az uralkodó, illetőleg az ország nagybirái a káptalanhoz vagy conventhez intéztek, annak címével, kitől a megbízás származott — veszi kezdetét; a parancs szövege — előadás — azonban, előbbinél „cum nos attentis et consideratis“ — az ország nagybiráinál pedig „dicitur nobis“ bevezető szavakban különbözik; máskép : a király mint adományozó saját tényéről szól, s az ország nagybirái az adományos előadása után indulnak; innen az előbbinek nagyobb bizonyító ereje. (I : 34.)

²⁾ A birtokképeség következő két esetben nem kivántatott meg : ha t. i. az adományozott birtok több megyékben feküdt, s a beiktatás csupán a főhelyen ment végbe, — ez utóbbi megyéjében birni ingatlan vagyont — elegendő volt (II : 36. III : 16.);

379. §. A megbizás igazolása.

Mind a hiteles helyeknek, mind a király illetőleg ország nagybiráinak kiküldöttei kellő igazolványnyal láttattak el, mely a beiktató parancsra volt vezetendő. E kinevezési záradékban egyszersmind a megbizott neve, a megbizás helye, napja, hónapja és éve kitétetett, s a hiteles helynek két valóságos tagja által sajátkezüleg aláíratott. (1723 : 39. tcz. 3. §.)

380. §. A beiktatás ideje.

A bevezető parancs meghatározott időtartamhoz volt kötve, azaz : bizonyos idő alatt végrehajtandó volt, — különben mind a parancs, mind maga az adomány erejét veszttette. A határidő különbözött a szerint, a mint a parancs az uralkodótól, vagy az ország nagybirától adatott ki; előbbi egy évig, utóbbi pedig hatvan napig volt érvényes, — ezen határidők lejártával többé végre nem hajthatván. (I : 32.) A megállapított határidő az adománylevél keltétől, ha királyi jóváhagyás birtokátruházási szerződésekre kéretett, a jóváhagyás napjától, — ha végre az adomány bizonyos feltételtől függesztetvén fel, hatályát a kijelölt körülmény beálltával nyerte meg, mint az örökbefogadásnál : e körülmény bekövetkezte, vagyis az örökbefogadó halála napjától számított. (I : 63.)

381. §. A beiktatás helye.

Minden beiktatásnak a hely színén, t. i. az adományozott jószág területén kellett történnie. (I : 30. 1563 : 43. 1647 : 136.) De, ha az adomány tárgyai több helyeken elszórva feküdtek, a beiktatást egy — és pedig a főhelyen végbevinni, és az adományozott birtok egyéb részeit, névszerint s élőszóval megemlíteni elegendő volt. (Dec. ad dand. v. rec. contr. rat. 3.)

Ezen határidő elvételése azonban nem szolgált okul az

és másodsor, ha a beiktatással királyi táblai hites jegyző bizatott meg, — ez utóbbinak sem nemességét, sem birtokot nem kellett igazolnia. (II : 19.)

adomány elenyésztére oly esetben, midőn a hely, melyen a beiktatást végrehajtani kellett volna, vagy ellenség által megszállva tartatott, vagy dögvéz miatt hozzáférhetlen volt. (Dec. u. o. 28.)

382. §. A beiktatás ünnepélyei.

A kiküldöttek, kellő igazolásukkal ellátva, haladéktalanul, és semmi esetre nem később, mint a bevezetési parancs elévült s hatályát veszttette volna (lásd f. 380. §.) — a hely színén megjelenni, s az eljárás hiteles tanúságaul a megye tisztviselőit s a birtok lakosait és szomszédait egybehívni (1647 : 136.), a jelenlevők előtt az adománylevelet és beiktatási parancsot nyílt helyen és érthetően felolvasni, végre az adományost vagy annak megbizottját a birtokba bevezetni tartoztak. Maga a bevezetés ténye nemétette a jelképes átadásnak; az adományos péld. karonfogva az udvarban vagy a föld területén néhány lépésnyire meghordoztatott, avagy egy marok földet vett át a küldöttek kezéből, — mialatt az utóbbiak, az adományosnak és a birtoknak megnevezése mellett, a kijelölt jószágot, a vele egybekötött minden jogokkal együtt átadottnak nyilvánították.

383. §. Hivatalos jelentés.

A kiküldöttek három napig a hely színén, s azontul is még tizenöt napig együtt maradtak, oly czélból, hogy azok, kik magukat az adományozás illetőleg beiktatás által jogaikban sértve vélik, — ellenmondhassanak. Ezen határidő elteltével pedig eljárásukról, különösen a netáni ellenmondásokról hivatalos jelentést készítettek, azt a királyi ember esküjével, az egyházi biztos, esküjére hivatkozva (1559 : 50. 1723 : 39.) hitelesítették, aláírták, s a káptalanhoz illetőleg conventhez benyújtották. A jelentés eredetije a hiteles hely levéltárában őriztetett (1723 : 39.), az adományosnak pedig hiteles másolatban kézbesített ¹⁾.

¹⁾ Feltette súlyos büntetést szabott a törvény azon kiküldöttekre, kik a jelentés körül hamisságot követtek el. Az egyházi biztos megbélyegeztetett s örökös fogságra vettetett, a királyi ki-

384. §. Alattomos bevezetés.

A beiktatás, mely a lényeges szertartások mellőzésével s az érdekeltek meghívása nélkül, titokban ment végbe: alattomos bevezetésnek hivatott, s következménye az volt, mikép az adományos, minden jogait, melyek a szabályszerű beiktatásnak voltak kifolyásai — elveszítvén, a sértett fél által a királyi táblához idéztetett, az adomány elvesztésében s annak örök becsértékében marasztaltatott. (1563: 45.) Különösen alattomos volt a beiktatás oly személy ellen, kit országgyűlés, követség vagy más közügyek, jószágától távol tartottak. (1647: 135. 1655: 32.)

385. §. A beiktatásnál közbejött hiányok orvoslása.

Egyéb hiányai a beiktatásnak, melyek azonban alattomossági vád alapjául nem szolgálhatnak, a törvényes idő alatt (lásd f. 380. §.) a bevezetésnek, — az idő lejártával pedig magának az adománylevélnek megújítása által voltak orvosolhatók. (II: 12. cz. 2. §.) De ha a hiba nem lényeges, s a hivatalos jelentésbe csuszott be: annak kijavítását, ugyanezen határidő alatt, az adományos jogosan kérelmezhetette.

386. §. Ellenmondás.

Ellenmondásnak — *contradictio* — az adomány rendszerében oly jogcselekvény neveztetett, melynél fogva az adományostól különböző személy, magát az adomány illetőleg beiktatás által, érdekeiben sértettnek nyilvánítá, s egyszersmind erősb jogait az adományos ellenében érvényre emelni ígérkezett. Arra nézve, hogy az ellenmondás hatálylallyal bírjon, a teljes tulajdon nem volt lényegileg szükséges; a közös birtokosok, vagy osztályos rokonok egyike a többiek nevében, a záloghitelező a tulajdonos helyett (Dec. 5. ex pur. stat.) érvényesen ellenmondhattak, sőt bármely idegen személy, habár saját érdekei nem forogtak fen, vagy megbízást nem igazolhatott, a tulajdonos jogait saját ösz-

---

küldött pedig fej- és jószágvesztéssel lakolt. (1435: 8. 1492: 43. II: 16.)

tönéből is fentarhatta; de a törvényes idő, mely az ellenmondás elfogadására nyitva állott, — szigoruan megtartandó volt. Ezen idő tizenöt napot tett ¹⁾, azon naptól számítva, melyen a megbizottak a beiktatást foganatósítandók — a hely színén megjelentek. (lásd f. 383. §.)

387. §. Az ellenmondás következménye.

Az ellenmondás a kiküldöttek előtt, élöszóval vagy írásban történt, s az adományozott birtok tulajdoniságát perkérdéssé tette. Már maga a pusztá ellenmondás is elegendő volt arra, hogy az adományos a jószágot el ne foglalhassa, vagy ha az elfoglalt birtokot, hivatalos felszólítás után is visszabocsátani vonakodott, a visszaadás mellett annak becsértékében s az okozott károk megtérítésében marasztaltassék. (1495 : 11. 1647 : 130.) Az ellenmondás hatályát veszté :

a) az ellenmondónak magnélkül történt elhunya által; (1715 : 38.)

b) az ellenmondás visszahuzása által, — peren kívül; (Dec. 17. ad inv. fas. ex proc. 37. ad dand. v. rec. contrad. rat.)

c) birói ítélet által, per esetében. (II : 32. 1551 : 20.)

388. §. A beiktatás nemei.

A beiktatás azon esetben, ha ellenmondó fél által meg nem zavartatott — tisztának, ha az ellenmondás még a törvényes idő lejártá előtt visszavonatott, vagy máskép elenyésztetett — tisztítottnak, egyéb esetekben pedig sértettnek — *statutio pura, purisata et vulnerata* — neveztetett.

A tiszta beiktatás feljogosítá az adományost a jószágnak s azzal egybekötött minden jogoknak birtokbavételére ²⁾,

¹⁾ E tizenöt napi határidőt törvényeink „dies fatales“ vagyis válságos napoknak nevezték, a mennyiben a birtokjogok az ellenmondástól függesztetvén fel, a bekövetkezendett pernek, mely az adományos és ellenmondó felek jogai felett határozott — kiindulási pontul e tizenöt napi határidő szolgált.

²⁾ Ezen általános szabály alul a következő esetek képeztek kivételt :

s az ellen, ki őt e jogok élvezetében gátolta, az okozott károk és költségek követelésére (1715 : 28.), — míg az igénylő félnek, ki a törvényes idő alatt ellenmondani elmulasztott, csupán a birtokonküli kereset maradt fen. (1563 : 46.)

A tisztított beiktatás, az előbbivel mindenkben egyenlő jogi hatályljal birt.

A sértett beiktatás igazolási keresetre nyújtott alkalmat, melyben a tényleges birtokvélelem szabályai szerint — ha az ellenmondó egyszersmind birtokban volt, a bizonyítási kötelezettség az adományost (1486 : 22. 1492 : 59. 1563 : 46. 1635 : 91.), mig ellenkezőleg, valamint a tiszta beiktatás esetében az ellenmondót (1563 : 46.) terhelte.

389. §. Teljes adomány.

Az adomány, ellátva mindazon kellékekkel, melyek annak érvényességéhez, az adománylevél keletkeztétől a birtok jogszerű átvételéig megkívántattak, — teljesnek mondatik, s hatálya a következőkre terjedt ki :

1. az adományost mindazon előjogokban és kiváltságokban, melyek a nemesség államával törvény szerint egybekötvék — részesítette; (I : 4.)

2. a nyert jószaghoz teljes tulajdont, s a tulajdonosnak azon esetre, ha a birtokból törvényellenesen kiüttetett — kereseti jogot biztosított, — mely jogát, helyes ok nélkül maga az uralkodó sem támadhatta meg; (I : 37.)

3. az adományozott jószág a törvényes utódokra is, kik az adományi okirat értelmében öröklésre hivattattak —

a) ha a birtokbalépés erőszakos foglalás vagy zálog útján történt; (1543 : 35.)

b) ha az ellenfél közügyekben távol volt (lásd f. 384. §.) vagy a bevezetésről, hebizonyíthatólag — nem értesített; (1563 : 46. 1635 : 91.)

c) ha az egyházi méltóság üresedésben volt, — az egyházi javakra nézve; (Dec. 4. ex pur. stat.)

d) új adomány esetében a leányág ellen, mely addig az egyenlő osztály élvezetében volt; (u. o. Dec. 1.)

e) királyi jóváhagyás esetében — a birtokonküli örökbevallásra nézve. (u. o. Dec. 2.)

átszállott a nélkül, hogy újabb adomány vagy ismételt beiktatás lett volna szükséges; (I : 17.)

4. a tulajdonos minden építkezésekről és javításokról, melyeket a jószágba beruházott — korlátlanul rendelkezhetett; (Dec. 12. de act. fisc. r.)

5. mind a leánynegyed, mind a jóhiszemű hitelezők követelése az adományi javakból, ezeknek a koronára lett háramlása után is kielégítendőek voltak; (1723 : 9. Dec. 12. 13. de act. fisc. r.)

6. az adományi javak tulajdonosága egyszersmind az azokkal kapcsolatban levő királyi kisebb haszonvételekre s a voltjobbágyok feletti uri hatalomra is kiterjedt. (III : 25. 26. 1836 : X. stb.)

Az első szerző jogairól alább a 392. §-ban.

390. §. Öröklési jogviszonyok a két ág között.

Az öröklés rendjét az adományozott javakban három nevezetes körülmény, t. i. az adományi okirat, az első szerző rendelete, s a vagyon természete — szabályozták; előbbi a királyi ügyészre, a két utóbbi pedig a családtagokra nézve birt kötelező erővel.

391. §. Az adományi okirat záradékai.

Az adománylevél záradékait illetőleg, melyek az öröklésre hivatottakat kijelölték — megjegyzendő :

1. Ha az örökösödésről az adományi okiratban vagy épen nem, vagy határozatlanul („haeredibus et posteritibus“) volt intézkedve : a törvényes vélelem csupán a fiágot támogatta.

2. Ha a jószág egyedül a fiágra adományoztatott : a leányok törvényes követelményeken kivüli (lásd a. 394. §.) mitsen örökölhettek (I : 48.), — hanemha e jogot szabályszerint elbirtokolták volna. (I : 46. 60. 418. dt.)

3. Ha az adomány mindkét ágra egyenlően kiterjesztett : fiak és leányok az egyenlő osztály elvei szerint örökösödtek (I : 17. 48. 102.), és ez esetben a fiak a leányág ellenelévülésre nem hivatkozhattak. (I : 78. és 314. dt.)

4. Ha előbb a fiág, s ennek kihaltával a leányág teljes

örökjoggal birtak, vagy ez utóbbi, fiörökösök nem létében meghatározott pénzösszegekről biztosítottatott : előbbi esetben a leányág a fiaknak, s a kir. ügyész a leányágnak kihaltát bevárni, — utóbbiban pedig a kir. ügyész, a fiág kihaltával a bejegyzett összeget (inscriptio) a leányágnak kifizetni tartozott. (Lásd f. 372. §.)

5. Ha az adománylevélben mind az adományos, mind a hagyományosok és engedményesek befoglaltattak : a szabad birtokátruházás csupán az első szerző hagyományosaira vagy engedményeseire terjedt ki, ellenben a későbbi tulajdonosok ilyen intézkedései, királyi jóváhagyás nélkül joghatálylyal nem birtak. (I : 64.)

392. §. Az első szerző jogai.

Az első szerzőnek jogában állott az öröködési viszonyokat mind az ingatlanokra, mind az ingókra nézve (714. dt.) az adományi okirat záradékaitól eltérőleg szabályozni ; így a tisztán fiágnak adományozott birtokot a leányokra is kiterjeszthette, a mindkét ágat illető vagyomból a leányörökösöket kirekeszthette ; de, mint már tudjuk, ilyen családi intézkedés a koronának sem jogot nem adott, sem jogait nem csorbíthatta ; s előbbi esetben a fiág kihaltával a fiscus (724. dt.), utóbbiban pedig a leányág örökösödött.

393. §. A vagyon természete.

Oly esetben, midőn az öröklésre nézve sem az adománylevél, sem az első szerző nem intézkedett, a vagyon természete s az ebből folyó törvények nyújtottak tájékozási pontokat. Ezek szerint :

1. az ingóságok (II : 52.), melyekhez azonban a csupán fiágot illető javak jövedelmei, s az azokba beruházott épületek és javítások nem számítottak ; (696. 708. dtk.)

2. a zálogbirtok, mely pénzértéket képviselt s így az ingókhoz volt számítandó ; (lásd f. 285. §.)

3. a szerződés mellett, s pénzen szerzett vagyon ; (713. dt.)

4. minden fekvőség, mely negyedjog fejében, örökjoggal adatott ; (I : 17. cz. 4. §. I : 29. 30. 1435 : 18.)

5. a megölt apának vérdíja (I : 17. III : 5. 1723 : 11.) és fejkáltsága; (I : 59. II : 55. 56.)

6. az anya után, adományon kívül öröklött javak (I : 54. 97.) : mindkét ágat egyenlően illették. Továbbá :

7. a csereszerződés mellett szerzett birtok a cserébe-adottnak természetét követte (620. dt.), — vegyes cserénél, ha a csak fiágot illető birtokra egyszersem pénz is fizetett, a leányág e felülfizetésből kielégítendő lévén; (I : 73.)

8. az elbirtoklás útján szerzett vagyon azon ágat illette, mely azt, az elévülési idő alatt birtokolta. (I : 78.)

394. §. A leányág törvényes követelményei.

Azon javakból már, melyek kizárólag csak a fiágot illették, a leányoknak következő követelményei voltak :

1. Leánynegyed, vagy negyedjog, mely az adományozott jószág becsértékének egy negyed részében, csupán egyszer, t. i. az első szerző legközelebbi nőrokonainak, — akár pénzben, akár megfelelő birtokban volt kiadandó. (I : 29. 89.)

2. Hajadoni jog, mely tartás, lakás és kiházásításban állott (I : 67. 92.), s azon javakból, melyekben a leányok örökségképen nem részesültek (I : 29.), a távolabbi származékokat illette.

3. Özvegyi jog, a mennyiben törvényeink szerint az özvegy nő is a család leányának tekintetett — egyenlő kiterjedésben az előbbivel (I : 67.), hasonlóul azon javakból, melyekben férje elhunytával az özvegy nem örökösödhetett.

Ennyit e helyen elmondani, az adományból keletkezett peres viszonyok megértésére elegendő; a leányág követelményeinek részletesebb kifejtése az örökösödés tárgya leendő.

395. §. Perek az adományi viszonyokból.

Az adomány megszüntetett rendszeréből következő perek származhattak :

1. a beiktatáshoz meghívottaknak, meg nem jelenés miatt 16 nehéz sulyu marca pénzbírságbani elmarasztalása végett, — indítatva az adományos által; (1647 : 136.)

2. a királyi vagy nádori biztos ellen, ki a beiktatás iránt nyert megbízásban eljárni nem akart, — indittatva hasonlóul az adományos által; (II. Ulászló : I. 43.)

3. az egyházi és királyi (nádori, báni) kiküldöttek ellen, hamis beiktatás vagy jelentés végett, — indittatva az adományos vagy azok által, kik az eljárás által érdekeikben rövidséget szenvedtek; (1435 : 8. 1492 : 43. II : 16.)

4. az ellenmondás okának követelése végett, — indittatva a birtokon küli adományos által az ellen, ki a beiktatásnak törvényes idő alatt ellenmondott; (I : 30. Korvin Mátyás : V. 15. VI. 27. 1563 : 46. 1723 : 26.)

5. az ellenmondás oka elfogadásának követelése végett, — indittatva a birtokon kívül ellenmondó vagy maga a birtokban levő adományos által, az előbbi jogalapon;

6. az ellenmondás ellenére elfoglalt javak visszaszerzése végett, — indittatva az ellenmondó által az adományos ellen; (Korvin Mátyás : VI. 22. 27. II. Ulászló : I. 59. 1635 : 91.)

7. a beiktatás tisztaságánál fogva, — indittatva a birtokon küli adományos által a tényleges birtokos ellen, ki a nélkül, hogy a beiktatásnak ellenmondott volna, a jószágból kimenni nem akart; (I : 32. 1715 : 28. 1723 : 34.)

8. az ellenmondás elmulasztása miatt történt birtokbalehelyezés végett, — indittatva azon birtokos által, ki a beiktatásnak, bebizonyítható akadálnál fogva, törvényes időben ellen nem mondhatott; (1563 : 46.)

9. az ál- vagy csalárd beiktatás miatt, — indittatva a birtokos által az adományos ellen; (1563 : 45.)

10. a bevezetés hiánya miatt, — indittatva a királyi ügyész által, a beiktatás nélkül birtokba lépett adományos ellen; (I : 32.)

11. nádori adomány megerősítése végett, — a körülményekhez képest a fentebbi 375. §-ban idézett törvények alapján;

12. a leányág kirekesztése végett, — indittatva a fiág által, oly leányörökösök ellen, kik a csupán fiág részére adományozott jószág birtokába jogtalanul behelyezkedtek; (I : 17. 18. 21. 48. II : 52.)

13. jogegyenlőség végett, — indittatva a leányág

által, ha a mindkét ágat illető javak birtokából kiüttetett — az előbbi törvények alapján;

14. a negyedjog kiadása végett, — indittatva az első szerző legközelebbi nőrokonai vagy azok utódai által a fiörökösök ellen; (I : 29. 88. 89.)

15. hajadoni jog követelése végett, az I : 29. 30. és 67. czimek alapján;

16. özvegyi jog keresése végett, melylyel egyidejüleg a hitbér, nőhozomány és jegyajándék is követeltethetett, — az özvegyi jogra nézve az I : 29. 30. 67. czimek alapján.

396. §. A birtokperек átalában.

Valamint a peressé vált igények vagy bizonyos tényekre vonatkoznak, vagy kiváltsági okiratokon alapulnak, úgy a perek is, melyek kétes viszonyok közt a követelés érvényesítése végett indittatnak, vagy ténybeliek vagy jogiak — ex usu, ex radicalitate juris — lehetnek; amazoknak tárgyai megtörtént dolgok vagy végbevitt tények, a mennyiben jogi következményekkel bírnak; az utóbbiakéi okiratok, és azoknak magyarázata, a mennyiben kiváltságokra adnak jogot.

397. §. A jogperек különösen.

Jogper kiválólag oly esetekben indittatott, melyekben a birtokkérdés és a törvények közvetlen alkalmazása közé idők és tulajdoni jogviszonyok bonyadalmai sorakoztak, melyeknél fogva felperes nem tudhatta, hogy az általa igénybe vett javak mily uton és mily czim alatt kerültek idegen kézre, vagy az ideiglenes birtoklásnál a közbejött változások sorrendét ki nem mutathatta; s három nevezetes pontban tért el egyéb perekétől; t. i. mindig kiváltsági okiratok magyarázata körül forgott, továbbá a törvényes vélelem mindig a tetteges birtokost oltalmazván, a bizonyíték minden terheit felperesre háritotta, végre minden jogper első folyamódásilag a kir. ítélő tábla előtt indittatott.

A jogpernek e szerint régi okiratok nyujtottak alapot, melyek felperes és a keresetbe vett birtokigények közt tör-

ténelmi s jogi egybefüggést bizonyítottak ; de indíthatott az ország nagybíráinak vagy a főtörvényszékeknek — kir. és hétszemélyes tábla — kedvező ítéletei alapján is, ha ezek a birói végrehajtásban érvényt, s a használat és birtokbavétel által gyakorlati alkalmazást nyertek.

A jogperek általában megegyeztek abban, hogy mindig valamely birtokjog érvényesítését tüzték célul, s oly kétségbe vont tulajdonnak, melyre nézve ténybeli bizonyíték vagy épen nem, vagy nem oly mérvben létezett, mely a teljes próbaerő színvonalán állott volna — igyekeztek érvényt szerezni; s valamint a birtokjog, szerzési cím és kiváltságok, úgy az ezekből eredő jogperek is különbözők voltak. Ide tartoztak :

1. a kiválólag úgy nevezett jogperek, máskép kiváltsági perek, gyökeres jogbeli elsőbbségből valamely későbbi adományos ellen ; (I : 13. 34. II. Ulászló : I. 54. és I : 59. 60. II : 52. 1723 : 47.)

2. negyedjogbeli per, ha szerzeményi leveleken alapult. (I : 29. 88. 89.)

A jogperek egyéb nemei a királyi kisebb haszonvételek, papi tized, osztály, arányosítás és határok iránt az illető helyeken adatnak elő.

398. §. Az adomány rendszerének megszüntetése.

Ily ismertetése után az adományozás rendszerének, annak teljes és végleges megszüntetését minden további magyarázat nélkül közölhetjük. Alkalmat erre az 1848 : XV. tcz. adott, mely az ösiséget elvileg eltörölte; a gyakorlati kivitel pedig az 1852. évi nov. 29-én kelt ösiségi nyilt parancsban s az országbirói szabályelvekben leljük fel.

399. §. Ösiségi nyiltparancs.

Az 1852. évi november 29-ki cs. nyiltparancs, mely tartalma után közönségesen „ösiségi nyiltparancs“ név alatt ismeretes, — egyrészt az ösiségnek elvileg történt megszüntetése, másrészt az egyidejű osztrák polg. tkönyv

hatályba lépte által vezetettve, az adományról és az adományozási rendszerből keletkezett birtokviszonyokról a következőkben intézkedik :

A királyi és nádori adományozásoknak az ez előtti magyar államjog szerint létezett rendszere hatályon kívül léptetendő, s ezen rendszerből az adománylevél szerinti örökösök hiánya, és az eddigi törvényekben kijelölt hűtlenség miatt származtatott háramlási jog (*successio fisci regii ex defectu vel ex nota*) eltöröltetik. (1. §.)

A földesuraknak a jobbágyokhoz előbbi viszonyán alapuló háramlási joga megszüntetik; az esztergomi érseket, a zágrábi püspököt, mint topuszkai apátot, a győri püspököt, a pannonhegyi főapátot és a győri káptalant illető öröklési jog tárgyában (lásd f. 70. 88. §.) különös határozatok fognak kibocsáttatni (2. §.).

A királyi vagy uradalmi *fiscus* birtokjoga oly reászálott javakra vagy jogokra nézve, melyeknek ő valóságos birtokában létezik, ujonnan indítandó perek által, — azon igények egyedüli kivételével, melyeket magánosok egymás között a jelen nyiltparancs folytán még érvényesíthetnek, magánosok részéről többé meg nem támadtathatik. Ellenben az említett *fiscus*oknak sem áll jogában ilyenmü háramlási igényeket magánosok ellen érvényesíthetni; és ezen szabály csupán olyas javak, vagy jogok tekintetében szenved kivételt, melyeknek birtokbavételében a jogosítottak valamely hatályba lépett özvegyi vagy hajadoni jog által gátoltattak (3. §.).

Magánosok egymás között, a javak vagy jogok birtokát, királyi adományozások valamint egyéb királyi szabadalmak és birói ítéletek nyomán, semmiféle ujonnan indítandó perekkel, ugymint: tiszta iktatás miatti (*ex puritate statutionis*), alattomos és csalárd iktatás miatti (*ob clandestinam et fraudulentam statutionem*), az ellenmondás ellenére elfoglalt jószág visszaszerzése végetti (*ad revindicationem bonorum contra contradictionem statutioni oppositam occupatorum*), az ellenmondás okának adása, vagy elfogadása végetti (*ad dandam vel repiciendam contradictionis rationem*), nádori adomány megerőtlenítése végetti (*ad evertendam palatinalem donationem*), joggyököségböli (*ex radicalitate juris*), jogbeli arányosítási (pro-

portionalis ex jure), a szabadalommal nem bíró koresma, mézárszék, vám, vagy rév eltörlése végetti (ad sublacionem educilli, macelli, telonii vel nauli non privilegiati), és semmiféle iktatásbeli (ex statutione), s jogperrel (ex jure) meg nem támadhatják. (4. §.)

Az általános polgári törvénykönyv hatályba lépte napjától kezdve az ősi és szerzett, az adományi és más vagyon, s a fi- és leányág közötti különbség sem az élők közötti, vagy a halál esetérei rendelkezhetési jogra, sem pedig a törvényes örökösödésre befolyással nem bír. (5. §.)

Ugyanezen időponttól kezdve, az örökösödési igény keletkezése idejének figyelembe vétele nélkül régi örökösödési per (processus antiquae successionis), mennyiben az a királyi vagy báni tábla előtt volt indítandó, — a leányág kirekesztését követelő per (ad exclusionem sexus foeminaei), jogegyenlőséget követelő per (ad aequalitatem juris), leánynegyedek kereső per (ad excisionem quartalitii), osztályujító per (novae divisionis), s az ősi javak visszaszerzése végetti per (ad redintegrationem aviticorum) többé nem indíthatók. (10. §.)

Az általános polgári törvénykönyv hatálya előtt keletkezett özvegyi vagy hajadoni jog az eddigi törvények szerint érvényesítendő. Ezen jogok elenyészése után pedig az özvegyi, vagy hajadoni joggal terhelt javak öröklésre hivatott magánszemélyeknek, a királyi fiscusnak, vagy a háramlási jog gyakorlására jogosított más személyeknek vagy testületeknek az eddigi törvényeken alapuló öröklési igényei lépnek hatályba. Ezen igények azonban különbeni elvesztés mellett az általános polgári törvénykönyv hatályba léptétől számítandó egy év alatt az illető bíróságnál bejelentendők, s erről egyszersmind a javak birtokosai értesítendők. Ha az ilyes igények első bejelentése után más személyeknek még későbbi bejelentései fordulnak elő, a bíróság köteles erről nem csak a javak birtokosait, hanem az előbbi igény bejelentőit, s egyszersmind a későbbi követelőket is a már támasztott igényekről értesíteni. Az első év utáni még egy év lefolytáig a bejelentett igények különbeni elvesztés mellett minden érdeklettek ellen törvény útján érvényesítendők. (11. §.)

400. §. Az adomány rendszeréből keletkezett perek és végrehajtások.

A 3. 4. és 10. §§-ban említett nemüek közé tartozó már megindított s még folyamatban levő perek tovább nem folytattathatnak, s az eddigi tárgyalás megszüntetik.

Az eljáró bíróság által már végítélet által eldöntött, főnemlített nemü perek, a kiszabott folyamodás utján a főlebbviteli bíróság elibe a főlebbező fél kértére jelen nyiltparancs hatálybaléptétől számitandó egy év alatt felterjesztendők, s ezen bíróság által az eddigi törvények szerint itélendők meg.

Oly visszaüzési perek, melyekben a visszaüzés már bíróilag félrevettett, vagy ellenállásra szorítottatott, vagy melyek még csak indittattak, a nélkül, hogy bennök bárminemü birói ítélet hozatott volna; nemkülönb a pusztán bejelentett visszaüzések, melyek iránt visszaüzési per még nem indittatott, ugy kezelendők, mint az ellenállás és az ellenállási perek (31. §.). Egyéb még függő visszaüzési perek felperes kérelmére jelen nyiltparancs hatálybalépte utáni egy év alatt újra felveendők, ezen nyiltparancs szabályai szerint tárgyalandók, és az eddigi törvények szerint eldöntendők. (1852. nov. 29. k. ösiségi nyiltp. 26. §.)

A végítéletek végrehajthatók :

a) táblai perekben, akár anya- vagy ujitott perekben (novi simplicis, novi cum gratia) keletkeztek légyen, ha a használt visszaüzés jogorvoslata fölött, a mennyiben az engedhető volt, a hétszemélyes tábla már végérvényesen határozott, vagy ha az ahhozi főlebbezés kellő időben meg nem történt, avagy ha ezen jogorvoslat törvényes megengedhetlensége esetében a halasztó erővel biró főlebbviteli vagy betiltási (Prohibita) jogorvoslatok valamelyike vagy kellő időben nem használtatott, vagy pedig a főlebbezés utján a hétszemélyes tábla által végérvényesen eldöntetett;

b) nem táblai perekben, ha a főlebbvitel (appellata intra et extra dominium) jogorvoslata vagy kellő időben nem használtatott, vagy pedig az első avagy további főlebbezés utján az illető felsőbb bíróság által már végérvényesen eldöntetett;

c) oly perekben, melyekben a kellő időben megtörtént és birtokon kívül (extra dominium) megengedett fölebbvitel mellett az ítélet már végrehajtható, a közbevetett fölebbvitel folytatása megengedtetik.

Ha az ítélet a fönemlitett módok valamelyikén végrehajthatóvá nem vált, a jogorvoslatok fölött folyamatban levő tárgyalás nem folytatható. (30. §.)

401. §. Országbirói szabályelvek.

Az országbirói tanácskozmány az 1852. évi novemb. 29-én kelt ösiségi nyiltparancsot, a törvényhozás további intézkedéseig, némi kivétellel s azon hozzáadással fogadta el, mikép azon helyeken, hol az 1852. sept. 16-án kelt cs. kir. igazságügyminiszteri rendelettel életbeléptetett polgári perrendtartásra, vagy más eljárási rendeletekre hivatkozás történik, az egyidejűleg visszaállított magyar alaki törvények alkalmaztassanak. (I. 20. §.)

Egyszersmind ugyanezen nyiltparancscsal egybehangzólag kimondotta, hogy a királyi adományos és nem adományos, a fi- és leányági javak, és az ezekből származható jogviszonyok közti különbség, úgy a leányi negyed- és hajadoni jog, mint a fiágiság kifolyása, az 1848 : XV. tet. szellemében megszünteknek tekintendők. (I. 3. §.)

402. §. Az adomány kiterjedése.

Az adomány nem egyedül azon földterületben határozottatott, melyet fekvésénél, vagy határainál fogva az adományozó kijelölt s átruházottnak nyilvánított; ily birtokkal egyszersmind jogok állottak kapcsolatban, melyek élvezetére az adományost tulajdoniság és adományi okirat egyiránt képesíték. Ez utóbbi az adományhoz mellékelte jogokat „királyi jog“ czim alatt nem ritkán név szerint is kiemelte. („Totum idem et omne jus Nostrum regium, quod in eadem possessione quomodocunque haberemus, et Nostram quibuscunque viis, modis ac rationibus concerneret Majestatem.“)

403. §. Királyi kisebb haszonvételek.

Királyi jog név alatt általában azon kiváltságok és jogok élvezete foglaltatik, melyet a törvényes magyar királynak, mint ilyennek az apostoli szent korona és alkotmány biztosítanak. A királyi jogok ismét vagy nagyobbak — felségi jogok — (*jura regalia majora*), melyek kirekesztőleg az uralkodó sajátjai, s magánosok által sem meg nem szereztethetnek, sem nem gyakoroltathatnak, — ilyenek a törvényhozó —, végrehajtó — s legfőbb felügyelő hatalom stb.; vagy kisebbek, máskép királyi kisebb haszonvételek — *jura regalia minora* —, melyek birtokjogokkal kapcsolatban egyeseknek adományoztattak, s azok által egyrészen maiglan is birtokoltatnak ¹⁾.

404. §. A kir. kisebb haszonvételek felosztása.

A királyi kisebb haszonvételek a kilenczed, tized, vásárjog, italmérési jog, hegyvám, mészárszékjog, vám- és révjog és kegyuri jog gyakorlatában határozottatnak; s mind ezen haszonvételek azon változásokhoz képest, melyek az 1848. évi törvényhozás útján mind általában a magánjogi viszonyokra, mind közelebb a haszonvételek tárgyára nézve létre jöttek, — két főosztályba sorozhatók: a mint t. i. végkép elenyésztek, vagy némi módosításokkal maiglan is fenállanak.

A megszünt kir. haszonvételek: a kilenczed, és papi tized. A még hatályban levők: a vásárjog, italmérési jog, hegyvám, mészárszékjog, vám- és révjog, végre a kegyuri jog.

405. §. Kilenczed.

A kilenczednek, mely a fenállott urbéri viszonyoknál fogva a volt földesurat illette — tárgyairól, miségéről és

¹⁾ A királyi kisebb haszonvételek szerzőmódja e szerint legnagyobb részben adományból származott; némely esetben azonban törvényen vagy elévülésen alapult. Így a kilenczedet az 1836: VI. tczikk (lásd f. 150. §.) szabályozta; az elévüléshez pedig, a mennyiben a királyi jogokra nézve helye volt, száz évi jogszerű s békés birtoklás kívántatott. (I: 23. 78. cz. 2. §.)

beszedése módjáról fentebb a 150. §-ban, megszüntéről pedig a 159. és 161. §§-okban volt említés.

406. §. Tized.

A tized, mint rendszerinti jövedelme a r. kath. egyháznak, egykoru a keresztyén vallással hazánkban, s első apostoli királyunktól szent Istvántól veszi eredetét, ki azt a megyés püspökök számára rendelte. (szent István : II. 52., továbbá szent László : I. 33. 40. és Könyves Kálmán : I. 25.) További szerzőmódok voltak a királyi adomány vagy elévülés, mely czimeken azt egyéb egyházi személyek is elsajátíthatták; elenyészvén pedig az egyház, mint a tized tulajdonosa, a tizedjog a koronára háramlott és ez esetben királyi tizednek nevezetett.

Minden haszonvételből, melyet az egyháznagy, tized címén beszedett, a helybeli kath. lelkészeket meghatározott hányadrész t. i. az összegnek negyed-, nyolczad- vagy tizenhatodrésze illette (szent László : I. 33. 1498 : 50. 1546 : 55. 1557 : 12. 1723 : 7.); sőt némely helyeken, törvényes gyakorlatnál fogva csakis az alsórendű papság volt a tized élvezetére jogosítva. (1563 : 70.)

407. §. Kivételek a tized alul.

A tizedfizetés kötelezettsége alul kivétettek :

1. az egyházi személyek, kikhez a tanítók s egyéb egyházi szolgák is számítandók — alapítványi birtokaikra nézve; (1458 : 10. 1574 : 22. 1647 : 95.)

2. az országos nemesek, majorsági földjeikre nézve (I : 9. 1492 : 50. 1563 : 69. 70. 1574 : 22.), — idegen földterületen pedig csak akkor, ha sajátjaikról ellenség által üzettek el; (1563 : 71. 1547 : 36.)

3. az egyházi nemesek, azon telkeikre nézve, melyeket ily minőségben birtokoltak; (II. Ulászló : IV. 29.)

4. a görög nemegyesült egyház hivei, eredeti telephelyökre nézve; (Korvin Mátyás : V. 3. 4. II. Ulászló : II. 45. IV. 29.)

5. az aratók, azon munkarészekre nézve, melyeket tizedköteles gabonából szereztek, vagy saját lakásuk szerint tizedkötelezettség alatt állottak; (II. Ulászló : III. 52.)

6. azok, kik a tizedszedőket szállással és élelemmel ellátták. (Korvin Mátyás : V. 7. Ulászló : II. 42.)

408. §. A tized tárgyai.

Tizedköteles termények voltak : a buza, rozs, köles, árpa, zab és bor (1481 : 1.); ellenben a személyes kereketek és szolgálatok után (1462 : 3.), valamint a méhrajokból és bárányokból (1836 : XXXIV.) tized nem szedethetett.

409. §. A teljesítés módja.

A tized az előbbi §-ban meghatározott termékekből még kalászban (1625 : 45.), s mind a termékekre, mind a borra nézve a törvényes mérték szerint (1655 : 31.), — csak akkor, miután az illető földesur a kilenczedet már kivette (1495 : 44. 1500 : 29.), végre az 1222 : 23. és 1498 : 49. czikkek meghagyásaihoz képest csak természetben szedethetett; mignem az 1563 : 72. és 1647 : 95. czikkek megengedték, hogy a régi gyakorlat fentartásával pénzben is szolgáltatassék ¹⁾.

410. §. A tized bérbeadása.

A tizedszedésre jogosított egyháznagynak szabadságában állott, azt vagy saját megbizottjai által, — kiket csak honfiak közül választhatott (1681 : 44.) — gyakorolni, vagy örökszerződés mellett bérbe kiadni.

A bérléshez az illető földesurak elsőbbséggel birtak (1546 : 55. 1547 : 35.); ennél fogva a főpap, megbizottját szt. Györgynap táján oly czélből küldötte ki, hogy vele a földesurak alkura léphessenek. Ha a földesur szt. György nap előtt és után két hét alatt alkuba nem ereszkedett, a tizedet más idegen is kibérlelhette (1546 : 55. 1659 : 54.); ha ellenben az alku megtörtént, egyrésről a bérlő a kial-

¹⁾ Azt, hogy a tizedfizetés természetben vagy megfelelő pénzértékben teljesíttessék : a gyakorlat határozta meg. Így Somogy-megye nemesei azt a pannonhegyi apátnak mindig pénzben szolgáltatatták ki. (1729 : 45.)

kudott haszonbért, teljes összegben azonnal kifizetni (1655 : 89.), vagy el nem fogadás esetében az alispánnál letétményezni (1647 : 95.) tartozott, másrésről az egyháznagy a megállapított bér összegét felebb nem emelhetette. (1548 : 61. 1647 : 95.) Háboru idején, a katonaság könnyebb ellátása tekintetéből a kir. fiscus a tized bérlésére nézve a földesurakat megelőzte. (1563 : 68. 1569 : 27. 1574 : 22. 1659 : 54. 1715 : 11.)

411. §. Perek a megszünt papi tizedből.

1. Per a tized behajtása körül. Indítá azon egyháznagy, ki a tized természetbeni beszedésének gyakorlatában volt (955. 959. dtk.), azok ellen, kik akár a tized kiszolgáltatását megtagadták, akár annak beszedését akadályozták, — az 1548 : 61. 1609 : 17. és 1836 : XXXIV. tczikkek alapján. Ez utóbbi tczikkben mindazon határozatok, melyek az 1836 : VII. tczikkben (lásd f. 150. §.) a kilenced beszedésének módjáról, idejéről és a megváltási szerződések előmozdításáról hozattak, az egyházi s ily természetű tizedekre is kiterjesztettek. A tizedper hajdan a szentszék (1596 : 55.), később az összeg mennyiségéhez képest szolgabíró vagy alispán előtt tárgyalatott (1608 : 5.), s az elmarasztalt alperes, ha a tizedszedés akadályozásában, vagy jogosítlan elhordásában bünösnek bizonyult be, a tizedet kétszeres összegben tartozott megtéríteni. (955. 956. 957. 963. dt.)

2. Keresete a tized tulajdonosa jogánál fogva annak, ki a tized haszonbérbe vételéhez előjoggal birt — erőszakossági büntetés végett, azok ellen, kik őt a tized beszedésében jogtalanul akadályozták. (1622 : 70.)

3. Erőszakossági per azok ellen, kik a tized behajtása alkalmával kicsapongásokra, s bántalmakra vettek szabadságot, vagy a tizedet oly személyektől követelték, kiket annak kiadására a törvény nem kötelezett, avagy végre a tizedkötelesektől törvénytelen összeget zsaroltak. (1655 : 89. 1715 : 97.)

4. Azon főpap, kit az egyházi tized szedése illetett, az alsóbbrendű papság ellátására, akár a természetben nyert tizedből, akár az e helyett szedett pénzüsszegeből, a diva

tozott szokás szerint negyed- nyolczad- vagy tizenhatod- részt engedni tartozván, — ennek elmulasztása a lelkészeket, e részbeni illetményöknek per utjáni követelésére jogosította, melynek szt. László : I. 33. Ulászló : III. 50. 1557 : 12. és 1723 : 71. tczikkek szolgáltak alapul, — az összeget a gyakorlat, melyre a legutóbbi törvényhely 3. §-a is hivatkozik — határozván meg.

5. Jogbeli tizedper, — indittatva azon egyháznagy által, ki a tizedszedés gyakorlatában nem volt (424. 427. dtk.), mint szintén annak jogpere, ki a tizedfizetés terhétől menekülni akart — a tizedszedésre jogosított főpap ellen. (II : 9. 52.)

412. §. A papi tized megszűnte.

Az egyházi rend a papi tizedről az 1848. évi országgyűlésen minden kárpótlás nélkül lemondván, az országrendei ezen a haza oltárára letett áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe iktatták, s egyszersmind ezen lemondásnak nyomán elhatározták : (1848 : XIII.)

1. A papi tized, akár természetben, akár a természetbeni kiszolgáltatás helyett kész pénzben teljesített, és pedig akár közvetlenül az egyházi rendnek, akár haszonbérloknak fizettetett, akár örökös szerződés mellett, akár királyi adomány által szereztetett : ezennel örökre megszüntetik. (1. §.)

2. Mennyiben a tized megszüntetése a kisebbrendű papság némely tagjainak jövedelmeit is érdekli : e tekintetből azoknak ellátásáról gondoskodni minden esetben szükséges leend (lásd f. 162. §.); Ő felsége egyszersmind a kisebb rendű bármely vallásfelekezeten levő papságnak illő ellátása iránt általános is, magyar ministeriuma által részletes törvényjavaslatot fog az ország rendeinek előterjesztetni. (2. §.)

3. Mennyiben a papi tized magáncsaládok birtokába, akár örök szerződés akár királyi adomány által jutott, a tulajdonos magáncsaládoknak a közálladalom által leendő kármentesítése iránt Ő felsége, magyar ministeriuma által a legközelebbi országgyűlés elé részletes törvényjavaslatot fog előterjesztetni. (3. §.)

413. §. Vásárjog.

Vásárjognak azon kiváltság neveztetik, melynélfogva egyes személyek, városok vagy községek jogosítva vannak meghatározott helyen és időben, nyilvános összejöveteleket tartani s ezáltal az adásvevési forgalomnak helyet és alkalmat nyújtani. A vásár köz- vagy országos, és heti vásár lehet, melyhez ha jogosítvány kir. adományozás útján szereztetett, a jog, különbeni elévülés terhe alatt az első évben életbe léptetendő volt. (II : 12.)

414. §. A vásárjoggal egybekötött kiváltságok.

A vásárjoggal következő kiváltságok vannak összekötve :

1. az, ki meghatározott időben vásárt tartani jogosítva van, a szomszédos helyekre s ugyanazon időre adott hasonló szabadalmaknak joghatálylyal ellenmondhat; (II : 10. 12.)

2. a vásárra hozott s eladás végett kitett áruczikkék után helypénzt szedhet, — annak összegét részint kiváltsági okirat vagy a törvényes gyakorlat, részint az illető — megyei vagy városi — hatóság határozván meg; (1715 : 63. 1765 : 20.)

3. a legelőbért minden marha után, tekintet nélkül a tulajdonosok polgári állására — beszedheti, — ennek összegét az 1723 : 15. tcz. darabszámra két dénárban állapítja meg.

Minden egyéb jogok, melyek előbbi törvényeink szerint a vásári szabadalom tulajdonosát illették, elenyésztek. Ide tartoztak :

a) hogy a tulajdonos, saját szükségére a vásárban kiállított áruczikkéket, a más által kialkudott áron, elővételi joggal megszerezhetette; (1723 : 15. 75.) ¹⁾

¹⁾ Az elővételi jog számtalan visszaélésekre adott alkalmat, melyeknek az 1751 : 16. tcz. korlátokat vonni szükségesnek látta. „Ad obtinendum articuli 75. 1723. effectum benigne annuente sua majestate sacratissima, conclusum est : ut sub tempus publicarum nundinarum sive Comaromii, seu vero Budae aut Pestini, vel alibi supra vel infra Comaromium celebrandarum, nulli quaestorum signanter comaromiensium, ubi nempe vel

b) hogy a volt földesur, vásárjogánál fogva rendőri felügyeletet gyakorolt, a kisebb kicsapongásokat megfenyithette, a súlyosabb beszámítasu büntett részeseit pedig, hanemha pallosjoggal birt — illetékes eljárás és ítélethozatal végett 500 ftnyi pénzbírság terhe alatt a megyei hatóságnak kiadni tartozott; (III : 32.) ¹⁾

c) hogy a helypénz sem a nemeseket, sem a jászkun kerületek és szabad kir. városok polgárait nem terhelhette. (1836 : XXXIII. 1840 : XXVIII.) ²⁾

415. §. Vásárbiróság.

A kereskedésnek az igazság gyors kiszolgáltatása által eszközöndő könnyebbitéseül az 1836 : XVIII. tcz. által vásári bíróságok állittattak fel, melyek a szabad kir. városokban az előlülöböl, négy tanácsbeliből és jegyzöböl állanak; de a melyek nem egyébkor, mint az országos- és hetivásárok ideje alatt, s egyedül következő esetekben, rövid úton bírászkodhatnak; ugymint :

1. a kereskedési szövetekezésekből származott s különösen kijelölt vásárookra kötelezett adósságok iránt; — valamint (1836 : XVIII. 1. §.)

2. a kereskedési mindennemü tárgyaknak kötésszerinti átvétele vagy adása kérdéseiben, ha azokra nézve vásár alatt történt meg az alku, vagy felpénz adatott reájok; nem különben ha a vásárra szállításuk kikötötett, s vásá-

---

maxime praeemendi occasio adest, vetitaque haecce consuetudo dudum jam inolevit, suprema amissionis rei praeemptae, actore comitatus vel civitatis, in qua praesentis constitutionis transgressor deprehendetur, fiscali, in duabus ipsi actori, in tertia vero delatori cessurae, brevissimo processu indilate desumenda, praeemptio lignorum et ligneorum materialium admittatur.“ A vételőjogot teljesen az 1836 : VII. 11. §. törölte el. (lásd f. 158. §.)

¹⁾ A voltföldesurak törvényhatósága mind a rendőri, mind a büntető ügyekre nézve az 1848 : XI. tczikk által töröltetett el. (lásd f. 159. §.)

²⁾ A közteljesítés mellett, mely az 1848 : VIII. tczikkben kimondatott, egyes személyek és osztályok kiváltságai többéfen nem állhatnak.

ron találatnak, — hogyha pedig a lekötelezett portékák nincsenek a vásáron, a felperes tetszése szerint vagy a vásári bíróság előtt követelheti a foglaló kétannyi mennyiséggel való visszaadását, és azon summának, mely a foglalón kívül netán előre fizettetett, visszatérítését a kötéstől elállón, vagy azt törvénynek rendes útján maga illetősége eleibe idéztetheti a kötésnek teljesítésére. (2. §.) Mind a két esetben csak a jelölt vásárok ideje alatt, a rendes próbák mellett, mindazáltal az ügydöntő esküvés kirekesztésével, folytathatik a követelés; — ugy szintén (3. §.)

3. ha a portékák, áruk azonnali lefizetésének kötelezése mellett vétettek meg, s azokat a vevő már valóságosan által is vette, meddig és mennyire az ily portékák a város határában találatnak, az ár lefizetésének vagy a portékák visszaadásának követelésére nézve; — nem különben (4. §.)

4. a vásár alatti vételeknek s eladásoknak erőszak, álnokság, csalárdság és elvétel okainál fogva kivánt felbontása, és a fizetett ár visszaadása kérdésében, ha a portékák még természetben s maguk egész valóságában megvannak. (5. §.)

416. §. A vásárbíróság eljárása.

A vásári bíróság hatóságában fog állani, az ülésből, vagy ha veszedelemmel járna a késelem, a bíró által ülésen kívül is kiküldendő két tanácsbeli és egy segédírnoknak, ugy szintén a dolog megkivánván, a helybeli kereskedők közül kiválasztandó, vagy egyébbiránt a művészetet ismerő két tagoknak szoros vizsgálata után, és a dolog addigi egész voltának fentartása mellett teendő tudósításokra közzár, szemrevétel, becsü s más hasonló birói intézetekkel a vásárosok közt rendeléseket tenni a próbák beszerzése, a keresetek bátorsága és a csalárdságok megakadályoztatása iránt; — következőleg (1836 : XVIII. 6. §.)

Hogy a bepanaszlott el ne illanhasson, vagyónát el ne titkolhassa, vagy azt az ítélő bíróság hatósága alul ki ne vonhassa : a körülményekhez képest őrt is rendelhet a panaszlott személye mellé, vagy biztost nevezhet, ki az eladandó portékákból befolyó pénzeket ideiglen lefoglalja,

s egyszersmind a panaszkodó megcsalására czélzó eladásokat s minden egyéb kijátszásokat megakadályoztassa. (7. §.)

Ez ideigleni intézkedésekre szükséges, és a biráskodás természetéből származó költségeket mindenkor a felperes fizeti előre, azok megtérítésének terhe pedig a vesztes felet illeti. (8. §.)

Irott panasz nélkül is, s egyedül szóbeli előterjesztésre, s ugy hozván magával a dolog, az eredeti okiratoknak előmutatására, sőt ha a késedelemmel veszedelem van egybekötve, ünnep- s vasárnapokon, és délutáni órákban is idéztethetik az alperes a vásári bíróság eleibe ennek poroszlója által, és ha önkint meg nem jelen, a körülményekhez képest kényszerítő eszközökkel is szoríttathatik a megjelenésre. (9. §.)

A felek vagy személyesen, vagy megbizottjaik által, kik a dolog iránti tudatlansággal magukat nem mentetik, a vásári bíróság előtt törvényben állani kötelesek. (10. §.)

A törvénykezés módja itt szóbeli lévén erre, nézve előbb panasz, s ugy mind a két részről tett nyilatkozatások, az azokat erősítő okiratokkal és az eleve kiküldött tanácsbeliek által kihallgatandó, s utóbb a bíróság által meghitelesítendő tanubizonyosságokkal együtt vétetnek jegyzőkönyvbe, azután pedig a felek nyilatkoztatásai és a tanuk vallásai felolvastatván, előttök ismeretes nyelven magyaráztatnak meg, kik még akkor is a felvilágosítandókat felvilágosíthatják; — végre ítélet hozatik, és kihirdettedik. (11. §.)

A felek által beperlett, s nevök aláírásával megjelölendő okiratok nyugtatvány mellett mindaddig eredetben tartatnak meg a jegyzőkönyv mellett, mig azoknak helyébe hiteles másolatok a felek költségén nem szereztetnek. (12. §.)

A hozott ítéletek a vesztes félnek egyedül helyben levő, és a vásári hatóság alá tartozó ingó javaiban a vásár helyén tartandó árverés utján nyomban hajtának végre. (13. §.)

A vásári bíróságnak az előszámlált eseteken kívül akkor sem léssen helye, midön a felek azt közbiróságnak választják, vagy annak bíróságában megegyeznek; minélfogva az a bánatbér megítélésébe még oly esetben sem bocsátkozhatik, melyben ez, záradék gyanánt a vásárra

tett kötésben foglaltatott, hanem arra nézve a feleket törvény rendes útjára igazítja; — ugy (15. §.)

Azon esetben is, ha a portékák megvétettek ugyan, de azoknak kézhezvétele előtt másnak adattak el ismét, s az eladó által ezen utóbbi vevőnek valóságosan kezeihez is szolgáltatottak, — minthogy ez utóbbi jóhitű vevővel tett, és a portékáknak valóságos átvétele által megerősített kötés ezen vásári bíróság által fel nem bontathatik: — ha az ekképen károsítottak avval, ki a kárt okozta, barátságosan meg nem egyezhetnének, a vásári bíróság a feleket maga illetőségéhez fogja utasítani. (16. §.)

A rendezett tanácsal bíró községekben a vásárosoknak bár ki ellen benyújtott panaszait szintén a fentebbi §§-okban a szabad kir. városokra nézve megállapított szerkezetű és hatóságu vásári bíróság ítélendi el. (17. §. és orszb. szab. V. 2. §.) Végre a többi községekben, melyek a fentebbi 17. §. tartalma alá nem esnek, mindenki panaszát, a mennyiben ez a vásár tartama alatt keletkezett kötelezésből származik, a szolgabíró és esküdt (előbb a földesur) ugyanazon vásár lefolyta alatt elintézni tartoznak. (18. §. és orszb. szab. V. 3. §.)

A vásári bíróság által elintézett perekben nincs helye a felebbvitelnek, de a meg nem elégedett fél mind a per tárgyára, mind hozzá járulatkép a vásári bíraskodásból származó károk megtérítésére, a törvénynek rendes útján terjesztheti keresetét az illető bíróság eleibe; s ennél fogva: (19. §.)

A vásári bíróságok jegyzőkönyvei, a szolgabírói ugyan a vármegye-, a szabad kir. város- és mezővárosiak pedig minden vásár végével mulhatatlanul ezeknek levéltárába tételnek, sőt az említett bíróságok határozatai az illető feleknek is hiteles másolatokban adattassanak ki. (20. §.)

417. §. Italmérési jog.

Az italmérési jog abban áll, hogy az adományi birtok tulajdonosa, saját lakhelyén vagy külön e végre rendelt helységben szeszes italokat árultathat, s a mesterséggel készíten-dőket előállithatja. Az italmérési jog egyszersmind arra is kiterjed, mikép a jogositott, kocsmákat és fogadókat épít-

tethet, valamint azokat, kik e jogot törvényellenesen bitorolják, az italméréstől eltilthatja s áruikat elkoboztathatja. (1559 : 51.)

418. §. Az italmérési jog korlátozásai.

Az italmérési jognak egyrészt az arányosítás, más részről a voltjobbágyoknak engedett kiváltságok következő korlátokat szabtak :

1. A házankint vagy személyenkint való kocsmálás, az 1598 : 35. tcz. 1. §-ábani eset kivételével ezután ott is eltöröltetvén, hol eddig haszonvételi közösség gyanánt divatozott; — a hol eddig közös kocsmá vagy vendégfogadó állott fenn, arányosítás szerint egyedül annak jövedelme osztassék fel; a hol pedig egyik vagy másik közbirtokos által épített s ezáltal magánosan használt találtatik, az, — a több közbirtokosok előre megtérítvén az őket illető részre háramló minden terheket, — a jövedelmek felosztásának hasonló közössége alá vonattassék. (1836 : XII. 11. §.)

2. A voltjobbágyoknak italmérési joga az 1836 : VI. 2. §-ban szabályoztatik. (Lásd f. 140. §.)

419. §. Udvartelkesek italmérési joga.

Az előbbi §-ban idézett 1598 : 35. tcz. az udvartelkesekre vonatkozik, — azokat a házankinti italmérés szabálmában, kivételkép továbbá is meghagyván. Udvartelkeseknek oly nemes személyek neveztetnek, kik vagy valamely földesuri területen az illető földesurtól, vagy szabad kir. városokban a felségtől szabad telkeket minden egyébkinti terhek kötelezettsége nélkül nyertek, — a nélkül azonban, hogy közös birtokostársaknak lennének tekintendők, vagyis egyéb kir. haszonvételekben, — hanemha szabadalmuk ezekre is világosan kiterjesztetett, vagy azokat elévülés útján jogszerűleg megszerezték volna (759. dt.) — részesítettnek; de szab. kir. városokban, egy udvartelket, habár időközileg több részekre osztatott volna is, csupán egy rendbeli kocsmajog illet. (1815. és 1822. Komárom városa perében.) Innen az udvartelkesek, szabadalmuk kimutatására akár a földesuri akár a városi ügyész által bármikor kényszerítettettek.

420. §. Perek az italmérés tárgyában.

Egy része az italmérési jog körül támasztható pereknek az 1852. nov. 29-én kelt ösiségi nyiltparancs 4. §-ában végkép eltöröltetett. Ide tartoztak :

1. Per az ellenmondás indokolása vagy az indokok elfogadása végett, azok között, kiknek egyike új szabadalmat nyert, míg a másik régiebb kiváltságra hivatkozhatott; kereseti alap I : 58. 59. illetőleg II : 9. 10.

2. Per a nem szabadalmazott italmérés megszüntetése végett, — indittatva a földesuri vagy városi ügyész által az udvartelkesek ellen, kik e jogot kiváltság nélkül gyakorolták; kereseti alap 1598 : 35.

3. Per az idegenek ellen, haszonbérből kirekesztés végett, — indittatva a közbirtokosok vagy a szomszédok által, az elsőbbségi jog alapján; kereseti alap 1655 : 31. 1659 : 47. Felperes ez ügyben, a haszonbéri összegnek bírói kézbe letétele után akár önhatalmulag, akár az alispán segítségével birtokba helyezkedhetett. (1802 : 22. 1807 : 13.)

Ellenben a kir. ügyész azon birtokosoknak, kik az italmérési jogot szabadalom nélkül gyakorolják (I : 23. 78. II : 7. 9.); továbbá az italmérési jog tulajdonosa, legyen az földesur vagy község — mind egyeseknek általában, mind a jobbágyközségeknek a szabadalmas időn túl (lásd f. 140. §.), mind a közbirtokosoknak oly helyeken, hol az arányosítás az 1836 : XII. tcz. értelmében már végrehajtott : az italmérést illetőleg külön kocsmatartást joghatalylyal megtilthatják.

421. §. Hegyvám.

A hegyvámról, mely a földtulajdonost arra jogosítja, hogy ily minőségben, a földjébe ültetett szőlő termékeiből, bizonyos részt követelhessen : az 1836 : VII. 3. és az 1853 : mart. 2-án kelt urbéri cs. nyiltparancs 17. 18. §§-ai intézkedtek. (lásd f. 151. 161. §§.)

422. §. Mészárszékjog.

Azon jog, melynélfogva a földtulajdonos, az élelmezés ellátása czéljából, meghatározott helyen, és suly szerint,

megállapított áron, hust nyers állapotban — mérethet, mézárszékjognak hivatik, s mint egyike a királyi kisebb haszonvételeknek, az adományi javak birtokával kapcsolatban szállt a voltföldesurakra (1836 : VI.), — de valamely nemes telek birtokosa által, királyi adomány útján, különlegesen is szereztethetett. (II : 9.)

Mennyiben illeti a jog a voltjobbágyokat, egyes esetekben, munkaképtelenné vált marháikat kimérhetni vagy a voltföldesur hanyagsága folytán mézárszéket állithatni : fentebb a 145. §-ban adatott elő.

423. §. Felügyeleti jog a husmérésre nézve.

A hus árát, tekintettel a vágó marhák értékére, s a helyiségi viszonyokra, időről időre a megyehatóság szabályozza. (II. Ulászló : V. 17. 1659 : 71. 1715 : 79.) A megyének illetén intézkedése a megye egész területére, s azon fekvő szabad kir. városokra nézve is kötelező erővel bír (1715 : 63.); melyet ha valaki akadályozni merészel, saját személydíjának birságul fizetésében lesz marasztalendő (1659 : 71.), — az pedig, ki az árszabályzat elleni kihágásban vált bűnössé, tizenkét forinttal, s ha áruai ez értéket meg nem haladják, azok elkobzásával fenytetik. (u. o. és 1655 : 31.)

A felügyeleti jog arra is kiterjed, hogy egészségtelen s elhullott marhák kimérése s a mértékekkel lehető minden visszaélés megakadályoztassék.

424. §. Perek a husmérés tárgyában.

A husmérési jog előbbivel mindenekben egyenlő jog-alapokon nyugszik; ennélfogva a perek, fel- és alperesi jogviszonyok, kereseti alap s némely pereknek az ösiségi nyiltp. 4. §-ábani megszüntetése : mint fentebb a 420. §-ban.

425. §. Mértékek.

Mind az italmérési- mind a mézárszékjog gyakorlásában a törvényes mértékek (1715 : 63. 1807 : 22.) szorosán megtartandók; azok tehát, kik e rendszabály ellenére hamis mértéket használnak, az áruk értékéhez képest

12 ftnyi pénzbírsággal vagy elkobzással büntettetnek. (Lásd f. 423. §.) A mértékekre megyében és királyi városokon az alispán ügyel fel (1715 : 63.); a keresetet azonban az 1659 : 71. alapján a tiszti ügyész indítja, s az elmarasztaló ítéletet, formaszzerű per és idézés nélkül a szolgabíró hajtja végre. A beszedett bírság kétharmadrészben a megyei pénztárt s egyharmadrészben az alispánt illeti.

426. §. Vám- és révjog.

Azon szabadalom, melynélfogva a tulajdonos, a közlekedés könnyítése tekintetéből hidakat, töltéseket és utakat készíttethet s az átjáróktól bizonyos díjakat szedhet : vámjognak, — s a kiváltság, melyszerint hasonló jogositvány a folyamokon és nagyobb vizeken, hajók, hajóhidak vagy kompok segélyével eszközlendő átszállításért gyakoroltathatik : vámjognak neveztetik. Az utak és egyéb említett közlekedési eszközök készítése még senkit sem jogosít fel arra, hogy az átkelőktől vám- és révdíjt követelhessen : erre külön királyi adomány, és ennek egy év alatti kihirdetése s életbeléptetése kívántatik meg. (II : 12.)

427. §. Ellenmondás.

Az adományozott vám- és révjog kihirdetése a megye által történt, s arra szolgált, hogy azok, kiknek e joggyakorlat sérelmökre válnék — ellenmondhassanak. Ellenmondásra következő személyek voltak jogositva :

1. Az alispán, hivatalból — oly esetben, midőn a felállított vám és rév törvénytelennek vagy czéltalannak bizonyult be, — annak eltörlésére az alispán, egyszersmind hivatalának különbeni elvesztése alatt köteleztetvén. (1715 : 15.)

2. Magánosok, ha kimutatták, mikép régebben fenálló, szabadalmazott s oly vámnak vagy révnek vannak birtokában, mely a közönség igényeinek megfelel, s egyszersmind az újonnan nyitott vám vagy rév helyiségétől egy mértföldnél csekélyebb távolságban fekszik. (II : 9.) Ez utóbbiak ellenmondási joga az 1852. nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. 4. §-a által hatályon kívül helyezettett.

428. §. A vám- és révtulajdonos kötelességei.

A tulajdonosnak kötelességében áll az utakat, töltéseket, hidakat, hajókat és révet, szóval minden közlekedési eszközöket, melyekért a nyert szabadalomhoz képest az átkelőtől díjat szed — jó karban fentartani, s azoknak, kik az előirt kötelességek elvétele vagy kellő felügyelet hiánya miatt károsodtak — elégtételt szolgáltatni ¹⁾. (1492 : 87.)

429. §. Díjköteles tárgyak.

Díjfizetés alá jönnek a járművek — szekerek, kocskik —, továbbá az ígás- és hajtómarhák minden nemei (1741 : 28.); ellenben a gyalog utasok díjkötelezettség által nem terheltethetnek. (1723 : 15. tcz. 7. §.)

Kivételkép a részvénytársulat költségén Buda-Pest fővárosok közt épült lánczhidon, hidvámot valamint eddig, ugy a szerződésileg kikötött egész határidő alatt, mindenki fizetni köteleztetik. (1836 : XXVI. 2. 3. 9. §§.)

430. §. A díj mennyisége.

A vám- és révdíjak mennyiségét meghatározni a megye hatóságának áll jogában. (Zsigmond VI. 22. 1655 : 29. 1715 : 15. tcz. 5. §.) A díjszabályzat az átkelési helyen nyilvánosan kifüggesztendő, s mindenki által megtekinthető. (1715 : 15. tcz. 2. §.)

431. §. Díjmentesség hajdan.

Azon kiváltság, melynélfogva bizonyos személyek a vám- és révdíjak alul mentességet élveztek, vagy általános vagy különös volt. Átalános díjmentesség illette :

¹⁾ Előbbi törvényeink szerint tiltva volt zsidókat vámszedőkül alkalmazni, vagy vámot és révet ilyeneknek haszonbérbe adni. Az ellenkezőleg cselekvők tisztügyiészi kereset alá vétettek (1630 : 15. 1647 : 91. 1649 : 79. 1655 : 29. 1723 : 15.), az utasok pedig minden díjfizetés alul felmentettek. (1723 : 15. tcz. 4. §.) Ily kivételnek a zsidókra nézve többé nincsen helye. (orszb. szab. I. 22. §.)

1. a nemeseket, kik közé a világi és egyháznagyok, s a bevett vallásfelekezetek lelkészei is számítottak (II. Ulászló : III. 35. 1715 : 15. 1723 : 15.), — mindazáltal az ismeretlenek az alispántól, nemességök igazolása végett nyert bizonyítványuk előmutatására szoríthatottak; (II. Ulászló : IV. 42.)

2. a voltföldesurak szolgálait és jobbágyait, ha urbéri illetményeket szállítottak, vagy uri munkákban foglalkoztak; (II. Ulászló : I. 86. 1618 : 59. 1625 : 36. 1635 : 71.)

3. iskolamestereket, tanítókat, éneklőket s az egyházak egyéb szolgálait; (1458 : 10. II. Ulászló : VII. 60.)

4. az egyházi nemeseket, s az esztergomi érseknek valamennyi jobbágyait; (1599 : 41. 1557 : 16. 1563 : 59.)

5. a szabad kir. városok polgárait, a mennyiben magukat utlevéllel, kellőleg igazolhatták; (II. Ulászló : IV. 41. 1565 : 59.)

6. némely szabadalmazott városok (1625 : 43. 1630 : 21. 1647 : 145.) s a jász-kun kerületek polgárait. (1625 : dec. 10-én, — 1646 : dec. 5-kén és 1745 : maj. 6-án kelt kir. rend.)

432. §. Díjmentesség jelenleg.

Az általános kiváltság, melyet az előbbi §-ban említett személyek élveztek, a közteherviselésben (1848 : VIII.) olvadt fel; különös díjmentesség, némely személyekre nézve, s egyes meghatározott esetekben — mint hajdan, ugy jelenleg is divatozik. Ide tartoznak :

1. kik az utak, töltések, hidak stb. készítésénél közreműködtek, vagy azok fentartásában részt vesznek; (1609 : 47. 1723 : 15.)

2. kik a hadsereghez fegyvereket, s élelmi szereket, — vagy a királyi kincstár részére érczeműeket szállítanak; (1522 : 44. 1545 : 28. 1548 : 54.)

3. kik a révnél vagy vámnál tovább nem utazva, visszatérnek, — a visszajövetelre nézve; (I. Lajos : 8. 1659 : 57.)

4. malomba menők, az oda- és visszajövetelre nézve; (II. Ulászló : I. 86. 1723 : 15.)

5. az ara és kísérete — násznép —. (Korvin Mátyás : VI. 36. II. Ulászló : I. 85. 86.)

433. §. Perek a vám- és révjog iránt.

1. Per a szabadalommal nem bíró vám- és révjog eltörlése végett, — indittatva a királyi vagy tiszti ügyész által a királyi tábla illetőleg megyei törvényszék előtt, azok ellen, kik e jogot önhatalmulag bitorolják; kereseti alap II : 10. 1492 . 87. 88. 1563 : 59. 1681 : 15. 1715 : 15.

2. Per a különben szabadalmazott vám- és révjog eltörlése végett, oly esetben, midőn a közlekedést gátló akadályok természetileg megszűntek, és sem a tulajdonos költségeinek, sem a vám és rév fentartásának szüksége többé fen nem forog; kereseti alap 1715 : 15. 1723 : 15.

3. Per a joggyakorlat körül elkövetett visszaélések megtorlása végett, a tulajdonos ellen, ki a jog eltörlése után is dijt követel, vagy követelését a meghatározott összegben tulterjeszti, vagy a közlekedési eszközök jó karban tartására semmi gondot nem fordít, — indittatva a tiszti ügyész által első ízben 100 ft. —, másodízben 200 ft. pénzbírság megvételére s harmadízben a szabadalom elvesztésére; kereseti alap 1566 : 11. 1655 : 29. 1723 : 15., a körülményekhez képest 1566 : 12., végre II. Ulászló : I. 87. 1566 : 12. 1723 : 15.

4. Per azok ellen, kik a vám- s révdíj alul mentes átkelőktől jogtalanul díjfizetést követelnek, — indittatva azok által, kik ellen a zsarolás elkövetetett a 431. §-ban idézett törvényhelyek alapján.

5. Kártérítési per, — indittatva azok által, kik a tulajdonos hanyagsága miatt s önhibájokon kívül kárt szenvedtek; kereseti alap II. Ulászló : I. 87. 1723 : 15.

6. Per a vám- és révjog megsértése végett, azok ellen, kik az átkelő helyek elkerülésével a díjfizetés alul mellékuton menekülnek; kereseti alap Korvin Mátyás : VI. 35. Ulászló : I. 88. III. 35. 1723 : 15.

Ellenben régi kiváltságoknál fogva az ujonnan nyert szabadalom megerőtlenítésére, vagy szabadalommal nem bíró vám- és révjog eltörlésére, magánosok által perek többé nem indíthatnak. (1852. nov 29-én kelt ösiségi nyiltp. 4. §.)

434. §. Kegyuri jog.

Kegyuri jog — jus patronatus — név alatt azon királyi jog értetik, mely a megürült egyházi hivatalnak és ezzel összekapcsolt javadalmaknak alkalmas egyén általi betöltésére képesít. Ez is, mint egyéb királyi jogok, felségi — máskép legfőbb kegyuri, és szorosabb értelemben vett kegyuri jog.

435. §. Legfőbb kegyuri jog.

A legfőbb kegyuri jog a törvényes magyar királyt illeti, ki ezt első szent királyunktól öröklött apostoli címénél s egyházalapítói jogánál fogva a következőkben gyakorolja :

1. a király alapítja az egyházmegyéket, s eziránt a kor fejleményeit véve irányadóul, az első apostoli alapító intézkedései által sem korlátoltatik; (lásd f. 68. §.)

2. az ország primását, az érsekeket, megyés- és címzetes püspököket, valamint általában az egyháznagyokat a felség nevezi ki, — mely kinevezés azonban végleges érvényre a pápa megerősítésében emelkedik; (I : 11. Albert : 5. 1498 : 56. 67. 1723 : 55.)

3. az egyház javadalmi felett legfőbb felügyeletet gyakorol, azoknak épségéről s fentartásáról gondoskodik; (1647 : 17. 1715 : 16. 1723 : 71.)

4. öt illetik a megürült egyházi javak jövedelmei, valameddig az új főpap, hivatalába szabályszerint be nem iktattatott (I : 3. 10. 13.), — mennyiben van helye a szent korona öröklésének az egyháziak hagyatékában : az örökösödésnél fog előadatni;

5. a legfőbb felügyeleti jog a szerzetekre is kiterjed (lásd f. 72. 73. §§.), — mindazáltal idegen szerzetek befogadása s ilyeneknek jószágbirhatási jogban részesítése az országgyűlés hatáskörébe tartozik;

6. magánszemélyek, kegyuri jogokat csak királyi jóváhagyás mellett gyakorolhatnak. (1495 : 31. 1518 : 15.)

436. §. A kegyuri jog szorosabb értelemben.

A szorosabb értelemben vett kegyuri jog, mely magán-személyek vagy községek tulajdona, a következőkben határoztatik :

1. a megürült lelkészi állomásra jelöltet a kegyur ajánl, — előbbinek azonban e hivatalra képesnek, érdemesnek, és mindenek felett honpolgárnak kell lennie; (1495 : 30. 31. 32. 1723 : 55.)

2. ha a jelölt ezen kellékekkel nem bir, a kegyur, — a mennyiben világi férfit — újabb s szabályszerű kijelölésre utasittatik, a mennyiben pedig egyházi hivatalt visel, kijelölési jogát ugyanazon állomásra nézve többé nem gyakorolhatja;

3. alkalmas jelöltől az elfogadást megtagadni s mást nevezni a püspöknek nem szabad, — ily kinevezés érvénytelen, sőt előbbi törvények szerint az egyházi tizednek a kérdéses helyeni elvesztését vontta maga után; (1504 : 26.)

4. a kijelölés ideje világiaknál négy-, s egyháziaknál hat hónapot tesz, azon időponttól számítva, melyben a kegyur a betöltendő állomás üresedéséről értesült, — elmulasztás esetében a kijelölés a királyra, vagy az egyházmegye kormányzatára száll; (1569 : 36.)

5. a kegyur, véginségre jutása esetében, az egyház jövedelmeiből kiadandó ellátásra tarthat számot, — egyéb előnyei a kegyuri jognál fogva csupán szertartásiak : hogy t. i. az egyházban elkülönzött diszhelyet tarthat, ugyanott külön sirboltot nyithat, nevét s czimerét az egyházra s egyházi szerelvényekre bevésetheti stb.

437. §. Jogszerzés.

A kegyuri jog közvetlenül vagy származatosan szerzetetik.

1. Közvetlen szerzésmódok :

- a) egyházépítés a kegyur által, saját költségén;
- b) egyházi alapítvány, örök jövedelemmel, az isteni tisztelet gyakorlására;
- c) egyházi hivatal felállítása s állandó ellátása; végre
- d) emberi emlékezetet meghaladó gyakorlat.

2. Származatosak :

- a) királyi adomány; (1723 : 55.)
- b) elbirtoklás;
- c) birtokátruházás, — a mennyiben a birtokkal kegyuri jog áll kapcsolatban.

438. §. A kegyuri jog megszűnte.

A kegyuri jog megszűnik :

1. a jogosított család kihaltával, — a mennyiben a jog személyhez van kötve;
2. a birtokátruházás által, — a mennyiben a jog e birtok járulékát képezi;
3. az egyház elenyésztével;
4. egyesítés által, melynélfogva a kegyuri egyház egy másikba bekebeleztetik;
5. engedmény és lemondás által; végre
6. oly esetekben, midőn a kegyur vétséget követ el, melyekre a törvények birságul egyenesen a kegyuri jog elvesztését határozzák, — ide tartoznak : az eretnokség, az egyházi szolgának megölése vagy tagcsönkitása, a jog eladása — elkülönözötte a birtoktól, és végre az egyházi javadalmak elfoglalása s jogtalan bitorlása.

439. §. Birói illetőség a kegyuri jogra nézve.

Azon szabályok, melyek a kegyuri jog körét, s gyakorlatát közelebbről meghatározzák, az egyházjog körébe tartoznak; a birói illetőséget azonban, minden felmerülhető perkérdésekben maga a király, mint legfőbb kegyur a vallás ügyeiben — gyakorolja, — kivételnek csak annyiban lévén helye, a mennyiben egyes előforduló esetekre Ő felsége maga helyett más birót rendel. (II. Ulászló : III. 67. 1553 : 9. 1569 : 36. 1723 : 55.)

440. §. Perek a kegyuri jog körül.

1. A királyi ügyész pere a földesur — vagy ennek az előbbi ellen, a kegyuri jog gyakorlása végett, — az előbbi §-ban idézett törvények szerint.

2. Per a kegyuri jogból kirekesztés, illetőleg annak más tulajdonos ellenében elnyerése végett, — kereseti alap : 1723 : 55. Trid. sess. 25. cap. 9. de reform.

3. Per a kegyuri jog gyakorlója ellen, — indittatva az egyház által, vagy megfordítva, szabad egyház ellen a birtokonküli jogkövetelő által, az előbbi alapokon. A törvényes vélelem az egyház függetlensége mellett harczol : a jog szerzése s érvényessége tehát az igénylő fél által teljesen bebizonyítandó.

HARMADIK SZAKASZ.

BIRTOKVISZONYOK.

441. §. Tájékozás.

A vagyonszerzés természeti és polgári módjai által, melyeket az előbbi szakaszban ismertettünk, személy és dolog között oly összefüggés jő létre, mely az előbbinek bizonyos jogokat nyújt, s az utóbbit, e jogokhoz viszonyítva, a személy használatául és rendelkezése alá helyezi. Ezen jogi állapot alapja egy részről a dolgok fogalmában és természeti rendeltetésében, más részről a személy fensőbbégi hatalmában és szerzési képességében van lerakva; s a mennyiben a vagyonszerzés további módjait megelőzi, az előadás rendszerében ez utóbbiakhoz átmenetül szolgál.

442. §. Birtokviszonyok.

A személy cselekvő állapota egy részről, mely őt valamely dolog szerzésére, használatára s főkép arra képesíti, hogy a hatalmába vett dologról szabadon rendelkezhessek; s a vagyon szenvedő állapota más részről, melynél fogva az bizonyos személytől tétetik függővé: a törvény intézkedéseiben kölcsönösen összehatva képezik a birtokviszonyokat.

443. §. A birtokviszonyok további elemzése.

A birtokviszonyok tényezői — személy és dolog — különböző jogi természetöknél fogva különböző működési arányokban járulván a birtokviszonyokhoz, ez utóbbiaknak szűkebb és tágabb kört jelölnek ki. Innen a személy jogainak korlátozása bizonyos körülmények közt s némely dolgokra nézve; innen a feltételek, melyek a használati s rendelkezési jogoknak határt szabnak, vagy a melyek beáll-

tával, személy és vagyon között a létező kapcsolat megszakad s a birtokviszonyok elenyésznek.

444. §. Tény és jog.

De a különbséget, mely a birtokviszonyokban két nevezetes osztályt állít fel, legélénkebb színekben a tény és jog tüntetik elő. Tény által az akarat és szándék nyer valamely kültárgyra nézve érvényt és teljesülést; a jog pedig azon szabadságban áll, melyet a személynek, bizonyos dologra nézve, részint a törvény, részint az előbbi tulajdonos enged. Amaz természeti állapot, ez törvényes szabadság; előbbi a birtok-, s utóbbi a tulajdonjogot alapítja meg.

445. §. Birtok és tulajdon.

Ezen megkülönböztetésnél fogva a birtokviszonyok tényleges és jogi állapot szerint osztatnak fel: az előbbi állapot birtoknak, s ez utóbbi tulajdonnak neveztetik.

446. §. Különbség a birtok és tulajdon között.

A birtokviszonyoknak eme két lényegesen különböző állapota gyakran felváltva használtatik: álljon itt némi előleges felvilágosítás a különbségre nézve.

1. A birtok a ténylegességből, s a tulajdon a jogból veszi eredetét; ennél fogva

2. a törvényes vélelem, mely érveit a ténylegességből meríti, felmerült kétség esetében a birtokot védi, — ellenben a tulajdon mindig bizonyítandó;

3. a birtokszerzéshez foglalás, s a tulajdon elsajátításához meghatározott jogcselekvények kívántatnak;

4. a birtok a rendelkező hatalomban s a tulajdon a kirekesztő jogban határoztatik;

5. a birtok, egyéb feltételeken kívül, melyek a tulajdonhoz adnak jogot, az előbbi szakaszban (lásd f. 339. s köv. §§.) említett körülmények között, elbirtoklás útján tulajdonná válhatik ¹⁾.

¹⁾ Épen az elévülés illetőleg elbirtoklás teszi a birtok és tulajdon között fenálló különbséget legszembetűnőbbé. Valameddig az

I. FEJEZET.

Birtok.

447. §. A birtok fogalma.

Minden vagyon, melyet valamely személy hatalmában vagy őrizete alatt tart, tárgyilagosa értelemben birtoknak, — s a jog, mely a vagyonnak birtokban tartóztatására képesít, birtokjognak neveztetik.

448. §. Birtaló, birtokos.

A személy, kit valamely dologra nézve azon jog illet, hogy azt hatalmában tarthassa vagy őrizet alá vehesse, birtalónak, s ha a birtoktárgy iránt egyszersmind az az akarata, hogy azt, mint magáét tartsa meg : birtokosnak

---

elbirtoklás teljes mértéke be nem telt, a tényleges birtokos minden jogoknak részese, melyek a birtok fogalmából származnak ; tehát a haszonvételi jogot másokra átruházhatja, vagy abból másokat kirekeszthet, idegen megtámadások ellen magát a birtokban megoltalmazhatja, a határokat fentarthatja stb. Ellenben oly változásokat, melyekre már a dologbani jog képesít, — érvényesen nem tehet ; t. i. a birtoktárgyat végrendelet vagy szerződés útján másokra át nem ruházhatja. Mindezekben a jogállapot jelenléte szükséges, melyet elbirtoklás által vagy egyéb czimeken, előbb meg kell szereznie.

A tényleges birtokost továbbá a törvényes vélelem védi, vagyis bizonyításra a birtokjogi kérdésekben az ellenfél szorítottatik ; a tulajdonos ellenben, ha jogai kétségbe vonatnak, oly bizonylatokra kénytelen hivatkozni, melyek a tulajdont, minden más személyek igényei ellen, teljesen igazolják.

A birtoknál az átvétel s tényleges gyakorlat elegendő : a tulajdonnál, ha annak tárgya ingatlan vagyon, a jognak nyilvánkönyvbei beiktatása szükséges. (Ausztr. át. polg. tkönyv 431. §.)

A haszonbérelő, mihelyt szerződés szerint birtokba lépett, a földet felszánthatja, albérletbe adhatja, szóval a birtokjogokat a szerződés korlátai között szabadon gyakorolhatja ; de a tulajdonjog iránt, végrendelet, ajándékozás, örökbevallás, csereszerződés stb. útján rendezkezni egyedül a tulajdonosnak áll kirekesztőleg jogában.

hivatik. Birlaló és birtokos tehát megegyeznek abban, hogy bizonyos tárgyra nézve tényleges befolyást nyilváníthatnak; különböznek pedig annyiban, a mennyiben a birlalót semmi jogok nem illetik, míg a birtoklás ez utóbbinál kizárólagos megtartási és rendelkezési joggal párosul ¹⁾.

449. §. Birtokszerzés.

Rendszerint minden honpolgár jogosítva van arra, hogy oly dolgokat, melyek a jogi forgalom tárgyát képezik, birtokba vegyen. Az akadályok, melyek e részben némely személyeket korlátoznak, valamint a javak, melyek az el-sajátíthatás alul kivételt képeznek, fentebb a 301. 302. §§-okban adattak elő.

450. §. A birtokjog különbségei.

A birtokviszonyokban különbséget tesznek :

1. a czim, melyet fentebb a 303. §-ban ismertettünk;
2. a birtokos akarata, mely szerint valamely dolgot sajátjának tart;
3. a birtok valódisága, melyre a törvényes akadályok hiánya vagy jelenléte van befolyással, és
4. azon kiterjedés, melyben a birtokjog gyakoroltatik.

451. §. Jogszerű és jogszerűtlen birtok.

Valamely dolognak birtoka jogszerűnek mondatik, ha érvényes czimen vagy is szerzésre alkalmas jogalapon

¹⁾ A letéti szerződés a letéteményesnek, s a haszonkölcsöni a haszonkölcsönvevőnek jogot ad arra, hogy a szerződés tárgyait őrizet alá vehessék, illetőleg használhassák. Valameddig az őrizet vagy használat tart, a jogosítottak birlalóknak tekintetnek, — de csakis birlalók, a mennyiben a kérdéses tárgyat sajátjukul sem nem tekinthetik, sem annyival kevésbbé meg nem tarthatják. E két fogalmat a birtokban — possessio — a romai jog állítá fel, — azt, a rendelkező személy szándokához képest természeti — possessio naturalis —, és polgári — p. civilis — néven említvén; amaz birlalás, további jogok nélkül, — ez birtok, azon feltét alatt, hogy a birtokos, a nála tartóztatott dolgot sajátjakép tartsa meg.

nyugszik; ellenkező esetben jogszerűtlennek nevezetik. (Ausztr. át. polg. tk. 316. §.)

452. §. A birtokczim hatálya.

Érvényes czim által csak valamely dologranézvei birtokjogot, nem magát a birtokot nyerheti meg. Kinek csak joga van a birtokhoz, ellenzés esetében magát önhatalommal a birtokba nem helyezheti; hanem azt a rendes bírótól, czimének előadása mellett, törvény útján kell követelnie. (u. o. 320. §.)

453. §. A valóságos birtokjog kellékei.

A hol városi vagy telekkönyvek, vagy más efféle nyilvános lajstromok vannak behozva, ingatlan tárgyak iránti dologbani jognak jogszerű birtoka csak ezen nyilvánkönyvekbeni rendes bejegyzés által nyertetik. (u. o. 321. §.) Sőt ha valamely ingatlan vagyon egymásután több személyeknek adatott át, a birtokjog kizárólag azt illeti, ki, mint annak birtokosa, a nyilvánkönyvekbe be van jegyezve. (322. §.)

454. §. A czim hatálya a jogvélelemre nézve.

A dolog birtokosa mellett az érvényes czim jogszerű vélelme áll; s ennél fogva annak kimutatására fel nem hivatathatik ¹⁾. (323. §.) Ezen felhívásnak még akkor sincs helye, ha valaki azt állítja, hogy ellenének birtoka más jogvélelmeikkel, péld. a tulajdon szabadságával, össze nem

¹⁾ Ezen általános szabály alul kivételnek van helye:

a) azokra nézve, kikről minden körülmények egybevetése után jogosan gyanítható, mikép valamely tárgy birtokába a büntető törvények által tiltott módon jutottak;

b) a királyi és tiszti ügyészekre nézve oly esetben, midőn a tényleges állapot valamely kiváltság gyakorlatára elegendő nem lévén, az állítólagos jog annak részéről, ki ténylegességre hivatkozhatik — kétségtelenné teendő. Így egyebek közt a nemességi perben a bizonyítás, a gyanussá vált nemest még akkor is terheli, ha különben e pört a nemesség államának elvezetésében folytatná. (Lásd f. 63. §.)

férhető. Ily esetekben az állító ellenfélnek a rendes bíró előtt keresetet kell indítania, és vélt erősebb jogát kimutatnia. Kétség esetében a birtokost illeti az elsőbbség. (324. §.)

455. §. Jó- és roszhizemű birtokos.

Ki azon dolgot, melyet bir, törvényesen valószínű okoknál fogva magáénak tartja, az jóhizemű birtokos. Roszhizemű birtokos az, ki tudja, vagy a körülményekből vélelmeznie kell, hogy a birtokában levő dolog másé. (326. §.)

A birtoknak jó- vagy roszhizeműségét, peres esetben, bírói ítélet által kell elhatározni. Kétség esetében a vélelem a birtok jóhizeműsége mellett áll. (328. §.)

456. §. A jóhizeműség át változása.

A birtokos jóhizeműsége annak, hogy valamely hatalmában levő tárgy, melyet sajátjának vél, más személyhez tartoznék — nemtudásában áll. Mihelyt tehát a birtokos az ellenkezőnek jut tudomására; mihelyt ellene birtokkereset indítatik, és e kereset folytán a dolog visszaadásában marasztaltatik, a kereset kézbesítésének időpontjától fogva a roszhizemű birtokosokkal egyenlő elbánás alá vonandó.

457. §. Valódi és álbirtok.

Ha valaki a birtokba betolakodik, vagy ravaszság, avagy kérelem által alattomosan csuszik be, s azt, mi neki csak szivességből s folytonos lekötelezettség nélkül engedtetett meg, állandó joggá változtatni iparkodik: a már magában jogszerűtlen és roszhizemű birtok azon felül még álbirtokká is válik; ellenkező esetben a birtok valódinak tekintetik. (345. §.)

458. §. A birtokos jogai általában.

A birtokos, a jogszerű, jóhizemű és valódi birtok tárgyait kizárólag bírhatja, azaz: a birtokjogból minden egyéb személyeket kirekeszthet, a birtok jövedelmeit be-

szedheti és élvezheti, birtokát, ha másoknál jogtalanul tartóztatik, visszaszerezheti, annak határait épségben fenntarthatja, végre a birtok állagáról szabadon rendelkezhetik. Ezen körülmények következő osztályokat különböztetnek meg a birtokjogban :

1. birhatási jog;
2. élvezetjog;
3. birtokoltalmi, és visszaszerzési jog; és
4. a határok fentartása.

A szabad rendelkezési máskép tulajdonjog a következő fejezet tárgya leend.

459. §. Birhatási jog.

Legfőbb jellege a birtokjognak azon szabadságban áll, melynélfogva a birtokos, a birhatási jogot minden egyéb személyek kizárásával élvezheti. E jog kiterjed a testi ingó dolgokra, melyeket a birtokos megfogott, elvitt vagy őrizet alá vett; a testetlen dolgokra, máskép jogokra, melyeknek birtokába, azoknak önnevébeni használása által jutott; s végre az ingatlanokra, melyeket természeti foglalás vagy elbirtoklás útján, a törvény rendelete vagy az előbbi tulajdonos akarata szerint megszállott, elhatárolt, bekerített, megjelölt vagy munkálat alá vett. De a birhatási jog, mások hasonló jogainak sérelmével nem gyakoroltathatik.

460. §. Közös birtok.

Azon birtoktárgy, mely egyszerre több személyeket illet, közös birtoknak, s a személyek, kik ugyanazon tárgyra nézve, egyidejűleg hasonló jogokat gyakorolhatnak, közös birtokosoknak neveztetnek. Egyetemlegesség azonban a birtokostársak közt, a birtok kizárólagos természeténél fogva gondolható nem lévén, a birtokközösség vagy meghatározott osztályrészekben, vagy a joggyakorlat különböző hatályaiban jelenkezik. Meghatározott osztályrészek az örökostársakat illetik, különböző joghatálylyal pedig a közös birtokjogot a zálogtulajdonos és záloghitelező gyakorolják.

461. §. Élvezetjog.

A birtok fogalmából önkint következik, mikép azt a birtokos kirekesztőleg élvezheti, s annak jövedelmeivel szabadon rendelkezhetik. Ha azonban valaki a dolgot magát, más pedig az ezen dolognak minden, vagy némely haszonvételerei jogot bírja : ekkor ugyanazon személy, ha joga határain tullép, különböző tekintetben jó- és roszhiszemü, jogszerü és jogszerütlen birtokos lehet.

462. §. A jó- és roszhiszemüség közötti különbség az élvezetjogra nézve.

A jóhiszemü birtokost illetik a dologból eredő minden hasznok, mihelyt a dologtól elkülönöztettek; őt illetik minden egyéb már beszedett haszonvételek is, a mennyiben azok ideje a békés birtok alatt már lejárt. (p. tk. 330. §.)

Ellenben a roszhiszemü birtokos köteles nemcsak az idegen dolog birtokából nyert hasznokat visszapótolni, hanem azokat is, melyeket a rövidséget vallott fél nyerendett volna, s egyszersmind a maga birtoka által okozott minden károkat is megtéríteni ¹⁾. (335. §.)

¹⁾ Az ausztr. át. polg. tkönyv, melynek a birtokviszonyokat tárgyzó rendszabályai, a nyilvankönyvekkel s az orszb. szab. I. 21. §-ával kapcsolatban, figyelmet érdemelnek, — a jóhiszemü birtokos jogait a haszonvételekre s kártérítésre nézve még bővebben fejtegeti. Jelesül :

„Ha a jóhiszemü birtokos a dologba, vagy állagának folytonos fentartására szükséges, vagy a még tartó haszonvételek szaporítására hasznos költekezést tett, ugyanannak megtérítését a jelenérték szerint követelheti, a mennyiben ez a valósággal tett költséget meg nem haladja. (331. §.) De a csupán kéjtöltés vagy díszítés végett tett költekezésből csak annyi térítettik meg, a mennyit a dolog, közönséges érték szerint, azáltal valóban nyert; de az előbbi birtokosnak szabad választásától függ, mindent elvinni abból, mi az állag sérelme nélkül elvihető. (332. §.) A jóhiszemü birtokos sem követelheti azon árt, melyet elődének a neki átengedett dologért adott. De a ki oly idegen dolgot, melyet a tulajdonos nehezen nyert volna vissza, jóhiszemüleg magához váltott, és azáltal a tulajdonosnak bebizonyítható hasznot tett, ahhoz mért pótványt követelhet.“ (333. §.)

463. §. Birtokoltalmi jog.

A birtokkal össze van kötve a birtokoltalmi jog, mely-nélfogva a birtokos, magát a dolog birtokában megvédheti, minden háborítás esetében birói segélyre tarthat igényt, s ott, hol ez későn érkeznék, a támadó erőszaknak hasonló erőszakkal állhat ellen.

464. §. Visszaszerzési jog.

Ha pedig a birtokos, jogos birtokából törvénytelenül kiüttetett : a visszaszerzési jognál fogva, mely őt a birtok fogalmából illeti, rövidlegesen vagy per uton, s az előbbi esetben ismét akár önhatalmulag akár birói közbejövetel mellett magát a birtokba visszahelyezheti.

465. §. Rövidleges visszahelyezés önhatalom utján.

Az önhatalom utján rövidleges visszahelyezés joga mindenkit illet, ki valamely jogos birtokból erőszakosan kiüttetett ¹⁾. Az önbiráskodás e nemét következő rendszabályok mellett engedik meg törvényeink :

1. önhatalmu visszahelyezéssel a sértett fél csupán egy év alatt élhet, azon naptól számítva, melyen ellene a birtokháborítás ténye elkövettetett (I : 68. III : 22.), későbbi önbiráskodás különbeni erőszakossági vétség terhe alatt tilalmaztatván;

2. a sértett félnek, nyers erőszak használatát a törvény elnézi;

3. ha azonban a visszahelyezés alkalmával netán kifejlett surlódások, a sértett fél hátrányára ütnek ki, sőt ez utóbbi tettelesen bántalmaztatnék : a törvény oltalmában semminemű elégtételt nem találhat, ellenkezőleg, ha panaszt emel, erőszakoskodásaért aránylagos büntetés alá esik. (869. 876. dtk.)

¹⁾ Magában értetik, hogy a rövidleges visszahelyezésnek e neme csupán a jogtalan foglalás esetében alkalmazható. Ha tehát a birtokos, tulajdonától birói elmarasztás folytán fosztatott meg : sem a végrehajtásnak ellen nem szegülhet, sem annak — habár erőszakkal történt foganatosítása után a visszahelyezés jogához nem ragaszkodhatik.

466. §. Rövidleges visszahelyezés bíróság útján.

Azon birtokos, kit az önhatalmu visszahelyezés törvényszerint illetne, az erőszak mellőztével, hasonlóul egy év alatt birói segélyért folyamodhatik. A rövidleges eljárást következő körülmények indokolják :

1. folyamodó tartozik legalább egy évi békés birtoklást, mely a háborítás tényét megelőzte — kimutatni;

2. a birtokháborításnak erőszakkal s jogtalanul kellett történnie, — egyéb nemei a foglalásnak, a körülményekhez képest erőszakossági vagy szerződésteljesítési rendes perre tartozván;

3. a foglaló ne birjon erősebb czimmal a birtokhoz, mint a melyet a panaszkodó kimutathat, — kétség esetében a nyilvántartó bejegyzés szolgál irányadóul; (lásd f. 453. §.)

4. egyébiránt a törvényes vélelem a tényleges birtokot védi, a tulajdoni igények felett tárgyalni és határozni tehát rendes peruttra tartozik.

467. §. Birói illetőség.

Az 1802 : 22. és 1807 : 13. czikkek, melyek a rövidleges visszahelyezést szabályozzák, az eljárást az alispán illetőségéhez utasíták. Erre nézve ujabban az orszb. szab. I. 40. §-a következőleg intézkedett :

Ámbár az alispánok, mint az állandó rendes törvényszékek elnökei, folytonos elfoglaltságuk miatt önálló birói eljárásra alig lesznek képesek : mindemellett, a törvényhozás intézkedéseig, azoknak birói illetősége az arányosítási és urbéri pereken felül, az 1802 : 13. által hozzájuk utasított határjárásai, — és az 1802 : 22. s 1807 : 13. czikkek által reájok bizott rövid visszahelyezési keresetekre nézve, meghagyatik.

Ezen utóbbi visszahelyezési keresetek illetősége azonban, — tekintve, hogy azok, természetöknél fogva halasztást nem szenvedhetnek, a megyei két alispán pedig a törvényszékek állandósítása mellett azokat, mint gyakrabban előfordulókat, kellő gyorsasággal alig végezhetnék : az 1848 :

IX. utmutatásához képest a szolgabírói bíróságra is kiterjesztetik. Minélfogva felperesfélnek a visszahelyezési keresetet akár az alispánok valamelyikénél, akár pedig a szolgabírónál benyújtania szabadságában álland. Szabad királyi és rendezett tanácsu városokban a visszahelyezési ügyek az 1848. előtti mód szerint intézendők el ¹⁾.

468. §. Az eljárás vezetése.

Mihelyt a birtokháborítási eset, a sértett fél folyamodványa folytán hivatalos tudomásra jutott : az alispán a törvényes bizonyság kíséretében, vagy ha a panasz a járási szolgabíró előtt emeltetett, a szolgabíró, esküdttársával együtt a hely színén megjelenni, a tényállást mindkét fél meghallgatása által kinyomozni, a háborítás tényét s a tény jogtalanosságát megállapítani, végre az erőszakos foglalót, kit egy évinél nem régibb háborítás vádjá s egyéb a birtokos jogait igazoló körülmények terhelnék, a birtokból kiutasítani tartoznak. Mindezeknek pedig a panasztétel napjától számítandó egy év alatt kell végbevitetni; ellenkező esetben a hanyag tisztviselő, hivatalát veszítendi. (I. Ferd. VI. 5. 1802 : 22. tcz. 1. §.)

Az eljáró alispán, illetőleg szolgabíró, ha erőszakos ellenszegülésre talál, hatalomkart eszközölni ki a megyétől, melynek segélyével a visszahelyezést haladéktalanul végrehajtja, s annak miképi elintézéséről, hivatalos jelentését a megyéhez bemutatja. (1802 : 22. tcz. 2. §.)

Ha a jogtalan foglaló, az erőszakkal hatalmába kerített ingó dolgokat idegen bírói területre vitte át : azok feltalálása esetében a birtokba visszahelyezés, a körülményekhez képest vagy az alispán illetőleg szolgabíró által, vagy megkeresvény útján eszközölni. (1807:13. tcz. 4. §.)

Az eljárás csupán a birtok ténylegessége körül forogván, a károk és elmaradt hasznok megítélése a rendes peruttra tartozik; az eljárás folytán felmerült károk és költségek iránt azonban a végrehajtó bíró érvényesen határozhat. (u. o. 1. §.)

¹⁾ Ily rövidleges visszahelyezés a szabad kir. és uri hatóság alá nem tartozott szabad városokban a bírót, a voltjobbágyközségekben pedig a földesurat illette.

A rendes per utja a birtokból kivettetteknek az eljárás érdemére nézve is fenhagyatik; de sem ez, sem a netán közbevetett felebbezés a visszahelyezésnek azonnali végrehajtását nem akadályozhatja.

469. §. Visszahelyezés per utján.

A birtokba visszahelyezés rendes per utján történik, ha a sértett fél, a törvényes idő alatt sem önhatalommal nem élt, sem rövidleges visszahelyezési jogát bíróság nem érvényesítette.

A visszahelyezés kérdéseiből kétféle per támadhat; t. i. erőszakossági, a háborítás tényétől számítandó 32 év alatt, és ünnepélyes visszahelyezési per ezen határidő után, ha egyébként a sértett fél, jogait fentartotta. A kereset az 1542 : 4. 5. 6. 1625 : 44. 1681 : 11. és 1802 : 22. tczikken alapul, s egyéb rendes perekkel egyenlő illetőség alá tartozik.

470. §. Az ösiségi nyiltparancs a régiebb birtokháborítási perekről.

A fekvő jószág előbbi birtoklása és haszonvétele alapján úgy egészben, mint a határok tekintetében a jelen birtokállapotok, — ha az előbbi birtoklás megszünése óta az ausztriai át. polg. tkönyv hatályának kezdeteig 32 év telt el a nélkül, hogy ezen időszak alatt a birtokos ellen formaszzerű per indított volna, ujonnan indítandó perekkel, u. m. birtokbeli visszahelyezési, s határbeli formaszzerű perrel (formalis ex usu, metalis ex usu) meg nem támadtathatnak. Ha azonban az általános polg. tkönyv hatályának kezdetekor 32. év még nem telt volna el : úgy az ilyenmű perek a kereseti jog különbeni elvesztése mellett egy év alatt megindítandók ¹⁾. (1852 : nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. 17. §.)

¹⁾ Az általános polg. tkönyv 1853. évi maj. 1-jén lépett életbe, s a zárt határidő 1854. évi maj. 1-jével járt le : tehát legkésőbb 1821. évi május 1-jén kellett a birtokháborításnak elkövetetni, hogy a kitüzött határnapig per utján orvosoltathassék, minden korábbi foglalások ellenben elévültek s in statu quo maradtak.

471. §. Határok.

Egyes birtokosok és birtokos községek ingatlan javai bizonyos jelek által választatnak el egymástól, melyek a birtok szegélyein oly czélből állittatnak fel, hogy annak kiterjedését maradandólag kitüntessék : ezen jelek határoknak neveztetnek, s vagy szerződés (I : 86.) vagy birói osztály és ítélet által (1735 : 20.) állapittatnak meg ¹⁾.

472. §. A határperek általában.

A határokat önhatalmulag megváltoztatni, a határjeleket eltávolítani s azáltal határvillongásokra nyitni utat senkinek nem áll jogában; még kevésbé szabad a határvonalak rendetlenségbe hozásából, a birtokos sérelmével jogtalan előnyöket származtatni. Minden birtokosnak, ki illetén háborításokat szenvedett, igénye van a törvény oltalmára.

A határok megháborításából kétféle per származhatik, s ezek a rövidleges és használatbeli határperek.

473. §. Rövidleges határper.

Rövidleges határper az 1802 : 13. tcz. alapján alispán előtt, a sértett fél, vagy a tiszti ügyész által indittatik; melynek folytán az alispán a hely színére megy, a határokat, egybevágólag azoknak a háborítás előtti állapotával, mindkét fél meghallgatása s a tényállásnak kitudása után, kijelöli, a kijelölt vonalon dombokat vagy egyéb ismerhető jelvényt állit, s ezeket, különbeni hatalomkar útján leendő visszahelyezés s a költségek megtérítése alatt senkinek megváltoztatni nem szabad. Egyebekre nézve az előbbi 466. s köv. §§. rendeletei a rövidleges határperekben is hatályosak.

¹⁾ Az adomány rendszerének fenálltával szokás volt az ország nagybiráit a végett keresni meg, hogy kiküldöttek által a határvonalakat minden irányban megállapítsák. A határjárást a nyert adományba bevezetés alkalmával, a beiktató személyek, a szomszédoknak és érdekelt feleknek meghívásával teljesítették. (I : 86. II : 21.)

474. §. Használatbeli határper.

Használatbeli határpernek ott van helye, hol a határok legutóbbi tényleges állapota a látszat szerint, s egyéb bizonyítékok segélye nélkül többé ki nem tudathatik. Egyébiránt alapul itt is a folytonos és békés — de már régiebb használat szolgál, melyet a sértett fél részint szerződési és határlevelekkel, részint osztályos és egyéb birói ítéletekkel, részint tanuvallomásokkal állapít meg. (1635 : 20. I : 84. 85.)

475. §. Birói illetőség.

Ezen per, ha a határok ugyanazon egy megyében fekdtek, az alispán előtt, — ha pedig a kerületek, melyeknek határai felett villongás támadt, több megyékhez tartoztak : a nádor által kinevezett bíróság előtt volt indítandó. Az orszb. szabályelvek mindkét esetre nézve eltérőleg intézkedtek. Az alispán biráskodását t. i. csupán a rövidleges határperekre szorították (40. §.), a használatbeliek ennél fogva a birtokperek illetőségét követik (orsz. szab. I. 34. §.); a nádor biróküldési joga pedig a hétszemélyes táblára ruháztatott. (u. o. 42. §.)

476. §. Eljárás.

Az eljárás a használatbeli határperekben következő szabályok szerint vezetendő :

1. Az eljárás a hely színén tartatik, hová az érdekelt felek, és tanuk, nem különben a szomszéd közbirtokosok is beidézttetnek.

2. A tanuk a hely színén hallgattatnak ki és hiteltetnek meg, — halál által hitelesítettnek a tanu soha nem tekintethetvén.

3. Sem az érdekelt felek, kik közé a szomszéd birtokosok is számítandók, sem azon községek lakosai, melyek közt a határvonal perkérdéssé vált, a per kimenetétől feltételezett érdekeltségöknél fogva tanuságtételre nem bo csáttathatnak. (946. dt.)

4. A tanuk előadásainak hitelességét a térképek gondos összehasonlitása, a tanuk tulnyomó száma, s egyenlő

számuaknál az előbbre haladt életkor, biztosabb tudomás s a valószínűbb érdeknélküliség állapítják meg.

5. Maga a használat annál erősebb, minél régiebb időből származik, minél nyilvánosabb, a határjelekkel minél megegyezőbb, s minél békésebb gyakorlattal élveztetett. (950. dt.)

6. Ha tulnyomó bizonyítéka egyik félnek sincsen, a kérdés alatti földterület, közöttük egyenlően megosztatik. (1635 : 20. 945. dt.)

Mennyiben tartoznak a voltjobbágyok a földesur határpereneinek terheiben részesülni : az 1836 : X. 8. §-a határozza meg. (lásd f. 163. §.)

Azon használatbeli perekre nézve, melyek régiebb foglalásból eredhetnek, az 1852. évi nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. 17. §-ának szabályai alkalmazandók. (Lásd f. 470. §.)

477. §. Jogbeli határper.

Ha a birtokos, ki magát a határookra nézve sértve vélte, a használatbeli per folytában ügyvesztes lön; avagy a kérdéses területnek, tulnyomó bizonyíték hiányában csak felét nyerte meg : a királyi tábla előtt jogbeli határpert indíthatott, melyben állítólagos jogait az adománylevélből vezette le. A jogbeli határper csak annyiban tért el egyéb jogperekétől, a mennyiben itt nem jószághozi tulajdon, hanem annak egyes elszakasztott része követeltetett, s az adománylevél is nem magára a birtokosra, hanem a birtokra illesztetett; más részről alperes is, ugy az igénylő fél ellen felhozott kifogásaiban, mint saját jogainak bizonyításában csupán a kérdésbe vett egyes birtokrészre szoritkozott. (422. dt.)

A jogbeli határpererek, egyéb jogperekkel együtt az 1852 : nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. 4. §-a által tétettek hatályon kívül. (lásd f. 399. §.)

478. §. A birtokjog korlátozásai.

A birtokos, az előszámlált jogok mellett bizonyos korlátozásoknak is van nem ritkán alávetve, melyek által részint az élvezeti, részint a rendelkezési jogokban többé kevésbé gátoltatik. Ily korlátozások vagy közvetlenül

a törvényből ¹⁾, vagy az előbbi tulajdonos akaratából ²⁾ vagy más személyeknek egyenlő jogaiból származhatnak.

479. §. Erdőszeti rendtartás.

Egyik lényeges korlátozás, melynek a birtokost a törvény veti alá, az erdőpusztítást tilalmazza. Az erdők fentartásáról az 1807 : 21. tcz. a következőkben intézkedik :

Mihelyt azok, kik öröködesi jognál vagy bármely egyéb törvényes czimnél fogva érdekelvék, — az erdőpusztítást a megyének bejelentenek : köteles a megyei hatóság, a tényállás kitudása végett egy küldöttséget kirendelni. A küldöttség, ha azon meggyőződésre jő, mikép a panaszlott fél az erdővágás mértékét, melyet az újra kinövés igényel — átlépte; vagy a vágás, szükség esetén kívül s oly időben eszközöltetett, mikép a törzsek újra kihajtása van veszélyeztetve; ha a vágásokban a kifejlődés fokozatos aránya figyelemben nem tartatott, vagy egész erdő oly területről irtatott ki, mely egyéb használatra nem alkalmas : az erdőpusztítást, büntetés terhe alatt azonnal megtiltandja, s eljárásáról a megyéhez jelentést teend. A hivatalos jelentés, az érdekelt feleknek és szakértő

¹⁾ Ily megszorítások voltak a törvény rendeleténél fogva felállítva mind a voltföldesurakra, mind a voltjobbágyokra nézve — az urbéri viszonyokban; továbbá az ősi javak birtokosaira nézve az ősiség megszüntetett rendszerében; s az utolsó családtagra nézve az adományos jószágban, mely korlátozásai a birtokjognak a legujabb törvényhozás által végkép feloldoztattak. Ide tartozik az egyenes leszármazó örökösöknek, s ezek nemlétében az életben levő szülőöknek azon joga, hogy tékozlás esetében, vagy jogtalan ajándékozás ellen, törvényes osztályrészeket zárlat által biztosíthatják. (orszb. szab. I. 4. §.)

²⁾ Az előbbi tulajdonos részint végrendelet, részint szerződés után tehet oly intézkedéseket, melyek a birtokjog független gyakorlatának gátat vetnek. Így a hitbizomány intézményében az öröködes rendje eleve megállapíttatik, attól, valamint az érvényes végrendelet egyéb feltételeitől az örökösök el nem térhetnek. A szerződés az átruházott jog körét szabatosan körülírja, s azt a birtokosok, hanem ha kölcsönös egyetértés vagy újított szerződés folytán — egyoldalulag át nem léphetik stb.

erdészeknek kihallgatása után — egyszersmind a szükséghez képest elrendelendő zárlatra is kiterjesztetik, s eziránt a hatóságnak minden a szakértőktől kitudható felvilágosítást s indokolt véleményt szolgáltat; a hatóság pedig, a körülmények úgy hozván magukkal — a zárlatot elrendeli, s a küldöttségi munkálatok érdemében haladék nélkül intézkedik. (1. §.)

Az ekkép zár alá vett erdőben favágási jogot a tulajdonos épen nem, s a zárgondnok is csupán a hatóságtól nyert utasítás szerint gyakorolhat; a levágott fákat azonban ez utóbbi, — ha az erdő ugyanazon egy tulajdonost illeti, ennek, ha pedig több közbirtokos közt van megosztva, — ezeknek, a fennálló aránykulcs szerint kiszolgáltatandja. Ha végre a közbirtokosok közt birtokarány nem létezik, a szükségelt famennyiséget csak a folyó ár letétele mellett adhatja ki, a bevett pénzt őrizet alá, — s a be nem fizetett vételárt számadásba veszi, — a kölcsönös számítás a zár megszüntével kiegyenlítendő lévén. (2. §.)

Hogy pedig a károsítások jövőre megelőztessenek: a birói zár megsértése 200 ftnyi pénzbírsággal büntetetik, mely kétharmad részben a megyét s egyharmad részben a zárgondnokot illeti. E pénzbírsághoz egyszersmind az okozott költségek, s a tisztí ügyésznek, kit a felperesség illet, díjai is számíttatnak. (3. §.)

A gondnoknak, felelősség terhe alatt meghagyatik, hogy a törvényszegési eseteket a hatóságnak vagy a legközelebbi tisztviselőnek feljelentse; s a hatóságnak, hogy ilyen jelentés folytán, a kár összegerei tekintet nélkül, az előbbi §-ban meghatározott büntetés alkalmazásáról gondoskodják (4. §.); melynek ha a kártevő, vagyonhiány miatt eleget nem tehetne, a kár minőségéhez és összegéhez arányzott egyéb büntetés határozandó. (5. §.)

Mennyiben szabad az erdei vágásokban vagy zár alá vett erdőkben legeltetni: a törvényhatóság határozza meg. Ki oly időszakban, midőn még az új hajtások oly magasságig fel nem növekedtek és meg nem erősödtek, hogy a barok által többé le nem gázoltathatnak, — szándékosan legeltetni merészel: erdőpusztítási vétségben válik bűnössé, s a fentebbi büntetés alá esik. (6. §.) Különösen a kecskék

tartása ott, hol azok kártékonyak lehetnének, különbeni elkobzás és kártérítés terhe alatt megtiltathatik. (7. §.)

A zárlat addig tart, míg annak oka megszűnván, a hatóság által fel nem oldatik, vagy az arányosítás esetében a végett indított pör be nem fejeztetik. (8. §.)

480. §. Vizek és csatornák.

További megszorítás, miáltal a törvény a birtokjog gyakorlatát a közjó tekintetében korlátozza, az 1840: X. tcikkben van felállítva, s a vizek természetes lefolyását és lefolyhatását, másnak kárával, akármely módon és alakban gátolni és akadályozni tilalmazza. ¹⁾

Ha tehát érzszben panasz tétetik: az illető megye, városi vagy kerületi tanács a hely színére küldöttséget rendel, melyhez a tiszti mérnökökön és vízépítő mestereken kívül a felek is alkalmazhatnak más bizodalumukat bíró, vízi építést értő mestereket; a küldöttség mindnyájáthihallgatván, és minden e panaszba vágó körülményeket megvizsgálván, ha szükséges, rajzokat és egyéb terveket is készítetvén, nevezetesen figyelembe vévén az 1751: 14. tcikkben foglalt azon esetet is, valjon lehetne-e és mikép azon víz szabad lefolyását akadályozó akármely névvel nevezendő mesterséges építményt úgy megigazítani, hogy ezen igazítással a viznek szabad lefolyása kinyitvatván, más szom-

¹⁾ Már az 1751: 14. kárhoztatta azon eljárást, melynélfogva a birtokosok, malmok felállítása céljából töltéseket emeltek, ezáltal a folyamat medrétől kiszorították s a szomszéd vidéket kiáradás veszélyének tették ki. Meghagyta tehát, hogy mind a földesurak, mind maga a kir. kincstár, azon folyamokon, melyek a vidéket áradással fenyegetik, a mederbe beépített malmötltéseket eltakarítsák, a víz szabad menetét akkép tartásák nyitva, hogy egy részről a kiömlés előidézve, más részről a hajókkal közlekedés akadályozva ne legyen. Ha pedig a birtokos e részbeni kötelezettségét figyelmen kívül hagyta volna, a megyei közgyűlésnek volt hivatása, a tervet, mely szerint efféle vízi művek kijavítandók vagy akadálytalan állapotba hozandók voltak, — előkészíteni, s azt, szükség esetén zárlat alkalmazása mellett is — keresztül vinni; a mennyiben pedig az akadályt képző művek kiigazítása lehetlennel találtatott, azokat a birtokosok kihallgatása után teljesen megsemmíteni.

széd birtokosoknak kára megelőztessék? mindezekről véleményes tudósítását a közelebbi közgyűlésbe, vagy városi illetőleg kerületi tanácsnak a küldöttség beadja, s az illető törvényhatóság a kérdéses panasz iránt határozatot hozand; és pedig, ha a kérdéses víz lefolyhatását akadályozó gátat vagy akármely építményt oly módon megigazítani lehet, mely által a szomszéd birtokosoknak kára megelőztetik, és ha ezen igazítási javaslatot a víz szabad lefolyását gátló tulajdonos elfogadja: ez azt egy év lefolyása alatt végbeinni és befejezni köteleztetik, — ezen megyei végzéstől fogva eredendő károsításokért minden esetre jót állani tartozván; ha pedig egy esztendő lefolyása alatt a javasolt igazítást véghez nem vinné, vagy a küldöttség és vízépítő mesterek jelentése szerint, a kérdéses víz lefolyását gátló mesterséges építményt akkép megigazítani, hogy a szomszéd birtokosok kára elháríttassék, nem lehetne: ezen esetekben a megyei közgyűlés, vagy városi illetőleg kerületi tanács az érdeklött mesterséges építmények által akadályozott vizek lefolyásának szabad utat nyitvatni rendel. (1. §.)

Mely megyei közgyűlés végzésével ha valamelyik birtokos meg nem elégednék, és a törvény rendes útjára hivatkoznék: ez neki a megyei végzés végrehajtása előtt, birtokon belül csak azon esetben engedtetik meg, ha az eltörleni rendelt vízi építmény kormányzékai vagy törvényhatósági határozattal nyert helybenhagyás mellett állittatott fel, vagy pedig ha az legalább tizenöt esztendeig panasz nélkül fenállván, a víznek időközben célzott szabályozása, vagy más, nem egyenesen az építmény által okozott körülmények miatt lett káros; ellenkező esetben a víz lefolyásának az építmény tulajdonosa költségén szabad ut nyitvatni, és a mi ennek útjában leend, az minden kárpótlás nélkül félre mozdittatni fog, — semminemű kifogásoknak és ellentállásnak hely nem engedtetvén, hanem egyedül a rendszerinti törvény útjának birtokon kívüli követése állván a lerontott vízi építmény tulajdonosának, különösen a kárpótlásra nézve is — szabadságában; azon esetekben, melyek birtokon belül rendes per útján elítélendők, nemcsak az épületbe fektetett beruházás — hanem a megszűnő rendes haszonért is tökéletes kárpótlás kívántathatik. (2. §.)

Azon esetben, ha a tulajdonos a fenirt törvény útjára

hivatkoznék, a tiszti ügyész felperessége, és az 1751: 14. törvényczikk mellett, a törvényszék előtt summás perbe fogatván, ebben védelmét lehető leggyorsabban befejezni, és az ellene hozott megyei végzéstől kezdve minden károkat és költségeket, ezen perre fordítottakat is ide értvén, kétszeresen megtéríteni tartozik, — egyedül a birtokon kívüli felebbvitel engedtetvén meg. (3. §.)

Hogy pedig ezen ekkép orvoslott panasz évenként elő ne fordulhasson, a megyei végzéstől kezdve, s illetőleg a közelebbi 3. §-ban leirt tiszti ügyészi perben hozott ítélet s végrehajtás után, az illető szolgabírónak summás eljárása mellett, a viznek szabad lefolyását gátló akadályok a panaszolkodónak folyamodására minden további küldöttség általi vizsgálat vagy perlekedés nélkül elmozdittatni fognak, — az okozott károk és költségek kétszeres megtérítésének is helye lévén; birtokon kívüli felebbvitel csak a törvényszékre engedtetvén meg. (4. §.)

481. §. Eljárás az új vízi művek építése körül.

Jövendőre pedig másoknak akármely módon kárt okozható akármiféle vízi munkálatokat az illető törvényhatóság hire, s ennek előre bocsátandó hasonló küldöttség általi vizsgálata és jóváhagyása nélkül véghez vinni tilalmazzatik. Mely alkalommal az érdekllett felek a maguk nyilatkozásaiknak 30 nap alatt leendő beadására törvényesen lesznek a küldöttség által felszólítandók; kik is ha ezen időszak alatt védelmüket be nem adnák, kihallgatottnak lesznek tekintendők; ha pedig ezen előző bejelentés elmulasztatnék, akkor a károsodottnak folyamodására, az illető törvényhatóság által a megvizsgálandó körülmények megvizsgálására, jelesül az 1751: 14. törvényczikkelynek azon rendeletéhez képest, valljon s mikép lehetne a kérdésben vett vízi építményt a panaszolkodók kára nélkül megtartani vagy megigazítani? kirendelt küldöttség a feleket tökéletesen kihallgatván, véleményével együtt a közelebbi megyei közgyűlésre, városi vagy kerületi tanácsnak jelentését beadja, mely azon vízi építmény további sorsáról végső határozatot hozand, — az addig okozott károkat, s költségeket is megítélvén.

Ha az ily előző bejelentés mellett felállítatni czélzott vizi építményre az illető törvényhatóság az engedelmet azon oknál fogva, mivel az előleges vizsgálatok után károsnak találtatott, megtagadná: az építményt tenni szándékozó, minden esetre az építés munkába vétele előtt, birtokon kívül a kir. helytartótanácshoz folyamodhatik, s tervének a hely színén is leendő megvizsgálását, s az építményre engedelmet kérhet, mit ha a helytartótanács utján kinyerne, az építményt oly lekötelezéssel azonban végrehajtani is szabadságában álland, hogy ha ily akár a törvényhatóság határozata, akár a helytartótanács engedelmevel felállított bárminemű vizi művek idővel károsak lennének, ez iránt az 1-ső §-ban tett rendelet fenmaradjon. (1840: X. 5. §.)

Közbirtokosságban, mihelyt annak nagyobb része, vagy ezeknek folyamodására a megyei közgyűlés valamely tónak, mocsárnak vagy folyóviznek rendezését, vagy leeresztését elhatározza, annak végbevételét senkinek a közbirtokosok közül, az okozott kárnak s költségeknek az illető szolgabíró által rövid uton megveendő kétszeres megtérítésén felül, 100 forint vagy egy hónapig terjedhető fogság büntetése alatt, akadályozni nem szabad. (6. §.)

Az akképen elrendelt vizi munkálatokra szükséges költségeket a közbirtokosok közül kiki, birtokához és a nyerendő haszonhoz aránylag fizetni tartozván — ha hogy azt teljesíteni vonakodnék, az 1836: XXXVI. törvényczikely szerint ¹⁾ szóbeli per-utján léssen rajta megveendő.

¹⁾ Az 1807: 17. tcz. szerint, — ha a birtokosok tulnyomó része a vizek szabályozását, a kiáradás megakadályozása tekintetéből saját költségén elrendelte, azon birtokosok, kik megegyezésöket e tervhez nem adták, a költségek aránylagos viselésére ugyan nem kényszeritethettek, a többieknek ellenben jogában állott, a tervezett építkezést, hatósági jóváhagyás után, saját költségökön végbevinni, s a munkálatból nyert hasznokat mindaddig zár alatt tartani, valameddig a részt nem vevőkre aránylag esendett költség és jövedelem ki nem egyenlítettett; — mely tczikk czéljának könnyebb és biztosabb elérhetése végett az 1836: XXXVI. elhatározta, hogy mindaz, aki a közbirtokosok nagyobb részének megegyezése, vagy ezeknek folyamodására a közhatározat következtében munkálatba vett töltések, vagy vizi gátak által a vízöntésektől oltal-

Midőn pedig az illetén közhasznu munkák egészen befejeztetvén, jótékony hatásukat és következéseiket már egészen kifejtették, azok, kik az illetén munkálatokból reájok háramlott jobblét, — vagy haszonhoz aránylag, az eleve megállapított kulcs szerint illetőségökön felül fizettek volna, azt, a mi reájok a valódi haszon arányán túl vettetett ki, az ezen szakaszban kijelölt bíróság előtt visszakövetelhetik. (7. §.)

Midőn több törvényhatóságok határain keresztül folyó vizek rendezése vétetik czélba, vagy pedig több törvényhatóságok valamely viz szabályozását közös erővel eszközölni, és határaikat a keresztül folyó viznek károsításai ellen oltalmazni kívánják: ily esetben, ha a szabályozás tervére nézve egymás között nem egyezhetnének meg, a meg nem elégedő félnek szabadságában álland a helytartótanácsához folyamodni, és a létre hozni czélzott terveknek vizmérnöki tekintetben leendő megvizsgálását a munkálat megkezdése előtt eszközölni. Ha pedig valamely törvényhatóság a czélzott vizi munkálatot azon oknál fogva, mert azt magára nézve károsnak tartja, akadályozni kíváná, vagy pedig a reá háramlandó haszon arányában a munkálatra szükséges terhek viselésében részt venni vonakodnék: ily esetekben a nádorispáni bíróság ruháztatik fel, hogy minden ily nemű kölcsönös követelésekre, és a munkálatban leendő részvétel iránti kulcsra nézve fenforogható kérdéseket, az illető törvényhatóságoknak s több vízepítő mestereknek tökéletes kihallgatása után, — megpróbálván a felek között a barátságos egyezséget, ítélje el, és az előlegesen megállapított terveket végre is hajthassa, a szüksé-

---

maztatik; úgy az, kire hasonlókép egyeseknek költségén kezdett munkálatok jótékonyak: a reá háramló jobblét — vagy haszonhoz aránylag, az illető törvényhatóság által kidolgozandó mérték és kulcs szerint, a munkálatokban és az ezekre szükséges költségekben, — megváltoztatván e részben a felhívott törvénynek rendelete, — részt venni köteles legyen; minek teljesítésére az attól vonakodó a tisztí ügyész által, a törvényszék előtt indítandó perrel, az ennek költségei megfizetése és az ellenzés által netalán okozott károknak kipótlása mellett fog szoríttatni, — a birtokon kívüli felebbvitelt kivéve, egyéb törvényes orvoslatoknak helye nem lévén.

ges költségeket az illető birtokosok birtokukhoz s a nyereendő haszonhoz aránylag viselni tartozván, és semminemű ellenmondásnak helye nem lévén. (8. §.)

A folyók szabályozásának könnyítésére határoztatik: hogy azon esetben, midőn a szabályozás vagy általmetszések miatt a folyó ágya változik, mind azon birtokosok, kiknek birtoka az általmetszések, vagy más vízi munkálatok eszközlésére valamely részben megkivántató lenne, a szabályozás céljára elvágott földre nézve, — úgy szintén azok is, kiknek birtoka a célba vett munkálat következtetésében, a folyóra nem dülne, a folyón eddig gyakorlott hasznokra nézve az 1836: XXV-ik törvénycikkely 3-ik §. rendelete szerint tökéletesen kármentesitessenek. Ezen most említett 3-ik §. rendelete azon esetekre is világosan kiterjesztetvén, midőn az ország köz haszna, kereskedés vagy hajókázás előmozdítása végett a kormányzék által folyami szabályozások vétetnek munkába. (9. §.)

Valamint a mocsárok és vizek kiszáritására, úgy az erre szükséges csatornák épségbeni megtartásása elkerülhetetlenül szükséges lévén azon kiszáritandó földnek az illető birtokosok közötti tagos felosztása, ezt az illető alispán az 1807: 20. törvénycikkely példájára summás uton vigye véghez. (10. §.)

Ha a vizek rendezése vagy csatornázása által a csatorna valamelyik közbirtokosnak földjét úgy hasítja végig, hogy az birtokához aránylag a többi felett károsodnék, kárának a többi közbirtokosok általi megtérítését az illető alispán, ha lehet egyeztetés — ha pedig ez nem sikerülne, summás visszahelyheztesítés útján eszközölje. (11. §.)

A vizeknek mind természeti ágyát, mind a csatornákat leginkább rontja azoknak széleiről a vízi fünek és vízi fabokrokknak marhávali legeltetése, — ez tehát a víz és csatornák ágyainak kitisztítására szükséges költségeknek az illető szolgabíró által rövid uton megveendő kétszeres megtérítésén felül, 100 forintig, vagy egy hónapig terjedhető fogság alatt tiltatik. (12. §.)

A folyóvizek és csatornák ágyait legnagyobb veszedelemmel fenyegetvén az azokra dülő meredek hegy oldalan lévő erdőknek gyökerestől kipusztítása, — ez, mint az erdő pusztítását tiltó törvények elleni cselekvény, a folyó

vizek és csatornák tulajdonosainak feladására, az illető megye, városi vagy kerületi tanács által hathatósan akadályoztassék. (13. §.)

A vizek vagy csatornák ágyaiba szemetet, földet vagy trágyát hordani, kendert áztatni, a halászoknak oly rekesz-
téseket állítani, melyek a folyó hordalékot felfogják, annyiszor a mennyiszer az illető törvényszék által szóbeli per
utján megveendő 100 frt. vagy egy hónapi fogság büntetés
alatt tiltatik. (14. §.)

A csatornák partjainak és a folyóvizek mellett felállított töltéseknek akármilyen módoni rongálása, szintén a tör-
vényszék által szóbeli per utján hasonló bírság és büntetés
alatt tiltatik. (15. §.)

482. §. Tékozlónak nyilvánítás.

Az orszb. szabályelvek I. 4. §-a az egyenes leszármazó
örökösöknek, ezek nemlétében pedig az életben levő szü-
lőknek azon jogot engedi, hogy tékozlás esetében, tör-
vényes osztályrészeket ¹⁾ zárlat által biztosíthassák. A té-
kozlás következő körülmények által lehet indokolva:

1. ha a panaszlott, vagyonát könnyelműleg s oly kia-
adásokban vesztegeti, melyek szükségeivel s jövedelmeivel
semmi arányban nem állanak;

2. ha netáni ajándékozásai, azon kívül, hogy vagyoni
állásából nem menthetők, a megajándékozottnak érdemei
és szolgálatai által nem indokoltathatnak;

3. ha a panaszlott, viszonyainál fogva szükségtelen és
káros adásvevési vagy csereszerződésekbe bocsátkozik;

4. ha magát tulnyomó adósságokba bonyolítja.

483. §. Birói zár elrendelése.

Mihelyt az arra jogosított személyek, érdekeik meg-
óvása s a további pazarlás megakadályozása céljából pa-

---

¹⁾ E törvényes osztályrész, hogy előleg is megjegyyezve legyen,
— felét teszi annak, a mit a leszármazó örökösök az örökhatyó
után, ennek végrendeletnélküli halála esetén öröklének.
(orsz. szab. I. 7. §.)

naszt emeltek, s a tékozlás tényálladékát bebizonyították: a törvényszék, melynek illetőségéhez a javak tartoznak, a birói zárt haladéktalanul elrendeli, s a vagyon kezelését egy általa kinevezendő zárgondnokra bizza. (1723 : 48. tcz. 1. §.) Mind a bíróság, a gondnok személyére és jutalmára, — mint ez utóbbi, a számadásokra és felelősségre nézve a gyámi és gondnoki viszonyokat szabályozó törvényeket tartandják szem előtt. (lásd f. 274. stb. §§.)

A zár alá vett javak jövedelmei a netáni hitelezők kielégítésére s a terhek letisztázására, s egyszersmind a jövedelemhez és adósságokhoz viszonyított arányban a tulajdonos ellátására fordítandók. (1723. 48. tcz. 2. §.)

Ha a vagyon tehermentes állapotba hozatott, és a tulajdonos, javulásának kétségtelen jeleit adta: a birói zár feloldozandó, s a javak a tulajdonos szabad rendelkezése alá adandók¹⁾. (3. §.)

484. §. Birói zár, végrehajtás folytán.

Egyéb megszorításai a birtokjog gyakorlatának a hitelező azon jogából származnak, melynélfogva kielégítését, a törvénykezési eljárás szabályai szerint az adósnak ingósaigaiból, s ezek nemlétében az ingatlanokból is, kívánhatja. (1836 : XV. 5—12. §§. 1840 : XV. tcz. II. R. 11. fejezet; és orszb. szab. I. 111—144. §§.)

A zálogjognak melyet a hitelező részére a végrehajtási foglalás biztosít, további ismertetése a következő fejezetben, — maga a jog szerzése és megvalóditása pedig a törvénykezési eljárásban foglaltatik.

485. §. Kisajátítás.

Még nagyobb a megszorítás, melynél fogva a birtokjog a közczélú vállalatok, névszerint vízcsatornák és vasutak építése tekintetéből korlátoltatik, s a birtokos, saját bir-

¹⁾ Az 1723 : 48. tcz. nem említi, — azonban a dolog természeténél s egyebek érdekeinél fogva mellőzhetlenül megkivántatik, hogy mind a tékozlónak nyilvánítás, mind később a birói zár megszüntetése hirlapilag közzététessék.

tokát, részben vagy egészben, az építő társulat részére, kárpótlás mellett átengedni köteleztetik. A kisajátításra nézve az 1836: XXV. tezik következőkben intézkedik:

Minden oly magános személyek, vagy társasági egyesületek, melyek 1. Pestről Bécs felé Austria határszéleig, — 2. Pestről a magyar tengeri révpártokig, — 3. Pestről Zimonyig, — 4. Pestről Morva és Silesia széleig, — 5. Pestről Galitzia határszéleig, — 6. Pestről Erdélyig, Kolosvár felé, — 7. Pestről Erdélyig, Nagy-Szeben felé, — 8. Béctől s illetőleg Ausztriának határszéleitől egy részről a magyar tengeri révpártig, más részről Eszékig, s így tovább Törökországig, — 9. Béctől s illetőleg Ausztriának határszéleitől Magyarországon keresztül Krakkóig, — 10. Nagy-Szombattól Kassáig, — 11. Kassától Krakkóig, — 12. Miskolcztól Galliczia s Oroszország felé, — 13. Sziszecktől a magyar tengeri révpártokig az ország kereskedésének előmenetelét eszközölő vízcsatornák, vasutak, és ezekhez szükséges hidaknak, — még pedig akár a fentebb kijelölt végpontok közötti vonalnak egész kiterjedésében általánosan, akár pedig csak bizonyos részben, saját költségeiken leendő megkészítését vállalják magukra: a jelen törvény által engedett kedvezéseket használhatják, és ennek oltalma alatt egyedül ezek állandanak. (§. 1.)

Mint hogy az ily vállalatok eleve nagyobb készüléteket és felméréseket kívánnak: midőn a válalkozók oly előmunkálatokat tenni szándékoznak, magukat esetről esetre az illető köztörvényhatóságok előtt jelentsék, és ennek megtörténtével a vármegyék ugyan szolgabiráiknak és esküdtjeiknek, a szab. k. városok, és külön portáju kerületek pedig tanácsbeli tagjaiknak egyikét az efféle munkálatokra alkalmazandó mérnököknek vagy egyéb személyeknek minden akadályoztatás szükséges és gyors segedelem nyújtása végett tüstint rendeljék ki; kiknek kötelességökben fog állani az is, hogy az előmunkálatok alatt történhető minden károkat, summás uton, s egyedül a birtokon kívüli felelővel fenhagyásával ítéljék meg, s a károsított birtokosnak rögtöni teljes elégtételt szerezzenek; hogyha pedig valaki megítelt kárának valóságos lefizetése után is az előmunkálatok teljesíthetését gátolná, annak ellenkezését az illető

köztörvényhatóság hatalomkarrendeléssel is multhatlanul há-
rittassa el. (2. §.)

A vállalatok egész vonalába eső földek és épületek tulajdonosai kötelesek az e végre szükséges és egyedül ezen célra fordítandó helyet, tökéletes és teljes mértékű kárpótlás mellett átengedni, s miután a helynek átengedését és annak mennyiségét a főkormányzók meghatározandja, ha a kárpótlás felett a tulajdonosok a vállalkozókkal meg nem egyesülhetnének, a vármegyékben ugyan az alispán, szolgabíró és esküdt társaival, a sz. kir. városokban a városi saját határon belül a törvények értelmében a városi tanács, a külön portájú kerületekben továbbá, ha a kérdés az egyes lakosok birtokát illeti, a helybeli tanács, ha pedig egy egész község birtokát illeti, a kerületi törvényszék, — végre ha a kérdés, jelesül az egyesült kerületek által közösen birt, s jövedelmeiket a kerületi pénztárba adó földekről forog fen, egy kirendelendő bíróság, legelsőben is a megbecsülendők megbecsülését megtévén, a tulajdonosok és vállalkozók közötti egyezséget eszközölni igyekezzenek; ennek nem sikerülése esetében pedig a feleknek meghallgatásával, és minden a tárgyra tartozó adatok és körülményeknek megfontolásával summás uton szabják és itélik meg: hogy a vállalkozók a tulajdonosoknak minő kárpótlással tartozzanak? s ítéleteiket a törvényes orvoslásoknak általános kizárásával tüstint vegyék teljesezésbe; az ítéleten meg nem nyugvó fél részére a birtokon kívüli felebbvitelnek egész a legfőbb törvényszékig való folytathatása oly nyilvános hozzátétellel engedtetvén meg, hogy az ily summás uton elítelt pereket a felebbviteli ítélőszékek, közelebbi összeülések alkalmával multhatlanul felvenni és elítélni tartoznak. (3. §.)

Ezen vállalati munkáknak használatától az utasok és szállítók által minden különbség nélkül fizetendő bérnek mennyisége a vállalkozóktól függvén, azt, hogy a bérszedés mikor kezdődjék, és hány esztendeig tartson: a főkormányzók a vállalkozókkal kötendő alku által fogja meghatározni, s határozatában a kijelölendő esztendők lefolyásaig legkisebb változtatás sem történhetik. (4. §.)

Minden kérdéseket és körülményeket, melyek a fentebb érdeklettek kivül még a szerződési egyezkedések és határozatok alkalmával, vagy későbbben is, e bérszedésre

engedett esztendőök lefolyásaig magukat előadhatják, bírói ítélettel elhatározást kívánnak, s a jelen törvény 3. §-ában kijelölt bíróságok, és az ugyanott megrendelt utak és módok követésével, a fenálló törvények értelmében igazságosan határozzák el. (5. §.)

Mi illeti a vállalatok vonalába eső urbéri földekért nyrendő kárpótlást, — a jobbágytelki e végre fordítandó állománynak földesura köteles a miatt az urbéri lajstromot megigazítani, s a voltjobbágnak netán még fenlevő adózásait igazságos arányban leszállítani¹⁾. (6. §.)

Az ily vállalatokra való felügyelés az illető köztörvényhatóságokra tartozik; továbbá az akár véletlenül, akár hibából okozott károkért a 3. §-ban kijelölt bíróságok, a kárnak ahhozértők általi megbecsültetése után, ugyan az említett §-ban megrendelt summás uton, és minden törvényes orvoslások általános kizárásával, s egyedül a birtokon kívüli felelbbvitelnek egész a legfőbb törvényszékig való folytathatása fenhagyásával, a vállalkozók részére rögtöni teljes elégtételt szerezzenek; s ezen felül hogy azok, kik szegénységök miatt a kárt megtéríteni nem képesek, ezen törvény áthágására a büntetés elmaradásának reményével magukat ne kecsegtethessék, az ilyenek, ugyszintén mind azok is, kik hibából vagy épen készakarva okoztak káro-

¹⁾ Az 1836: XXV. 6. §. értelmében az urbéri viszonyok teljes fenálltaig, vesztett urbéri haszonvételeiért a voltföldesurat, valamint a jobbágyot is annyiban, a mennyiben az 1836: IV. 6. §. által tulajdonított haszonvétel szabad eladási jogában szenvedett csonkulást, teljes mértékű kárpótlás illetve; megjegygetvén, hogy az ily urbéri földek iránti értekezések alkalmával az illető köztisztviselők is meghívandók és meghallgatandók voltak.

A 7. §. a közadókról és urbéri szolgálatokról intézkedett, ekképen: „a vállalkozók ugyan a vállalat utáni közadózástól felmentetnek; tökéletesen biztosítatnak arról is, hogy vállalatukra nézve minden adózástól és taksáltatástól mentek lesznek, — mindazáltal az urbéri kisajátított és a vállalat helyeül használt javakra aránylag eső adót megfizetni tartoznak; nem különben mindazon mesteremberek, felvigyázók és cselédek is kiket a vállalkozók munkálatokra és szolgálatokra fordítandának, — ha különben nemnemesek, az adózási fenálló rendszer szabályai szerint adózni köteleztetnek.“

kat, mint közfenyíték alá eső vétket elkövetett személyek, a köztiszti ügyész felperessége alatt, ellenök az illető köztörvényhatóság törvényszéke előtt indítandó per útján megszabandó, s tetteik mivoltához mérséklendő büntetés alá vonattassanak. Végre mindazok, mik a jelen §-ban foglaltatnak, kölcsönös viszonyossággal a vállalkozók, ugy a szolgálatukban, levő embereik által másoknak okozott károokra és a kártevők megbüntetésére is egyiránt oly nyilvános hozzátétellel terjesztetnek ki, hogy a szolgálatukban levő emberek által okozott károkért, ha azok fizetni képesek nem lennének, — fenmaradván az azokon leendő követelésök — teljes elégtétellel maguk a vállalkozók tartozandanak. (8. §.)

486. §. A birtok elenyészte.

A birtok elenyészik:

1. ingókra nézve, ha azok, megtalálás reménye nélkül elvesznek, ha önkint elhagyatnak, vagy a tulajdonos akaratánál fogva, átadás által idegen birtokba jutnak;

2. a jogokra nézve, ha a kötelezett fél kinyilatkoztatja, hogy a mit eddig teljesített, többé nem teljesíti; ha más jogának gyakorlatát többé nem türi, vagy ha aziránti tilalomra, hogy valamivel hagyjon fel, többé nem ügyel, — a birtokos pedig mindezen esetekben a birtokjog fentartása végett keresetet nem indít;

3. ingatlanokra és oly jogokra nézve, melyek a nyilvánkönyvek tárgyát képezik, ha ezek a telekkönyvekből kitöröltetnek, vagy más névére jegyeztetnek be. (ausztriai polg. tkönyv 350. §.)

II. FEJEZET.

Tulajdon.

487. §. A tulajdon fogalma.

A tulajdon kétféle értelemben fordul elő; alanyilag véve azon szabadságban áll, melynél fogva a személy a dolog állagával — substantia — és hasznaival kénye szerint bánhatik, s abból minden mást kizárhat; tárgyilagosa érte-

lemben pedig maga a dolog, mely valakié, neveztetik tulajdonnak. A személy, kit valamely tárgy vagy dologbani jog ily értelemben illet, tulajdonosnak hivatik.

488. §. Tulajdonszerzés.

A személy, ki birtokszerzés képességével bir, egyszersmind a tulajdon szerzésére is van jogosítva. (lásd f. 449. §.) Mily személyeket tiltanak törvényeink a szerzéstől, s mily dolgokat vettek ki forgalomból: fentebb a 301. 302. §§-okban foglaltatik. A szerzés czimeiről és módjairól a 303. és 304. §§-okban volt szó.

489. §. A tulajdon felosztása.

A tulajdon részint a tulajdonos személyéhez, részint a tulajdonjog gyakorlatához képest különbözik, — előbbi tekintetben valamely dolog, mint tárgya a tulajdonnak, egy vagy több személyt illethet, a joggyakorlat pedig teljes mérvben vagy megosztva, s időhöz vagy feltételhez kötve jelenkezik, avagy más személyek jogai által korlátoltat hatik.

490. §. Teljes és nemteljes tulajdon.

Ha valamely dolog állagára való jog a hasznvételi joggal ugyanazon egy személyben egyesül, a tulajdonjog teljes és osztatlan. De ha valakinek csak a dolog állagára, a másíknak ellenben, a dolog állagára való valamely jog mellett, annak hasznvételiére van kirekesztő joga, akkor a tulajdonjog meg van osztva, és mind a kettőre nézve teljetlen. Amaz főtulajdonosnak, emez hasznvevő tulajdonosnak neveztetik. (ausztr. át. tkönyv. 357. §.)

A dolog állagárai jognak a hasznvételi jogtói elkülönzése részint a tulajdonos intézkedéséből, részint a törvény rendeletéből ered.¹⁾

¹⁾ A tulajdonnak illetén megosztása, hazai törvényeink szerint azon birtokviszonyokban volt jelen, melyek szerint a fő- és hasznvevő tulajdonos, ugyanazon fekvőség tekintetében tulajdonosi jogokat gyakoroltak, — s e viszonyokból keletkezett az urbériség, melyet az első részben ismertettünk.

491. §. Kizárólagos és közös tulajdon.

A tulajdon, mely ugyanazon tárgyra nézve s azon egy időben csupán egy személyt illet, kizárólagos tulajdonnak neveztetik; ha pedig valamely még osztatlan dolog egyszerre több személyké, ebből közös tulajdon származik.¹⁾ Az egészre nézve a tulajdonostársak egyetlen személynek tekintetnek; a mennyiben pedig bizonyos, noha el nem különített részek vannak nekik kimutatva, mindegyik tulajdonostárs a maga részének teljes tulajdonosa.²⁾

492. §. Visszavonható és visszavonhatlan tulajdon.

A tulajdon, oly feltételek által, melyek szerint a szerződésileg átruházott vagyon, a felek akaratahoz képest eleve megállapított körülmények között, előbbi tulajdonosára, vagy más személyre háramlandó: visszavonhatónak nevez-

---

Ide tartozik az osztrák polg. tk. 1122. §. szerint az örökhaszonbér, melynélfogva valakinek valamely jószág haszontulajdona, öröklőleg, oly feltétel alatt engedtetik át, hogy az évenkinti haszonvételeket, a jövedelemhez mérsékelt évenkinti pénz, termés, vagy arányos szolgálatbeli adózással viszonzza; továbbá az 1123.-§. szerint az örökbéri szerződés, mely szerint a birtokos egyedül a föld tulajdona elismerésül tesz valami csekély adózást.

¹⁾ Teljes és kizárólagos tulajdon, valamint ez utóbbinak nemteljesége vagy közössége össze nem tévesztendő. A tulajdon megosztásának, előbbi értelemben csupán a telkeknél van helye, az utóbbi tekintetben pedig jogközösség minden — még oly tárgyakra is gondolható, melyek egyébkint oszthatlanok. A hagyaték s egyéb közös birtok minden tárgyai az örökösöket illetőleg közös birtokosokat jogaik arányában illetik, mihelyt e jog a személyekre, a dolog és idő egysége pedig a tulajdon tárgyára nézve jelen vannak; jogcselekvényből tehát, melynélfogva valamely tárgy több személyeknek egymás után adatik át, közös tulajdon nem származhatik.

²⁾ A közös tulajdonosok, ugyanazon tárgyra nézve egy jogi személyt képeznek. (lásd f. 1. §.) Mikép jelölendő ki örökösödési osztály vagy arányosítás útján az egyesek illetményei: alább fog meghatározatni.

tetik, — ily feltételek nélkül minden tulajdon visszavonhatatlan.¹⁾

493. §. A tulajdonos jogai.

A tulajdonnak ily minőségei jelölik ki határait a jogoknak, melyeket a tulajdonos valamely dologra nézve gyakorolhat. Ezekhez képest:

1. a teljes tulajdonos, azon jognál fogva, miszerint tulajdonával szabadon rendelkezhetik, — dolgát rendszerint kénye szerint használhatja, vagy használatlanul hagyhatja; azt elenyésztetheti, egészben vagy részben másokra ruházhatja, vagy arról feltétlenül lemondhat, azaz elhagyhatja; (auszt. át. polg. tk. 362. §.)

2. ugyanezen jogokat élvezik a nemteljes — mind főmind haszonvevő tulajdonosok is, — csakhogy közülök egyik sem foghat semmi olyashoz, mi a másik jogával ellenkezik; (363. §.)

3. a tulajdonostársak addig is, mig illetőségök a közös tulajdonból osztály utján kiadathatnék, saját részök iránt szabadon rendelkezhetnek;

4. még a visszavonható tulajdon is jogot ad a tulajdonosnak arra, hogy az időközileg nyert hasznokat élvezhesse s a fentartásra szükséges kiadások megtérítését követelhesse. (1068. 1069. §§.)

494. §. Tulajdoni kereset.

A tulajdonosnak azon jogával, miszerint sajátjának birtokából minden mást kizárhat, össze van kötve azon jog is, melynél fogva eltartóztatott sajátját, mindentől, ki azt

¹⁾ Kivételes eset, melyben a tulajdonjog visszavonható, a viszársárlás, viszeladás, elővásárlási jog fentartása, jobb vevő fentartásával eladás; mely feltételes adásvevési ügyletek, a telekkönyvi intézménnyel kapcsolatban az ausztr. általános polg. tkönyvből ismeretesek. Előbbi törvényeink szerint a visszavonható tulajdonnal sok részben rokon visszaháramlásnak volt helye általában az ősi javakban, továbbá a jogfentartás mellett kötött — örökbevallás és érdemdíjazásban a vérrokonokra, — sőt jelenleg is, az öröklött hagyatéki vagyonyban a szülőkre nézve. Mindezekről az illető helyeken.

birlalja, tulajdoni keresettel bíróilag követelheti. Ide tartoznak különösen az idegen birtokban levő ingóságoknak tulajdoni joggal leendő visszaadása végett indított keresetek,— legyenek az ingók egy harmadik kezénél vagy bírói összseírás alatt. ¹⁾

495. §. Eljárás a tulajdoni perekben.

A tulajdoni keresetekre nézve megtartandó főbb szabályok e következők :

1. tulajdoni kereset mindenki ellen indítható, ki a kereset tárgyának birtokában van ;

2. minthogy a birtokost a követelt tárgyakra nézve a birtok jogszerű vélelme védi, a bizonyítás kötelezettsége felperest még akkor is terheli, ha alperes a szerzés jogczimét ki nem mutathatná ; (lásd f. 446. 454. §§.)

3. ha a tulajdonnak igénybe vett tárgyai végrehajtás, vagy csőd alkalmával kerültek volna összeírás és zár alá, keresetében a tulajdonos azon tárgyat, melyre tulajdoni jogot támasztott, akkép tartozik körülírni, hogy az minden egyéb hasonló tárgytól világosan megkülönböztethessék ; be kell továbbá bizonyítania, hogy azon tárgy kétségtelen tulajdona, hogy az, az összeírás alkalmával a végrehajtás alá vett — illetőleg csődtömegben találtatott ; végre ki kell mutatnia azon módot, melyen a kérdéses tárgy a végrehajtást szenvedetthez, illetőleg bukotthoz jutott, a nélkül, hogy annak tulajdonává vált volna ; (1840 : XXII. 38. §.)

¹⁾ Az austriai át. polg. tk. szerint tulajdoni keresetnek nincs helye valamely ingó dolog jóhiszemű birtokosa ellen, ha ez kimutatja, hogy azon dolgot vagy közárverésen, vagy valamely afféle forgalomra jogosított iparostól, vagy fizetésért oly személytől szerezte, kire azt a felperes használat, őrizet végett, vagy bármi más czélból maga bizta. Ez esetekben a jóhiszemű birtokosok nyerik meg a tulajdont, s az előbbi tulajdonost csak azok ellen illeti a kártalanítási jog, kik neki e részben felelősek. (367. §.) De ha bebizonyíttatik, hogy a birtokos, vagy már a megszerzett dolog természetéből, vagy annak feltűnőleg csekély árrából, vagy elődének ismert személyes sajtáságaiból, üzletéből vagy más viszonyaiból, annak birtoka jóhiszeműsége ellen alapos gyanut meríthetett volna : mint roszhiszemű birtokos, a dolgot a tulajdonosnak átengedni tartozik. (368. §.)

4. a mennyiben a tulajdoni igények érvényesítése a törvény rendeleténél vagy bírói határozatnál fogva meghatározott időre van szorítva, felperes a határidőt pontosan megtartani köteleztetik, — ilyenek: az elévülés törvényes évei (lásd f. 348. s köv. §§.); zárt határidő az özvegyi és hajadoni jog bejelentésére (1852. nov. 29. cs. nyiltp. 11 §.), a zálog visszaváltására (22. s köv. §§.), az 1820. év óta történt urbéri foglalásokra (1853: mart. 2. cs. nyiltp. 7. §.), a határozatlan időre átadott irtásföldeknek az illető földesurak által leendő visszaváltására (9. §.), a csődtömeg vagy annak egyes tárgyai tekintetében támasztható igények bejelentésére (1840: XXII. 50. §.), a perutra utasított örökösödési igények érvényesítésére (orszb. szab. I. 170. §.), s a végrehajtás alkalmával felmerült tulajdonigények igazolására (1840: XV. tcz. II. R. 158. §. és orszb. szab. I. 129. §.) stb.

496. §. A tulajdon korlátozásai.

Midőn a dologban, mely állagánál vagy haszonvétele-nél fogva bizonyos személyt tulajdonul illet, — más személyeknek is jogai nyugosznak: ezáltal a tulajdonjog többé kevésbé van korlátozva, s csak azon határig gyakoroltathatik, hol egyebek jogai kezdődnek. E megszorítások főbb nemei a zálog és szolgálmi jog.

497. §. Zálogjog.

A zálogjog oly dologbani jog, mely a hitelezőnek engedtetik a végre, hogy ha a kötelezettség a meghatározott időben nem teljesitetik, valamely dologból kielégítést nyerhessen. A dolog, melyre nézve a hitelezőt ezen jog illeti, általában zálognak neveztetik. (austr. általános polg. tkönyv 447. §.)

498. §. A zálog tárgyai.

Zálogul szolgálhat minden dolog, mely forgalomban van. Ha ingó, kézi zálognak, vagy szoros értelemben zálognak neveztetik; ha ingatlan, jelzálognak, vagy fekvő zálognak hivatik¹⁾. (448. §.)

¹⁾ A zálog ezen nemeitől világosan megkülönböztetendő az előbbi magyar törvények szerinti, máskép szerződési zálog, melyről alább a szerződéseknél leendő említés.

499. §. A zálog czime és szerzősmódjai.

A zálog részint szerződésből, részint végrendeletből, részint a törvényből, részint birói ítéletből ered ¹⁾; a zálogjog valóságos megszerzésére pedig kell, hogy a hitelező, az érvényes czim kimutatása mellett, — az elzálogított dolgot ha ingó, őrizet alá vegye, s ha ingatlan, követelését a fekvő javak tulajdonának megszerzése végett előszabott módon bekebletse. A czim magában csak személyes — dologhozi — jogot ad a dologhoz, de nem tárgylagos — dologbani — jogot a dologra. (451. §.)

Ha pedig valamely követelésnek a nyilvánkönyvekbe bekeblezése az okiratbani törvényszerű formaság hiánya miatt meg nem történhetik: a hitelező magát előjegyez-tetheti. Ezen előjegyzés által feltételes zálogot nyer, mely ha a követelés szabály szerint igazoltatott (lásd f. 336. §.), a törvényes rendszerint benyújtott előjegyzési kérvény ide-jétől fogva feltétlenné válik. (453. §.)

500. §. A záloghitelező jogai és felelőssége.

A záloghitelező jogai a következőkre terjednek ki:

1. kielégítését a zálogtárgyból a törvénykezési eljárás szabályai szerint követelheti;

¹⁾ E czimeit a zálognak a római jog ismét két tekintetben különbözteti meg, t. i. önkényes és szükségzálogok (pignus voluntarium et p. necessarium.) Önkényes zálog a tulajdonos akaratából származik, s vagy szerződés vagy végrendelet útján jó létre; a szükségzálog részint törvényen, részint birói határozaton nyugszik.

Hazai törvényeink szerint zálogjog illeti a hitelezőt:

a) szerződés vagy végrendelet alapján, ha az ingatlan jószág tulajdonosa a követelés biztosítása céljából szabályszerű bekeblezési engedélyt ad; (1855. dec. 15-kén kelt telekk. rendt. 81. §.)

b) törvény alapján, az illető ház — vagy földbirtokosoknak, a folyó félévire hátralevő ház — s illetőleg haszonbérre nézve, végrehajtás esetében; (1844: VI. 18. §.)

c) birói ítélet alapján, ha a hitelező, megítélt követelésére nézve másképp ki nem elégítettvén, az adós javaira végrehajtást intéz. (1844: VI. 17. §. stb.)

2. midőn a zálog értéke, az elzálogító vétke által, vagy a dolognak később nyilvánult valamely hiánya miatt az adósság fedezésére többé elegendőnek nem találhatik, az elzálogítótól más ahhoz mért zálogot követelhet;

3. a zálogtárgyat egy harmadiknak ismét elzálogíthatja, vagyis alzálogba adhatja.

Ellenben a zálogtárgyat a hitelezőnek használni, — hanem ha azt az adós világosan megengedte — jogában nem áll, sőt annak épségeért és fentartásaért még az alzálogítás esetében is felelősséggel tartozik.

501. §. A zálogjog megszűnte.

A zálogjog elenyészik:

1. ha az elzálogított dolog elvész;

2. ha a hitelező, arrai jogáról törvényszerűen lemondott;

3. ha az ingózálogot a hitelező, fentartás nélkül visszaadja;

4. ha az idő, melyre a jog szorítva volt, — lejárt, — ha különben e körülmény a hitelező előtt tudva volt, vagy a nyilvánkönyvekből tudva lehetett;

5. ha a zálog által biztosított tartozás végkép letörlesztetett, — megtartási jog egyedül a váltóhitelezőt illetvén; (1840: XV. tcz. I. R. 198. §.)

6. ingatlanokra nézve, ha a hitelező beleegyezése (1855. dec. 15-kén kelt telekk. rendt. 81. §.), vagy a bíró határozata (orszb. szab. I. 142. §.) folytán a nyilvánkönyvből ki-töröltetett.

502. §. Szolgalom.

Szolgalomnak azon dologbani jog neveztetik, miáltal a tulajdonos a maga dolga tekintetében, másnak hasznára valamit tūrni vagy elmulasztani tartozik¹⁾. Ez is, mint az

¹⁾ A szolgálmi jog hazai törvényeinkben ismeretlen volt, mindaddig, míg azt az osztr. polg. törvénykönyv és telekkönyvi rendelet meg nem honosították, s a legújabb törvényhozás el nem fogadta. (orszb. szab. I. 21. §.) Elfogadta pedig azért, hogy az osztrák polg. tkönyvnek mindazon rendeleteit, melyek az 1855: dec. 15-ki telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván,

előbbi, megszorító hatást gyakorol a tulajdonra, annyiban, a mennyiben a dolognak, melyre nézve egy harmadikat szolgálmi jog illeti — tulajdonosa e jog gyakorlatát elismerni kénytelen.

503. §. A szolgálmak felosztása.

Ha a szolgálom joga valamely telek birtokával, annak hasznosabb vagy kényelmesebb használata végett kötetik egybe: akkor telki szolgálom származik, — különben a szolgálom személyes. (austr. általános polg. tk. 473. §.)

504. §. Telki szolgálmak.

A telki szolgálmak két telekbirtokost tesznek fel, kiknek egyikét mint kötelezettet a szolgálmi, másikat mint jogositottat az uralgó jószág illeti. Az uralgó telek, vagy mezei gazdaságra, vagy más haszonvételre van szánva, — azért is megkülönböztetnek a mezei és házi szolgálmak. (474. §.)

505. §. A házi szolgálmak különösen.

A házi szolgálmak közönségesen:

1. azon jog, mely szerint valaki, épületének valami terhét idegen épületre tehesse;
2. valamely gerendát vagy fedélfát másnak falába eresztessen;
3. másnak falán akár világosság akár kilátás okáért ablakot nyithasson ¹⁾;
4. a szomszédjának légüre felé fedelet vagy erkélyt építhessen;

---

a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolog szerzése vagy elidegenítése módjait meghatározzák, — ideiglenesen fentartotta. (orsz. szab. I. 21. §.) Az idézett polg. tk. 481. §. semmi kétséget nem hagy fen aziránt, mikép a szolgálom ily dolgokhoz tartozik; ennél fogva a szolgálmi jogviszonyokat a polgári törvénykönyv nyomán megismertetni el nem mulaszthattuk.

¹⁾ Az ablakjog csak világosságra és levegőre ad igényt; a kilátásra külön engedelem kívántatik. Kinek a kilátásra joga nincs, ablakának berácsolására köteleztethetik. Az ablakjoggal együtt jár a nyiladék megóvásának kötelezettsége, — ki ezen megóvást elmulasztja, az abból következő kárért felelős. (488. §.)

5. a füstöt a szomszéd kéményén keresztül vihesse ;
6. az ereszt másnak telkére bocsáthassa ¹⁾;

7. a szomszéd telkére folyadékokat önthessen, vagy azon keresztül vezethessen.

Ezen s más hasonló házi szolgálomaknál fogva jogositva van a házbirtokos, szomszéda földén valamit tenni, mit ennek türnie kell. (475. §.)

Más házi szolgálomak által köteleztetik a szolgálmi telkek birtokosa valamit nem tenni, a mit különben tennie szabadságában állott volna. Ilyenek :

8. házát felebb nem emelni ;

9. azt alacsonyabbra nem venni ;

10. az uralgó épülettől a világosságot és levegőt, vagy

11. a kilátást el nem fogni ;

12. házának eresztét, szomszédja földéről, — kinek az kertje öntözésére, vagy vitzartója megtöltésére, avagy más módon hasznára szolgálhat, el nem vonni ²⁾. (476. §.)

506. §. A mezei szolgálomak különösen.

A nevezetesebb mezei szolgálomak :

1. azon jog, hogy idegen földön gyalog ösvényt, marcsapást vagy szekérutat tarthasson ³⁾ ;

¹⁾ Ki az ereszjoggal bír, az esővizet szabadon, vagy csatornákon az idegen fedélre lefolyathatja ; fedelét felebb is emelheti, de úgy kell intézkednie, hogy ezáltal a szolgálom terhesebbé ne váljék ; szintugy tartozik a nagyobb mennyiségben esett havat idején eltakarítani, valamint a lefolyásra szolgáló csatornákat is jókarban tartani. (489. §.)

²⁾ A kinek joga van az esővizet a szomszédfedélről a maga földére vezetni, köteles a csatornákra, vízrekeszekre és más ahhoz tartozó készülétekre a költségeket egyedül viselni. (490. §.) Ha a levezetendő folyadékok árkokat és csatornákat kívánnak, azokat az uralgó föld tulajdonosa tartozik csináltatni ; ő tartozik azokat rendesen befedetni és tisztíttatni is, s ezáltal a szolgálmi föld terhén könnyíteni. (491. §.)

³⁾ A gyalog ösvény joga magában foglalja a jogot ezen ösvényen járni, vagy más embereket magához járathatni. A marhacsapással a taligahasználat, a szekérutal pedig kettős vagy számos fogattali kocsizás joga van egybekötve. (492. §.) Ellenben sem a járási jog lovaglási jogra, sem a marhahajtási jog a

2. vizet merhessen ¹⁾, marhát itathasson, s a vizet le — és ide vezethesse ²⁾);
3. marhát őrizhessen s legeltethessen ³⁾);

szolgalmi földön nehéz terhek vontatására, sem a szekerezés joga marhának szabadon áthajtására, különös engedély nélkül ki nem terjesztethetik. (493. §.)

Az ut, hidak és bürük fentartásához mindazon személyek, vagy földbirtokosok, kiket azoknak használata illet, aránylag járulnak, következőleg a szolgalmi telek birtokosa is, a mennyiben azokból hasznot huz.

Ezen három szolgalom számára való térnek a szükséges használathoz és a helybeli körülményekhez kell arányozva lenni. Ha utak és ösvények vizáradás vagy valamely más véletlen által használhatlanokká válnak, előbbi állapotba visszaállíttatásukig, — hacsak a közrendtartási hatóság már nem intézkedett, új tért kell kimutatni. (495. §.)

- 1) Az idegen vízmerés jogával az ahhoz való járhatás is megengedtetik. (496. §.)
- 2) Kinek joga van vizet idegen földről a magáéra, vagy maga földéről máséra vezetni, annak joga is van az ehhez szükséges csöveket, csatornákat és zsilipeket önköltségén készíttetni. Az ily készíttvények tovább nem terjeszthető mértéke az uralgó telek szükséglete által határoztatik meg. (497. §.)
- 3) Ha a legeltetési jog szerzésénél a kijáró marhának neme és száma, továbbá a haszonvételnek ideje és mértéke meg nem határoztatott, a harmincz esztendőös békés birtokot ótalmaezni kell. Kétes esetekben következő rendszabályok szolgálnak zsinór mértékül. (498. §.) *a*) A legeltetési jog, a mennyiben a közrendtartási és erdőszeti rendeletek ellent nem állanak, mindenféle vonó — és szarvasmarhákra, juhnyeműekre kiterjed; de a sertésekre és baromfira nem, ugy szintén erdős vidékeken a kecskékre sem. Tisztátalan, egészségtelen és idegen marha a legelőről mindenkor ki van zárva. (499. §. és 1840: IX. 11. §.) *b*) Ha a kijáró marhának száma az utolsó harmincz év alatt változott, az első három esztendőbeli legeltetésből kell a közép számot felvenni. Ha ez sem világlik ki, akkor részint a legelőnek kiterjedésére, részint annak minőségére kell méltó tekintettel lenni, és a jogosítottnak legalább azt meg nem engedni, hogy az idegen legelőn több marhát tartson, mint a mennyit az uralgó földön termő takarmánnyal kiteleltethet. A szopós marha nem jó a meghatározott számba. (500. §.) *c*) A legeltetés ideje általában a mindegyik határban bevett háborítlan gyakorlat által határoztatik ugyan meg, de semmi esetben sem szabad a közrendtartási határozatok által

4. fát vághasson, szárazágakat s galyakat gyűjthessen, makkot szedhessen s fa, levelet gereblyélhessen;

5. vadászhasson. halászhasson, és madarászhasson;

6. követ fejthessen, fővenyt áshasson és meszet égethessen. (477. §.) Mennyiben engedtetik meg a vadászati jogot idegen területen gyakorolni: fentebb a 306. s köv. §§-ban adatott elő.

507. §. Személyes szolgálmaok.

A személyes szolgálmaok: valamely dolognak szükséges használata, a haszonvétel és a lakás.

508. §. A használatjog különösen.

A használat szolgálma abban áll, hogy valaki jogosítva van valamely idegen dolgot, állaga megsértése nélkül, csupán a maga szükségére használni. (504. §.) Ki tehát valamely dolog használatjogával bir, az abból, egyéb vagyónárai tekintet nélkül, állásához, foglalkozásához és háztartásához mért hasznot huzhat¹⁾. (505. §.)

A jogosítottnak nem szabad a neki használatra engedett dolog állagát megváltoztatni, sem jogát másra átruházni. (507. §.) Mindazon haszonvételek azonban, melyek a használatra jogosítottnak háborítása nélkül a dologból mérithetők, a tulajdonost illetik. De ez köteles a dolgon fekvő minden rendes és rendkívüli terheket viselni, és azt maga költségén jó karban tartani. Csak ha a költségek azon hasznot meghaladják, mely a tulajdonosnak fenmarad, tartozik

---

rendezett gazdálkodásnak a legeltetés által akadályoztatni vagy nehezítettetni. (501. §.) *d*) A legeltetési jog használata más haszonvételekre ki nem terjed. A jogosítottnak sem füvet kaszálni, sem rendszerint a föld tulajdonosát az együtt legeltetésből kizárnia nem szabad, legkevésbé pedig a legelő állagát sértenie. Ha kártól lehet tartani, marháját pásztor által kell őriztetnie. (502. §.)

¹⁾ A szükség a használat megengedésének időpontja szerint határozandó meg. A jogosítottnak állásában vagy foglalkozásában utóbb történt változások tágabb használatra igényt nem adnak. (506. §.)

a jogosított a fölözetet viselni, vagy a használástól elállani. (508. §.)

509. §. A haszonélvezés különösen.

A haszonélvezés azon jog, melynélfogva idegen dolgot, állagának kimelésével korlátlanul élvezhetni. (509. §.)

A haszonélvezőnek joga van mind a rendes, mind a rendkívüli teljes jövedelemhez ¹⁾; őt illeti tehát a fenálló bányai rendszabályok megtartása mellett a bányarészekből bevett tiszta haszon is, és az erdőszetileg vágott fa. A kincsre, mely a haszonélvezésre szánt földben találtatik, nincs igénye. (511. §.) Tartozik ellenben a szolgálmi dolgot mint jó gazda, azon karban tartani, melyben azt átvette, és a jövedelemből a javításokat, kiegészítéseket és helyreállításokat megtétetni²⁾. Ha mindazáltal a szolgálmi dolog értéke a haszonélvező vétke nélkül, egyedül a jogszerű élvezet által kisebbedett, ezért ő nem felelős. (513. §.)

A haszonélvezés végeztével a függő hasznok a tulajdonost illetik; tartozik azonban az azok nyeresére fordított

1) Tiszta jövedelemnek csak az tekintethetik, mi minden szükséges költségek levonása után fenmarad. A haszonélvező tehát minden terheket átvállal, melyek a haszonélvezés engedélyezésekor a szolgálmi dologgal össze voltak kötve, s így az arra bejegyzett tőkék kamatait is. Őt terhelik a dologtól járó minden rendes és rendkívüli tartozások, a mennyiben a haszonélvezés tartama alatt vett haszonból fedezhetők; ő viseli azon költségeket is, melyek nélkül a hasznok el nem érhetők. (512. §.)

2) Ha a tulajdonos, a haszonélvezőnek jelentése folytán, tulajdon költségén, oly építkezéseket tett, melyek az épületnek ósága vagy valamely véletlenség által szükségessé váltak, a haszonélvező az ezáltal javult haszonélvezés mértékéhez képest a beruházott tőkének kamatait neki megtéríteni tartozik. (514. §.) Ha a tulajdonos erre ráállni nem akar, vagy nem képes: a haszonélvező jogosítva van vagy az építést megtétetni, és a haszonélvezés végeztével jóhiszemű birtokosként megtérítést követelni, vagy az építés elmaradása miatt hiányolt haszonélvezésért ahhoz mért kárpótlást kívánni. (515. §.) Oly építkezéseket, melyek nem szükségesek, habár különben a jövedelem szaporítására használatosak is, a haszonélvező teljes kármentesítés nélkül nem köteles megengedni. (516. §.)

költségeket, a haszonélvezőnek vagy örököseinek, jóhiszemű birtokosként megtéríteni. Egyéb haszonvételekre a haszonélvezőnek vagy az ő örököseinek a haszonélvezés tartamához képest van igényök. (519. §.)

510. §. A lakás szolgálma különösen.

A lakási szolgalmat azon jog, miszerint valamely háznak lakható részei saját szükségére használhatók. Az tehát a lakház használásának szolgálma. De ha valakinek a ház minden lakható részei az állag kimélése melletti korlátlan élvezetre engedtetnek át, ez a lakház haszonélvezése. Ehhez képest alkalmazandók a fennebb foglalt rendszabályok a jogositott és tulajdonos közti jogviszonyra. (521. §.)

Minden esetben megtartja a tulajdonos azon jogot, hogy a ház mindazon részeiről, melyek a sajátképeni lakáshoz nem tartoznak, rendelkezessék; a házára szükséges felügyelést sem szabad neki nehezíteni. (522. §.)

511. §. Szolgalmak czime és szerzése.

Valamely szolgalmrai czim szerződésen, végrendeleten, közös telkek felosztásakor hozott birói ítéleten, vagy végtére elévülésen alapul. (480. §.)

A szolgalmat dologbani joga ingatlan dolgokra s általában oly tárgyakra, melyek nyilvánkönyvekben beiktatvák, csak az azokba beiktatás, — más dolgokra pedig a fentebbi 332. §-ban kitett átadási módok által szerzetetik. (481. §.)

512. §. Szolgalmak iránti keresetek.

A szolgalmakra nézve kétféle keresetjognak van helye. Vagy a tulajdonos ellen követeltetik a szolgalmi jog, vagy a tulajdonos emelhet valamely szolgalmi jog bitorlása miatt panaszt. Az első esetben felperes a szolgalmat szerzését, vagy legalább annak, mint dologbani jognak, birtokát, — a második esetben a szolgalmatnak az ő dologbani bitorlását tartozik bebizonyítani. (523. §.)

513. §. A szolgálmak megszünte.

A szolgálmak közönségesen ugyanazon módokon enyésznek el, melyek által a jogok és kötelezettségek általában megszüntetnek. (524. §.) Különösen:

1. A szolgálmi vagy uralgó telek elveszte megállítja ugyan a szolgálmat; de mihelyt a telek vagy épület ismét az előbbi állapotba helyeztetik, a szolgálom, előbbi hatályát visszanyeri. (525. §.)

2. Ha a szolgálmi és uralgó földnek tulajdona egy személyben egyesítettik, a szolgálom magától megszűnik. De ha utóbb ezen egyesített földek valamelyike ismét elidegenítettik, a nélkül, hogy időközben a szolgálom a nyilvánkönyvekben kitöröltetett volna, az uralgó föld új birtokosa jogosítva van a szolgálom gyakorlatba vételére. (526. §.)

3. Ha annak, ki a szolgálmat létesítette, csupán ideiglenes joga, vagy azon idő, melyre az szorítva volt, a szolgálom birlalója előtt nyilvánkönyvekből vagy más módon tudva lehetett, ezen idő elmultával a szolgálom magától megszűnik. (527. §.)

4. Személyes szolgálmak a halállal szűnnek meg; de valamely családnak engedett jog, annak minden tagjaira átmegy. Valamely község vagy más jogi személy által szerzett személyes szolgálom addig tart, mig azon erkölcsi személy fenáll. (529. §.)

NEGYEDIK SZAKASZ.

Ö R Ö K Ö S Ö D É S.

514. §. T á j é k o z á s.

A midőn valaki meghal, s a személyi és birtokviszonyok tényezője lenni megszűnik : jogok és kötelezettségek, vagy mint személyhez kötöttek enyésznek el ¹⁾, vagy tulélvén az elhunytat, ez utóbbinak akarataához s a törvény rendeleteihez képest az élőkre szállnak át.

515. §. H a g y a t é k.

Az elhunytanak javai, követeléseai és nem csupán személyhez kötött jogai egy részről, s tartozásai és kötelezettségei, a mennyiben ez utóbbiak nem egyedül személyi viszonyokon alapulnak — más részről : összesen és általában hagyatéknak neveztetnek. A hagyaték követelési állapota ismét cselekvő (activ), — s tartozási állapota szenvedő (passiv) tömegnek hivatik.

516. §. Ö r ö k r é s z, ö r ö k s é g é s h a g y o m á n y.

A hagyaték rendszerint vagy egészben, vagy aránylagos hanyadrészekben illeti azon személyeket, kik az öröklésre az elhunyt kifejezett akaratanál vagy a törvény rendeleténél fogva jogositvák. Ily meghatározott hanyadrésze a hagyatéknak, az egészhez viszonyítva, örökrésznek, --- s

¹⁾ Személyhez kötött jogok : a közhivatal, vitézi rendek és czimek (lásd f. 41. §.); továbbá a házastársi és családi viszonyok, apai és gyámi hatalom, személyes szolgálomak stb. Személyes kötelezettségek : a szolgálattétel, meghatalmazás, valamely munka teljesítése, mely csupán az elhunytanak egyéni képességétől volt követelhető stb.

a hagyaték, a jogositott személyre nézve, örökségnek neveztetik. Azon tárgyak ellenben, melyek az elhunyt akaratából, minden arány nélkül az egész hagyatékhoz, név vagy érték szerint rendeltetnek bizonyos személyek részére kiadani: hagyománynak hivatnak.

517. §. Örökjog, örökös és hagyományos.

Azon kirekesztő jog, mely egy vagy több személyt a hagyatékban egészben vagy meghatározott részekbeni elfoglalására képesít: örökjognak, — a személy pedig, kit az örökjog illet, örökösnek hivatik. Oly személyek, kik a hagyatékból csupán egyes meghatározott tárgyak birtokba vételére jogositvák, hagyományosoknak neveztetnek.¹⁾

518. §. Az örökösödés megnyilta.

Az örökjog azon időpontban nyílik meg, melyben az örökjog elhunyt; ennél fogva az öröklési képesség is azon állapot szerint lesz elhatározandó, melyben azt a megnyílt örökösödés találta.

Ugyanezen szabály tartassék meg az örökösödési törvényekre nézve is: a végrendekezési és öröklési jog, az ősi-ségi nyiltparancs 5. és 6. §§-aiban foglalt eseteket kivéve, az örökjog halálakor fenálló törvények szerint ítélendő meg. (orszb. szab. I. 19. §.)

¹⁾ Örökös és hagyományos különböznek annyiban, a mennyiben az örökrész, mely előbbire szállandó, mindig bizonyos hanyadrésze, — a hagyomány pedig, mely az utóbbit illeti, név vagy érték szerint meghatározott — de csupán egyes tárgya a hagyatékban, — az örökrész és hagyomány értéke különbséget nem tévén. Ha tehát a törvényes örökösök, a hagyatékban fejenkénti vagy törzs szerinti arányban osztoznak, vagy örökösök végrendeletileg, de hasonló arányban nevezettek: a hagyatéki hanyadrészek örökségnek, s a jogositott személyek örökösöknek tekintendők. De ha az örökjog egy vagy több örökösöt oly kötelezéssel nevezett, hogy egy harmadik részére bizonyos meghatározott hagyatéki tárgyat kiadni vagy pénzüsszeget fizetni tartozzanak; ha továbbá a nélkül, hogy örökösöt rendelt volna, ja ait név vagy érték szerint osztotta meg: a megnevezett hagyatéki darab hagyomány, s a jogositott személy hagyományos leend.

519. §. Az örökjog czimei.

A szerint, a mint a hagyaték vagy az örökhagyó világosan kifejezett akarata és rendelete — végrendelet — folytán, vagy a vérségi összeköttetésen alapuló törvényeknél fogva száll az örökösökre: végrendeletszerinti, és végrendeletnélküli vagyis törvényes örökösödésnek van helye. A hitbizományi örökösödés, mely egyébiránt az alapító végakaratanál fogva az előbbihez számítandó, — czimét magától az intézménytől nyeri ¹⁾.

A végrendeleti és törvényes örökösödés czimei közt, előbbi mindig az első helyet foglalja el; valahányszor tehát ugyanazon hagyatékot illetőleg ellenérdekű örökösök, különböző czimekre hivatkoznak: perutra a végrendelet ellenében mindenkor a törvényes örökösök utasítandók. ²⁾

I. FEJEZET.

Végrendelet szerinti örökösödés.

520. §. A végrendelet fogalma.

Végrendeletnek — testamentum — oly irásban vagy szóval kifejezett egy oldalú intézkedés hivatik, mely által valaki, halála esetére, módosítási vagy visszavonhatási joggal, egész vagyonát vagy annak meghatározott részét egy vagy több örökösre átruházza.

¹⁾ Minden személynek, ki az örökhagyó vagyonához, vagy a hagyaték egy részéhez örökösödési igényt támaszt, az örökösödés ezen czimeinek valamelyikére kell hivatkoznia; az öröklésre hivatottak azonban, ugyanazon hagyatékból, különböző jogczimeken is részesülhetnek; péld. a hitbizományosnak, mint ilyennek javaiban az alapítvány szerinti utód az intézmény jogczimén, a családi javakban a le — vagy felmenőági illetőleg oldalági rokonok a törvényes örökösödés czimén, végre a hagyaték bizonyos hanyadrészeiben a végrendeleti örökös, a végrendelet czimén összeférőleg örökösölhetnek.

²⁾ Az ausztriai általános polg. tkönyv, az örökösödésnek harmadik cziméül a szerződését is említi, melynek házastársak közt van

521. §. Fiókvégrendelet.

Azon neme a végakarat nyilvánításának, melyben kevesebb szertartás mellett, mint a végrendeletben kívántatik, — másnemű intézkedések, mint az örökösnevezés foglaltatnak: fiókvégrendeletnek — codicillus — neveztetik.

A fiókvégrendelet vagy valamely korábbira vonatkozik, s ez esetben felvilágosításokat foglal magában; vagy a végrendelet idejétől fogva szükségessé vált egyéb intézkedéseket tartalmazza, és ekkor az előbbi végrendelethez kiegészítésül járul; vagy megelőző végrendelet nélkül a törvényes örökösökhöz intézett meghagyásoknak szolgálhat közlönyéül.¹⁾

helye. (533. 602. §§.) Törvényes intézményeink szerint, az írott vagy szerződészerű hitbér sok tekintetben hasonló a házassági egyezvényekhez; de valamint a házastársak örökségi jogairól s egyéb követeléseiről általában, úgy a hitberről különösen a törvényes örökösödés szabályelveiben van gondoskodva; — mihez képest a törvény jogzime a szerződésit is magában foglalja.

1) Végrendelet és fiókvégrendelet között tehát az a különbség, hogy előbbiben örökös neveztetik, a fiókvégrendeletben pedig nem. Egyéb eltérések a külkéllékekre nézve alább fognak előadatni.

A római jogban lényegesebb a különbség, mely a végrendeletet és codicillust egymástól elválasztja. Az ünnepélyes végakarat ismertető jele az egyenes örökösnevezés — *directa heredis institutio* —, mely nem kíván többet, mint, hogy a végrendelező oly személyt nevezett legyen ki, ki által halála után képviseltetni akar; továbbá a végrendeletben egyetemes, — s a fiókvégrendeletben különleges örökösödés alapítatik. (Hensler rom. magánjog II. k. 442. 443. §§.)

Ez utóbbi feltételben egyszersmind a leglényegesebb különbség rejlik, mely a római és magyar magánjog szerint készült végrendeletet egymástól elválasztja. A római jog t. i. a végrendeletet különbeni érvénytelensége alatt megkívánja, hogy az örökagyó, egész hagyatékáról, kimerítőleg rendelkezék (*nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*); a magyar törvények szerint ellenben oly végrendelet is megállhat, mely a hagyatékknak csak bizonyos részéről intézkedett, — egyebeket a törvényes örökösöknek tartván fén.

522. §. Történelmi áttekintés.

A végrendekezés mind az akarat ünnepélyes kijelentésére, mind a törvényszerű vagyonszerzésre nézve egyike a polgári magánjog legfontosabb intézményeinek; ennél fogva több mint valószínű, mikép őseinknél még az országgyűléseket megelőző időkben is divatozott. Már első szent királyunk emlékezik a jogról, mely e részben az örökhagyót illeté. Szt. István, II. könyve 5. fejezetében mindenkit képpessé tett arra, hogy javait özvegyének, fiainak és leányainak, vagy rokonainak avagy az egyháznak hagyományozhassa; ugyanott a végrendelet felforgatása, — s alább, a 17 fejezetben a felszabadított rabszolgáknak és szolganőknek az örökhagyó elhunytá után is rabszolgaságban tartása törvényileg tilalmaztatott ¹⁾. Endre (II.) az 1222: 4. czikkben hasonlóan megengedte, hogy a nemes — *serviens* — figyermek nemlétében vagyonának háromnegyedéről szabadon intézkedhessék, — egy negyedrészt a leányörököszt illetvén ²⁾. A végrendekezésről a hármaskönyv is több helyeken emlékezik, így: az I 5 ³⁾ 51. és 57. czimekben a szerzeményekre nézve szabad rendelkezési jogot enged;

1) Szt. István II. könyve 17. fejezetében a rabszolgák felszabadítására elégnék tartá, ha az elhunyt, a szabaddátételt csupán megígérte, végrendeletet azonban, közbejött halála miatt nem tehetett. „Si (defunctus) libertatem promiserit, et morte impediēte testatus non fuerit: habeat mulier ipsius vidua, et filii, potestatem, eandem libertatem testari, et agape (opus charitatis) facere, pro animae redemptione sui mariti, qualitercunque velit.“ Félreismerhetlen, s kezdetleges nyomai a szóbeli végrendekezésnek.

2) Az idézett törvényczikk a leánynegyed — vagy negyedjogban magát egész a legújabb törvényhozásig fentartotta.

3) Verbőczy az I. 5. czimben a szerzeményi javokról és birtokjogról értekezvén, a végrendekezésnek régi törvényes gyakorlataira hivatkozik. „ . . . inde traxit originem ac fundamentum illa laudabilis et vetustissima, ab olimque approbata consuetudo nostra, quod scilicet: quilibet dominorum baronum ac magnatum et nobilium, de et super universis rebus bonisque et juribus possessionariis, per eum propriis suis laboribus, servitiis et virtutibus qualitercunque acquisitis et inventis, ante divisionem cum patre vel fratribus factam, liberam (prout voluerit) disponendi semper habeat potestatis facultatem.“

az I: 114. czimnél fogva felhatalmazza a szülöket arra, hogy árván hagyandott gyermekeik részére végrendeletileg gyámot illetőleg gondnokot rendelhessenek; a II: 52-ben a szent-szék birói illetőségét tartja fen a végrendeletekre nézve stb.

Azonban a végrendeletet általában s annak kellékeit különösen szabályozni régiebb törvényhozásunk elmulasztván, a végrendelezőket e részben a romai és canonjoghoz utasította. Ez idegen törvények a végrendeletek formaságaira nézve egész az 1715. évi országgyűlésig zsinórmértékül szolgáltak; a midőn a törvényhozás belátván, hogy a törvényes szabályok nem ismerésének mennyi végrendelet s hány egyesek érdekei esnek áldozatul: a végrendelet kellékeit szabatosan meghatározta, s a számüzött idegen rendszabályok helyét hazai törvényekkel töltötte be ¹⁾).

Mily eltéréseket engedtek törvényeink a végrendekezés tekintetében egyes polgári osztályoknak; mint szoritattak ki a leviharzott kivételes korszakban az osztrák polgári törvénykönyv által, s mint foglalták el ismét jogos helyöket, az orszb. tanácskozmány munkálataiban az újabb közjogi átalakulás igényei szerint módosítva: alább az illető helyeken fog előadatni.

523. §. Törvényesség a végrendeleteknél.

Hogy a végrendeleti örökös vagy hagyományos az örökséghez, illetőleg hagyományhoz jusson, s az örök-hagyó kifejezett akarata és czélzatai részint a jogutódok elfogadásában, részint a végrehajtó hatalom intézkedéseiben érvényre emelkedjenek, megkivántatik: hogy maga a végrendelet mindazon kellékekkel, — melyek nemléte a törvényes szabályok szerint annak semmiségét vonja maga után — ellátva legyen. A végrendelet érvényességére szükséges kellékek belsőkre és külsőkre osztatnak.

¹⁾ Az 1715: 27. törvényczikk bevezető szavai ezek: „non absque magno testantium praejudicio animadverterunt fieri status et ordines, quod liberam testandi facultatem habentes, ob plurima canonicorum et civilium jurium requisita (secundum quae testamenta regnicolarum hactenus revideri et discuti consueverunt) in suis intentionibus frustratos se esse, sint experti.“

524. §. A végrendelet belső kellékei.

Minden végrendelet három tényező — t. i. a személy, ki halála esetére jogokat enged; a személy, kit az elhunyt akaratóból jogok illetnek; végre az átruházott jog vagy tárgy — jelenléte által feltételeztetik: e tényezők képessége teszi a végrendelet belső kellékeit.

525. §. Belkellékek a végrendelkező személyére nézve.

Mindenekelőtt szükséges, hogy a végrendelkező, saját személyére nézve se természetileg ne akadályoztassék, se törvényileg ne tiltassék végakaratójának nyilvánításában.

Előbbiekhez tartoznak a serdületlen koruak, esztele- nek és örültek (I: 50. 55. 126.), továbbá a súlyos betegek és részegek, öntudat nélküli állapotban¹⁾. (lásd f. 24. §.)

Törvény által akadályoztatnak a nemtörvényes koru gyermekek (I: 111. III: 30.), szerzetesek, kik szegénységi fogadmány által vannak kötelezve²⁾, végre azok, kik bírói- lag jogi becsületvesztésre ítéltettek³⁾. (II: 30. 1729: 27.)

¹⁾ A végrendelkezés akadálya a betegekre, időleges elmezavarban lévőkre és részegekre nézve az öntudat hiányából származik: oly végrendelet tehát, mely tiszta időközben származottnak bizonyult be, később bekövetkezett képességihiány miatt meg nem támadható.

A végrendelkező személyi minőségéből viszonylagos akadályok is támadhatnak; így a vak csak szóbelileg, a siketnéma a mennyiben írni képes, csak írásban vagy oly tanuk előtt nyilváníthatja érvényesen végakaratóját, kik azt a küljelekből megérthetik.

²⁾ A szerzetes, fogadalma aluli felmentését a pápától kieszközölheti; de ha a felmentéshez királyi jóváhagyás nem járult, a szerzetből kilépés által a végrendelkezési jog fel nem éled. (1795. maj. 30.-kán kelt kir. rend.)

³⁾ Kérdésbetehtetni: valjon a bíróilag tékozlóknak nyilvánítottakat illeti-e szabad végrendelkezési képesség a zárgondnokság tartama alatt? Felelet: igen. Mert azonkívül, hogy világos törvény által sehoh eltiltva nincsenek, — a bírói zár által csak a további pazarlás megelőzése s a hitelezők kielégítése céljából korlátoltatnak. Mihelyt tehát a gondnokság szüksége megszűnt, a jogutódokat mi sem gátolja abban, hogy a szabaddá lett hagyatékot, annak akarata szerint vegyék birtokba, kit

526. §. Belkellékek a vagyonra nézve.

A javakra vagy jogokra nézve, melyek a végintézetben foglaltatnak, — megkivántatik, hogy az örökhagyó szabad rendelkezése alá tartozzanak. Azon megszorítások, melyek előbbi törvényeink szerint az adományozás és ösiség rendszerénél fogva a tulajdonost korlátozták, nincsenek többé¹⁾, sőt a végrendekezési jog, leszármazó egyenes örökös és szülők nemlétében, minden öröklött és szerzeményi vagyonra kiterjed (orszb. szab. I. 7. §.); de idegen tulajdonnak sérelmére a végrendelet sem válhatik, s valamint életében, úgy halála esetére is senki másra több jogokat nem ruházhat, mint a mennyivel maga bír.

527. §. Belkellékek a jogosított személyére nézve.

Az örökösödés egyik módját képezi a vagyonszerzésnek; oly személyek tehát, kik általában vagyont nem szerezhhetnek, örökösök vagy hagyományosok sem lehetnek. (lásd f. 302. §.)

528. §. Belkellékek az osztrák polg. törvénykönyv szerint.

Az osztrák polg. tkönyv, mely hazánkban 1853. maj. 1-jétől a magyar törvények visszaállításáig kötelező erővel birt, a végrendelet belső kellékeit a következőkben szabályozza:

Az örökhagyó akaratának határozottan, nemcsak valamely elébe terjesztett javaslat igenlése által, teljes eszméleti állapotban, megfontolással és komolysággal, kényszerítéstől, csalástól és lényeges tévedéstől szabadon kell nyilváníttatnia. (565. §.)

Ha bebizonyíttatik, hogy a nyilváníttás dühöngés, örültség, kábaság vagy részegség állapotában történt, úgy az érvénytelen. (566. §.) Ha az állíttatik, hogy az örökhagyó

---

ugyanazon esetben a tulajdon és szabad rendelkezés korlátlanul illetendett. (1723 : 48.)

¹⁾ Ily megszorítások fentebb a 297. 371. 392. és 393. §§-okban olvashatók; a szabad rendelkezési jog pedig a 399. §-ban foglaltatik.

ki eszének használatát elvesztette, a végrendelezkéskor teljes eszmélettel birt: ezen állítás müértök, vagy felsöbbségi személyek által, kik az örökhagyónak elmeállapotát pontosan megvizsgálták, vagy más biztos bizonyítékok által kétségen kívül teendő. (568. §.)

A ki biróilag tékozlónak nyilvánított, végintézet által vagyonának csak felerészéről rendelkezhetik; másik fele a törvényes örökösökre száll. (567. §.)

Serdületlenkoruak végrendelezkéskorenem képesek. Kiskoruk, kik 18-ik életévöket még meg nem haladták, csak szóval a bíróság előtt tehetnek végrendeletet. A bíróság köteles czélszerű vizsgálat által magának meggyözödést szerezni a felel, hogy a végakarát nyilváníttása szabadon és megfontolva tétetik. A nyilatkozatot jegyzökönyvbe kell vezetni, és azt, mi a tett nyomozásból kitünt, mellé iktatni. A tizenhatszadik év meghaladta után a végakarát minden további megszorítás nélkül nyilváníttathatik. (569. §.)

Az örökhagyónak lényeges tévedése a rendelkezést érvénytelenné teszi. Lényeges a tévedés, ha az örökhagyó a személyt, kinek valamit hagyni, — vagy a tárgyat, melyről rendelkezni akart, elvétette. (570. §.) Ha kitetszik, hogy az emlézett személy, vagy a hagyományozott dolog csak hibásan lett megnevezve vagy leírva, az intézkedés érvényes. (571. §.) Az intézkedés oly esetben is érvényes marad, hol az örökhagyó által felhozott indok valótlannak tállátatik; — ha csak be nem bizonyítható, hogy az örökhagyó akarata csupán és egyedül ezen hibás indokon alapult. (572. §.)

Szerzeteseknek rendszerint nincs joguk végrendelezni; de ha a szerzet azon különös kedvezést nyerte, hogy tagjai végrendelezhessenek; ha szerzetesek fogadalmaitól feloldást nyertek; ha szerzetök, alapítványuk vagy zárdájok megszüntetése által rendjököl kiléptek; vagy ha oly viszonyban alkalmazvák, hogy a közrendtartási rendeletknél fogva a szerzet, — alapítvány — vagy zárdához tartozóknak többé nem tekintetnek, hanem teljes tulajdont szerezhetnek: szabad arról végrendeletileg intézkedniök. (573. §.)

Halálra ítélt gonosztevö, ítéletének kihirdetése napjától fogva; az pedig, ki legsúlyosabb vagy súlyos börtönre

ítéltetik, míg büntetésideje tart, érvényes végrendeletet nem tehet. (574. §.)

529. §. A végrendelet külkellékei.

Azon alakszabályok, melyek a végakarathat nyilvánításának érvényességére megkivántatnak, képezik a végrendelet külkellékeit, és ezek ismét különböznek

1. az örökhagyó személyére nézve: a mint azok nemesek, szabad kir. városi vagy jáász-kunkerületi polgárok és egyéb nemnemesek;

2. a végakarathat nyilvánításának módjára nézve: a mint az, írásban vagy szóval, — írásban ismét közhatóság és közhitelességü személyek, vagy magán tanuk előtt, végre nyíltan vagy zárt alakban történik;

3. az alakszabályok mérveire nézve: a mint azok jelenléte teljesen, — vagy kiváltságkép csak bizonyos mértékben kivántatik meg.

530. §. A végakarathat őszinte és szabad nyilvánítása.

A külkellékekre nézve általában minden végrendelet megegyezik abban, mikép fenyegetéstől, erőszaktól, csalástól és lényeges tévedéstől ment állapotban, őszintén és szabadon kell nyilváníttatnia. A végrendeletnek e részbeni kellékei a törvény által a külkellékek közé soroztatnak, s egyenlően ez utóbbiakkal, — nemesekre nézve a szentszék illetőségéhez utasíttatnak. (1715: 27. tcz. 3. §.)

531. §. A nemesek köz- és ünnepélyes végrendelete.

A nemesek köz- és ünnepélyes végrendeletei részint a magyar kir. udvari cancellaria, illetőleg annak kiküldött előadója (1729: 24.) részint az ország nagybírái s azok ítélőmesterei ¹⁾ (1715: 27.), részint a hiteles helyek vagy azoknak e célra megbízott tagjai (lásd f. 77. 78. §§.), részint végre a megye közönsége által kirendelt alispán és törvényes biznyság (1715: 27.) előtt vétetnek fel a közokiratok szerkesztése iránt fenálló szabályok szerint.

¹⁾ Az említett személyek titkárai s a hites jegyzők ily végrendeletek felvételétől névszerint és világosan eltíttatnak. (1715: 27. tcz. 1. §.)

A végrendelet felvételét illetőleg a végrendelkező vagy készen s aláírva adja át hitelesítés és megőrzés végett az okiratot, vagy akaratát előszóval terjeszti elő, — szerkesztés és kidolgozás a megkeresett közhatóság vagy hiteles hely teendője lévén. A végrendelet mindkét esetben arra rendelt jegyzőkönyvbe iktattatik és a közlevéltárban őriztetik.

532. §. A nemesek magánvégrendelete.

A nemesek magánvégrendeleteinek érvényességére megkivántatik, hogy öt aggálytalan tanunak, kik egyenesen e célra kérettek fel — együtti jelenlétében a végrendeletet vagy maguk írják, illetőleg toll alá mondják, vagy a már kész okiratot saját végakarataknak lenni határozottan és világosan kijelentsék, — s mind ök, végrendelkezői, — mind a tanuk, tanui minőségben, sajátkezüleg aláírják s pecsétjükkel megerősítsék. (1715: 27. tcz. 1. §.)

Ha a végrendelkező írni nem képes, nevét egy hatodik — hasonlóul megkért és együtt jelenlevő tanu jegyzi fel, s egyszersmind mint névirő, saját nevét is aláírja. (u. o. 1. 2. §§.) Ha pedig valamelyik tanu írástudatlan volna, nevét tanutársa írhatja alá, s ki saját pecséttel nem bír, bármelyik tanuét használhatja ¹⁾.

¹⁾ A végrendeletekre zsidóbetűkkel tett aláírás, mint ilyen, fogással nem bír s csupán egyszerű kézvonásnak tekintendő. Mert az 1814. oct. 22-kén kelt udv. cancellariai rendelet a héber nyelven vagy csak héber — és zsidóbetűkkel irt minden okmányt érvénytelennek és semmisnek nyilvánította. Az 1844. VI. 2. §-a szerint a váltókra zsidóbetűkkel tett bármely írások érvénytelenek. Az 1855. dec. 15-kén kelt telekk. rend. 70. §-a értelmében minden okiratnak azon nyelven kell kiadva lenni, melyen az, a telekkönyvi hatóságnál per esetében is határozathozatal alapjául szolgálhat.

A zsidónyelv és zsidóbetűk ezek szerint érvényeseknek sem a magyar, sem az osztrák törvényekben elismerve nincsenek. Sőt az orszb. szab. I. 22. §-a sem tett e részben változást; mert mellőzve, hogy a zsidóaláírás az osztrák törvények alatt az idézett cancellariai rendelet szerint semmisnek tekintetett, az orszb. szabályelvek pedig a zsidók egyenjogusítását ez utóbbi törvények kedvezményein túl nem terjeszthették: vallás a nyelvvél, s még kevésbé az aláírással és betűkkel soha nem azonosítható.

533. §. A királyi városi polgárok végrendelete.

A szabad kir. városok polgárai, valamint a nemesek is, kik ily városban állandóan telepedve vannak, s egyszerűen vagy nemességök kétes, vagy nemesi javakkal nem bírnak, végre minden nemesek, különbség nélkül — csupán városi birtokaikra nézve (1655 : 46.) köz- és ünnepélyes végrendeletüket a városi tanács, vagy az e végre kiküldött tanácsbeliek előtt, magán végrendeleteiket pedig öt tanu jelenlétében, a fentebbi szabályok szerint teszik. (1655. 46.)

534. §. Jászkunok írásbeli végrendelete.

A jászkunok végrendeleteit a József nádor alatt kiadott s 1799. évi jan. 8-kán megerősített statutumok ekkép szabályozzák :

1. Hogy a végrendeletek felvételénél az egyenlőség megtartassék, és hogy az azokra megkívántató törvényes szokások nemtudásából származható perkérdések elhárításának : a városi tanács, ha megkerestetik, két tanácsnokot küldjön ki a végrendelet felvételére; mely hivatalos út mellőzésével három feddhetlen életü és közhitelü lakos is, — kik közül azonban legalább egynek írást kell tudni — elegendő. A kiküldöttek vagy megkeresettek a végrendeletet írásban foglalni s tizenöt nap alatt a tanácshoz bemutatni tartoznak. (VIII. stat. 1. §.)

2. Ha pedig a végrendelező nagyobb ünnepélyesség tekintetéből köztisztviselő előtt akarná végakarátát kijelenteni, azt két illetén tiszti személy jelenlétében teheti; de mivel köztisztviselők a tanácsnak jelentést tenni nem kötelesek, az előttök tett végrendeletről, saját tiszti hitelességökre bármikor írásbeli bizonyítványt adhatnak, — a végrendeletet azonban, nagyobb bátorság végett a közgyűléshez beadandják s a levéltárba leteendik. (u. o. 3. §.)

De legvilágosabb e részben az 1840 : XXIX. tcz. 4 §-a, mely a zsidóknak minden okleveleit és szerződéseit a hazában és kapcsolt részekben divatozó élő nyelven szerkesztetni rendeli. Az okiratok közt a végrendeletek is értendők, s a nyelv az aláírásra is kétségtelenül kiterjesztendő.

535. §. Volt jobbágyok végrendelete.

A voltjobbágyok végrendelkezése a törvényekben nem szabályoztatik, s egyenesen a szokáshoz van utasítva. (III: 30.) E szerint vagy a községbíró és két tanácsbeli előtt, ünnepélyesen, vagy öt tanu előtt, mint egyéb honpolgárok, magánosan végrendelkezhetnek.

536. §. A legujabb törvényhozás a végrendelet külső kellékeire nézve.

A honpolgároknak törvényhozásilag kimondott egyenjogúsága mellett, a végrendelet külkellékeire nézve nemesek és nemnemesek közt eddig létezett különbség többé fen nem állhatván, az orszb. szabályelvek kimondották, hogy a végrendelet külső kellékei tekintetében a magyar törvényben, statutumokban s törvényes gyakorlaton alapuló különböző szabályok, polgári állásra való tekintet nélkül egyforma hatállyal bírnak, s a nemesek végrendeletei azért, hogy a nemnemesekre nézve fenállott szabályok szerint alkotvák, és viszont, külkellékek hiányából nem érvényteleníthetők. (orszb. szab. I. 5. §.)

Ezek szerint:

1. a nemesek magánvégrendeleteinél az 1715: 27. tcz. 1. §. ellenére nemnemes tanuk¹⁾, sőt az orsz. szab. I. 22. §-a értelmében izraeliták is alkalmaztathatnak;

2. a szabad kir. és szabad városokban lakó nemesek, személyi és birtokviszonyokrai tekintet nélkül, a városi tanács kiküldöttei előtt is érvényesen végrendelkezhetnek;

3. zárt végrendeletet tenni a királyi városi és egyéb nemnemes honpolgároknak akkor is jogukban áll, ha a végrendelet idegen kézzel iratott. (lásd a. 541. §.)

537. §. Az osztrák törvények hatálya a végrendelet külső kellékeire nézve.

Ugyancsak az orszb. tanácskozmány, — saját intézkedéseinek visszaható erőt nem tulajdonítván, a végrendelke-

¹⁾ Maga az idézett törvényhely is megengedte, hogy a nemesek végrendeleteinél, szükség esetén nemnemes, de egyébként agálytalan tisztességes személyek tanuk lehessenek.

zési jogot az örökhagyó halálakor fenálló törvények alá helyezte (orszb. szab. I. 19. §.), sőt kimondotta, hogy az oly végrendeletek, melyek a magyar törvény életbeléptétől számitandó félév alatt elhalt örökhagyóktól származnak, külső kellékek szempontjából, az addig fenállott osztrák törvények szabályai szerint is érvényesen alkothatók. (6. §.) Ennélfogva a végrendeletet szabályozó törvények sorából az osztrák törvénykezés ide vonatkozó rendeleteit ki nem feledhetjük.

Azon törvényes rendeletek, melyek a végrendelet felvételét s külkellékeit tárgyazzák, részint az osztrák polg. könyvben, részint az 1855. évi maj. 21-kén kelt s 1858. febr. 7-kén életbe lépett közjegyzői rendtartásban vannak lerakva.

538. §. Végrendelet külkellékei az osztrák polg. törvénykönyv szerint.

A végrendelet külkellékei, az osztrák polg. törvénykönyv szerint következők:

1. Végrendelkezni bíróságon kívül, vagy bíróság előtt; írásban, vagy szóval, írásban pedig tanuk előtt vagy tanuk nélkül lehet. (577. §.)

2. Ki írásban és tanuk nélkül akar végrendelkezni, a végrendeletet vagy fiókvégrendeletet saját kezével írja, és nevét önkezüleg írja alá. A végrendelet keltének napját, évét és helyét nem szükséges ugyan kitenni, de a perlekedések eltávoztatása végett tanácsos. (578. §.)

3. Azon végrendeletet, melyet az örökhagyó más által íratott le, sajátkezüleg alá kell írnia. Továbbá három képes tanu előtt, kik közül legalább kettőnek együtti jelenléte megkivántatik, azon iratot az ő végrendeleteül kell elismernie. Végtére a tanuk is vagy belül, vagy kívülről, de mindig magára az okiratra, nem pedig netalán valami boricékre, mint a végrendelet tanui, írják alá magukat. Hogy a végrendelet tartalmát a tanu is tudja, nem szükséges. (579. §.)

4. Oly örökhagyó, ki írni nem tud, tartozik az előbbi §-ban előszabott formaságok megtartása mellett, aláírása helyett keze vonását, még pedig mind a három tanu jelenlétében, saját kezével feltenni. Annak maradandó bizony-

sága könnyebbitéseül, hogy ki legyen az örökhatyó, ova-tosságból egyik a tanuk közül, mint névaláíró, az örökhatyónak nevét is hozzá tegye. (580. §.)

5. Ha az örökhatyó olvasni nem tud, az iratot az egyik tanu által, a másik két tanu jelenlétében, kik annak tartalmát megtekintették, maga előtt fel kell olvastatnia, és azt erősítenie, hogy az ő akaratával megegyező. A végrendelet írója minden esetben egyszersmind tanu is lehet. (581. §.)

6. Az örökhatyónak valamely levelkére vagy iratra hivatkozólag tett intézkedése csak akkor foganatos, ha az ily irat a végrendelet érvényességére szükséges minden kel-lékekkel el van látva; különben az örökhatyó által felem-lített efféle írásbeli jegyzetek egyedül akaratának felvilá-gosítására alkalmazhatók. (582. §.)

7. Az örökhatyó, bíróság előtt is végrendelezhetik — akár írásban, akár szóval. Az írott rendelkezésnek az örökhatyó által legalább sajátkezüleg aláírva kell lenni és a bíróságnak személyesen átadatnia. A bíróság az örökhatyót azon körülményre, hogy sajátkezü aláírásának ott kell lenni, figyelmeztesse; azután az iratot bíróilag lepecsételje s a borítékra feljegyezze, kinek végakarata foglaltatik benne. Az ügyletről jegyzőkönyvet kell felvenni, és az iratot téritvényadás mellett bíróilag eltenni. (589. §.)

539. §. Végrendelet külkéllékei a közjegyzői rendtar-tás szerint.

A végakarát azon nyilvánításai, melyek két jegyző és egy tanu, vagy egy jegyző és két tanu előtt szóval történ-nek, vagy írásba foglalva a nyilatkozó által a jegyzőnek átadatnak, a bíróság előtt tett végrendelezésekkel egyen-lőknek tekintendők, ha azoknál a jegyzői rendtartásban a jegyzői irományok hitelességére nézve általában, s a végren-delkezésekre nézve különösen kitűzött szabályok megtar-tatnak. (59. §.)

A szóbeli végrendelezésről jegyzői iromány felvéte-lénél a jegyző gondoskodjék arról, hogy a nyilatkozat vi-lágosan, határozottan és jogérvényesen történjék. A jegy-zőknek nem szabad oly ausztriai alattvalók végrendelezé-

seit felvenniök, kik a tizennyolcz éves kort még meg nem haladták. (60. §.)

Írásbeli végrendelezések csak oly személyektől fogadandók el, kik olvasni s írni tudnak. Az írásbeli végrendekezés a jegyzőnek két tanu vagy a másik jegyző s egy tanu jelenlétében, az örökhagyó azon nyilatkozatával adandó át, hogy az az ő végakarátát tartalmazza, s általa sajátkezüleg van aláírva.

Ha a végrendekezés még nem volna aláírva, a jegyző az örökhagyót azon körülményre, hogy az okirat érvényessége végett sajátkezü aláírásának ott kell lennie, figyelmeztesse. Ezután a jegyző s a tanuk, vagy két jegyző s egy tanu, belül vagy kívül — de mindig magára az okira, nem pedig netalán a pusztá borítékra, írják magukat alá. — Az egész tárgyalásról jegyzői iromány veendő fel, s az okirat ehhez füzendő. (61. §.)

Ha az örökhagyó azt akarja, hogy sajátkezüleg aláírt végrendekezése titokban maradjon, ő azt nyitva köteles ugyan átadni, azonban a 61. §-ban kiszabott alakszerűség megtartása után, az okiratot anélkül, hogy a jegyző annak tartalmáról magának tudomást szerezni jogosítva volna, maga lepecsételheti, vagy a jegyző által lepecséltheti; mire a borítékon megjegyzendő, hogy kinek végakarata foglaltatik abban. Egyszersmind ez esetben a jegyző pecsétje rányomandó. (62. §.)

540. §. Az ősiségi nyiltparancs átmenőleges intézkedései a végrendeletekre nézve.

Az orszb. szabályelvek végre azon végintézkedésekre is kiterjeszték figyelmöket, melyek az át. polg. tkönyv életbelépte után vagy azt megelőzőleg az ősiségi nyiltparancs által kijelölt időben állittattak ki, illetőleg tétettek le. „Az eddigi osztrák törvények vagy rendeletek alapján keletkezett vagy elenyészett öröklési jogok, ugyszintén az 1852: nov. 29-kén kelt ősiségi patens 5. és 6 §§. értelmében letett eddigi végrendeleteknek hatálya érintetlenül hagyatik s továbbá, a végrendelezési és öröklési jog az 5. és 6. §§-okban foglalt esetekben, az ott kijelölt törvények szerint ítélendő meg.“ (orsz. szab. I. 19. §.)

Ezen §§-ai az idézett cs. nyiltparancsnak következők:

Az általános polgári törvénykönyvnek az öröködést tárgyazó rendeletei a vagyon és személyek minden nemeire kiterjednek. A csupán fiágot illető öröklött ősi nemesi javak jelenlegi birtokosainak azonban megengedtetik, miszerint az általános polgári törvénykönyv hatálybaléptétől számítva legfőlebb három év alatt ezen jószágokról végrendeletileg a fiutódok javára oly joghatálylyal intézkedhessenek, hogy ezen végrendelet a leányágbeli utódok által az általános polgári törvénykönyvben megállapított kötelesrész czimén, vagy az özvegy által, meg ne támadtathassék, ha ugyan ezen utódok és az özvegy legalább azt, a mi őket az említett javakból az eddigi törvények szerint jogosan illette, megkapják. Hogy az ezen engedelem folytán tett végrendelet joghatálylyal birjon, szükség, hogy az a törvényes kellékekkel írásban szerkesztessék, és az okirat kelte után legfőlebb hat hónap alatt, de semmi esetben sem később, mint az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte utáni három év elteltével, azon első folyamodási polgári törvényszéknél, melynek kerületében a jószág fekszik, eredetiben letétesék. (5. §.)

Az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte előtt kelt végrendeletek vagy örökségi szerződések érvényessége, ugy a nevezett örökösök öröködési képességére, mint az örökhagyó rendelkezési jogára vonatkozólag a végrendelet keltekor kötelező törvények szerint itélendő meg.

Ezen határozat azonban csak azon régibb végrendeletekre és örökségi szerződésekre alkalmazandó, melyek az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte előtt, vagy legfőlebb hat hónappal azután azon bíróságnál, melyet az örökhagyó halála esetében a hagyaték tárgyalása illetve, letétettek, vagy melyek az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte előtt meghalálozott örökhagyó által adattak ki. Azon halál esetei rendelkezések érvényessége, melyeknél ezen föltételek nem léteznek, az általános polgári törvénykönyv határozatai szerint itélendő meg. Ha valamely végrendelet, mely nem az által. polg. törvénykönyv hatálybalépte előtt elhalt örökhagyótól származik, oly személyek javárai határozatokat foglal magában, kik a végrendelet keletkezése idejekor még nem éltek, az ilyes határozatok hatálya, ha az okmányoknak a bíróságnál letétele kellő idő-

ben megtörtént is, tovább nem terjedhet, mint az általános polgári törvénykönyv megengedi. (6. §.)

541. §. Nyílt és zárt végrendelet.

Írásbeli végrendeletek nyílt vagy zárt alakban állíthatnak ki, — az előbbiek tartalmát a tanuk is megolvasták, az utóbbiaké ellenben ismeretlen marad.

Zárt végrendeletet korábbi törvényeink szerint csupán nemesek tehetek, — ellenben a királyi városi polgárookra nézve megkívántatott, hogy előttök a végrendelet felolvastatott s ők annak tartalmát, a tanuk előtt, saját végakarataknak lenni vallották legyen. (1715: 23. tcz. 7. §.) E megszorítás már az 1840: XIV. tcz. 1. §-ában oda módosított, hogy azon polgári személyek, kik végintézetüket sajátkezüleg írják és aláírják, azt a hitelesítő tanuk által felolvastatni kötelesek ne legyenek; az orszb. szab. I. 5. §. analogiája szerint pedig zárt végrendelet tételére nézve a nemnemes személyek a nemesekkel egyenlő tekintet alá jönek. (lásd f. 536. §.)

542. §. Szóbeli végrendelet.

A törvényes gyakorlat megengedi, mikép az örökhagyó végakarataát élő szóval is kifejezhesse, s annak megőrzését a túlélendő tanuk emlékezetére bizza.

Szóbeli végrendelethez — testamentum nuncupativum — annyi számú s oly tanuk jelenléte kívántatik, mint az írásbeli végrendelet felvételénél. Ha a végrendeletet, a maradandóság biztosításául maguk a tanuk foglalják írásba, ezáltal az, írásbeli végrendelet minőségével nem birand, s a tanuk, azoknak bizonyítására, mik a végrendeletben foglaltatnak, vagy általuk, mint az örökhagyó végakarata előadattak, mindig esküre bocsátandók. (1715: 27.)

543. §. Szóbeli végrendelet a jászkunoknál.

A szóbeli végrendelethez itt is ugyanannyi tanuk kívántatnak, mint az írásbeli végrendeletnél (lásd f. 533. §.), s a végrendelező akarata hasonlóul tizenöt nap alatt a tanács elé terjesztendő, hol azt a jegyző azonnal jegyzőkönyvbe vezetendi. Az írásbeli és szóbeli végrendeletek közt azonban az a különbség, hogy ha akkor, midőn utóbbi a tanács

elé terjesztetett, — a végrendelező még életben lenne, az előterjesztés eskü nélkül történhetik; ellenkező esetben az előadó tanuk, minden közbejöhethető csalárdság elkerülése tekintetéből a végrendelet valóságára megesküdni tartoznak. (VIII. stat. 2. §.)

544. §. Szóbeli végrendelet az osztrák polg. tkönyv szerint.

Ki szóval végrendelezik, három képes tanu előtt, kik együtt jelen vannak, és annak bizonyítására, hogy az örök-hagyó személyében csalás vagy tévedés nem történt, képe-
sek: komolyan kell végakarátát kinyilatkoztatnia. Nem szükséges ugyan, de ovatos, hogy a tanuk vagy mindnyá-
jan közösen, vagy mindegyik maga számára az emlékezet könnyebbitéseül az örök-hagyó nyilatkozatát vagy maguk feljegyezzék, vagy mihelyt lehet, feljegyeztessék. (585. §.)
A szóbeli végrendelezésnek, hogy érvényes legyen, mind-
egyik érdekelt kívánatára a három tanu hitalatti egybe-
hangzó vallomása, — vagy a mennyiben egyik közülök már ki nem hallgattathatnék, legalább a másik kettőé által kell bizonyoltatnia. (586. §.)

545. §. Kiváltságos végrendelet.

Némely esetben a végrendelet külső kellékei csupán azon mértékig kívántatnak meg, mely elegendő arra, hogy az örök-hagyó végakarata kitudathassék. A végrendelet e neme kiváltságosnak hivatik, s érvényességére elég, ha a végrendelező sajátkezüleg írja és aláírja, vagy két aggály-
talan tanu előtt, habár élőszóval — kijelenti.

Kiváltságos végrendeleteknek csupán a következő ese-
tekben van helye:

1. ha azok tárgyait kegyes hagyományok teszik;
2. ha egyedül a gyermekek közt végbeviendő osztályra nézve intézkednek;
3. ha ütközetre készülés közben, vagy
4. dögvész idején állittatnak ki ¹⁾. (1715:27. cz. 5. §.)

¹⁾ Az osztrák át. polg. tkönyv szerint kedvezményes végrende-
tek tétethetnek hajózás alkalmával, vagy oly helyeken, hol

546. §. Végrendelkezés külföldön.

Magyar honpolgárok, a mennyiben végrendelkezési képességgel bírnak, az ország határain kívül is érvényesen végrendelkezhetnek, — és pedig

1. vagy a kir. udvari cancelláriánál, vagy az ország nagybirái illetőleg ezek ítélőmesterei előtt, — a mennyiben ez utóbbiak esetleg a végrendelező tartózkodása helyén találtatnának;

2. vagy azon helynek, hol az örökhagyó ideiglenesen mulat — törvényei szerint, s végrendelet felvételére jogosított hatósága előtt. (1729: 24.)

A végrendelező képessége, illetőleg a végrendelet belkellékei minden esetben a hazai törvények, — külkellékei pedig az utóbbi esetben azon helynek törvényes szokásai szerint lesznek megítélendők, hol a végrendelet kiállított. Azon körülmény, hogy illetén végrendelet felvételénél az illető külhoni törvényes szabályok pontosan megtartatnak, azon helynek hatósági bizonyítványa által minden kétségen kívül teendő. (1729: 24. tcz. 11. §.)

547. §. A fiókvégrendelet kellékei.

Végrendelet és fiókvégrendelet a belkellékekre nézve teljesen egyenlők; a kevesebb ünnepélyesség azonban, mely ez utóbbit a végrendelettől megkülönbözteti, kevesebb alakszabályokat kíván. A fiókvégrendelet érvényességére t. i. három tanu elegendő (1715. 27. tcz. 6. §.), — magában értetvén, hogy ha az örökhagyó írni nem tud, az idézett tczikk 2. §-ának analogiájánál fogva nevét egy negyedik tanu által kell feljegyeztetnie.

Ezen szabály az orsz. szab. I. 5 §-a szerint nemesekre és nemnemesekre nézve egyiránt kötelező erővel bír. A jászkunoknál végrendelet és fiókvégrendelet a külkellékekben is megegyeznek. (VIII. stat. 3. §.)

---

kórvész vagy hasonló ragályosjárványok uralkodnak. (597. §.) Ily végrendeletekhez csupán két tanu kívántatik, kiknek egyike a végrendeletet írhatja. (598. §.) A kedvezményes végrendeletek azonban, a vész megszűnte után hat hó mulva erejüket veszítik. (599. §.)

548. §. A végrendelet korlátozása.

A végrendelet, ellátva mindazon kellékekkel, miket a belső ünnepélyesség és külszerűség megkívánnak, — azon jogviszonyokra nézve, melyekről határozottan intézkedett, rendszerint kötelező erővel bír. Vannak azonban megszorítások, melyek nem ritkán a végrendelethez járulván, vagy az örökhagyót, végintézkedésében, vagy az örököst, az örökség birtokbavételében akadályozzák, s mely megszorító körülményekben mind maga a végrendelkezés, mind annak jogi következményei többé kevésbé korlátoztatnak.

A végrendelet korlátozásai részint a törvényből, részint az örökhagyó akaratából származnak. Törvényes korlátozásoknak vannak alávetve az egyház szolgái és azon személyek, kiknek törvényes osztályrészre jogosított örökösei maradtak; a végrendeletben kifejezett megszorításoknak vannak alávetve azon örökösök, kiknek öröködését az elhunyt, időhöz vagy feltételhez kötötte.

549. §. Az egyházi személyek végrendelkezése.

Az egyházi személyek végrendelkezési képessége hazánkban sok ideig vita tárgya volt. Hogy a fekvőségek, melyek az egyház javadalmaikat képezik, sem élők közt, sem halál esetére el nem idegeníthetők, sőt az adományozók által alapított hitbizománykép fentartandók s a hivatalutódokra szállandók voltak: soha nem szenvedett kétséget (1567: 31. 32. stb.); de a fenmaradt jövedelem és szerzemények a papság és kincstár részéről egyiránt igényeltettek. Az első királyok alatt, úgy látszik, ez utóbbi jogai birtak tulsúlylyal, — legalább IV. Lászlónak 1274. évben kelt oklevele, melyben végrendelkezési szabadságot a szepesi lelkészeknek különlegesen engedett, ide látszik mutatni. II. Ferdinándnak a sopronyi gyűlésen 1625. évi dec. 11-kén kiadott oklevele már a főpapoknak szabad végrendelkezési jogot biztosított, — csupán azt kötvén ki, hogy az egyház szükségeire s a vég helyek védelmére illő hagyományt rendeljenek. A most idézett királyi engedményt később I. Leopold is megerősítette (1715: 16.), de a vita még itt sem ért véget, sőt a hagyományok mennyisége tekintetében újabb kérdésekre nyújtott alkalmat. Így jött létre Kollonics Leo-

pold bibornok — esztergomi érsek és a kir. kincstár között 1702. évi dec. 5-kén az ugy nevezett Kollonicsféle egyezmény (conventio Kollonichiana), mely bár az 1715. évi országgyűlés alkalmával az egyháziak részéről kétségbevonatott: az ugyanazon évi 16. tezik értelmében maiglan is kötelező erővel bir ¹⁾).

550. §. Végrendelkezési jog a latinszertartásu egyház szolgálínál.

Az előbbi §-ban érintett Kollonicsféle egyezmény és királyi rendelet az egyháznagyokat, végintézeteikre nézve azon megszorításnak vetette alá, hogy a könyvtárakról, papi diszöltönyökről, szent edényekről, oltári szerelvényekről, végre a gazdasági eszközökről épen nem rendelkezhetnek, hanem előbbieket az egyházat s a gazdasági eszközök a hivatalutódot törvény szerint illessék. Egyéb szerzeményekből mindenekelőtt a terhelő adósságok vonandók le, s arról, a mi ekkép tiszta hagyatékul felmarad, — ha királyi jóváhagyást nyertek, egészben (1715: 16.) — ellenkezőleg csupán egyharmadrész erejéig intézkedhetnek.

Az alsóbbrendű papságot (lásdf. 71. §.) szerzeményeikre nézve a végrendelkezési jog korlátlanul illeti.

551. §. Végrendelkezési jog a görög n. e. lelkészeknél.

A görög nemegyesült lelkészek végrendelkezési s örökösödési viszonyait a magyar kir. helytartótanács által 1779. évi sept. 16-kán kiadott rendelet szabályozza, mely „declaratorium illyricum“ név alatt ismeretes. Ennek értel-

¹⁾ Az 1715. évi országgyűlés ideiglenesen fogadta el a Kollonicsféle egyezményt, addig t. i. míg az e végre kiküldött bizottmány kimerítő munkálatot terjesztend az országgyűlés elé, s a végrendelkezés kérdésében mind e javaslat mind az előbbi egyezmény nyomán végérvényesen leendő intézkedve. A bizottmány azonban a munkálatot el nem készítette, s így a Kollonicsféle egyezmény mindezideig hatályban maradt.

Később Mária Theresia, az a korbani főpapoknak megengedte, hogy minden szerzeményeikről végrendelkezhessenek, — egyedül a gazdasági készületek lévén hiány nélkül és leltár szerint a hivatalutódra szállandók. (Kelemen II. 865. l.)

mében a karlovitzi érsek és püspökök után, a diszöltöny, egy házi ékszerek, butorneműek, könyvtár és gazdasági eszközök a hivatalutódra szállanak, egyéb szerzeményekről pedig az illető főpapok, — mindazáltal csak felerészben, s egyedül a magyar király alattvalói javára — szabadon intézkedhetnek.

Az alsóbbrendű papok, a mennyiben nötlenségben halnak el, keresményöknek egyharmadáról tehetnek végrendeletet, — a hagyatéki terhek mind mind az előbbi esetben mindenekelőtt levonandók lévén.

552. §. Törvényes osztályrész.

A végrendelezési jog, mint fentebb (526. §.) már megjegyeztük, leszármazó egyenes örökös és szülők nemlétében minden öröklött és szerzeményi vagyponra kiterjed; ha azonban leszármazó egyenes örökösök, vagy életben levő szülők vannak, a végrendelet ezek törvényes osztályrészét nem érintheti.

E törvényes osztályrész felét teszi annak, a mit a leszármazó örökösök az örök hagyó után, ennek végrendelet nélküli halála esetén öröklenek ¹⁾. A végrendelet te-

¹⁾ A törvényes osztályrész, máskép kötelesrész, melyet a törvény a gyermekeknek, s ezek nemlétében a szülőknek biztosít, előbbi törvényeinkben, mint ilyen, ismeretlen volt, s ennek hiányában a gyermekek, szülők és vérrokonok érdekeiről az ősiségben volt gondoskodva; a szerzemények pedig, — a mennyiben a netán, elpazarolt ősi javak helyreállítása, a házastársi követelmények és egyéb terhek által ki nem merítették, az örökhagyó szabad rendelkezése alatt állottak, s azokból a szülők gyermekeiket (I: 57.) s ez utóbbiak a szülőket (I: 51.) kölcsönösen kirekeszthették. Ha mindazáltal az árván hagyandott gyermekek fölnevelve, s javaik e célra elegendők nem voltak, a szülői hagyaték aránylagos része ily intézkedés esetében is a nevelésre fordított. (I: 55.)

Eltöröltetvén az ősiség, önkint merült fel szüksége annak, hogy a leszármazó örökösök s ezek nemlétében az életben maradt szülők a hagyatékából törvény szerint részesíttessenek: s így lön, hogy az orszb. tanácskozmány a kötelesrészt az oszták polg. tkönyv nyomán, némi módosítással, megállapította. Az idézett törvénykönyv ide vonatkozó §§-ai következők:

hát erre nézve semmis, s a leszármazó egyenes örökösök, ezen felerésznek kiegészítését követelhetik.

E szabály alul csak a hármastkönyv I: 52. és 53. czi-meiben foglalt esetek képeznek a kitagadhatásra nézve ki-vételt. (orszb. szab. I. 7. §.)

553. §. Érvényes kitagadás esetei a gyermekre nézve.

A gyermek a törvényes örökrészből, végrendeletnél fogva érvényesen kitagadtathatik ¹⁾):

1. ha szülőit sulyosan, vagy épen erőszakos kézráve-téssel bántalmazza;

2. ha szülőit a honárulás és hűtlenség esetein kívül valamely közbűnnel vádolja;

3. ha szülői élete ellen méreg által, vagy egyéb álnok uton tör;

4. ha feslett életet folytat, s a szülei vagyont rosztár-saságban fecsérli; végre

5. ha szülőit az ellen fogságából ki nem váltja. (I: 52.)

„Azon személyek, kiknek az örökhagyó, végrendeletében örökrészt hagyni köteles: gyermekei, és ezek hiányában szü-lői.“ (762. §.)

„Azon örökrész, melyet ezen személyek követelni jog-sítvák, kötelesrésznek mondatik; ezek maguk e tekintetben szükség örökösöknek neveztetnek.“ (764. §.)

„Kötelesrészül a törvény minden gyermeknek annak fe-lét rendeli, a mi rája a törvényes örökösödés szerint jutott volna. (765. §.) A felmenő ágon mindenik szükség örökös kö-telesrészül egyharmada illeti annak. a mit az a törvényes örö-ködés szeriat kapott volna.“ (766. §.)

¹⁾ Ezen okok az ősiségi viszonyok fenálltaig a szülőket arra joga-síták, hogy gyermekeiket az ősiekből, még haláluk előtt, osz-tályra kényszerítsék. Hasonló jogot adtak a következő §-ban említendő esetek a gyermeknek, a szülők ellenében.

Jogszerű kitagadási okok az osztrák polg. tkönyv szerint, mind a gyermekre, mind a szülőre nézve:

a) ha a keresztyénségtől elszakad;

b) ha az örökhagyót szükségében segítség nélkül hagyta;

c) ha büntett miatt életfogytig vagy husz évigleni börtönbüntetésre ítéltetett;

d) ha a közerkölcsiséget botránkoztató életet megátal-kodva folytat; (768. §.)

554. §. Érvényes kitagadás esetei a szülőkre nézve.

Viszont a gyermek is megfoszthatja szülőit a törvényes örökrésztől:

1. ha a szülők saját — és gyermekeik vagyonát, szükségétől nem kényszerítve, eszélytelenül vagy ravaszul pazarolják;

2. ha e javakat kellő felügyelet nélkül, pusztulni hagyják;

3. ha gyermekeiken ok nélkül kegyetlenkednek;

4. ha gyermekeiket, a törvényes idő elérével is, tisztességes házasságra lépni nem engedik;

5. ha gyermekeiket büntett elkövetésére kényszerítik.
(I: 53.)

555. §. A törvényes örökrész kiadása.

A törvényes osztályrészre jogositott örökös, illetőségében vagy a teljes összegre, vagy annak bizonyos részére nézve szenvedhet sérelmet: előbbi esetben, — ha ugyan a jogszerű kitagadás okai ellene be nem bizonyulnak, törvényes osztályrészét ¹⁾, utóbbiban pedig annak kiegészítését

---

e) a szülő különösen, ha gyermeke nevelésére semmi gondot sem fordított. (769. §.)

¹⁾ A törvényes örökös kitagadásánál nem egy eset fordulhat elő, oly körülményekkel kapcsolatban, melyeknél fogva az örökhagyó kitagadási szándoka nem igazolható, s az örökös, teljes osztályrészét jogszerűleg követelheti. Mi történik például, ha több gyermek közül egynek hallgatással mellőzése onnan eredt, hogy azt az örökhagyó, nemlétezőnek vélte; vagy ha az örökhagyónak, szükségörököse csak a végakarát nyilvánítása, illetőleg az örökhagyó halála után — de törvényes időben született? Ezekről az orszb. szabályelvek épen nem intézkedtek. Azt véljük, mikép az előbbi esetben a hallgatással mellőzött gyermek a többiekével egyenlő osztályrésznek, — s utóbbi esetben az egész hagyatéknak követelésére van jogosítva. (II: 62.) Nem látjuk egyébiránt helyenkivülinek az osztrák polg. tkönyv idevonatkozó rendszabályait megismertetni.

„Ha a körülményekből bebizonyítható, hogy több gyermekek közül egynek elmellőzése csak onnan eredt, mivel annak létezése az örökhagyó előtt ismeretlen volt: az elmellőzött nem tartozik a kötelesrészszel megelégedni; hanem azon

ugy az örökösöktől, mint a hagyományosoktól jogszerűen követelheti. Azonban mind az adósságok és egyéb terhek mind azon osztályrész vagy hagyományok, melyben a szűk ségörökös, végrendeletileg netán részesített, a hagyatékából le — s illetőleg a kötelesrészbe beszámítandók.

556. §. Végrendelet korlátozásai az örökgyó akaratából.

Az örökgyót, ki végrendelezési képességgel bir, egyszersmind azon jog is illeti, hogy végrendeletét időpontra szorithassa vagy feltételhez köthesse, megváltoztathassa vagy egészen megszüntethesse. Az örökjognak, mely időtől vagy feltételtől tétetett függővé — korlátozásai magából a végrendeletből erednek.

557. §. Az időre nézve különösen.

Ha a végrendeletben bizonyos idő van megállapítva, melyben az örökrsz, vagy hagyomány átadandó: az örökös illetőleg hagyományos ez időpontot bevárni tartozik, s jogait nem előbb, mint ennek elteltével érvényesitheti ¹⁾.

örökrszt, mely a legkevésbé kedvezményezett szükségörökösnek jut, — ha pedig a még hátralevő egyetlen szükségörökös van örökösül rendelve, vagy a többiek mindnyájan egyiránt nevezék, ő is az egyenlő örökrszt követelheti.“ (777.§.)

„Ha az örökgyónak csak egyetlen szükségörököse van, s azt a fenemlitett tévedésből hallgatással mellőzi; vagy ha a gyermektelen örökgyónak csak végakaratanak nyilvánítása után lesz szükségörököse, kiről semmi gondoskodás sem történt: csak a közintézetekre, tett szolgálatok megjutalmazására, vagy kegyes célokra rendelt hagyományok fizettetnek aránylag, a tiszta hagyaték negyedrészt meg nem haladó összegben, minden egyéb végakarati rendelkezések pedig egészben elvesztik erejüket. Mindazáltal, ha a szükségörökös az örökgyó előtt halt el, erejüket ismét visszanyerik. (778.§.)

¹⁾ A. végrendeletében akkép intézkedik, hogy hagyatékából B. — ha huszonnégy éves korát eléri, 10000 ftot kapjon; vagy az örökös, ki X... i uradalmát nyerendi, NN. jószágigazgatónak, ötven éves korától kezdve halálaig, évenkint 2000 ft. nyugdíjt fizessen; vagy az összes hagyaték Z... V... által három évig az örökgyó halála után gondnokilag kezeltessék, s az

De ha a kikötött idő soha nem következhetik el: ezen idő meghatározása az örökös vagy hagyományos jogainak sérelmére nem válhatik ¹⁾).

558. §. A feltételekre nézve különösen.

Feltételnek oly esemény neveztetik, melytől valamely jog függővé tétetik. A feltétel lehet:

1. igenleges vagy nemleges, a szerint, a mint valamely esemény be — vagy be nem következésére vonatkozik ²⁾);
2. elhalasztó, ha az oda szánt jog csak annak teljessége után kap erőre ³⁾);
3. felbontó, ha az odaszánt jog annak beálltával elvész ⁴⁾).

559. §. A feltétel teljesítése.

A végrendeletben megállapított feltételek, a mennyiben lehetségesek és szabadosak, az örökös vagy hagyomá-

örökösök osztályrészei csak ezen három év elteltével adassanak ki stb. Az örökségnek bizonyos időtől feltételezett átadása nem gátolja a jogosított személy örököseit abban, hogy előbbinek elhunytával az örökséget birtokba vehessék. Így ha az örökös, ki a végrendelet értelmében csak tíz év múlva öröklendő, ezen idő eltelte előtt meghaláloznék, illetőségét a törvényes örökösök, habár csak a kikötött idő lejártával — mindenestre megkapják.

- ¹⁾ Ily megszorítás lenne, ha A. azt határozná, hogy hagyatékából a 10,000 ftnyi hagyomány, B. részére nem előbb, mint ennek 200 éves korában fizetessék ki, vagy NN. a hagyományozott nyugdíjat csak 100 éves szolgálata után huzhassa stb.
- ²⁾ A. akkép rendelkezik, hogy B. meghatározott örökrészt vagy bizonyos összeget kapjon, ha C . . . nőrokonát nőül veszi: — igenleges feltétel; 10,000 ftnyi hagyományban részesüljön, ha a katonasághoz nem megy: — nemleges feltétel.
- ³⁾ Az elhalasztó feltétel vagy bizonyos időpontra (lásd f. 557. §.), vagy valamely cselekvény végbevételére szorítkozik; péld. A. 20,000 ftot örököljön, ha nagykorúságát betöltötte, vagy keletet beutazta.
- ⁴⁾ A . . . örököseül nevezi C . . . t azon feltét alatt, ha kezét B . . . nek nem nyújtja: az örökösödés felbontó feltételhez van kötve, s ha az egybekelés B. és C. közt megtörtént, utóbbi az örökséget elvesztendi.

nyos által pontosan teljesítendő. Ellenben az érthetetlen, vagy a lehetlen és tilos feltételek nemlétezőknek tekintetnek, s az örökség illetőleg hagyomány birtokbavételének akadályul nem szolgálhatnak ¹⁾.

560. §. A végrendelet módosítása és megszüntetése.

Az örökhagyó azon jogában, melynélfogva végakarát módosíthatja, megváltoztathatja vagy visszavonhatja, a végrendelet hatálya s ezzel kapcsolatban az örökjog is módosítást szenvedhet, illetőleg elenyésztethetik. Ily módosítása vagy megszüntetése a végrendeletnek történhetik:

1. későbbi érvényes végrendelet által ²⁾;
2. a végrendelet visszahuzása által;
3. a jogoknak, melyek a végrendelet tárgyait képezik — elenyészte által ³⁾;
4. Az örökös vagy örökösök lemondása által ⁴⁾.

¹⁾ Ily érthetetlen feltétel lenne péld., ha az örökhagyó azon esetre hagyományozna B-nek 1000 ftot, ha ez, az ő akaratát teljesíteni, — s ez akarat tudva vagy kifejezve nincsen; lehetetlen feltétel, ha az örökösnek C . . . nőülvétele tétetett kötelességévé, — s C. még az örökhagyó előtt elhunyt; tilos, ha B . . . azon feltét alatt nyerne hagyományt vagy örökséget, ha nejét meggyilkolja stb.

²⁾ A végrendeletnek későbbi intézkedés általi módosítása feltételezi, hogy a korábbi, az örökhagyó akaratához képest, erejét veszítette; ha tehát a végrendelező vagy az örökös személyére, vagy az örökség tárgyára nézve csupán egyes pontokban akar változást tenni: világosan ki kell jelentenie, mikép előbbi végrendeletét, egyebekre nézve fentartandja.

³⁾ A végrendelet tárgyainak elenyészte az intézkedést azon egy pontra nézve hatálytalanná teszi; így, ha valakinek, bizonyos folyamatban levő perben megítélendő összeg hagyományoztatott, s az örökhagyó e pört elvesztette; ha valakinek névszerint és világosan adóslevél hagyományoztatott, s az adósság behajthatlannak bizonyult be; ha valakinek meghatározott bizonyos nembeli dolog, világosan a hagyatékból rendeltetik kiadatni, s ez, az örökhagyó halálakor a hagyatékban nem találhatik: a hagyományozás foganatát veszti.

⁴⁾ Az örökjogról érvényesen csak oly személyek mondhatnak le, kik arról joghatállyal rendelkezhetnek. Az örökös vagy hagyományos lemondása, a mennyiben elfogadható, az utódokra is kihat.

561. §. A végrendelet visszahuzása különösen.

A végrendelet visszahuzása feltételezi, hogy az örök-hagyó, előbbi intézkedéseit újabb végrendelet tétele nél-kül semmitette meg; — és ez történhetik :

1. világosan, ugyanazon formaságok szerint, melyek a végrendelet érvényességéhez megkívántatnak ;
2. hallgatag, ha végrendeletén oly változásokat tesz, melyekből annak visszahuzása jogosan vélelmezethetik ¹⁾;
3. vélelmezőleg, ha a végrendelet tárgyaira nézve ké-sőbb oly változás állott be, melynélfogva előbbi minősé-göket elvesztették ²⁾).

562. §. A végrendelet érvénytelenítése.

Személyek, kik a végrendelet által, tulajdoni, örök-ségi s egyéb jogaikban sérelmet szenvednének : annak ér-vénytelenítését vagy a belső — vagy a külső kellékek hiá-nyából kérelmezhetik. Ha a végrendelet, örököszt vagy hagyományost oly megszorítással rendelt, hogy végintéz-kedését, az örökség illetőleg hagyomány különbeni elvesz-tése alatt meg ne támadhassa : ily intézkedés csupán felté-telkép állhat meg, de magának a végrendeletnek valódisá-gát és értelmezését kérdés alá venni nem gátolhatja.

563. §. Perek a végrendelet körül.

1. Per a végrendelet megerőtlenítése végett, belkel-lékek hiányából, — és pedig :

a) ha az intézkedés oly személyektől származott, kik végakaratum nyilvánításában részint természetileg akadá-

¹⁾ Ily változtatások : ha az örök-hagyó, végrendeletét keresztül-huzza, keresztülvágja, az aláírást, vagy az egész szöveget ki-törli. A törvényes vélelem a mellett harcol, hogy efféle vál-toztatások az örök-hagyótól származtak ; az ellenkezőt tehát az tartozik bizonyítani, ki az okiratra hivatkozik.

²⁾ Így, ha az örök-hagyó a hagyományozott követelést behajtotta és felvette ; ha a valakinek szánt dolgot elidegenítette, vagy azt akkép változtatta át mássá, hogy a dolog, előbbi nevét és alakját elvesztette : a végrendelet, ezen tárgyra nézve vissza-huzottnak tekintetik.

lyoztatnak, részint törvényileg tiltatnak ; indittatva a törvényes örökösök által azok ellen, kiknek öröklési jogai a végrendeletben nyugosznak, — a fentebbi 525. §-ban idézett törvények alapján ;

b) ha az örökös vagy hagyományos vagyonszerzésre általában s így az örökség vagy hagyomány birtokbavételére különösen, törvényszerű képességgel nem bír, — a fentebbi 302. §-ban foglalt törvények alapján ;

c) ha a végrendelet a törvényes örökrészt figyelmen kívül hagyta vagy megsértette, annak kiadása vagy kiegészítése végett, — indittatva a törvényes osztályrésze jogositottak által, a végrendeleti örökös ellen ; kereseti alap : orsz. szab. I. 7. §. és I: 52. 53.

2. Per a végrendelet megerőtlenítése végett, külkellékek hiányából, — nemesekre nézve a szentszék (lásd f. 530. §.) s egyebekre nézve az örökösödési bíróság előtt, — indittatva hasonlóul a törvényes örökösök által azok ellen, kik örökségi igényeik támogatásául a végrendeletre hivatkoznak ; kereseti alap : orszb. szab. I. 5. 6. §§. és illetőleg 1715 : 27. 1840. XIV. III: 30. végre általános polg. tkönyv 577. és köv. §§.

3. Per a végrendelet teljesítése végett, — előbb a ker. tábla (1715 : 28.), jelenleg az örökösödési bíró előtt (orszb. szab. I. 30. 34 §§.); indittatva azok által, kiket a végrendelet szerint jogok illetnek, a hagyaték birlalói vagy kezelői ellen ; kereseti alap I: 57.

4. Per a hagyomány kiadása végett, — indittatva a hagyományos által az örökösök vagy végrendeleti végrehajtó ellen, a személyi bíróság előtt (orszb. szab. I. 30 §.) ; kereseti alap 1647: 126.

5. Per a hagyatéki tömeg visszaszerzése vagy kiegészítése végett, — indittatva a végrendeleti örökösök vagy végrehajtó által azok ellen, kik a hagyatékot vagy annak egyes tárgyait jogtalanul maguknál tartóztatják ; bírói illetőség, mint fentebb ; kereseti alap : 842. dt.

II. FEJEZET.

Hitbizomány.

564. §. Közönséges helyettesítés.

Minden örökagyó, ki az előbbi fejezet szerint végrendekezési képességgel bír, jogosítva van egyszersmind arra is, hogy örökösét más személy által helyettesítse oly esetben, midőn ez az örökséget vagy el nem fogadná, vagy birtokszerzési képesség hiányából el nem fogadhatná. Ily végrendelet közönséges helyettesítést alapít meg az örökösödés rendjében, s az örökös, ki örökösödére csak a végrendeletben kifejezett eshetőség beálltával van hivatva, helyettesített örökösnek nevezetik.

565. §. Hitbizományi helyettesítés.

Ha pedig az örökagyó, örökösét a szabad rendelkezéstől végakaratilag eltiltván, világosan arra kötelezte, hogy az örökséget, halálával vagy más meghatározott esetben egy második kinevezett örökösre hagyja: ebből hitbizományi helyettesítés támad, s a második örökös hitbizományi utódnak, utóörökösnek vagy várományosnak hivatik¹⁾.

566. §. Hitbizományi helyettesítés a gyermekre nézve.

Különösen joga van az apának, — oly esetben, midőn nemtörvényes koru örökösöt hagyand hátra, akkép intézkedni, hogy ha az örökös, az apa halála után már, — de még előbb, mint tizenkettedik életévét betöltené — elhal: a hagyaték az apa által ez esetre hitbizományilag helyettesített örökösre szálljon. (III: 30. cz. 4. §.)

¹⁾ Helyettesített és utóörökös e szerint lényegesen különböznek. Előbbit csupán feltételes örökjog illeti a végrendeletben kifejezett körülmény beálltaig, — mihelyt tehát az örökös az örökségbe lépett, vagy birtokszerzési képességét kimutatta, a helyettesítés azonnal hatálytalanná lesz; a hitbizományi utód pedig feltétlen örökös, máskép az örökösnek örököse, ki az örökséget, jogelődének elhunytával kétségtelenül megnyeri.

E neme a hitbizományi helyettesítésnek feltételhez van kötve : mihelyt tehát az örökös, törvényes korát elérte, s a feltétel megszűnt, a helyettesítés erejét veszíti.

567. §. Családi hitbizomány.

Családi hitbizománynak vagy szorosabb értelemben hitbizománynak — fidei commissum — azon rendelkezés neveztetik, melynélfogva valamely vagyon, a család fényének fentartása tekintetéből, a törvényes örökösödés szabályainak mellőzésével s kiváltságos jognál fogva, valamelyik családtagnak, csupán életfogytiglani haszonélvezetül s oly megszorítással hagyományoztatik, hogy az, az állag sérelme nélkül, az élvezetre jogosítottnak eleve megállapított rendszerinti utódjára szálljon.

568. §. A hitbizomány eredete.

A hitbizomány idegen intézmény, mely előbb a külföldön s leginkább a németeknél fejlődött ki, oly czélból, hogy a család, eredeti birtokában és fényében, nemzedékről nemzedékre fentartassék. A czél hazai törvényeinkben sem volt egészen ismeretlen; az ösiségi rendszer, minden birtokos családra nézve megannyi hitbizománynak volt tekintendő, s arra szolgált, hogy a vagyon az utódok számára ép állapotban fentartassék; de maga a hitbizomány nem előbb, mint 1687. évben fogadtatott el, először a főurakra, — majd 1723. évben a köznemesekre nézve.

569. §. A hitbizományt szabályozó törvények.

Magyarországon a hitbizományi viszonyokat jelenleg kétféle törvény szabályozza. Az 1853. évi május 1-jéig, mint az austr. általános polg. tkönyv életbeléptetésének hátránnya előtt alapítottak t. i. az eddigimagyar törvények — jelesül az 1687: 9. és 1723: 50. czikkek szerint, — az említett naptól fogva felállítottak vagy felállítandók pedig az 1862. évi mindszenhó 9-ik napján keletkezett királyi rendelet szerint ítélendő meg.

570. §. A hitbizomány nemei a régiebb magyar törvények szerint.

A hitbizománynak hazánkban eddigelé két neme volt gyakorlatban, t. i. az elsőszülöttségi (majoratus) és korörököségi (senioratus); a szerint, a mint a hitbizományi örökösödésben vagy az elsőszülöttek és a tőlök leszármazó törvényes utódok — mindenkor az elsőszülöttség rendjében, — vagy születésrei tekintet nélkül a család legkorosabb tagjai részesültek.

571. §. A hitbizomány alapítása előbbi törvényeink szerint.

Hitbizomány alapítása a főuraknak (1687: 9.) és köznemeseeknek (1723: 50.) a következő szabályok mellett engedtetett meg:

1. hitbizományt felállítani csak oly javakból lehetett, melyeket az alapító, vagy saját szolgálatai és szorgalma után, vagy az ősiek jövedelmeiből szerzett, szóval, melyekről idegen érdekek sérelme nélkül, végrendeletileg intézhetőek¹⁾; (1687: 9.)

2. a hitbizomány érvényességére megkívántatott, hogy fejedelmi jóváhagyás által megerősített legyen; (u. o. és 1723: 50. tcz. 1. §.)

3. minden hitbizományi alapítvány, mely királyi szentesítést nyert, az illető megye közgyűlésén, s szokásnál fogva a helytartótanács útján az egész országban kihirdendő és jegyzőkönyvbe iktatandó volt²⁾; (u. o. 2. §.)

4. a hitbizomány élvezetére jogosított utódok a hitbizományi tőkét az élvezeti jog különbeni elvesztésének terhe

¹⁾ Miután szerzeményi javakról van szó, az ősiek hitbizományra nem fordíthatottak, sőt a szerzemények sem, valameddig az alapító a netán elpazarolt ősieket vissza nem szerezte. (I: 59. 60. II: 9—12.)

²⁾ A kihirdetés azon czélből történt, hogy mivel az élvezetre jogosított örökös, a hitbizományi értéket sem adósságokkal nem terhelhette, sem el nem idegeníthette, a jóhiszemű hitelezők és vevők érdekei a netáni kijátszások ellen megóvassanak. (1723: 50. tcz. 2. §.)

alatt sem adósságokkal nem terhelhették, sem zálogba nem adhatták, sem el nem idegeníthették; (1687: 9.)

5. egyébiránt saját szerzeményeikről a hitbizományi örökösök is megszorítás nélkül rendelkezhetnek. (1723: 50. tcz. 4. §.)

572. §. Hitbizomány szabályozása legujabban.

Az osztrák polg. törvénykönyv hatálybalépte napjától (1853. maj. 1.) fogva alapított vagy ezentúl felállítandó hitbizományokat az 1862. évi nov. 9-kén kelt királyi rendelet szabályozza. E legfelsőbb leirat következő:

„Első Ferencz József, isten kegyelméből austriai császár, Magyar-, Cseh-, Halics- és Lodomér országok apostoli, ugy Lombardia, Velence és Illyria királya, Austria főhercege stb. stb.

A legközelebbi múlt időkben Magyarországon több hitbizományok az általános polgári törvénykönyv rendeletei alapján állítottak fel, és azok szerint rendezettek, melyek fenállását biztosító tüzetes intézkedések az ideiglenes törvénykezési szabályokban nem foglaltatnak, sőt az azokra felügyeléssel megbízott hatóságok sincsenek kijelölve¹⁾; a tapasztalásból pedig bebizonyulván, hogy az 1687: 9. és 1723: 50. tcz. cikkek, általános szerkezetöknél fogva, a családi hitbizományoknak sem a hitbizomány mindenkori birtokosának, sem a várományosoknak jogait kellően nem szabályozzák és eléggé nem biztosítják: —

Hogy ezen igen érezhető hézag, mely a magyar törvényekben, mind a családi hitbizományokra vonatkozó anyagi jogi rendeletekre, mind a hitbizományok körüli peres és perenküli eljárás iránti szabályokra nézve mutatko-

¹⁾ A birói illetőség az előbbi törvények szerinti hitbizományokra nézve, az 1723: 50. tcz. 2. §-ában világosan benfoglaltatik, — azon megye lévén illetékes, melynek területén a javak feküdtek; sőt oly hitbizományok iránt sem volt kétely a birói illetőség tekintetében, melyek több megyékhez tartoztak; ilyenek t. i. az örökösödési javak természeténél fogva azon megye hatósága alatt állottak, melyhez az alapítvány, akár a végrendelező akár az utódok kérelme folytán, a királyi jóváhagyás után, kihirdetés végett leküldetett. (1836: XIV. 2. §.)

zik, — ideiglenesen pótoltsassék, és a hitbizományokrai felügyelés bizonyos kijelölendő bíróságokra bizattassék addig is, míg e tárgyban a törvényhozás rendes útján intézkedés tétetni fog; — legfelsőbb királyi és bírói hatalmunknál fogva rendelendőnek tartottuk: hogy Magyarországonkban a négy királyi kerületi táblák, mint rendes hitbizományi hatóságok a kerületekben fekvő, valamint minden régibb s újabb, úgy a még ezentul is felállítandó hitbizományokrai felügyeléssel oly módon bizattassanak meg, hogy azon esetekben, ha valamely hitbizomány létrészei több kerületi táblák területén feküdnének, azon kerületi tábla tekintésék hitbizományi hatóságul, melynek kerületében a jószág feje vagy annak nagyobb része fekszik.

Továbbá, hogy a kir. kerületi táblák, s felebbvitel eseteiben a felsőbb bíróságok minden hitbizományokra nézve, mind az azokra vonatkozó anyagi jogok megbírálásában, mind az azok biztonságárai felügyelésben, s a peres ügyeken kivüli bírósági eljárásban, — kivételtvén egyedül azon jogok, melyek régibb magyar hitbizományoknál az 1853. évi majus 1-ső, mint az általános polg. törvénykönyv életbeléptetésének határnapja előtt szereztettek, melyek magában értetőleg továbbá is a régibb törvények szerint lesznek megbírálandók, — a következő szabályokat eltérhetlen zsinórmértékül tartsák ¹⁾.

573. §. A hitbizomány fogalma.

A családi hitbizomány oly rendelkezés, melynélfogva valamely vagyon minden jövendő, vagy legalább több nemzedékre, a család elidegenithetlen jószágának nyilvánittatik. (1. §.)

574. §. A hitbizományok főnemei.

A hitbizomány közönségesen vagy elsőszülöttségi örökség, vagy ízőrökség, vagy korörökség; a szerint, a mint az

¹⁾ A hitbizományt szabályozó kir. leirat anyagi és alaki részből áll; előbbi (1—30 §§.) az osztrák polg. tkönyvből, s utóbbi (33—69. §§.) az 1854. aug. 9-kén kelt perenküli eljárásból van átkölcsönözve.

alapító az utódlást vagy az idősb ágbeli elsőszülöttnek, vagy a családból legközelebb izen állónak, több egyenlően közel állók közt pedig az éveire nézve öregebbnek, vagy végtére az ágra nem tekintve, a családbeli legkorosabbnak rendelte. (2. §.)

Kétség esetében az elsőszülöttségi örökség inkább vélelmeztetik, mint az íz- vagy korörökség, és az ízörökség ismét inkább, mint a korörökség. (3. §.)

575. §. A hitbizománybani örökösödés.

Elsőszülöttségi örökségnél az ifjabb ág csak az idősb ág kihaltával jut a hitbizományhoz, úgy, hogy az utolsó birtokosnak fivérét annak fiai, unokái, másodunokái és további ivadéka megelőzik. (4. §.)

Az alapító az öröklés rendjét egészen is megfordíthatja, és az idősb ágbeli utolsó szülöttet, vagy valamennyi ágból a legifjabbikat, vagy általában azt nevezheti ki, a ki izre nézve vagy a hitbizomány alapítójához, az első szerzőhöz, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll. (5. §.) Ha az alapító eziránt akarátát határozottan ki nem fejezte, inkább az utolsó birtokos, mint a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe. Ha több egyenlő izbeli személy létezik, az idősb kor határoz. (6. §.)

Midőn az alapító azt rendeli, hogy a hitbizomány mindenkor a családbeli legközelebbik tagra szálljon, ez alatt az értetik, ki a közönséges törvényes öröklés szerint a férfimarádék közül legközelebbik. Több egyenlően közel állók között, ha csak a rendelkezésből ellenkező nem tűnik ki, a hitbizomány élvezete felosztatik. (7. §.)

Ha valaki az első szülötti ág számára felállított hitbizomány mellett, az utóbb született ágak részére második, vagy több hitbizományt is állított fel, az első hitbizomány birtokosa s ennek maradéka csak akkor jut más hitbizományi birtokhoz, ha a többi ágakban a hitbizományra jogosított semmi maradék sem létezik; s a hitbizományok csak addig maradnak egy személynél egyesítve, míg ismét két vagy több ágak nem erednek. (8. §.)

A leánymaradéknak rendszerint nincs igénye a hitbizományokra. De ha az alapító nyilván azt rendelte, hogy a

fiág kihaltával a hitbizomány a leányágra szálljon által, ez a finemzedék számára határozott rend szerint történik; mindazonáltal a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik. (9. §.)

576. §. Hitbizomány felállításárai feltételek.

Királyi különös beleegyezés nélkül hitbizomány fel nem állíthatatik. A felállításakor a hitbizományhoz tartozó minden darabokról rendes hiteles jegyzék készítenő, s a bíróságnál megtartandó. Ezen leltár minden birtokváltásnál, s a hitbizománynak a szabad vagyontóli elkülönzésénél zsinórmértékül szolgál. Azon alkalommal pedig, midőn hitbizományok felállításárai előleges engedelemért tétetnek lépések, azon vagyonnak, mely hitbizománynak szánnatik, körülbelüli pénzértéke kiteendő, s feljelentendő: nincsenek-e, vagy minő tudvaveő körülményeken alapult aggályok vannak a kérelmező személyes vagy családi viszonyainál fogva a megadásnak utjában. A hitbizomány biztonságáról a bíróság külön szabályok szerint gondoskodni köteles. (10. §.)

577. §. A felállítás visszavonása.

A hitbizomány alapítójának joga van a hitbizomány felállítását visszavonni mindaddig, míg valaki átadás vagy szerződés által jogot nem szerzett. És az akarat visszavontnak tekintetik, ha az örökhagyónak törvényes fiörököse születik, ki a hitbizományban benn nem foglaltatott. (11. §.)

578. §. A hitbizományi tulajdon megosztása.

A hitbizományi vagyon tulajdona minden várományosok és hitbizomány akkori birlalója között meg van osztva. Azokat egyedül a főtulajdon, ezt pedig a haszonvételi tulajdon is illeti. (12. §.)

579. §. A várományosok különös jogai.

A főtulajdon feljogosítja a hitbizományi várományosokat, a hitbizományi adósleveleknek birói kézhez való le-tételét kívánhatni, a hitbizományi javak roszul kezelését a

biróságnak feljelenteni, a hitbizomány és az utódok védelmére közös hitbizományi gondnokot ajánlhatni, s általában az állam biztonságára szükséges minden intézkedést megtehetni. (13. §.)

580. §. A birlaló jogai és kötelezettségei.

A hitbizomány birlalója a haszonvevő tulajdonosnak minden jogaival s kötelezettségeivel bir. Őt illetik a hitbizományi jószág és növedékebeli minden haszonvételek, de annak állaga nem. Ellenben ő visel minden terheket is. Az állagnak az ő vétke nélkül történt kisebbüléseért nem felelős. (14. §.)

581. §. A birlaló jogai a lemondásra nézve.

A hitbizomány birtokosa magára nézve lemondhat ugyan jogáról, de habár még nem is létező maradékaira nézve semmikép sem. Ha a hitbizomány hasznait, vagy magát a hitbizományi jószágot elzálogítja, az elzálogítás a haszonnak csak azon részére nézve érvényes, melyet beszédni ő van jogositva, de nem a hitbizományi jószágra vagy a hasznok azon részére, mely utódát illeti. (15. §.)

582. §. Jogok a hitbizományi jószág átváltoztatására.

A hitbizomány birlalója, a mindjárt következő megszorítások mellett az ingatlan hitbizományi jószágot tőkévé változtathatja, földeket földekért elcserélhet, vagy ahhoz mért bérbe kioszthat, vagy örökhaszonbérbe is átadhat. (16. §.)

Az ily változtatásokhoz a rendes birói hatóság jóváhagyása megkívántatik. Ez köteles minden tudva levő várományosokat, — vagy ha ezek kiskorúak vagy távol vannak, azok gondnokait, továbbá a hitbizomány s az utódok gondnokát is meghallgatni, az okok fontosságát megítélni, s különösen a földek eldarabolása megengedésénél arra ügyelni, hogy a közrendtartási rendeletekben előszabott mérték megtartassék. Az e mellett kialakult fizetmény, mint hitbizománytőke, kamatra kiadandó. (17. §.)

583. §. Jogok az eladósításra.

A hitbizomány birlalója a hitbizományi jószág egyharmad részét eladósíthatja, vagy ha tőkéből áll, egyharmadát felveheti. Erre a várományosok vagy gondnokok beleegyezése nem szükséges, hanem csak a rendes birói hatóság jóváhagyása. (18. §.)

584. §. Az eladósítandó egyharmad résznek s értékének meghatározása.

Ezen harmadrészbe a hitbizományi jószágon fekvő, bármi néven nevezendő minden terhek beszámítandók akképen, hogy kétharmad rész egészen szabadon maradjon. (19. §.)

A hitbizományi jószág értéke, ha az elcserélendő vagy eladósítandó, birói becsü által, — ha pedig pénzzé teendő, közárverés útján határoztatik meg. (20. §.)

585. §. A visszafizetés módja.

A hitbizományi adósság visszafizetése ugy intézendő, hogy az adósságból évenként ötszázalék törlesztessék. A határidők meghosszabbítását csak fontos okokból lehet megengedni. (21. §.)

Ha a hitbizomány birtokosa a már tett visszafizetésekől ismét bizonyos összeget akar önhasználatára felvenni, ennek törlesztésére tartozik még különösen évenként öt százalékot fizetni. (22. §.)

586. §. Az utódnak az adósságokérti kezeskedése.

A hitbizománybani utód, elődének csak birói jóváhagyással tett adósságait tartozik fizetni. Az ezeknek törlesztésére már lejárt visszafizetésekért csak annyiban felelős, a mennyiben azok, elődének szabadon örökölhető értékéből ki nem telnek. (23. §.)

Ha az előd a hitbizománynak fentartására vagy nevezetes javítására tetemes költséget tett, mi végett a hitbizományi jószágot adóssággal terhelni is joga lett volna, az ilyen költséget meg kell téríteni. De e végett az utódok jo-

gosítvák a hitbizományi jószág egyharmadának megterhelésére. A visszafizetések a 21 §-ban kiszabott módon történnek. (24. §.)

A hitbizományi hitelező, a hitbizományon — bárha birói jóváhagyás mellett fekvő — adósságnak visszafizetését nem a törzsök jószágából, hanem csak annak jövedelmeiből követelheti. (25. §.)

587. §. Az utolsó évi hasznok felosztása.

Az utolsó évi hasznok az előd örökösei és a hitbizományi utód között oly módon osztatnak fel, hogy a függő hasznok a hitbizományi utódot illetik; tartozik azonban az azok nyerésére fordított költségeket az előd örököseinek, jóhiszemű birtokosokkép megtéríteni, — egyéb haszonvételekre az előd örököseinek a haszonélvezés tartamához képest van igényök. (26. §.)

588. §. A hitbizomány feloldása.

A hitbizomány feloldható, ha a hitbizományra hivatott utódok nem vélelmezhetők. De a hitbizományi kötelék feloldásához a haszonvevő tulajdonos és hirdetvényileg idézendő minden várományosok beleegyezésén felül az utódok gondnokának meghallgatása és a bírósági jóváhagyás is megkívántatik. (27. §.)

589. §. A hitbizomány elenyészte.

A hitbizomány elenyészik, ha elvész, vagy ha az alapítványban meghívott minden ágak utódok reménye nélkül kihaltak. Az utóbbi esetben a főtulajdon a haszonvételi tulajdonnal egyesül, és a birtokos a hitbizományról kénye szerint rendelkezhetik. (28. §.)

590. §. A hitbizomány elenyészte elévülés által.

A családi hitbizománynak ezen minősége csak negyven évi szabad tulajdonképeni birtok által vész el. (29. §.)

591. §. A magyar törvények hatálya az eddigi hitbizományokra nézve.

Azon jogok, melyek régiebb magyar hitbizományoknál az 1853. évi majus 1-sője előtt szereztettek — a mennyiben azokra nézve eddigelé változás nem tétetett, továbbá is az ezen időpontig fenállott magyar anyagi törvények szerint lesznek megbirálandók. (30. §.)

592. §. Birói illetőség a hitbizományi keresetekre nézve.

A hitbizományi ügyek iránti keresetek is azon kir. kerületi tábla előtt lesznek indítandók, a melyhez ugyanazon hitbizomány körüli nemperes ügyek elintézése tartozik, — illessék azok bár a hitbizománybani öröködést, vagy akármi más, a hitbizományi viszonyból eredhető ügyet. (31. §.)

593. §. A hitbizomány felállítása.

A hitbizományokrai felügyelést s az azok körüli nemperes bírósági eljárást illetőleg a következő szabályok szolgálnak zsinórmértékül: (32. §.)

A hitbizományok felállítására adandó királyi engedelemérti kérvények a magyar kir. udvari cancellariánál nyújtandók be. Ha csupán azon előleges határozat kikérése forog is fenn, valjon ő felsége hajlandó-e azon rendelkezések teljes tervének előterjesztése mellett, melyek szerint a kérvényező a hitbizományt felállítani véli, a kérvénynek helyt adni: mégis a hitbizomány tárgyának körülbelöli értéke előadandó, és megfejtendő, valjon a hitbizomány felállítását a kérelmező személyi és családi viszonyain — a mennyiben ezek ismeretesek — alapuló aggályok nem ellenzik-e? (33. §.)

A hitbizomány felállításárai végképeni engedelem megnyerése végett azon okirat eredetije vagy teljes terve, mely által a hitbizomány felállítandó, s a hitbizományra rendelt vagyon jegyzéke oda csatolandók, mely utóbbinak a hitbizományi leltár készítésénél alapul kell szolgálnia. (34. §.)

Az előleges királyi jóváhagyás csak annyiban lép hatályba, a mennyiben a hitbizományról szóló eredeti okirat,

— ha ez még a kérvényhez nem csatoltatott, a hitbizományi alapító által valóban kiadatik, és rendelkezése egy harmadik szerzett jogainak sérelme nélkül foganatosíthatatik. (35. §.)

594. §. Hitbizományi leltárak.

A hitbizományi leltár (34. §.), ha a hitbizomány az alapító által éltében állíttatik fel, azonnal, mihelyt a bíróság az e végrei kir. jóváhagyásról értesítettet, — ezen kívül pedig az alapító halálakor bíróilag felveendő. Ha a hitbizományi alapító halála után a hitbizományra rendelt vagyonban valamely hiány, vagy annak, az attól fizetendő illetékek által, a szükségörökösök kötelesrészének kiegészítése által, vagy más módon kevesbülése tűnik ki, a bíróság köteles a tiszta hitbizományi örökségről új leltárt készíteni. (36. §.)

Minden hitbizományi birtokos halálánál új leltár készítenő, s ebben legelőbb a hitbizományi vagyon azon állapot szerint, melyben az, a birtokos által hátrahagyatott, leírandó; azután, ha a hitbizománynak a majorsági hagyaték számára a főleltárban előadott fővagyon szaporodása vagy kevesbülése miatt kárpótlást kell adnia, vagy attól azt követelnie, ez kimutatandó, s a hitbizomány követelése vagy adósságkép felhozandó. Ezen kimutatás még akkor is készítenő, ha az örökhagyó minden szabadon előörökölhető és hitbizományi vagyona ugyanazon örökösre száll. Ha a főleltárban nincs pontosan meghatározva, hogy mit kelljen az ingatlan jószág tartozékának tekinteni, a bíróság a műértők és érdekeltek meghallgatása után, e fölött a következő elvek szerint köteles határozni:

1. Tartozék alatt az értendő, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatba tételik. Ide tartoznak nemcsak valamely dolognak növedéke, míg attól el nem különöztetik, hanem azon mellékdolgok is, melyek nélkül a földolog nem használható, vagy melyeket a törvény vagy tulajdonos a földolog állandó használatához rendelt.

2. Fű, fák, gyümölcsök és minden használható dolgok, melyek a föld színén teremnek, mindaddig ingatlan vagyonnak tekintendők, míg a földtől el nem választattak. Még a halak is a tóban, és a vad az erdőben csak akkor lesznek

ingó jószággá, ha a tóból a hal kihalásztatott, és a vad elfogatott vagy elejtetett.

3. A gabona, fa, takarmány és minden egyéb, noha már betakarított termények is, valamint minden barom és valamely fekvő jószághoz tartozó minden szerszámok s eszközök annyiban ingatlan dolgoknak tartatnak, a mennyiben a gazdaság rendes folytatásához szükségesek.

4. Szintugy az ingatlan dolgokhoz tartoznak azok is, melyek a földön oly czélból emeltetnek, hogy mindig rajta maradjanak, ugymint: házak és más épületek, a felettök függő vonalban levő légürrel együtt; továbbá nemcsak minden, mi a földbe, vagy falhoz van megerősítve, vagy szegezve, ugymint: serfőzőüstök, pálinkakazánok s beékelt szekrények, hanem azon dolgok is, mik valamely egésznek állandó haszonvételére szánvák, péld. kutvedrek, kötelek, lánczok, oltóeszközök s effélék. (37. §.)

Ha a szabadon előrkölhető vagyonban s a hitbizománybani örökösödés különböző személyeket ér: ezek között kiszámítandó, mennyit kellessék a hitbizománybani közvetlen utódnak lábon álló, vagy beszedett termések, lejárt vagy bejött kamatok és járadékok, hitbizományi adósság-hátralékok miatt, vagy más okokból a majorsági örökösöktől követelnie, vagy ezeknek kifizetnie. (38. §.)

595. §. Az illetékek és birói költségek megfizetése.

A hitbizományi alapító hagyatékának tárgyalásánál a hitbizományi vagyontól fizetendő illetékek és birói költségek a hitbizományt terhelik. Ezek fedezésére a hitbizomány megterheltethetik. A következő tárgyalásoknál ezen fizetések a hitbizományi örökös által a termésekből teljesítendők. Hasonló módon fedezendők a hitbizományi ügyleteknél előforduló minden egyéb bírósági és gondnoksági költségek, a fővagyon kisebbitése nélkül, a hitbizományi birtoskos által. (39. §.)

596. §. Hitbizományi gondnok.

Minden hitbizományra nézve gondnok rendelendő. A bíróság köteles e részben a hitbizományi várományosok javaslatára kellő tekintettel lenni, s a gondnok személyi tulajdonságai tekintetében a törvénynek a gyámok iránti ren-

deleteit megtartani. Gondnoknak maguk a várományosok valamelyike is kineveztetetik. A hitbizomány hitelezői és adósai ezen hivatalra nem bocsátandók. (40. §.)

A gondnoknak kötelességében áll, a hitbizománybani örökösödésre hivatott utódok jogait képviselni, s örködni a felett, hogy a hitbizományi fővagyon megtartassék, s ennek állapota rőszabbá ne váljék. A gondnok köteles a bíróságnak nemcsak a hitbizományi ügyletek iránt bekövetelt javaslatokat felterjeszteni, hanem a hitbizományi birtokos minden kötelesség-ellenes, s a hitbizományi örökösökre nézve káros vállalatait is feljelenteni. (41. §.)

Fontosabb hitbizományi ügyekben, a mennyiben minden hitbizományi örökösök meghallgatása világosan előszabva nincs (17. és 27. §§.), — a hitbizományi gondnokon kívül a legközelebbi hitbizományi várományosok közül is némelyek, s főkép azok is meghallgattatnak, kik a bíróság helyétől annyira távol nincsenek, hogy meghallgatásuk nagy időveszteséget okozhatna. Különösen a gondnoknak a legközelebbi várományosokkal közösen a hitbizomány fővagyonát tárgyazó minden perekben részt kell vennie. (42. §.)

597. §. A hitbizományi vagyon biztosítása.

A hitbizományi vagyon biztosítása, a hitbizományhoz tartozó ingatlan javak tekintetében, a hitbizományi rendelkezésnek nyilvánkönyvekbe iktatása által történik. Drágaságok s ingóságok, a tőkét kivéve, a hitbizományi birtokos őrizete alatt maradhatnak, ki azonban köteles ezek átvételét vagy a hitbizományi leltárban, vagy különös okiratban elismerni. Nyilvános és magán adóslevelek, s a hitbizomány követeléseiről szóló minden egyéb okiratok birói őrizet alá veendők. (43. §.)

A hitbizományi tőkék hasznosításánál, felmondásánál s visszafizetésénél a törvénynek a kiskorúak vagyonát tárgyazó szabályai tartandók meg. A bíróság köteles a hitbizományi tőke hasznosítása iránt a gondnokot mindig, s fontosabb esetekben a legközelebbi várományosokat is meghallgatni. (42. §.) Azonban kétségtelenül kimutatott törvényszerű biztosításnál, a hitbizományi birtokos javaslata, a bíróság által a beleegyezésnek a gondnok vagy várományosok részéről megtagadása ellenére is helybehagyathatik. (44. §.)

A hitbizomány részére magánszemélyeknél befektetett pénzüsszegek az adóslevélben s a nyilvánkönyvekben világosan mint hitbizományi tőkék megjelölendők; állampapírosok, ha ezek a bemutatóra szólnak, a közpénztárak részéről lekötendők, ha pedig meghatározott nevekre szólnak, a hitbizományra átírandók. (45. §.)

598. §. Terhelés.

A hitbizomány elzálogításárai engedelem csak a hitbizományi birtokos, nem pedig ennek hitelezői által kérethetik. Ha azonban az a hitbizományi birtokosnak a bíróság által már megadatott, s a hitbizomány, kellő formában kiadott adóslevél által világosan elzálogítottatott: a hitelezőnek szabadságában áll, a követelés bekeblezését magának kiszközölnie. (46. §.)

Ha a hitbizományi birtokos meghalt a nélkül, hogy a hitbizomány eladósítására neki bíróilag adott engedelmet használta, s e szerint a nélkül, hogy a kapott kölesönről szóló adóssági okiratot kellő formában a hitbizomány elzálogítása mellett már kiadta, vagy a hitbizományi tőkét a letéthivatalban valósággal felvette volna: a terhelésre adott engedelem megszűntnek tekintendő, s az elhalt hitbizományi birtokosnak engedett jog sem szabadon örökölhető vagyonábani örököseire, sem a hitbizományi utódra nem száll. (47. §.)

A hitbizomány elzálogításának birói megengedését tárgyazó kérvényhez a hitbizományi harmadrésznek a 19. és 20. §§. elvei szerint készített pontos kiszámítása csatolandó. (48. §.)

Ha a hitbizomány több javakból vagy tőkékből áll, a hitbizományi harmadrész minden jószágtól vagy tőkétől külön számitandó ki. (49. §.)

A hitbizomány értéke a harmadrész kiszámításánál, sajátlag ezen czélra történt birói becsü által mutatandó ki. Azonban a biró belátására bizatik, a hitbizományi gondnok s a legközelebbi várományosok meghallgatása után, valamely már régibb hitbizományi adósságok bekeblezésénél szabályszerűleg történt becsüt venni a hitbizomány további eladósításárai engedelem alapjául. (50. §.)

Oly becsünél, mely a hitbizományi harmadrész kiszá-

mitásának alapjául veendő, a szakértők a hitbizományi birtokos, továbbá a gondnok s a legközelebbi várományosok által javaslatba hozandók, s a bíróság által szabályszerűleg kinevezendők. A hitbizományi birtokosnak, a gondnoknak és várományosoknak szabadságában áll a becsünél megjelenni, s mindazt, mi a hitbizomány értékének helyes megítélésére szolgálhat, megjegyezni. E végre ők azon időről, melyben a becslés történni fog, a bíróság által értesítendők. Ha ingatlan javak más bíróság dologi törvényhatósága alá tartoznak, a becslési kérvény a hitbizományi bíróságnál nyújtandó be, ez által a dologi bírósághoz juttatandó, s ezen utóbbi a gondnok s a legközelebbi várományosok nevéől és lakhelyéről értesítendő. (51. §.)

A hitbizományi harmadrésznek s adósságoknak a hitbizományi birtokos által előterjesztett kiszámítása iránt, a bíróság, belátásához képest, a gondnokot s a legközelebbi várományosokat meghallgatja. (52. §.)

Az adósságok kiszámításából tisztán ki kell tűnnie, hogy a hitbizományi jószágon fekvő, a jelen birtokostól, elődeitől vagy magától a hitbizományi alapítótól eredő adósságok, az utóbbi által netalán rendelt s a hitbizományon fekvő alapítványokat vagy egyéb hagyományokat is ide értve, mennyire rugnak, és ezen összegnek levonása után a hitbizományi érték harmadrészből mennyi van még teher nélkül. Életfogytiglani nyugdíjak s bizonytalan időre vagy állandólag rendelt egyéb folyó fizetések száztól ötten tökécsittetnek. Minden adósság azon összegben vétetik fel, melyben az a terhelési kérvény idejekor kifizettetheték. Ha tehát valamely fizetés állam-kötelezvényekben vagy más értékben teljesítendő, mint a melyben a jószág becsüje felvétetett, az adósság az utolsó börzefolyam szerint számittatik. (53. §.)

Azon végzésben, mely által a hitbizomány elzálogítása megengedtetik, mind az adósság, mind az évenkinti visszafizetések összege meghatározott summákban előadandó, s ha több hitbizományi javak léteznek, azon summa megállapítandó, a mely ezek mindegyikére biztosítható. A végzés a gondnoknak s a legközelebbi várományosoknak akkor is kézbesítendő, ha ők a hitbizományi birtokos kérvénye iránt meg nem hallgattattak. (54. §.)

A hitbizományi birtokosnak hitelezői irányábani jogviszonyai nem a hitbizományi adósságok lassankinti törlesztése iránti szabályok szerint, hanem az önmaga vagy elődei által kiadott adóslevél tartalma s az általános jogelvek szerint ítélendő meg. Neki szabadságában áll, a mennyiben ő a hitbizomány irányában az adósság törlesztésére még nem köteleztethetik, a fizetést új kölcsönök által teljesíteni. (55. §.)

A hitbizományi jószág terméseire csupán a birtokosnak életfogytáig biztosított adósságok a hitbizományi harmadrész felszámításánál számba nem veendő. Ha azonban ezen adósságok a hitbizományi adósság kamatolását s kiszabott lassankinti visszafizetését gátolnák, a hitbizomány elzálogításának csak annyiban van helye, a mennyiben a hitbizományi adósság szabályszerű visszafizetései s a kamatok fizetése iránt biztosítás nyújtatik. Egyszersmind a pénzbeli hitbizományból harmadrész felvételénél az évenkénti visszafizetések a más kétharmadrész kamataira zálogjog által biztosítandók. (56. §.)

A hitbizomány birtokosa a hitbizomány elzálogítására nyert engedelmet többé nem használhatja, ha azon idő után, melyben azért folyamodott, a hitbizományra vagy ennek terméseire új adósság biztosított. Ez esetben a hitbizományrai jelzálog adása végett a birói jóváhagyás újra kikérendő. (57. §.)

A hitbizomány elzálogításairai engedelem magában egyedül a nyilvánkönyvekbe soha sem, hanem csak valamely meghatározott követelésre kebleztethetik be. (58. §.)

A hitbizományi adósság bekeblezése végetti kérvény mindig a hitbizományi bíróságnál nyújtandó be, s ez által, ha ezt a jószág feletti dologi törvényhatóság nem illeti, az illető telekkönyvi hatósághoz juttatandó. (59. §.)

599. §. Törlesztések.

A hitbizományi bíróság s a gondnok kötelesek örködni a felett, hogy a hitbizományi adósság a megállapított határidőkben visszafizetessék. (60. §.)

Az elzálogított, vagy a tőkében megkevesbitett hitbizomány birtokosa köteles a bíróságnak minden év végén az annak folytában lejárt visszafizetések teljesítéséről tel-

jes kimutatást nyújtani be. Azon kimutatásban legelőbb az egész hitbizományi adósság, a hitbizományi leltár s a nyilvánkönyvekből vagy a letétkivonatból készített kivonatok szerint előadandó, azután a lefolyt évre eső összes visszafizetések összege vagy a tőkék beszédése alkalmával tett birói intézkedésekhez képest felszámítandó. Ha a hitbizomány birtokosa egyes adósságok fejében többet fizetett le, mint a mennyinek lefizetésével a lefolyt évre a hitbizomány irányában tartozott, úgy ő a felesleget más adóssági tételeknél, vagy a következő években követelményül számíthatja. A visszafizetések azonban mindig a hitbizományra biztosított, s még egészen le nem rótt minden követelések eredeti összege, nem pedig azon summa szerint számítandók, a mely a hitbizományon a kimutatás benyújtásakor még fenmaradt. (61. §.)

A teljesített fizetéseket köteles a hitbizomány birtokosa letétbizonyítványok vagy nyugtatványok által tanúsítani, s ha a nyilvánkönyvekbe bekeblezett követelések rovattak le, a kitörlés megtörténtét kimutatni. A kimutatás a hitbizományi birtokos s a gondnok által aláírandó, vagy ha azt ez utóbbi helytelennek találná, ez iránti határozott nyilatkozata oda melléklendő. (62. §.)

Tartáspénzek s meghatározott személyek életidejére szorított, időről időre ismétlendő egyéb fizetések nem tartoznak azon terhekhez, melyektől a hitbizomány lassankinti visszafizetés által szabadítandó meg. Továbbá a hitbizomány birtokosa, maga a hitbizomány alapítója által állandóknak rendelt folyófizetések tekintetében, a hitbizomány lassankinti felszabadítására nem köteleztethetik. Ellenben a hitbizomány alapítójától eredő, a hitbizományi jószágon fekvő egyéb adósságok, azokkal egyiránt, melyekért a hitbizomány birtokosa azt birói engedelem mellett elzálogította, lassankinti visszafizetés által lerovandók. (63. §.)

A hitbizományi törlesztések iránt kiszabott évenkinti kimutatás előterjesztése (61. §.) a bíróság által hivatalból ellenőrzendő. Az előterjesztett kimutatást köteles a bíróság pontosan megvizsgálni, a mellékletekkel s a hitbizományi irományokkal összehasonlítani, s szükség esetében a megigazítást vagy kiegészítést elrendelni. Ha a hitbizományi birtokos hátralevő törlesztésekbeli tartozásának összege

íránt barátságos uton ki nem egyenlithető per támad, ez a törvény útjára utasítandó. A bíróság azonban köteles a peres összeg biztosítását elrendelni, s ennek teljesítését, szükség esetében törvényes kényszerítő eszközök által (67. §.) hivatalból eszközölni. (64. §.)

A hitbizományi adósságok lefizetésére kitűzött határidők meghosszabbítása, vagy a már teljesített visszafizetéseknek ismétli felvétele (22. §.) csak fontos okokból s a gondnok és legközelebbi várományosok meghallgatása után (42. §.) engedendő meg. Azonban a beleegyezésnek ezek általi megtagadása esetében is fenmarad a bíróságnak azon joga, hogy a hitbizomány birtokosának különösen fontos okokból a visszafizetést egy hónapos időre egészen vagy részben, és feltétlenül, vagy a fizetéseknek a legközelebbi évekbeni nevelése mellett elengedje, vagy a visszafizetések ismétli felvételét, azoknak különösen teljesítendő törlesztése mellett, megengedje. (65. §.)

Ha a gondnoknak tudomására jut, hogy a hitbizományi adósságoktól kamatok vagy a hitbizományon fekvő adók hosszabb időn át fizetetlenül maradtak, köteles ezt a bíróságnak feljelenteni. A hitbizományi hatóság ugy ezen, mint azon esetben is, ha hosszabb kamat — vagy adóhátralékokról más módon értesítettik, a hitbizomány birtokosát ezen hátralékok megfizetésére hivatalból szorítsa. (66. §.)

Azon hitbizományi birtokosok ellen, kik a hitbizományi adósságok, kamat — vagy adóhátralékok megfizetése iránti ismételt birói rendeleteknek nem engedelmeskednek, a zárlat hivatalból elrendelendő, s ha lehet, a legközelebbi várományos, ki nem magától a hitbizomány birtokosától származik, vagy a gondnok nevezendő zárnokká. Továbbá oly hitbizományi birtokostól, a ki a hitbizományi jószág állagát az erdők szerfeletti használása által, vagy más módon, rossz kezelés által lényeges károknak vagy veszélyeknek teszi ki, — ha ez a szakértők lelete, vagy a törvényben alapuló egyéb bizonyítékok által kimutattatik, a kezelés elvétethetik, s örökre vagy kellő ideig zárnokra bizathatik. (67. §.)

600. §. Hitbizományi jegyzőkönyvek.

Mindegyik hitbizományról az előadó által saját jegyzőkönyv vezetendő. Ezen jegyzőkönyvben az alapítónak a

hitbizománybani örökösödést tárgyazó rendeletei, a hitbizomány eredeti alkatrészei s az azzal történt változások, a hitbizományi birtokosok, gondnok s a legközelebbi várományosok nevei, a hitbizományi adósságok, az ezek törlesztésére kitűzött határidők, a valósággal teljesített fizetések s a bíróságnak a hitbizomány iránti minden intézkedései feljegyzendők.

Ezen felül a bíróságnál minden hitbizományokról ezen jegyzőkönyvvel összehangzó főkönyv vezetendő. Mindegyik előadó köteles a hozzáutasított hitbizományi ügyleteknek a főkönyvbei pontos beiktatása felett örködni. (68. §.)

601. §. A hitbizományi hatóságok feletti főfelügyelet.

A királyi ítélő tábla s a hétszemélyes tábla kötelesek hathatósan örködni a felett, hogy a hitbizományi hatóságok kötelességeiket teljesítsék, s a fenálló szabályoknak észrevett elhanyagolása vagy áthágása esetében a körülményekhez képest intézkedni. (69. §.)

602. §. Perek a hitbizományok tárgyában.

1. Per a kötelesrész kiadása vagy kiegészítése végett, — indittatva a törvényes osztályrészre jogosított által a hitbizományi örökös ellen; kereseti alap: 1862. nov. 9-kén kelt kir. rend. 36. §. orszb. szab. I. 7. §. és I: 52. 53. cz.

2. Per a hitbizományi örökösödés elsőbbsége iránt, — indittatva a körülményekhez képest az elsőszülöttek által a család legközelebb ízigleni vagy legidősb tagja ellen, — valamint megfordítva, azok által, kik elsőbbségi igényöket izörökségre alapítják, az elsőszülött vagy a családbeli legkorosabb ellen, avagy ez utóbbi által az elsőszülöttségi, illetőleg izörökös ellen, ha a hitbizományi alapítványban az öröklés rendje világosan kifejezve nincsen; indittatik az illető kerületi tábla előtt (1862. nov. 9-kén kelt kir. leirat 31. §.); kereseti alap a most idézett kir. rendelet 2. s köv. §§.

3. Per a távolabbi ágak számára alapított hitbizományi javak kiadása végett, — indittatva ezen ágbeli örökösök által az elsőszülött ellen, oly esetben, midőn valamennyi hitbizomány egy személyben egyesült, ezen személy elhal-

tával azonban ismét több ágak keletkeztek; kereseti alap az érintett kir. leirat 8. §.

4. Per a hitbizományi javak visszaszerzése végett, oly esetben, midőn a hitbizomány felállítása törvény szerint visszavontnak tekintendő, — azok ellen, kik azokhoz átadás vagy szerződés által már jogot nyertek; kereseti alap u. o. 11. §.

5. Per a hitbizományi javak biztosítása végett, — indittatva a várományosok, illetőleg hitbizományi gondnok által a birtokos ellen, ha ez utóbbi az állag biztonságát rossz kezelés által veszélyezteti; kereseti alap u. o. 13. 41. §§., — s az erdőpusztításra nézve 67. §. és 1807 : 21. tcz.

6. Per a hitbizomány fentartására vagy nevezetes javítására tett költségek megtérítése iránt, — indittatva az előd örökösei által a hitbizományi utód ellen; kereseti alap 1862. nov. 9-kén kelt kir. rend. 24. §.

7. Per az utolsó évi hasznok felosztása végett az előd örökösei és a hitbizományi utód között; kereseti alap u. o. 26. 38. §§.

Ellenben a hitbizomány csupán azért, mert ősi vagy öröklött javakból alapított (I: 59. 60 II: 9—12. 1687 : 9. 1723. 49. 50.), az alapítónak a hitbizományi öröklésre nem hivatott utódai által meg nem támadtathatik. (orszb. szab. I. 4. 7. §§.)

III. FEJEZET.

Törvényes örökösödés.

603. §. A törvényes örökösödés esetei.

Törvényes örökösödésnek — *successio ab intestato* — van helye:

1. ha az örökhagyó végrendelet nélkül halt meg, vagy
2. végrendelet birói ítélet által elvettett — az egész vagyonra nézve;
3. ha a végrendelet nem az egész vagyonról intézkedik, vagy

4. az örökösök illetőleg hagyományosok a végrendeletileg nekik szánt hagyatékot el nem fogadnák — a hagyatékknak nem említett vagy el nem fogadott részére nézve.

604. §. A törvényes örökösödés alapelve.

A törvényes örökösödés családi viszonyokon alapul, s a hagyatékban azon személyeket részesíti, kiket az örökghagyóhoz törvényes rokonság és innen vélelmezett szeretet csatolt. Minél közelebb foku vérségben áll valaki az örökghagyóhoz, annál biztosabban feltételezhető, hogy ez őt minden egyebek felett kegyelte s kedvezményezni ohajtotta: innen a közelebbi rokonok elsőbbsége, s a törvényes öröklési rend, mely a vagyonban mindeneke előtt a gyermekeket, ezek hiányában a szülőket, s ezek sem lévén életben, a tőlök leszarmazott oldalrokonokat, majd a nagyszülőket illetőleg ezek származékait, és így tovább — részesíti.

605. §. A végrendelet nélküli örökösödést szabályozó törvények.

A törvényes vérszerinti rokonok öröklési jogát, — oly esetben, midőn az örökghagyó a hagyatékról vagy épen nem, vagy csak egy részben vagy nem érvényesen rendelkezett, — törvényeink eleitől fogva biztosították. Már szt. István (II. könyv 24. fejezet) meghagyta, mikép az özvegy, ha ismét férjhez megy, az árvák javaiból magának semmit el nem tulajdoníthat, — és ha gyermekek nélkül hal meg, ugyanazon javak a férj rokonaira háramoljanak; alább (35. fejezet) ismét, — hogy a szabadon örökölhető javakban a gyermekek osztozzanak. Könyves Kálmán (I. könyv 20. fejezet) akkép intézkedett, hogy a birtok apáról a fiura, ennek nemlétében a testvérre illetőleg ennek fiura szálljon. II. Endre, mint fentebb már megjegyeztetett (lásd f. 522. §.), a leányörökösök részére biztosítá a hagyaték negyedrészt oly esetben, midőn a végrendelezőnek gyermekei nem maradtak. De legkimerítőbb e részben a hármas tkönyv, mely a I: 40. 41. II: 62. czimeiben a leszarmazó örökösök, — az I: 53. czimben a szülők, — az I: 47. 67. czimekben az oldalrokonok, — az I: 99. 100. stb. czimekben az özvegynek, — végre az I: 10. czimben a fiscus örökösödéséről részletesen intézkedett.

Ezen — s egyéb örökösödési törvényeinkben a gyermekek nemi különbsége s a javak jogi minősége fontos szerepet játszott; az 1848. évi törvényhozás tehát, mely az ösiséget, — s az 1852. évi nov. 29.-kén kelt cs. nyiltparancs, mely mind az ösiséget mind az adományozást hatályon kívül léptette, új korszakot nyitott az örökösödés rendszerében, s önkint vezetett azon módosításokhoz, melyek első, kezdetleges kinyomatot az országbirói tanácskozmány munkálatában nyertek.

Ez ideiglenes szabályelvek s az általok világosan fentartott törvények és rendeletek az előbbi időkből — határozzák meg jelenleg a törvényes örökösödés rendjét; — megjegyztetvén egyébiránt, mikép az öröklési jog az örökhagyó halálakor fenálló törvények szerint ítélendő meg, s hogy az eddigi osztrák törvények vagy rendeletek alapján keletkezett vagy elenyészett öröklési vagy özvegyi jogok az orszb. szabályok által érintetlenül hagyattak. (orsz. szab. I. 19. §.)

606. §. A leszármazó törvényes jogutódok öröklése.

Végrendelet nemlétében az örökhagyónak minden vagyona a tőle leszármazó törvényes gyermekekre ¹⁾ száll; és ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne, de törvényes maradékokat hagyott volna hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik ²⁾, — vagyis az első izen levők fe-

¹⁾ A gyermekekről általában e mű első részében tüzetesen értekezünk. Különösen emlékezetbe hozandók:

- a) a fogamzottakra nézve a 10. §.;
- b) a szülöttekre és utószülöttekre nézve a 11. §.;
- c) a természetes és törvényes gyermekek jogaira nézve a 227. §.;
- d) a törvénytelen születésű gyermekekre nézve a 231. §.;
- e) a törvényesítettekre nézve a 232. s köv. §§.;
- f) az örökbefogadottakra nézve a 236. s köv. §§.

²⁾ Egyike a legfontosabb körülményeknek, melyek a végrendelet szerinti és törvényes örökösödést megkülönböztetik. Ha t. i. a végrendeleti örökös még az örökhagyó előtt elhunyt, jogutódai a végrendelet alapján mit sem követelhetnek; a törvé-

jenkint, a többi izbeliek pedig törzs szerint örökölnék ¹⁾.
(orszb. szab. I. 9. §.)

607. §. Különböző házasságból származott gyermekek öröklése.

Ha az elhunyt szülőknek két vagy több házasságból származott gyermekei maradtak : a törvényes örökösödés azon főelvet követi, hogy az apai javak az apai, — s az anyaiak az anyai származékokra szállnak ²⁾.

nyes örökösödés szerint ellenben az örökhagyó előtt elhalt törvényes örökös, — péld. gyermek után az unoka, szülők után az oldalági rokonok stb. az örökséget kétségtelenül megnyerendik.

¹⁾ Példák : A. B. törzsszülők után három gyermek — C. D. és E. — maradnak ; a hagyatékot, nemökre és a vagyon minőségerei tekintet nélkül egyenlő egyharmadrészekben osztják meg, vagyis fejenkint örökösödnek. Ha ezen gyermekek közül D. már nem élne, a hagyaték akkor is három részre osztandó, s egyharmad, mely D—t illette volna, ennek gyermekeire — G. és H—ra száll, és így ez utóbbiak, mint unokák, törzs szerint örökösödnek. Azon örökrész, melyben az unokákat, atyjok halála után a törvény részesíti, ezen jogutódok közt ismét fejenkint osztatik meg, — így G. és H. a D. után nyert egyharmadrészben egyenlő arány szerint részesülnek. (lásd a 212. lapon.)

²⁾ Példák : A—nak első nejétől — B — két gyermeke — D. E. —, s második nejétől — C — egy gyermeke — F — marad. D. E. az anya — B — hagyatékában, s F. ugyancsak az anya — C — javaiban kizárólag, — az apa — A — után pedig mindnyájan egyenlő részekben örökölnék. Vagy: A. és B. összekelnek ; előbbinek, első nejétől egy gyermeke C —, s utóbbinak, első férjétől hasonlóan egy gyermeke D — marad, A. és B. másodszori házasságukból pedig utódok nem léteznek : C, mint apai gyermek az apai, — s D. mint anyai utód, az anyai javakat kizárólag öröklék, a második házasság alatti szerzeményekben pedig, az elhalt szülők jogain egyenlően részesülnek. Hasonló esetben a közszerzemény akkor is két egyenlő részre lenne osztandó, ha péld. B—nek, első házasságából két gyermeke — D és E — maradt volna, s a szerzett javak felelő részben C—t, mint apai gyermeket, s másik felelő részben D. és E—t, mit anyai utódokat illetnék.

608. §. Gyermekek öröklése az előbbi magyar törvények szerint.

A gyermekek öröklési jogait előbbi törvényeink a vagyoni jogi minőségétől, s a gyermekek nemétől feltételezték.

A javak minőségeire ismét az adománylevél záradékai, az első szerző intézkedése s a vagyoni természete voltak befolyással, mint fentebb a 390—393. §§-okban előadott.

Az örökösök nemi különbségénél fogva a leányok, a csupán fiúkat illetett adományi javakból egyedül a negyed — és hajadoni jogot követelheték. (lásd f. 394. §.)

609. §. Negyedjog.

A negyedjog — quartalitium —, mint a név is mutatja, negyedrészt tette azon apai birtokjogoknak, melyek az adománylevél értelmében kirekesztőleg a fiúkat illették¹⁾; s az első szerző leányörökösének volt kiadandó a következő szabályok szerint:

1. negyedjog csupán az ingatlanokból (I: 19. 88.) adott, — az ingóságok, egyenlő arányban a leányokra is kiterjesztendők lévén;

2. a negyed kiadásánál sem a fiú, sem a leányörökösök száma tekintetbe nem vétetett (I: 89.), — valamint tehát a fiúk egy részről túlnyomó számuknál fogva a negyed kiadását meg nem tagadhatták vagy nem kevesbithették, úgy más részről a leányok, habár a negyed birtokbavételéhez többen is voltak jogosítva, követeléseiket a negyed rész összegénél feljebb nem emelheték;

3. egyébiránt a negyed, több egyenjogú leányörökösök közt egyenlő arányban osztatott fel (I: 89.); a fiú-

¹⁾ A negyedjog az örökösödéssel egyenlő volt annyiban, a menyiben nem előbb, mint az apa elhunytával éledt fel (I: 29. 30.), s hogy továbbá a leány, ha szerzetbe lépett, negyedbeli illetőségének csupán tizedrészéhez tarthatott igényt (1715: 71.); különbözött ellenben annyiban, a menyiben az apai adóságok, melyek egyéb örökösök által voltak viselendők, a leánynegyedet nem terhelheték. (Dec. 4. ad excis, quart.)

dok tehát, ha azt csupán egy nőörökösnek szolgáltatták volna ki, a többiek irányában felelősséggel tartoztak ;

4. a negyed, ugyanazon javakból csupán egyizben követeltethetett, — ha tehát az első izbeni örökösök a negyedet már megkapták, a távolabbiak arra többé igényt nem tarthattak ; (I. 89.)

5. a negyed csupán az első szerző legközelebbi származékait illetvén, — valameddig ezek életben voltak, azoknak jogutódai illetőleg a távolabbi leányörökösök annak kiadását nem követelhatték ;

6. a hajadon, kit a negyed illetett, azt az apának mag nélküli elhunytával férjhezmenetéig tartó élvezetjoggal, természetben kapta ki, és ha az apa vagy fivérek megegyezésével vagyontalan férjet választott, a negyedet örök birtokkép nyerte meg ; (1514 : 62. I : 29. 30. Zsigmond : VI. 20. 1486 : 26. 1492 : 63.)

7. ha a negyed pénzösszegben szolgáltatott ki, az osztály alapjául a közbecsü szolgált (lásd f. 288. §.), — azonban sem a jobbágytelkekkel járó földek, sem a rétek számitásba nem vétettek ; (I : 134.)

8. a negyed elévülés tárgyaul nem szolgálván, bármikor követelésbe vétethetett. (I : 78.)

610. §. Hajadoni jog.

Az árvaságra jutott hajadonok, kiket távolabbi származásuknál fogva negyedjog már nem illetett, — azon apai javakból, melyekben a törvény egyedül a fiörökösöket részesíté, illő tartást, lakást és kiházásitást nyertek. (lásd f. 394. §.) A hajadoni jog — jus capillare — is, mint az előbbi, az apa halálával nyílt meg, s a fitestvéreket a vagyon aránya szerint terhelte ¹⁾.

A hajadoni jog, testvérek nemlétében az összes hagyaték élvezetére kiterjedt, s mind ezen — mind a megelőző esetben a jogosítottnak férjhezmentéig, — azokra nézve pedig, kik hajadonok maradtak, életfogytiglan tartott.

¹⁾ A hajadoni jog, a mennyiben hitbizománnyal áll kapcsolatban, a legújabb törvényhozás által is érintetlenül hagyatott. (orszb. szab. I. 3. §.)

611. §. A szülők örökösödése.

Leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre, mindenik azon érték erejeig, mely tőlök, vagy águktól akár végrendelet folytán, akár anélkül, az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt vagyon pedig az anyára szállván vissza ¹⁾).

Ha a hagyatékából azon vagyon, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról szállott, ki nem kerülne: az apa és anya a hagyatékon azon érték arányában osztoznak, a mely tőlök vagy águktól az örökhagyóra származott ²⁾). Ellenben, ha a hagyaték túlhaladná azon értéket, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról került: ezen szerzemény a hitvestársra száll, ennek nemlétében pedig az apa és anya közt két egyenlő részre oszlik ³⁾). (orszb. szab. I. 10. §.)

¹⁾ Z . . . gyermekek nélkül hunyt el, de szülői — I . . . II . . . életben maradtak. A föld, mely hagyatékának egyrészét képezi, apjától, — a ház pedig anyjától származott; tehát a földet I., és a házat II. fogja örökölni.

²⁾ Legyen az előbbi példában a föld értéke 10000 ft, s a házé 5000 ft; s történt legyen, hogy Z . . . ezen fekvőségeket pénzzé tette, a nyert értéket kereskedésbe ruházta, s fenmaradt hagyatéka 3000 ftot tesz: a szülők azon érték arányában osztoznak, mely tőlök az örökhagyóra származott, — s így a 3000 ftból I-re 2000 ft, s II-re 1000 ft jutand. Hogy a visszaháramlási jog ily fentartása alig különbözik az 1848. évi törvényhozás által megszüntetett ősiségtől, felesleges említeni; még nagyobb hibája azonban a legújabb törvényhozás ezen intézkedésének akkor lesz érezhető, ha az elméleti jog a gyakorlatban keres megoldást. Felette ritka eset az, hogy a szülőktől nyert vagyon, változtatás és átalakítás nélkül kezeltenék az örökös által; azt a tulajdonos eladhatja, vagy cserébe adhatja, az egyik szülőtől nyert pénzkészletet a másiktól kapott házba vagy földbe beruházhatja; továbbá ily átalakításoknál a valódi érték soha nyilvánban nem tartathatván, mihelyt aránylagos felosztásról van szó, a szülei javak értéke, mint vitás kérdés merül fel, s az apát az anyával, s az apai rokonokat az anyaiakkal gyűlölséges perbe bonyolíthatja.

³⁾ Maradjunk ismét az előbbi példánál. Z . . . apjától földet s anyjától házat kapott; s ez ingatlanok megvannak, nemcsak, hanem a hagyatékban 10000 ftnyi szerzemény mutatkozik. I. vissza-

612. §. Szülők örökösödése az előbbi magyar törvények szerint.

A szülők öröködése előbbi törvényeink szerint is a visszaháramlás jogán alapulván, a jelen állapottól épen nem különbözött; t. i. az ősi javak ugyanazon ágra, — melytől származtak — voltak visszaszállandók, vagyis az apai ősi-ekben az apa, s az anyaiakban az anya örökösödött. (I: 53.) A keresményeket egyenlően örökölték, az adomány útján szerzettet azonban csak úgy, ha nevök az adománylevélben világosan befoglaltatott. (I: 17.)

613. §. Első izeni oldalági rokonok öröklése.

Ha az apa vagy anya, vagy közülök már egyik sem élne: a magyar törvények értelmében az apát az apai, és az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik ¹⁾. (orszb. szab. I. 11. §.)

614. §. A távolabbi rokonok öröklése.

Sem szülők, sem tölök leszármazott oldalrokonok nem lévén: az öregapát és öreganyát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat, — és ha ezek sem volnának életben, az ösapát és ösanyát, s illetőleg a tölök leszármazott oldalrokonokat, s így sorban a további felmenőket s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat illeti az öröklés

---

nyeri a földet, II. a házat, a 10000 ftnyi többleten pedig egyenlő részekben osztoznak. Az életben maradt házastárs jogairól alább lesz említés. (lásd a 212. lapon.)

¹⁾ Példák: C . . . gyermekek nélkül elhal, s apja — A — és testvérei — D. E. — maradnak életben. A. visszanyeri azon részét a hagyatéknak, mely tőle származott, D. E. testvérek pedig az anyai részen egyenlő arányban osztoznak. Ugyanez az eset, ha az örökhagyót anyja éli túl. Ha egyik szülő sincs már életben, C. hagyatékát a testvérek — D és E — egyenlően osztják meg. A távolabbi származékok törzsszerinti öröklése itt is szabályul szolgál; ha tehát ezen esetekben D. testvér az osztály előtt elhalt volna, a rája esendett örökrész gyermekeit — G. és H—t illetendi. (lásd a 212. lapon.)

ugyanazon elvek szerint, melyek a 9. 10. és 11. §§-okban megállapítvák ¹⁾. (orszb. szab. I. 12. §.)

615. §. Az oldalrokonok örökösödése előbbi magyar törvényeink szerint.

Az oldalági rokonok örökösödésének főbb mozzanatait képezték: az öröklési rend, továbbá a hagyatéki javak jogi természete, t. i. ősi vagy szerzeményi minősége; a szerzeményiek tekintetében végre azon körülmény, a mint azok osztály előtt vagy osztály után jöttek az örökhagyó birtokába.

1. A mi először is az öröklés rendjét illeti, általános szabály szerint a közelebbi rokonok a távolabbi ágat megelőzték, — csupán az ősi javakra nézve tétetvén annyiban kivétel, hogy a köztörzsöktől távolabbi rokon, az ő ágára osztály utján szállott vagyonban más — habár a köztörzsökhöz közelebbi oldalrokon felett, ki ugyanazon javakban régebben osztozott, elsőbbséggel birt ²⁾. Több egyenlő ágbeli rokonok itt is törzs szerint, s több egyenlő izigleni rokonok, ugyanazon ágban, egymás közt fejenként örökösödtek. (1659: 117.)

¹⁾ Példák: D . . . gyermekek és szülők nélkül meghal, — hagyatékából az apai vagyon I. II., — s az anyai III. IV. nagyszülőkre száll; a többlet pedig, mellyel az öröklött vagyonon túl a hagyaték növekedett, ugyanazon nagyszülők közt egyenlő részekben osztatik meg. Ha I. vagy II. nagyszülők sem volnának életben, helyöket Z. pótolja, — s ha III. vagy IV. nagyszülők hiányoznának, jogaikba V. oldalrokon lép. Nagyszülők, és ezektől leszármazott oldalrokonok hiányában a hagyaték 1. 2. 3. 4. apai, — és 5. 6. 7. 8. anyai ősszülőket illetőleg ezek származékait hasonló jogelvek szerint illeti; és ez így megy tovább, míg van valaki életben, ki az örökhagyó családjához tartozását kimutathatja. (lásd a 212. lapon.)

²⁾ Így például: NN. gyermekei A. B. az öröklött javakat 1820. évben megosztották. A 1830. évben meghalt; gyermekei — C. D. — újra osztoztak. Ezek közül C, leszármazó örökösök nélkül, néhány év múlva elhunyt, s B. nagybátya még mindig életben van. B. közelebbi izen áll NN — hez, kitől az ősi javak származtak — rokonságban, mint annak unokája — D; mindazáltal C. hagyatékára nézve az öröklésben D. által megelőztetett, mert az osztály C. és D. között későbbben történt.

2. Az ősi javak, leszármazó törvényes örökösök és szülők hiányában a közös családi egybeköttetésnél s hitbizományszerű jogoknál fogva mindenesetre az oldalági rokonokra szálltak, kik ezen jogaiaktól elévülés útján sem fosztathattak meg. (lásd f. 345. §.)

3. A szerzett javak akkor illették az oldalrokonokat, ha azok, valamelyik testvér által az osztatlan ősi vagyon jövedelmeiből, vagy más uton ugyan, de az osztályt megelőzőleg szereztettek (1723 : 47.); az osztály után szerzetek ellenben, — hanemha az oldalági rokon neve a szerzési okiratba beiratott volna (I : 30.) — az oldalrokonok mellőzésével a fiscusra szállottak. (I : 10.)

616. §. A házastársak öröködési viszonyai.

A házastársak részint örökösödésnél, részint törvényes követelményeknél fogva vannak a hagyatéknál érdekelve.

A törvényes öröködés nemei a házastársakra nézve a hitvestársi és özvegyi öröklés.

Törvényes követelmények a közkeresmény, özvegyi jog, hitbér és nőhozomány.

Hitvestársi öröklés férjet és nőt egyiránt illet, mihelyt a törvényben meghatározott esetek beálltával az öröködés e nemének hely adathatik, — özvegyi örökösödésre ellenben egyedül az özvegnők tarthatnak igényt.

Hasonlóan a közkeresményhez férj és nő egyenlően vannak jogosítva, míg az özvegyi jogot, törvényes hitbért és nőhozományt a törvény csak özvegnők számára biztosítja.

Mindezen öröklési igények és egyéb követelmények a törvényes örökösödésnél említendők, — az örökösödésnél azért, mert követelésbe nem előbb, mint a másik házastárs elhunytával vétethetnek, s a törvényes örökösödésnél, mert czímet és jogalapot, minden tekintet nélkül az örökösözó végakarátára, a törvényből meritenek.

617. §. Hitvestársi öröklés.

Hitvestársi öröklésnek — *successio conjugalis* — magyar törvény szerint helye van:

a) a szerzeményi javakban, ha leszármazó egyenes örökösök nincsenek ¹⁾);

b) az öröklött javakra nézve, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalagos örökösök nem léteznek ²⁾. (orszb. szab. I. 14. §.)

618. §. Hitvestársi öröklés az előbbi magyar törvények szerint.

A hitvestársak kölcsönös öröklése oly esetben, midőn leszármazó törvényes örökösök nem maradtak, az ösiek kivételével minden egyéb — szabadon előörökíthető javakra kiterjedt, s ezekben a túlélő házastárs mind a szülőket, mind az oldalrokonokat megelőzte. (1687: 11. és Dec. 6. ad acqu. mob.)³⁾.

619. §. Özvegyi örökösödés.

A legújabb törvényhozás az özvegyi öröklést -- *successio vidualis* -- szabályozó magyar törvényeket változatlanul fentartotta. (orszb. szab. I. 15. §.) Ezek szerint az özvegyő:

¹⁾ Már fentebb a 611. §-ban előadatott, hogy ha a hagyaték tulajdonná azon értéket, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról került, ezen szerzemény a hitvestársra száll. Ha tehát Z..., ki gyermekek nélkül, de szülők és özvegy hátrahagyásával halt el, — apjától földet, s anyjától házat kapott, s e vagynon felül hagyatéki többlet mutatkozik; a föld az apára, s a ház az anyára illetőleg a tőlök leszármazó oldalrokonokra lesz ugyan visszaszállandó, de a hagyatéki többlet, mint szerzemény, kizárólag az özvegyet illetendi. (lásd f. 611. §.)

²⁾ Az özvegy e szerint az öröklött javakra nézve egyedül a kir. fiscust előzi meg.

³⁾ A hitvestársak öröklésében e szerint semmi egyéb változás nem történt, mint, hogy az előbb ősi javak most öröklötteknek címezettek. Egyébiránt a 1687. évi törvényhozást megelőző-zőleg másképp volt a házastársak örökösödéséről intézkedve; jelesül a férjnek végrendelet — s gyermekek nélkül történt elhunytával, annak ingóságai és zálogszerzeményei az özvegy-nőre szállottak. (I: 98.) míg az özvegyférj, hasonló körülmények közt, elhunyt nejének csupán jegyajándékát tarthatta meg. (I: 100.)

1. az elhunyt férjnek minden ingóságaiából egyenlő részt kap a gyermekekkel; (I: 99.)

2. ugyanannak jobb öltözékeit, jegygyűrűjét és fogát osztályon kívül örökli; (u. o. és Dec. 17. ad acqu. mob.)

3. a ménesnek, ha ez számra az ötvenet felül nem haladja, — felét nyeri. (I: 101.)

Ellenben az özvegnő, saját javait osztály alá bocsátani nem tartozik. (I: 100.)

620. §. Párvonat a hitvestársi és özvegyi öröklés közt.

Hitvestársi és özvegyi örökösödés, mind a jogosítottak személyiségére, mind a jog kiterjedésére nézve lényegesen különböznek. Jelesül:

a) a hitvestársi örökösödés jogkölcsonösségen alapul s a férjet neje, — s ezt a férj halála után egyiránt illeti, — özvegyi örökösödésre ellenben csak nők tarthatnak igényt;

b) hitvestársi öröklésnek egyedül leszármazó törvényes örökösök hiányában van helye, — az özvegyi örökösödés ellenben feltételezi, hogy gyermekek is maradtak;

c) a hitvestársi örökjog minden szerzeményi — sőt az öröklött javakra is kiterjed, a szerint, a mint rokonok vannak még, vagy nincsenek többé életben, — az özvegyi ellenben csupán a megelőző §-ban érintett örökrészhez és hagyatéki tárgyakhoz ad jogot.

621. §. Közszerzeményi jog.

Az orszb. szabályelvek által a házasság alatti közszerzeményekre nézve a korábbi magyar törvények változást nem szenvedtek. (orszab. szab. I. 13. §.)

Közkeresménynek — *coquisitio* — a magyar törvények értelmében oly javak neveztetnek, melyeket a házastársak, a házassági viszony fenállta alatt, egyik vagy másik fél elhunytáig szereztek¹⁾; s azon különbség szerint ítélendő

¹⁾ A közkeresmény ennél fogva világosan megkülönböztetendő azon javaktól, melyeket valamelyik házastárs az egybekelés

meg, a mint a férj nemesekhez vagy nemnemesekhez tartozik.

622. §. Közszerzemény a nemeseknél.

Nemeseknél ¹⁾ a törvény közszerzeményt nem vélelmez, s ilyenben az özvegyöt rendszerint nem részesíti, — kivévn a következő eseteket :

1. ha a férj magát szerződésileg az ellenkezőre kötelezte, — ez esetben a házastársak jogai a szerződés szempontjából lévén meghatározandók ; (Korvin Mátyás : VI. 17. II. Ulászló : I. 38.)

2. ha a közkeresmény bebizonyíthatólag a nő saját vagyonából vagy annak jövedelméből szereztetett ; (Dec. 58. div. suc.)

3. ha a nő, a szerzési okiratban világosan mint közkereső említettik ²⁾.

---

alkalmával már sajátul birt, — habár azok élvezetében a másik felet is részesítette ; — valamint azoktól is, melyeket a házastársak egyike, a házasság fenállta alatt ugyan, de örökségkép vagy ajándécul, saját személyére nézve nyert. Egyébiránt, valamint előbbi törvényeink szerint szerzőnek senki nem tekintethetett, valameddig az elpazarolt ősieket ki nem egészítette (1723 : 49.), úgy jelenleg sem számíthatók a közkeresmények közé azon javak, miket a házastársak, egybekelésök után ugyan, de elidegenített öröklött vagyon értékéből szereztek.

¹⁾ A nemesek közé, a közszerzemény tekintetében, szokásnál fogva azon nemnemes férjek is számítatnak, kiknek rendszerinti élelemszerzésökben a nő közre nem működhetik, s így közszerzői minőséggel nem bir, — ide tartoznak a tudósok, köztisztviselők, ügyvédek, orvosok stb.

²⁾ Oly dolgok, melyekről szerzési okirat felvétetni nem szokott, — minők az ingóságok : közszerzemény tárgyai nemlehetnek. Ha pedig a férj, neje nevét csupán kedvezésből írta volna be közszerzőkép a szerzeményi okiratba : ily kedvezmény halálesszérei ajándékozásnak tekintetik, mely őt, mint törvényileg vélelmezett főkeresőt, — hanemha a nőnek telekkönyvi bejegyzés által szerzett dologbani joga állna ellent (lásd f. 337. §.) — nem gátolja abban, hogy a közszerzeményről, végrendeletileg máskép intézkedhessék. (Dec. 11. div. suc.)

623. §. Közszerzemény a nemnemeseknél.

A szabad városi polgárok és voltjobbágyok nejei minden a házasság alatt szerzett javakra nézve már törvény szerint közkeresőknek tekintetnek; mint ilyenek, a férj elhunytával a közszerzemény felerészét tulajdonul nyerik, s arról mind élők közt, mind haláluk esetére szabadon rendelkezhetnek. (I: 48. 102. III: 29.)

624. §. Törvényes örökösödés a közszerzeményi javakban.

A közkereső nők, mihelyt joguk a férj halála napjával megnyilott, szabad tulajdont nyernek, s arról, mi őket ezímen a hagyatékból illeti, korlátlanul végrendelkezhetnek. Végrendelet hiányában pedig a közszerzemény, felerészben a férj — s felerészben a nő gyermekeit, — s ha leszármazó törvényes utódok nem lennének, egészben a tulélő házastársat illeti. (III: 29. cz. 2. §.)

625. §. Özvegyi jog.

Az orszb. szabályelvek az özvegyi jog tekintetében az előbbi magyar törvények rendeleteit újra hatályba léptették. (orszb. szab. I. 16. §.)

Az özvegyi jog — *jus viduale* — tartás, — lakás — és újra férjhezmenetel esetében kiházásításból áll oly hagyatéki javakban, melyekből az özvegynőt sem örökjog, sem egyéb törvényes követelmények nem illetik ¹⁾. (I: 98. 134.)

E joghoz az özvegy akkor is igénynyel bír, ha férje az egyházilag szentesített egybekelés után azonnal meghalt, vagy

¹⁾ Látni való, hogy lovagias törvényeink az özvegynőt a család leányának tekintik, s ily elvből az özvegyi jogot a kielégítésnek mind alapjára mind módjára nézve a hajadoni joggal tették egyenlővé. A leányok t. i. a csupán fiágot illető javakból nyertek hajadoni jogot, az özvegyi jog hasonlólul az özvegnyet nem illető vagyonból adatik ki, s mindkettő egyiránt tartási, lakási és kiházásítási kötelezettséget foglal magában.

ő, férjétől, önhibáján kívül, ágy — és asztaltól elválasztott volna.

626. §. Az özvegyi jog kiadása.

Mihelyt az apa meghal, s örökösei a hagyatékot birtokba venni kívánják: első teendőjük az özvegynőt, azon javakból, melyeket az özvegyi jog terhel, perenküli egyezés vagy birói határozat folytán kielégíteni.

Ha az egyezés sikerült, vagy a biró jogérvényes ítélet által intézkedett: az özvegyi jog misége, mennyisége és kiadása az egyezés, illetőleg birói határozat tartalma szerint állapítandó meg; ellenkező esetben az özvegy következőkre van jogosítva:

1. az egész hagyatékot, az alábbi §-ban foglalt korlátozás mellett megtarthatja, s annak jövedelmeit élvezheti; (I: 98. és Dec. 14. div. suc.)

2. foglalás vagy önhatalmu birtokbahelyezés esetében, mellyel az örökösök részéről háborittatnék, a birói segílyt mint egyéb birtokosok, — igénybe veheti; (lásd f. 463. s köv. §§.)

3. a rendszerinti haszon elnyerése végett tett költségeknek, javításoknak és beruházásoknak megtérítését az örökösöktől követelheti. (Dec. 13. div. suc.)

627. §. Az özvegyjog korlátozásai.

Másrésről az özvegy, ki egyezés vagy birói határozat hiányában a hagyatéknek ekkép birtokában maradt, következő megszorítások által korlátoltatik:

1. az özvegy egyedül a jövedelmekről rendelkezhetvén, a vagyon állagát kimélni, s a vétke miatt okozott károkat megtéríteni tartozik (1618: 61.); — még kevésbé illeti a jog a tulajdonról élők közt vagy halála esetére rendelkezni, avagy azt adósságokkal terhelni; (u. o. és 1647: 105. 1655: 25.)

2. a családot illető okiratokat az örökösöknek kiszolgáltatni köteles, — ellenkező esetben az özvegyi jog élvezetétől megfosztathatik; (1618: 61. 1622: 67.)

3. az örökösök, — a mennyiben kimutathatják, mikép a hagyaték jövedelme felülhaladja azon szükségletet, mely az örökhagyó polgári állásához képest az özvegyjog fede-

zésére kívántatnék : az özvegyjog mérséklését, vagy is annak egyes hagyatéki javakra szorítását a törvény útján követelhetik, — azonban e jog az özvegy korlátozására nézve csupán az egyenes leszármazó örökösöket illeti. (orszb. szab. I. 16. §.)

628. §. Az özvegyi jog elenyészte.

Az özvegyi jog elenyészik :

1. az özvegnő halála — vagy ismétli férjhezmenetele esetében ; (lásd f. 625. §.)
2. hűtlen elhagyás által, melyben a nő, biróilag vétkesnek találtatott ; (805. dt.)
3. ha férjével együtt tulnyomó adósságokat csinált ; (821. dt.)
4. ha a férj vagyonát adósságokkal terhelte vagy elpazarolta (814. dt.), — a férj vagy gyermekek temetésére tett pazar kiadások mentségül nem szolgálván ; (1655: 25.)
5. ha a családi okiratokat eskü alatt felfedezni s kiadni vonakodik. (lásd. f. 627. §.)

629. §. Hitbér.

Hitbérnek — dos — törvény vagy szerződés szerint meghatározott azon pénzösszeg neveztetik, melyet az örökösök, a törvényes nőnek, házastársi hűsége jutalmul, a meghalt férj javaiból kifizetni tartoznak. (I: 93.)

A hitbér vagy törvényszerű vagy szerződési lehet; ez utóbbi a törvényest is magában foglalja. (Dec. 9. 16. ad acqu. mob.)

630. §. Törvényes hitbér.

A törvényes hitbér összege mágnásoknál 400, nemeseknél és polgároknál 200, nemnemeseknél pedig 40 fthból áll, törvényes értékű pénzben ¹⁾. (1840: XXII. 85. §.)

¹⁾ A hármas tkönyv ekkép határozta meg a törvényes hitbér összegét:

a) az ország báróinál Magyar-, Tót- és Erdélyországban 400 pft ;

631. §. Szerződési hitbér.

Az előbbi §-ban meghatározott törvényes hitbérnek akkor van helye, ha erészben a házaspár között ellenkező intézkedés nem történt; a törvény azonban megengedi, hogy annak mennyiségét a házastársak szerződés szerint a törvénytől eltérőleg szabályozzák: a hitbér ily esetben szerződési — vagy írott hitbérnek nevezetik.

632. §. Különbség a törvényes és írott hitbér között.

Törvényes és szerződési hitbér a következő pontokban térnek el egymástól:

1. a törvényes hitbér csak özvegyről illet, — ellenben a szerződésit, túlélés esetére a férj is kikötheti; a hitbér, mely a férjet, szerződés szerint illeti, másképp viszonyhitbérnek — *contrados* — nevezetik;

2. a törvényes hitbér összegét a törvény, — utóbbiét maguk a házaspár határozzák meg;

3. a törvényes hitbér a nőnek még férje halála előtt szabad rendelkezése alatt áll, — a szerződésit csupán a túlélő házastárs követelheti; (Dec. 7. ad acqu. mob.)

4. az írott hitbér soha nem tárgya az elévülésnek, a szerződési e részben egyéb kötelezettséggel járó egyenlő tekintet alá. (I: 78. 1729: 27.)

633. §. A hitbér kiadása.

A hitbér a hagyatéki vagyon jogi minőségeire tekintet nélkül, — s így még az öröklött javakból is kiadandó. (Dec. 26. ad acqu. mob.) Kiadását az előbbi törvények nem kötötték szorosán készpénzhez, sőt világosan megengedik, hogy felerészben könnyen értékesíthető ingókkal egyenlítettessékki, — melyek közül, épen ez oknál fogva a kész öltö-

b) egyéb mágnásoknál s oly nemeseknél, kik több mint 50 jobbágytelekkel bírtak, — Magyarországon 200, — Tótországban 100, — Erdélyben 66. pft;

c) kisebb birtokos nemeseknél kevesebb, — a vagyon arányához képest; (III: 3.)

f) az első férj után egész, — a második után fél összegben, és így tovább. (I: 96.)

nyök, fegyvernemüek s nyomorék barmok névszerint kivé-
tetnek. (I: 95.)

Ha az örökösök a hitbért sem készpénzzel, sem elfo-
gadható ingókkal ki nem fizethetnék, annak fedezésére, köz-
becsü szerint ingatlan birtokot is adhatnak, melyet az öz-
vegy illetőleg jogutódai, az állag kimelésével, haszonélve-
zetül mindaddig megtarthatnak, míg a hitbér teljes összeg-
ben le nem törlesztetik. (I: 134.)

634. §. A hitbér elvesztése.

A hitbér elvész:

1. ha a nő házasságtörési büntényben bünösnek itél-
tetett; (I: 105.)

2. ha nagyhatalmaskodásban marasztaltatott el; (II: 43.)

3. ha hitbér fejében, ideiglenes használatul birtokot kap-
ván, azt a hitbér egész összegének birói kézhez letétele s tör-
vényes megintés után is visszabocsátani vonakodik; (II: 24.)

4. ha ugyanazt adósságokkal terheli, pusztulni hagyja
vagy épen elidegeníti; (1622: 67. 1655: 25. 1659: 43. és
814. dt.)

5. ha a család okiratait jogtalanul magánál tartja, vagy
az átvételre jogosított örökösök mellőzésével távolabbiak-
nak vagy épen idegeneknek adja ki; (1618: 61. 1647: 105.)

6. ha a hitbért, férjének, vagy az örökösöknek világo-
san elengedte. (I: 109.)

635. §. Nőhozomány.

Nőhozomány — allatura — alatt oly ingó javak ér-
tendők, miket a nő, már a házasság megkötése után vitt
férje házához. A nőhozomány szélesebb értelemben a nász
ajándékot — paraphernum —, vagy azon pénzürtéket avagy
ingókat is magában foglalja, melyeket a nő, férjhezmenete-
le alkalmával, völegényétől vagy másoktól, a házassági
egybekelés céljából kapott ¹⁾. (I: 100.)

¹⁾ Ingatlan birtok, mely telekkönyvileg a nő nevére van bejegyezve,
nem tekintetik hozománynak, habár azt örökség vagy szerződés
utján, a házasság alatt szerezte volna is; sőt arra nézve mind-
azon jogok illetik, melyek törvénytörvény szerint a tulajdonnal állnak
kapcsolatban.

636. §. A nőhozomány kiadása.

A hozomány, melyet a nő, kezelés, használat vagy élvezet végett férjének átadott, a házasság alatt is a nő tulajdona marad, — azonban a házassági viszonynak halál vagy birói ítélet által lett feloldása előtt nem követeltethetik.

Ha az örökösök a hozomány létezését kétségbe vonják, vagy annak kiadását megtagadnák: a kereset és bizonyítás a hozománynak valósága, s a férj kezeihez jutása, vagy annak — illetőleg az értéknek a férj vagyonaiba lett beruházása iránt a nőt, vagy jogutódait terheli, s e részben sem a férj elismerése, sem a nő esküje bizonyítékul el nem fogadtatik. (Dec. 2. 11. és 10. 14. ad acqu. mob.)

A nőhozomány bejegyzéséről s elönyeiről a kereskedők nejeit illetőleg alább a harmadik részben lesz említés.

637. §. Megtartási jog.

Mig az özvegy, hozományi követelésének kérdésében jogerejü birói ítéletet, — vagy megítélt hozományára nézve teljes kielégítést nem nyer, az elhunyt férj hagyatékában megtartási joggal bir (Dec. 3. ad obtin. succ.); de ha a csak hasznélvezetkép birlalt javakat pusztulás veszélyének teszi ki (814. dt.), vagy a kielégítési összeg felvételére s a vagyon visszabocsátására törvényesen megintetvén, mind követelményeinek felvételét, mind a javak kiadását megtagadja (II: 24.): hozományát s nászajándékát örökre elvesztendi.

638. §. Örökösödés a nőhozományban.

A tulajdoni jogból, mely hozományára nézve a nőt illeti, — önkint következik, mikép a nő, halála esetére, a hozomány és nászajándék minden tárgyairól szabadon rendelkezhetik.

Ha a nő végrendelet nélkül halt meg, hozományát illetőleg a törvényes örökösödés szabályai lépnek hatályba.

639. §. A szent korona öröklése.

A szent korona ügyvédének öröklése ott, hol sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyona, különbség nélkül kiterjed. (orszb. szab. I. 18. §.)

640. §. Háramlási jog előbbi magyar törvényeink szerint.

Előbbi magyar törvényeink a háramlási jog tekintében különbséget tőnek:

1. az örökhagyó személyére nézve, — a mint t. i. nemesekhez, kir. városi polgárokhoz, szabad kerületekhez, vagy jobbágyokhoz tartozott;

2. a hagyatéki javak jogi minőségére nézve, — a mint t. i. adományiak vagy adományon kívüliek, továbbá ősiek vagy szerzettek voltak.

A háramlási jog gyakorlatára az örökös nélküli javakban ezen különbségek szerint voltak hivatva a király, — a szabad kir. városok és szabad kerületek — végre a voltföldesurak ügyészei.

641. §. A királyi ügyész örökösödése különösen.

A királyi ügyész, mint ilyen, örökösödött

1. Nemesek és szabadosok után:

a) az adományozott ősi javakban, ha az öröklésre jogosított minden személyek kihaltak, — a mennyiben királyi jóváhagyás nem állott ellent; (I: 10. 17. 63. 66. 1715: 25. 26.)

b) a szerzett adományiakban a szerzőnek leszármazó törvényes örökösök nélküli elhunytával, — mennyiben az adomány a szülőkre, vagy testvérekre, avagy az özvegyre ki nem terjesztetett; (I: 48. 50. 102.)

c) az adományon kívüli ősiekben, ha sem végrendeletileg az utolsó birtokos máskép nem intézkedett, sem rokonok és özvegy nem maradtak; (1715: 26.)

d) az adományonküli szerzeményekben a vevő család kihaltával, ha ez esetre az eladó semmi jogot fen nem tartott; (lásd f. 371. §.)

e) az osztály után szerzetekben, az egyenes ág kihaltával, — hanemha az oldalági rokonok nevei a szerzési okiratokban befoglaltattak; (Dec. 18. 38. 49. 52. 72. 95. 102. 122. de act. fiscali r.)

2. Nemesek, szabadosok (I: 13—15. 1715: 7. 9. 62.) szabad kir. városi polgárok (1647: 87. 1649: 16.) minden

javaiban s a földesuri hatóság alatt álló személyek ingóságai-
gaiban (1715: 62.) hűtlenség czimén. (lásd f. 364. §.)

642. §. Háramlási jog a nemnemesek hagyatékára
nézve.

A nemnemesek ismét vagy szabad kir. városi vagy szabad kerületi polgárok, vagy jobbágyok lévén, a végrendelet s törvényes utódok nélkül elhalt örökhagyók javai ezen különbség szerint háramlottak:

1. szabad kir. városi polgárok után kivétel nélkül, — s egyebek után egyedül a városi telkek a városi közönségre; (1638: 35. 1647: 87. 1649: 16.)

2. a szabad kerületi polgárok után hasonlóul az illető városi ügyészre (IV. stat.), végre

3. jobbágyok és azon nemesek és szabadosok után, kik jobbágytelkeken laktak, s magukat a földesuri hatóságnak alávetették, — a földesurakra. (1715: 62. 1840: VIII.)

643. §. A törvényes örökösödés rendjétől némely
eltérések.

A törvényes örökösödésnek ezen szabályelvei valamennyi honpolgárokra, sőt a magyar törvények visszaállításának idejétől fogva a jászkun-kerületek lakosaira nézve is zsinórmértékül szolgálnak. (orszb. szab. I. 17. §.)

Az öröklés némely eseteiben azonban eltérésnek van helye:

1. a jászkunokra nézve, kiknél az orszb. szabályelvek 14. 15. és 16. §§-aiban foglalt hitvestársi örökösödés, özvegyi öröklés és özvegyi jogjövőre is az eddig fenállott statutumok szerint lesznek megbírálandók; (orszb. szab. I. 17. §.)

2. a voltjobbágyok özvegyeinek örökségi s egyéb követelményeire nézve, — a mennyiben a közszerzeményi jogok, özvegyi öröklés és özvegyi jog jelenben is az előbbi magyar törvények által szabályoztatván, e törvények a jobbágyok igényeit különlegesen szabályozták,

3. a latin és görög szertartásu, valamint a görög n. e. papság után megnyilt örökösödésre nézve.

644. §. Özvegynök örökjogai a jászkunoknál.

Az özvegynök, férje halála után, — ha a kereső fél más-kép nem rendelkezett, annak javaiban csak úgy fog megmaradni, hogy abból éljen, nem pedig, mint tulajdonos; úgy, hogy ha ő meghalna, vagy pedig ismét férjhez menne, a fekvő javak azonnal a fiakra szálljanak. A mi illeti mindazáltal a földben fekvő summát és az ingóságokat, azokból a közkereső özvegy, maga jogához képest, — t. i. a fiaival és leányaival egyenlő egy gyermekrészről szabadon rendelkezhetik; sőt ha a férj egyéb törvényes örökösök nélkül halt el s javairól más-kép nem rendelkezett volna: azon esetben mind az ingó mind az ingatlan javak, tulajdoni joggal az életben maradt özvegyre szálljanak, úgy, hogy ő azokról szabadon rendelkezhessek. A helybeli előljárók azonban ügyelni tartoznak, hogy az özvegynök, férjokről maradó vagyonukat, gyermekeik kárával el ne pazarolják. Ilyetén pazarlás esetében a hagyaték azonnal birói zár alá vendő. (V. stat. 1. §.)

Azon özvegyek pedig, kik közkeresők nem voltak és ismét házasságra léptek: a hitbérnél, a jegybe vagy házassági ajándékba adott dolgoknál, a szülői háztól férjükhöz vitt javaknál és a házasság ideje alatt férjök által keresett ingóságokból egy résznél egyebet az örökösöktől nem kívánhatnak; következőleg végrendeletileg csupán azokról intézkedhetnek, a mely javak, — t. i. a hitbér, nászajándék és hozomány — oly elsőbbséggel birnak, hogy azokat a férjnek az özvegygyel nemközös adósságai előtt ki kelletik szakasztani. (2. §.)

A mi az özvegynök hitbérét illeti, a törvényes hitbér a redemptionalis összeghez, vagy a más-kép szerzett föld vételarához mérsékeltek; és ha az öröklött javakból nagyobb hitbér ajánlatná a nőnek, az örökösök a törvényes összeget meghaladó többlet kifizetésével nem tartoznak; a tulajdon keresménytől azonban mérsékelt hitbér szerződésileg is ajánltathatik ¹⁾. (3. §.)

¹⁾ A IV. statutum, mely általában a törvényes örökösödést foglalja magában, az orszb. szab. I. 17. §-a által hatályon kívül he-

645. §. Özvegynek örökjogai a voltjobbágyoknál.

Előbbi törvényeink a voltjobbágyok örökösödéséről általában, s a jobbágyok jogairól különösen a fentebb közölt rendszabályoktól eltérőleg intézkedtek ¹⁾. Ez intézke-

lyezettett. A törvényes örökösödés előbbi szabályai következők voltak :

„Meghagyatván kinek kinek azon joga, hogy saját szerzeményeiről szabadon rendelkezessék, — ha az ily szerző végrendelet nélkül halna meg, és özvegye nem maradna : minden ingó javai a fiak és leányok közt egyenlően osztassanak meg ; az ingatlanok pedig csupán a gyermekeket illessék, — úgy mindazonáltal, hogy ezek a nővéreket, aránylagos illetőségek szerint, annyi összegből, mennyiért a fekvő jószág szereztett, készpénzben kielégítsék. Azon ingatlan javak pedig, melyek nem pénzben, hanem végrendelet vagy hű szolgálatok útján szereztettek, felbecsülendők, s a leányok a becsü szerinti értékből elégitendők ki.“ (IV. stat. 1. §.)

„Ha a fiág kihal, az ingatlan javakban a leánygyermek örökösödnek, — és pedig ugyanazon egy izeni rokonok fejenkint, s a távolabbiak törzsönkint ; úgy mindazonáltal, hogy a közönséges és a jószágot illető különös terheket viselni köteleztessek. A család utolsó fitagja az ősi ingatlan javak iránt a leány sérelmével egyáltalában nem rendelkezhetik ugyan ; azon összeg mennyiségéhez képest azonban, mellyel a leányok, ugyanazon jószágból a fiörökösök által már előbb kielégítették, — a szabad rendelkezés nála meghagyatik.“ (2. §.)

„Bár a futódoknak szabadságukban áll, hogy nővéreiket az ingatlan javakból kifizessék : ezt mindazáltal nem tehetik azon esetben, midőn a szerző rokonoknak egyike fiakat, másika pedig leányokat hagyna maga után, mert ebben az esetben a leányok úgy gondoltatnak, mintha férfiak volnának ; ehhez képest valamint ők az apáról maradt javakat megtarthatják, úgy azokat tőlök csupán a fiak fogják örökölni. Ezeknek már ismét szabadságukban álland nővéreiket pénzü kielégíteni.“ (3. §.)

¹⁾ Az örökösödési rendnek, melyet előbbi magyar törvényeink követtek, — tisztább áttekintése kívánja, hogy a voltjobbágyok örökösödését szabályozó törvények elkülönítve s összefüggőleg közöltessenek.

E törvények a következők voltak :

1. §. A jobbágyok az 1836-dik évi IX. törvényczikkely 9-ik §-nak rendelete szerint, minden ingó és ingatlan szerzeményeiről, megszorítás nélkül szabadon rendelkezhetnek.

déseket, a mennyiben a közkeresményre, özvegyi öröklésre és özvegyi jogra vonatkoznak, előbbi törvényeinkből a legújabb törvényhozás is fentartotta. (orszb. szab. I. 13. 15. 16. §.) Ezek szerint :

2. §. A jobbágyoknak minden ősi javaikban, s végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeikben törvényes házasságból származott fiu- és leánymaradékaik, oly világos megjegyzéssel azonban, hogy mind az, mit a mindkét nemű magzatok kiházásításukkor vagy azután is szüleiktől kaptak, osztálybeli részökbe tudassék be — teljesen egyenlő mértékben örökösödnek, — s minden e részben eddig fenállott ellenkező szokások, szőlőhegyi vagy más helybeli szabályok, ezennel jövődőre megsemmisíttetnek.

3. §. Ha mindazáltal valamely földesur a maga valóságos udvartelki birtokát jobbágyoknak szőlők alá, vagy más használatra, magános szerződés mellett oly világos és határozottan kikötött feltétel alatt adta ki, hogy azokban az örökösödés rendje és magszakadás esete egyedül a fiúagra szorítassék, a szerződés az örökösödés rendjére nézve is megtartandó leend.

4. §. Az 1836-dik esztendei IV-dik törv. czikkely 9-dik és az V-ik törv. czikkely 4-dik szakaszainak rendelete szerint, a jobbágytelket természetben csak a földesur megegyezésével lehet felosztani, midőn pedig az osztozók a telket természetben fel nem oszthatják, vagy felosztani nem akarják, s e részben a közöttök előlegesen munkába venni kellett barátságos egyezés nem sikerül : szabadságukban áll azt maguk között tartandó árverés által a legtöbbet ígérő osztozónak — ha az a jobbágytelki terheknek viselésére alkalmas — általadni, ki azután a többi osztozókat kielégíteni köteles.

5. §. Ha azonban az osztozók a jobbágytelki terhek viselésére alkalmasak nem volnának, vagy ha az osztozóknak legalább fele része a telekre nézve nyilvános árverést kívánna, azt meggátolni semmi esetben nem szabad.

Miután pedig, az osztozók között ezen esetben is előlegesen megpróbálandó barátságos egyezésnek nem sikerülésével a nyilvános árverés elhatároztatik, az eladóvá tett teleknek ára a község előljárói által, a földesur befolyásával, mindenkor előrebocsátandó igazságos becs szerint állapíttassék meg, s a nyilvános árverésre közhírré is teendő egy hónapi határidő jelöltessék ki ; és ha az árverés alkalmával tett ajánlás a becsárt fel nem érné, s abban az osztozók meg nem nyugodnának, egy hónapi szintén kihirdetendő újabb határidő mulva, a telek még egyszer árverés alá bocsáttassék, s akko-

1. a házasság alatti közszerzemények a voltjobbágyok között mindenik házastársat egyformán illetvén, azokról egyik úgy, mint másik, felerészben szabadon rendelkezhetik, s ezen felerészből a férj, feleségét végrendelet által sem zárhatja ki; ha pedig egyik házastárs mag nélkül és

ron a legtöbbetigérőnek, habár a becsüárnál kevesebbet ajánlana is, adassék által.

6. §. A szőlők felosztásánál azon legkisebb terjedésre nézve, melyen alul azokat természetben felosztani eddig sok helyen szabad nem volt, a helybeli szokás jövendőre is zsinórmértékül fog szolgálni; csak hogy ily esetekben is, ha az osztóknak legalább felerésze kívánja, a nyilvános árverés általi eladásnak leendő helye. A nyilvános árverésre nézve pedig általánosan azon mód és szabályok tartassanak meg, melyek az 5-dik §-ban felebb megállapítottak.

7. §. A mag nélkül elhunyt jobbágnak még életben lévő szülői, annak ősi javaira, s végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeire nézve, az örökösödés rendében mind az oldalaslagi vérséget, mind a földesurat megelőzik.

10. §. Az oldalaslagi vérségnek örökösödése azon esetben, ha a törvényes maradék nélkül elhunyt jobbágy testvéreivel már meg volt osztozva, csak az ősi javakra terjed ki; a végrendelet nélkül hátrahagyott szerzemények pedig, ha az elhunytnek sem özvegye nem maradt, sem szülői már életben nincsenek, a földesurat illetik.

11. §. De ha ily esetben a szerzemények között jobbágy telek is vagyon, azt az illető földesur az 1836-dik évi XI-dik törvénycikkely 9-dik §-a rendeletéhez képest, más alkalmas jobbágnak, a szokott terhek viselése mellett, általadni köteleztetik, s a telki haszonvételek átengedéséért semmi árt nem követelhet; azon jobbágy mindazáltal, ki az oly telket átvette, a telken lévő épületeket és javításokat a földesurnak becsü szerint kifizetni tartozik.

12. §. Midőn ellenben a mag nélkül elhalt jobbágy testvéreivel osztatlan állapotban hunyt el, nemcsak ősi javaiban, hanem ha özvegye nem maradt, és szülői sem élnek, mindennemű szerzeményeiben, melyeket végrendelet nélkül hátrahagyott, a legközelebbi oldalaslagi vérséget illeti az örökösödés.

13. §. A jobbágnak tökéletes magvaszakadtával, midőn oldalaslagi vérek sincsenek, kiket az ősiekre nézve az örökösödés illetne, az ősi javak minden különbség nélkül — a szerzemények pedig a fentebbi 10-dik §. értelmében, az illető földesurra szállanak.

végrendelet nélkül hal meg, minden közszerzemény az életben maradott házastársra száll. (1840: VIII. 8. §.)

2. A házastársaknak viszonos örökösödése, egyenes maradékoknak és végrendeletnek nemlétében még azon szerzeményekre nézve is, melyek a házasság előtt szerezettek, minden egyéb örökösödést megelőz; az öröklött javakra azonban soha ki nem terjed. (9. §.)

3. A nőhozományra nézve az rendeltetik: hogy a mennyiben az természetben meg van, vagy pedig ha a jobbagynő hozománya készpénzből áll, ennek a meglevő javakba történt beruháztatása elegendőképp igazoltatik: minden örökösödésnél és osztálynál az özvegynek vagy törvényes örököseinek mindenekelőtt azonnal kiadandó, — a beruházásra nézve világosan megjegyeztetvén, hogy ott, hol a nőhozományok egyedül csak marhákból és egyéb ingóságokból állanak, a következő 15. §. értelmében elegendő legyen annak bebizonyítása, hogy ezek a jobbagynők által valósággal férjeikhez vitettek; a mi pedig a jelen törvény alkotását megelőző időkbeli nőhozományokat illeti: ezek tekintetében még a készpénzből álló hozományokra nézve sem kívántatván meg azoknak a meglevő javakba történt beruháztatások bizonyítása, rájuk nézve a férj házához lett vitelöket kimutatni elegendő leend. (14. §.) Hogy pedig a nőhozományra nézve a visszaélések és visszázkodások meggátoltassanak: jövőre minden nőhozomány azonnal, mihelyt azt a feleség férje házához viszi, a község elöljárói által pontosan és hitelesen összeírva, becsültessék meg, s az összeírás és becsü egy példányban a község levéltárába tétessék. Különben a mely nő ezt elmulasztaná, az, férje halála után, természetben meglevő hozományain kívül, hozományából semmit egyebet ne követelhessen. (15. §.)

A leszármazó törvényes örökösök és végrendelet nélkül elhalt jobbagy hagyatékából minden öröklött javak a szülőket, s ezek hiányában a tőlök leszármazott oldalrokonokat, majd a nagyszülőket és így tovább — illeti (lásd f. 611. s köv. §§.), — de e javakból az özvegynek, sorsához mérsékelt özvegyi tartását teljesen biztosítani kötelesek. A tartásnak mennyiségét, ha iránta egyezség nem eszközöltetik, az özvegynek sorsára, a vagyonnak mennyiségére, és arra is, — a mit az özvegy közszerzeménynek és hitvestársi

viszonos örökösödésnek fejében, mint tulajdonát, megtartott — figyelmezve, az illető bíróság határozza meg. (16. §.)

5. Midőn az elhunyt jobbágy özvegyet és gyermekeket hagy maga után, a nélkül, hogy végrendelet által intézkedett volna özvegyének tartásáról: akkor, ha az özvegy minden hátrahagyott gyermeknek édes anyja, ezek az őket illető apai javakban is csak úgy osztozhatnak, ha édes anyjoknak illő özvegyi tartását az előbbi 16. §. értelmében teljesen biztosítják. (17. §.) Ha pedig a hátrahagyott gyermekek, vagy azoknak egyrésze, atyjoknak előbbi házasságából származtak: az özvegy, férjének öröklött javaiból, és azon szerzeményekből, melyek nem az utolsó házasság ideje alatt szereztetvén, közszerzeménynek nem tekintethetnek, özvegyi tartás fejében csak egy gyermekrészt követelhet, s azt is oly móddal, hogy azon gyermekrészt, tartására külön szakasztatván, annak egyedül évenkénti jövedelmét huzhassa, de a tőke folyvást az illető községi előljárásnak felügyelete alatt tartassék; s midőn az özvegy meghal, vagy férje nevét viselni megszűnik, az egész tőke az osztozókra szálljon vissza. (18. §.)

646. §. Törvényes örökösödés a latin szertartásu papság után.

A Kollonicsféle egyezmény, mely, mikép fentebb láttuk, a r. cath. és egyesült görög papok végrendelkezési képességét szabályozza, egyszersmind a törvényes örökösödésre is kiterjeszkedik s a végrendelet nélkül elhunyt egyháziak hagyatékát ekkép rendeli felosztatni:

1. az egyháznagyok után a könyvek, papi diszöltönyök, szent edények és oltárékitmények törvényszerint az egyházra, s a gazdasági eszközök a hivatalutódra szállnak; ezek levonása s a terhek letisztázása után fenmaradt tiszta hagyaték pedig egyharmadrészben a királyi ügyészt, egyharmadrészben az illető egyházat s egyharmadrészben a tizedizigleni rokonokat, a törvényes örökösödés elvei szerint, — s ha a tizedik izen belül épen semmi rokonok nem volnának, ezen harmadrész is a szent koronát illeti; (1776. évi febr. 13. és apr. 1. k. k. leirat.)

2. az alsóbbrendü papok hagyatéka hasonlóul három egyenlő részre osztatik fel, — egyharmadrészben az egy-

ház, melynél szolgáltak, — egyharmadrészben a kir. ügyész, s egyharmadrészben a törvényes rokonok, tizediziglen — s ha ily rokonok nem maradtak volna, ezen harmadrészben is a kir. fiscus-örökösödnek; (1774. évi jul. 14. és 1776. évi febr. 13. k. k. leirat.)

3. alsóbbrendü papok után, kik nyilvános tanári pályán alkalmazták, — a tiszta hagyaték egyharmada a tanítói alapítványra, másik harmada a szegény tanulókra, s utolsó harmada a tized izigleni törvényes rokonokra száll; (1779. évi sept. 13. k. k. leirat.)

4. a szerzetesek hagyatékában, törvényszerint az egyházi pénzalap, a szerzet, a szegények és rokonok részesülnek ¹⁾. (1783. évi apr. 29. 1786. évi maj. 2. 1788. évi mart. 15. k. k. leirat.)

647. §. Törvényes örökösödés a görög n. e. lelkészek után.

A törvényes örökösödés a görög n. e. lelkészek hagyatékában, az előbbi fejezetben megismertetett declaratorium illyricum szerint a következő rendet követi:

1. A karlovitzi érsek és püspökök után a diszöltözék, házi butorok, könyvek és gazdasági készülétek a hivatalutódra, a fenmaradt tiszta hagyaték pedig egyenlő részekben a nemzeti pénztárra és a karlovitzi iskolák alapítványára szállnak.

2. Az alsóbbrendü lelkészek után, ha özvegy és gyermekek maradtak, a törvényes örökösödésnek egyéb honpolgárokat kötelező szabályai szolgálnak zsinórmértékül; nőtlen állapotban elhalt papság szerzeményei pedig egészben a megyés püspököt illetik.

648. §. Törvényes örökösödés az osztrák polg. tkönyv szerint.

A törvényes örökösödést hazánkban, 1853. maj. 1-jétől fogva a magyar törvények visszaállításáig az osztr. polg. tkönyv szabályozta; melynek idevonatkozó rendeletei a következők:

¹⁾ Mennyiben veszítik el vagy érvényesíthetik a szerzetesek örökségi jogaikat: fentebb a 73. §-ban adatott elő.

I. Törvényes örökösök mindenekelőtt azok, kik az örök-hagyóhoz házassági leszármazás útján a legközelebbi roko-nok. (730. §.)

1. Ha az örök-hagyónak első izbeli házassági gyermekei vannak, ezekre száll az egész örökség, — akár férfi — akár nőneműek legyenek, akár az örök-hagyó életében, akár holta után születtek. Több gyermekek közt az örökség szá-muk szerint, egyenlő részekben oszlik fel. Még élő gyer-mekektől unokák s a még élő unokáktól kisunokák nem birnak öröklési joggal. (732. §.) Ha az örök-hagyónak vala-mely gyermeke előtte halt meg, és attól egy vagy több unokák léteznek: azon rész, mely a meghalt gyermeket il-lette volna, ezen maga után hagyott unokára egészen, vagy a több unokákra egyenlő részekben száll. (733. §.)

2. Ha senki sem létezik, ki magától az örök-hagyótól származnék: az örökség azokra száll, kik vele másodágban rokonok, ugymint szülőire és azok utódaira. Ha még mind a két szülő él, őket illeti, egyenlő részekben, az egész örök-ség. Ha ezen szülők egyike elhalt, annak hátrahagyott gyer-mekei vagy utódai lépnek az ő jogába; és azon felerész, mely a meghaltat illette volna, azon elvek szerint osztatik fel, melyek az örökségnek az örök-hagyó gyermekei és tá-volabbi utódai közötti felosztására nézve megállapítottak. (735. §.)

3. Ha az örök-hagyó szülői utódok nélkül haltak el: az örökség a harmadik ágra, t. i. az örök-hagyó nagyszü-lőire s ezek maradékaira száll. Az örökség ekkor két egyenlő részre osztatik: egyik fele az apa szülőit s azok utódait, a másik az anya szülőit és azok utódait illeti. (738. §.) Ezen félrészek mindegyike, az egyik és másik részről nagyszü-lők közt, ha még mindketten élnek, egyenlően osztatik fel. Ha a nagyszülők egyike, vagy egyik vagy másik részről mindketten elhaltak: akkor az ezen részre eső felerész ezen nagyszülők gyermekei és utódai közt azon elvek szerint osztatik fel, melyek szerint a második ágra az egész örök-ség, az örök-hagyó szülőinek gyermekei és utódai közt, fel-osztandó. (739. §.)

Ha az apai vagy anyai részről mindkét nagyszülő el-halt, és az ezen részről nagyapától vagy nagyanyától utó-dok sem maradtak: akkor az egész örökség a másik rész-

ről még életben levő nagyszülőkre, vagy ezek elhunytával hátrahagyott gyermekeikre és utódaikra száll. (740. §.)

4. A harmadik ág egészleni kihalta után a törvényes öröklés a negyedekre megy át. Ezen ághoz tartoznak: az apai nagyapának szülői és ezek utódai, az apai nagyanyának szülői, utódaikkal együtt; az anyai nagyapának szülői, utódaikkal, — és az anyai nagyanyának szülői, az övéikkel együtt. (741. §.) Az örökség felosztása: mint fentebb.

5. Ha a negyedik ágból már egy rokon sincs életben: akkor az örökség az ötödikre, — t. i. az örökhagyó dédjére és ükére, és ezek utódaira száll. Ezen ághoz tartozik: az apai nagyapa apai nagyszülőinek törzsöke; az apai nagyapa anyai nagyszülőinek törzsöke; az apai nagyanya apai nagyszülőinek törzsöke, az apai nagyanya anyai nagyszülőinek törzsöke; az anyai nagyapa apai nagyszülőinek törzsöke, az anyai nagyapa anyai nagyszülőinek törzsöke, az anyai nagyanya apai nagyszülőinek törzsöke, és az anyai nagyanya anyai nagyszülőinek törzsöke. (744. §.) Ezen nyolcz törzsökök mindegyike egyenlő örökjoggal bír. (745. §.)

6. Ha végtére az ötödik ág is egészen kihalt: akkor a törvényes örökösödés a hatodikra, ugymint az örökhagyó dédősére, dédükére s ezek utódaira száll. Ezen ághoz tizenhat törzsök tartozik, t. i. azon szülők törzsökei, kiktől az ötödik ágbeli törzsszülők származtak. Ha ezen törzsökök mindegyikéből vannak élő rokonok, az egész örökség tizenhat egyenlő törzsökrészre osztatik, és mindegyik törzsökrész, az ezen törzsökhöz tartozó rokonok közt, a már előadott elvek szerint osztatik fel. (748. §.)

Az öröködési jog, a szabadon előrkithető vagyona nézve a házassági rokonság ezen hat ágaira szorittatik. Az örökhagyónak távolabbi rokonai a törvényes öröködésből kizárvák. (751. §.)

II. Házasságon kívül született, s szülőik utóbbi egybekelése által törvényesített gyermekek; valamint azok is, kik oly házasságból születtek, melynek akadályá, legalább az egyik fél előtt ismeretlen volt, vagy utólag elhárított (160. §.), a szabadon előrkithető javakban a házassági gyermekek jogaival birnak. (752. §.)

III. Az anyára nézve a házasságonküli gyermekek, a szabadon előrkithető vagyona örökösödést illetőleg a

törvényes gyermekekkel egyenlőknek tekintetnek; de már egyéb anyai rokonok, valamint az apa s ennek rokonai hagyatékában a házasságonküli gyermekeket törvényes örökösök nem illeti. (754. §.)

IV. Örökbefogadott gyermekeknek annak, ki őket örökbefogadta, — szabadon előörökíthető vagyonában törvényes örökösre, a házassági gyermekekkel egyenlő joguk van. (755. §.)

V. A szülőket, törvényesített, vagy a törvény által különösen kedvezményezett házasságonküli gyermekeik hagyatékára nézve ugyanazon kölcsönös jog illeti, mely a gyermekeknek, szülőik javaiban engedtetett; de a fogadott gyermek hagyatéka nem a fogadó szülőkre, hanem az előbbinek törvényes rokonaira száll. (756. §.)

VI. Az örökhagyó tulélő házastársát, akár van saját vagyona, akár nincs: ha három, vagy több gyermek létezik, egy egész gyermekrészt, — de ha három gyermeknél kevesebb van, a hagyaték negyedrésze illeti, életfogytiglani élvezetül, — tulajdona a gyermekeké maradván. (757. §.) Ha gyermek nincs, de van más törvényes örökös: akkor az életben maradt házastárs a hagyaték negyedrészt koraólátlan sajátul nyeri. (758. §.) Ha pedig az örökhagyónak sem rokonai, sem más törvényes örököse nem létezik: akkor az egész örökség a házastársra száll. (759. §.)

VII. Ha a házastárs sincs már életben, akkor a hagyaték, mint uratlan jószág, a kincstár vagy azon személyek által foglaltatik el, kiknek a közrendtartási rendeletknél ogva uratlan javak elfoglalásához joguk van. (760. §.)

649. §. Perek a törvényes örökösödés körül.

1. Tiszta örökösödési per rendes uton, — indittatva az által, ki magát az öröklésre törvényszerint jogositva véli, azonban e joga a vele egyenlő vagy még távolabbi rokonok által kétségbe vonatván, törvényes illetőségéhez nem juthat; a kereset azon törvényeken alapul, melyek a jelen fejezetben a törvényes örökösödés rendje szerint már közöltettek.

2. Tiszta örökösödési per erőszakossági ügyuton, — indittatva hasonlólul a törvényes rokon által oly családkiüli

alperes ellen, kit az általa elfoglalva tartott örökségi vagyonhoz egyáltalában semmi czim nem illet; kereseti alap 1655: 56.

3. Per a közkeresmény, nőhozomány, hitbér, és nászajándék kiadása végett, — indittatva az özvegnő illetőleg törvényes örökösei által azok ellen, kik az elhunyt férj javaiban végrendelet vagy tövényyszerint örökösödtek; kereseti alap a közkeresményre nézve I: 48. 102. III: 29., a törvényes hitbérré nézve I: 29. 30. 93—98; a szerződési hitbérré nézve 1647: 126., a nőhozomány — s nászajándékra nézve I: 100. 105. 110. 1647: 126.

4. Per az özvegnő korlátozása végett, ha az elhalt férj örökösei kimutathatják, mikép az özvegyi jog czimén visszatartott hagyatéki javak nagyobb jövedelmet adnak, mint az özvegnő tartására, a férj polgári állásához képest kívántatnék, — indittatva csupán az egyenes leszármazó örökösök által (orszb. szab. I. 16. §.) az özvegy ellen; kereseti alap I: 98. Az özvegyi jogról fentebb a 395. §-ban.

5. Per a hitbér érvénytelenítése végett, — indittatva a férj örökösei által az özvegy illetőleg ennek jogutódai ellen a fentebbi 634. §-ban foglalt körülmények közt és jogalapokon.

6. Per az örökös nélküli vagyon elfoglalása végett, — indittatva a kir. ügyész által azok ellen, kik valamely hagyatékot, végrendeleti és törvényes örökösök nemlétében, jogtalan foglalás útján birtokba vettek; kereseti alap orszb. szab. I. 18. §.

650. §. Megszüntetett és feltételelesen inditható öröködesi perek.

Fentebb a 399. §-ban már említettett, hogy régi öröködesi, valamint elpazarolt ősi javak visszaszerzése végetti perek többé nem indithatnak. (1852. nov. 29-kén kelt ősiségi nyiltp. 10. §.) Régi öröködesi pernek az I: 67. vagy 1723: 47. alapján oly személyek közt volt helye, kiknek egyike az öröködesi jogokat mintegy névrokonságból s vélelmezőleg származtatá, anélkül, hogy a vérségi egybekötetést kimutathatta volna. Az ősi javaknak, melyeket az elhunyt adósságokkal terhelt, vagy elidegenített — kiegészítése vagy visszaszerzése végett a törvényes örökösöket

illette keresetjog azok ellen, kik az érintett javakat birtokolták — az 1723 : 49. értelmében.

☞ Egyéb öröködési igényekre nézve az 1852. évi nov. 29.-kén kelt ősiségi nyiltparancs 9. §-a következőleg intézkedett :

„Az átalános polg. tkönyv hatálybalépte előtt keletkezett öröklési igények, öröködési perrel, — különösen a végrendelet teljesítése, félretétele vagy érvénytelenítése végetti, osztályigazítási s az örökös nélküli vagydon elfoglalása végetti perekkel (processus successionalis, ad implementum, sepositionem, invalidationem testamenti, ad rectificationem divisionis, ex caducitate) csak akkor érvényesíthetők, ha az ilyes igények keletkeztétől az átalános polgári törvénykönyv hatálybalépteig 32. év még el nem telt. Az ilyes még be nem peresített igények iránt azonban, különbeni elenyészésök mellett, az átalános polg. tkönyv hatálybalépte napjától számítandó egy év alatt a per megindítandó ¹⁾“

1) Az idézett ősiségi nyiltparancs a 9. és 10. §§-okban foglalt megszorításokkal, a törvényes öröködés iránt addig létezett szabályokat, minden az átalános polg. tkönyv életbeléptetése előtt történt halálozásokra nézve, — ugy a magánszemélyek, mint a fiscus s minden más az örökös nélküli hagyatékokbani öröködre jogosítottak irányában — világosan fentartotta. (8.§.)

ÖTÖDIK SZAKASZ.

O S Z T Á L Y.

651. §. Tájékozás.

Az örökösödés jogközösséget állapít meg azon személyek között, kik végrendelet — vagy törvénynél fogva a hagyaték birtokbavételére aránylagos részekben jogosítvák; s e jogközösség mindaddig tart, míg az örökrészek határozottan ki nem jelöltettek s a törvény rendszabályai szerint át nem adattak.

A jogközösség elveiből önkint következik, hogy valamin a tömeg, úgy annak képvisellete és kormányzata, nem különben az időközi növedék és kevesbülés, jövedelem és kár, az örökösöket, örökrészeik arányában illeti.

652. §. A tömeg képviseltetése és kormányzata.

Az örökagyót illetett jogok és kötelezettségek tekintetében valamennyi érdekelt örökösök jogilag egy személyt képeznek; valahányszor tehát jogok érvényesítéséről, vagy kötelezettségek teljesítéséről van szó, melyek a közös tömegre kiható erővel bírnak: az érvényes képvisellet csak minden örököstársak egyenlő közreműködésében áll elő.

E szabály a közös hagyaték kormányzatára nézve is érvényes; több örökösök közül egyik sincs felhatalmazva egyoldalulag a közösben oly változást tenni, mely a többi örököstársakra jogi következményeket vonhatna maga után ¹⁾.

¹⁾ Ha péld. az örökagyónak három gyermeke marad, s ezek a tömegben talált adóslevelet behajtani kívánják: a követelés valamennyinek nevében támasztandó, — s ha ellenkezőleg egyharmadiknak maga a tömeg tartozik: a hitelező, keresetét valamennyi örökösök — mint az örökagyó tömegének osztatlan állapotban levő képviselői ellen intézendí. Ugyanezen

653. §. Az elidegenített javak visszaszerzése.

Különösen semmisnek és érvénytelennek nyilvánít a törvény minden elidegenítést, mely a közös tömeget vagy annak valamely részét illetőleg egyik örökös által a többiek hozzájárulása nélkül tétetett, s utóbbiakat feljogosítja arra, hogy saját örökrészeiket az illetékes dologi bíróság előtt pénz nélkül visszakövetelhessék. (1723 : 47.) Magában értetik, hogy a jogosítlan eladó, annak, kit a meghiusult szerződésből kártalanítás illet, — szavatossággal s elégtétellel tartozik ¹⁾.

654. §. Közös meghatalmazott.

Mindazáltal az örököstársak, a mennyiben jogaikról szabadon intézkedhetnek, a közös hagyaték képviselését és kormányzatát egyik örökösre vagy egy harmadik személyre bízhatják, — s ennek minden intézkedései, a meghatalmazás körén belől, az egész hagyatékra kiható erővel bírnak ²⁾.

A meghatalmazott és az örököstársak közti jogviszony általában a meghatalmazási szerződéseket szabályozó törvények szerint ítélendő meg.

---

esetben, ha az örökösök a tömeget vagy annak egyrészét haszonbérbe adni vagy elidegeníteni kívánják: a másik szerződőfél az alkut végérvényesen megkötöttnek mindaddig nem tekintheti, valameddig az örököstársak beleegyezését minden részről ki nem eszközölte.

¹⁾ A törvények ezen korlátozása nem gátolja az örököst abban, hogy saját illetőségét a hagyatékból, az örökösödés megnyitásával érvényesen eladhassa; sőt a szerződés, — de csupán az eladót illető örökrészre nézve akkor is hatályban marad, ha az egész osztatlan tömeget kiterjesztetett volna.

²⁾ Ha a fentebbi 652. §-ban említett esetben az örökösök közös meghatalmazott által képviseltetnek: ez utóbbi a képviselőt és kormányzat körül mindazon joglépéseket és cselekvényeket végbeviheti, melyeknek érvényességéhez különben valamennyi érdekelt hozzájárulása kívántatnék, — de felhatalmaztatását minden előforduló esetben igazolni tartozik. Mennyiben áll jogában az örökösnek vagy köteletségében a bíróságnak a tömeg biztonsága végett zárgondnoki kezelésről gondoskodni: alább az I. fejezetben lesz meghatározva.

655. §. Az időközi növedék és jövedelmek.

Mindazon dolgok, melyekkel a közös hagyaték az örökrészek kiadása előtt növekedett, vagy melyek a tömegből, mint jövedelem származtak: a hagyatékot illetik, s az örökösök közt, örökrészeik aránya szerint felosztandók ¹⁾. Ellenben az örökös azt, mit önszorgalma által, nem a hagyatéki javakból szerzett, örököstársaival megosztani nem köteles. (1723: 47.) ²⁾.

656. §. A kár és kevesbülés.

A közös hagyatéki tömeg vagy az örököstársaktól különböző személyek erősb jogai miatt szenvedhet kevesbülést, vagy károk által sujtathatik, melyekért az örökösöket megtérítési jog nem illeti: mindezekre nézve ugyanazok tartandók meg, melyek a megelőző §-ban a közös nyereseményekről említették.

657. §. Osztály.

Az eljárás, mely arra szolgál, hogy az örököstársak illetősége, a közös tömegből, jogaik aránya szerint kijelöltessek, s az örökrészek átadása vagy kiegyenlítése által a jogközösség véget érjen: általában osztálynak neveztetik.

-
- ¹⁾ A hagyaték növedékeül azon örökrész is tekintendő, melyről a netáni végrendeleti örökös illetőleg hagyományos, általában a törvényes örökösök javára lemondott.
- ²⁾ A szerzemények és jövedelmek, melyeket a törvény felosztandóknak rendel, — magából a közös tömegből kell — hogy származzanak, s e részben a testvér, ki a hagyatékot kezelte, vagy a jövedelmet tényleges munkálása, szorgalma és takarékosága által előállította, egyéb érdektársai felett mi előnnyel sem bir. Régiebb törvények a közosztályt, az osztatlan állapotban levő testvérnek minden — bármikép szerzett javaira, különbség nélkül kiterjesztették (I: 43. 44.); később azonban akkép módosítottak, hogy illetén közosztálynak a közös nyereseményekre és károkra nézve csupán az apai és anyai — teljes — testvérek közt legyen helye. „... lucrum et damnum juxta I: 43. inter fratres tantum carnales et uterinos indivisos currat, locumque habeat, et non ultra.“ 1655: 54. kor. u.

Az osztály ismét különbözik a szerint, amint az örökösök jogait s követeléseit szabályozza, vagy a közösen birt haszonvételekből egyes közbirtokosokat illető részeket, birtokarány szerint jelöli ki; s előbbi esetben örökösödési osztálynak, utóbbiban pedig arányosításnak hivatik.

I. FEJEZET.

Örökösödési osztály.

658. §. Előzmények.

Az örökösödési osztály alakszabályokból áll, melyek szerint az eljárás vezetendő, — de alapját az örökösödés czimeihez képest a végrendeletből vagy a törvényből veszi; akkép kell tehát intéztetnie, hogy az örökagyó végakarata s a törvény rendelete pontosan végrehajtassék.

Az osztály lényegéhez tartoznak még azon szabályelvek is, melyeket a hagyományok értelmezése és kiadása körül a gyakorlat, — s a törvényes osztályrészek kijelöléséről, valamint az osztály előtt kapott értéknek az osztályrészbe beszámításáról maga a törvény felállított.

659. §. A hagyományok kiadása.

A hagyományok kiadására nézve, végrendekezés esetében a következő gyakorlati szabályok tartandók szem előtt:

1. ha az örökagyó egy vagy több bizonyos nembeli dolgot, de közelebbi meghatározás nélkül hagyományozott, és a hagyatékban több ilyenü dolgot léteznek: a kiválasztás az örököst illeti¹⁾);

¹⁾ Az örökagyó péld. egyik barátjának lovat vagy fegyvert, — s szolgájának egy öltönyt hagyományoz, s a hagyatékban több ily dolgok találatnak. Tartozik azonban az örökös oly darabot választani, melynek a hagyományos hasznát veheti. Ha többek közül egynek vétele vagy választása a hagyományosra bizatik, a legjobbit is választhatja. (polg. tk. 656. §.)

2. ha az örökhagyó bizonyos nembeli több tárgyakat világosan csak a maga tulajdonából hagyományozott, s azok a kirendelt mennyiségben nem találhatnák: a hagyományosnak be kell a meglevőkkel érnie ¹⁾;

3. ha az örökhagyó bizonyos nembeli egy vagy több dolgot nem világosan a maga tulajdonából hagyományoz, és a hagyatékban ilyenek nem találhatnák: az örökös tartozik azokat a hagyományosnak állásához és szükségeihez illendő minőségben megszerezni ²⁾;

4. ha az örökhagyó valamely meghatározott dolog hagyományozását egy vagy különböző rendelkezésekben ismétli: azt a hagyományos, természetben és érték szerint egyszersmind nem követelheti ³⁾;

5. ha az örökhagyó, hagyományosának tartozását elengedte, ez által csak a végrendelet keltekor fenlevő, nem pedig a netán később keletkezett adósság — enyészett el;

6. ha az örökhagyó, saját tartozását a végrendeletben elismerte, ezáltal a hagyományos, a bizonyítás terhétől az örökös ellenében — felmentetik;

7. ha az örökhagyó a hagyományosnak bizonyos összeggel tartozik, és annak hasonló összeget hagyományoz: nem vélelmeztetik az, hogy a hagyomány által tartozását akarta leróni: ily esetben az örökös azon összeget kétszeresen fizeti meg, — egyszer, mint adósságot, s aztán mint hagyományt;

8. a hagyomány, ha annak kiadásához bizonyos idő s egyéb megszorító feltételek nem köttetnek, az örökös megnyitásával azonnal követelhető.

¹⁾ A végrendelet egy pontja ekkép hangzik: „ingeimet, melyek összesen 24 darabból állanak, N . . . testvéremnek hagyományozom,“ — s a végrendelező elhunytakor a tömegben csupán 8 darab ing található.

²⁾ Ha péld. a végrendelező, egyik barátjának egy négyes fogatot rendelt, s e fogat a hagyatékban nem létezik.

³⁾ Ily ismétlés egyszerűen elvételnek tekintendő; péld. az örökhagyó végrendelete 8. pontjában, valakinek 1000 ftnyi készpénzt és könyvtárát, — s alább ismét a 15. pontban ugyanannak a könyvtárt hagyományozza stb.

660. §. Osztályilletmények kijelölése a testvérek közt.

Ha a hagyaték, végrendelet nemlétében a gyermekek közt osztatik meg, a következő elvek szolgálnak zsinórmértékül:

1. a fegyverneműek és hadi készülétek osztályon kívül a fiakat illetik; (I: 99.)

2. a családot közösen illető okiratok a legidősb testvér gondjai alá bizatnak, — hanemha ez akár elmehiányból, akár, mert biróilag pazarlónak nyilvánított, akár azért, mert törvényes rokonait a közös tulajdonból kizárni vagy örököségi jogaikban károsítani törekszik, — az iratok őrzésére alkalmatlannak találtatnék ¹⁾; (I: 42.)

3. az apai ház, tartozékaival együtt rendszerint a legifjabb fivérnek jut ²⁾, úgy azonban, hogy többi testvérei érték szerint egyenlő házat, vagy építési költséget nyerjenek. (lásd f. 130. §. ¹⁾ a.)

661. §. Beszámítás.

Az osztályos eljárást megelőzőleg megemlítendő még, hogy oly esetben, midőn a hagyaték, a törvényes örökösödés szabályaihoz képest egyenlő részekben osztandó fel: beszámításnak van helye, vagyis az örökösnek mindaz, mit az örökhagyótól még ennek életében kapott, örökrészből levonandó, — kivéven, ha a kapott értékről az örökhagyónak beszámítási célzatát vélelmezni nem lehetne. (Dec. 7. 34. div. succ.)

Beszámításnak különösen a végrendelet általi kitagadás esetében, — és pedig azon eltéréssel van helye, hogy az örökösnek az is, mit hagyománykép nyer, törvényes osztályrészébe betudandó.

¹⁾ E joga a legidősb fiúnak képessé teszi őt arra, hogy törvényes rokonait a közös családi ügyekben, különös felhatalmazás nélkül képviselhesse (I: 42.), melyre azonban osztály után többé nem kényszeríthetetik. (Dec. 2. de plenip.)

²⁾ A nőörökös, habár éveire nézve legkisebb lenne is, ezen kedvezményre igényt nem tarthat. (I: 41.)

662. §. Eljárás.

Az örökösödési osztály birói közbejövetel nélkül, vagy hivatalos beavatkozás mellett megy végbe; ez utóbbi ismét, ha törvénynél vagy valamelyik örökös kérelménél fogva igénybe vétetett, vagy csupán a kiegyenlítésre s a hagyatékek előleges biztosítására szorítkozik, — az ügy miképi eldöntését a rendes perutra utasítván, vagy a felek által választott bíróság határozatában summás uton intézkedik.

663. §. A hivatalos beavatkozás esetei.

Valamely halálozás bekövetkeztével a bíróság hivatalból tartozik fellépni a következő esetekben:

- a) ha az örökagyó kiskoru örökösöket hagyott hátra;
- b) ha az örökösök közt elmebetegsége vagy általában oly személyek vannak, kik gondnokság alá esnek;
- c) ha azok közül, kiket az öröklés törvény vagy végrendelet alapján valószínűleg illetni fog, egyik vagy másik távol van. (orszb. szab. I. 163. §.)

664. §. A bíróság előleges teendője.

Hogy az előbbi §-ban foglalt esetekről a községbiró és árvaatya által a járásbeli, illetőleg gyámi szolgabiróhoz hivatalos jelentés teendő: a 244. §-ban fentebb már említettett. A vagyon leltározásáról ugyanezen esetekben már hasonlóan volt szó. (lásd f. 255. §.) Végre a gyámhatóság eljárásáról az osztály végbevételét illetőleg ott, hol árvák vagy gondnokság alattiak vannak érdekelve, a 276. §-ban 2. pont alatt értekezünk.

A hol pedig egy vagy több távollevő érdekeforog fen, kinek öröklési joga végrendeleten vagy törvényen alapul: ott a szolgabiró a távollevőt a megnyilt örökségről, szükség esetén hirlapi hirdetés által is tudósítja, s egy határnapot tűz ki mindannyi érdekelt fél részére, a midőn a netaláni végrendeletet előttök kihirdeti¹⁾, s köztök az

¹⁾ Az 1715: 27. cz. 9. §-ában meghagyatik, hogy a végrendelet nem előbb, mint a végrendelező elhunytával hirdettessék ki,

egyezség kísérletét megteszi. Ha az nem sikerülne, azon felet, kinek igényét kevesebb törvényes vélelem támogatja, a per útjára utasítja, s ennek bevégezéséig az örökséget, — ha ezt egyik vagy másik fél kívánná, s ennek öröklési igénye alaposnak mutatkoznék, gondnoki kezelés alá helyezi. (orszb. szab. I. 166. §.)

665. §. Birói beavatkozás a felek kérelmére.

A 663. §-ban érintett eseteken kívül bírósági eljárásnak valamely örökség körül semmi esetben sincs helye, ha csak ezt egyik vagy másik örökös, végrendelet, törvény vagy szerződés alapján nem kérelmezi. Ily esetben a járásbeli szolgabíró, ha a folyamodó öröklési jogát végrendelet, szerződés vagy törvény támogatja, intézkedik: hogy a hagyaték addig, míg a kérelmező igénye per útján eldöntetik, az érték sérelme nélkül fentartassék. (orszb. szab. I. 167. §.)

666. §. Megkeresvény útján eszközendő eljárás.

Ha az örökhagyó javai több járásban vagy megyékben feküdnének: azok összeírása, megbecslése s biztosítása a fentebbi esetekben átküldövelél mellett eszközendő, de az eljárás megindítása azon szolgabíró jogköréhez tartozik, kinek területében az örökhagyó rendesen lakott, vagy elhunyt. (orszb. szab. I. 169. §.)

667. §. Az érdekeltek meghívása.

A fentebbi szabályok szerint az örökösödési jogcím kimutatása, az egyezség megkísértése s a hagyaték előleges biztosítása céljából valamennyi érdekelt örökösök meghívandók és kihallgatandók. Ezen szabály a vagyonszeirásnál is megtartandó, — anélkül azonban, hogy a

---

s egyszersmind az érdekelt felekkel haladéktalanul közöltessek. A kihirdetésről a bíró jegyzőkönyvet vesz fel; abban a személyeket, kiknek jelenlétében a végrendelet felbontatott, s a végrendelezőt megnevezi, a netáni hiányokat, melyek vagy a borítékon, vagy a pecséten vagy magában a szövegben észleltettek, — s úgy a jegyzőkönyvben, mint magán a végrendeleten, a kihirdetés helyét és napját feljegyzi.

leltározás, egyik vagy másik örökös meg nem jelenése miatt elhalasztathatnék.

Különösen az elhunyt egyházi személyek által hátrahagyott örökség összeírására és felosztására nézve megkivántatik, hogy az ilyenmü örökségek összeírása és felosztása ne kirekesztőleg a kamarai és egyházi illető személyek által, hanem az érdekelt örökösöknek, kik aziránt annak idejében tudósítandók lesznek — közbejöttével is hajtassék végre. (1840 : XXVI.)

668. §. Örökjog kimutatása az ingatlanokra nézve.

Mindazon esetekben, midőn az örökség tárgyát ingatlan javak is képezik, az illető örökös vagy örökösök, habár birói eljárás közbejötté nélkül kiegyeztek is, — az illető birtokbiróság előtt igazolni tartoznak azt, hogy az öröklés joga kizárólag őket illeti, s hogy kívülök más örökös nem létezik, vagy a hirdetvényi határidőre meg nem jelent.

A birtokbiróság az eléje terjesztett okiratokat birálat alá vévén, ha azokat az öröklési jog igazolására elégteleneknek találja, a hiányzó adatokat kijelöli s az örökösöket ezek pótlólagos megszerzésére utasítja. Az öröklési jog kimutatva lévén, a birtokbiróság erről bizonyítványt állít ki, melyben a minden egyes örököst illető örökrész pontosan megneveztetik. A telekkönyvi átírás csak e bizonyítvány alapján eszközölhető. (orsz. szab. I. 168. §.)

669. §. Zárt határidő az örökségi kereset beadására.

Midőn a felek az örökség feletti igényeikre nézve ki nem egyezhetvén, a per utjára utasittatnak: a per megindítására záros határidő tüzendő ki. Azonban nemcsak jogukban áll a feleknek, sőt az illető járásbeli szolgabíró vagy árvaszék is törekedni fog arra, hogy a fenforgó vitály az 1836 : XIV. és 1840 : XIII. szabta eljárás utján lehető rövid idő alatt köztök kiegyenlítettessék.

Azon félnek, a ki ez eljárásban vesztes lenne, vagy a pert a kitüzött határidőre meg nem inditaná, csak a telekkönyvi előjegyzés biztosítéka maradván fen, — az örökséget a biró a többi érdekletteknek átadni tartozik. (orsz. szab. I. 170. §.)

670. §. Választott bíróság a vérek közti világos örökösödés esetében.

Oly esetben, midőn a hagyaték csupán testvérek vagy unokatestvérek közt osztandó meg, és az érdekelt örökösök birói közbejövetel nélkül ki nem egyezhetnek: az 1836: XIV. és 1840: XIII. tcz. rendszabályai követendők, s az osztálykérdésekben, summás uton, választott bíróságnak illetőleg küldöttségnek kell határoznia¹⁾. A most idézett törvényczikkek azonban csak az eljárás külalakjára nézve alkalmazandók, — ellenben az öröklési jog s az öröklés tárgya fölött a választott bíróság, a megállapított öröklési törvények elvei szerint tartozik itélni. (orszb. szab. I. 171. §.)

671. §. Az eljárás megindítása.

Hogy ha akár apával, akár anyával is testvér vagy unokatestvérek a szülőikről vagy magvaszakadott testvérek után rájuk háramlott nyilvános örökségre nézve még osztatlanok, és az osztályrészek valóságos kihasítása iránt egymás közt meg nem egyezhetnek: azoknak bármelyike, osztályrészéhez lehető jutás végett azon megye közgyűléséhez folyamodhatik, melyben az elosztandó javak és birtokok fekszenek. (1836: XIV. 1. §.)

Az osztály megtételéért folyamodó fél mindjárt a folyamodás benyújtása alkalmával két birót, a másik fél legfelebb 15 nap alatt szintén kettőt, a birák pedig együtt egy ötödiket elnöknek választanak, mindnyájokat az 1836: XIV. értelmében küldöttség gyanánt értendőket²⁾. Ha azonban a felek vagy birák ezen kötelességöknek eleget nem tenné-

¹⁾ A hármaskönyv I: 45. czime azt rendelte, hogy a testvérek közt felmerült osztálykérdések nem per útján, hanem az illető megye alispánjához és szolgabirójához, — s ha a hagyatéki javak több megyékben feküdtek volna, egyik ítélőmesterhez intézett királyi meghagyás által intéztessenek el akképen, hogy a megbízott hivatalos személyek az egész tömeget, — t. i. ősieket és szerzeményeket, ingókat és ingatlanokat, egyik testvér tiltakozására sem ügyelve — az örökösök számára képest felosszák és kölcsönösen zár alá vehessék.

²⁾ Az 1836: XIV. tcz. szerint küldöttséget a közgyűlés, a folyamodó javaslata vagy az ellenfél meghallgatása nélkül, hivatalból rendelt.

nek, az elmulasztók helyett az illető törvényhatóság nevezendi ki e választmányt vagy illetőleg az elnököt. (1840: XIII.)

672. §. Határidő az eljárás befejezésére.

Az ekkép választott vagy kinevezett bíróság (utóbbi esetben küldöttség), — ha a munkába veendő barátságos egyeztetés nem sikerülne, a folyamodás napjától számítandó egy esztendő alatt a javak összeírásának, és a megbecsülendők megbecsülésének előrebocsátása után, az osztályrészek teljes kihasításával, és ezeknek, — ha elfogadásuk iránt az egyezés máskép meg nem készülhetne, sorshuzás utján eszközendő valóságos átadásával, a felek között az osztályt tegye meg, s arról tudósítását a közelebbi közgyűlésbe adja be. A sorshuzás, valamely félnek attóli vonakodása esetében a választott bíróság által nevezendő s a sorshuzásban a vonakodó osztályos örököst képviselő helyettes által fog teljesíttetni. (1836: XIV. 1. §.)

673. §. Biróküldés.

Ha a javak több megyékben fekiüdnének, akkor ezen megyék közül az fog illetékes lenni, melyet a felek közmegegyezéssel választandanak, vagy ha ez meg nem történnék, melyet egyik osztozó rokon folyamodására a hétszemélyes tábla (orszb. szab. I. 42. §.) fog kijelölni, — mely is munkálódásait az osztály alá tartozó javak teljes összegére nézve folytatni és végzését teljesedésbe is hajtani fogja; azon esetben mindazonáltal, ha a több megyékben fekvő elosztandó javak nagyon csekélyek volnának, azon megye, melyhez aziránt folyamodás fog tételni, a szükséges biróküldést az osztozó vérek minden terheltetése nélkül kieszaközleni tartozik. (2. §.)

674. §. Az eljárás szabályai.

Minden szerzett javakra nézve a szerzeményi levelek szerint fog az osztály megtételni, ha különben azoknak rendeletét a szerző tetteleg meg nem változtatta. (4. §.)

Ezen summás intézkedés alatt az ingó javak hit alatti felfedezésének helye nem leend, hanem csak annyiban fognak azok osztályi számozásba menni, a mennyiben nemök

és mennyiségök tanuk vagy más bizonyítványok segéd-
mével kivilágosítható. (5. §.)

Ezen summás intézkedések költségeit, — azon egye-
düli eset kivételével, midőn valaki ellen, ki birtokban van,
az osztálynak rossz lélekkeli akadályoztatása tapasztaltatik,
— részeikhez mérsékelt mennyiségben mindenkor az osz-
tozó felek tartoznak viselni; a háborgatás és foglalás ide-
jétől kezdve mindazáltal a költségeket és időközbeni hasz-
nokokat egyedül a háborgató vagy foglaló maga tartozik meg-
téríteni. (6. §.)

Az oly ingó és ingatlan javak, melyekre nézve kétséges
a jog minősége, — hacsak barátságos egyezés nem igazi-
tandja el a vizálgodást, a felek e részben törvény útjára
igazíttassanak; az osztály alá tartozó egyéb javakra nézve
pedig az osztozás fennebb kifejtett szabályának leendő
helye. (7. §.)

Ha valaki a felek közül a választott bíróságot illetőleg
küldöttséget az általa intézetbe vett megosztozás végrehaj-
tásában gátolná vagy háborgatná: azon bíróság végzését a
közgyűlésből rendelendő hatalomkarral fogja teljesedésbe
hajtani s a kijelölt megyétől rendelt s máshol munkálódó
küldöttség is végzéseit teljesítésének bármely módon törté-
nendő gátlása esetében, hatalomkar — rendelés végett az
illető megyék előtt tegyen jelentést. (9. §.)

Ezen rendelkezésnek elveit az előforduló esetekben az
ország minden rendű lakosai megtartani köteleztetnek, s az
előrebocsátott célra kívánandó kiküldések a szabad kir.
városokban ugyan s a külön portáju kerületekben, vala-
mint a rendezett tanácssal bíró községekben is a helybeli
tanácsok határozásával fognak kirendeltetni. (10. §.)

Midőn valaki az 1. §-ban kijelölt nyilvános örökösödés
szerint őt illető javaknak átvételében bármely idegen által,
ki azokat vagy közelebbi örökösödés czime alatt, vagy egye-
dül beruházások tekintetéből tartóztatja, — gátoltatik: ily
esetben az illető felek kihallgatása után minden bebizonyi-
tott beruházások visszafizetése és a feltételek teljesítése
mellett, az örökségnek az illetők kezéhez leendő adása szin-
tén ezen czikkbeli rövid uton fog elhatározatni. A törvé-
nyes szerződések mellett birt javakrólí rendelkezések mind-
azáltal ide nem tartoznak. (11. §)

675. §. A telekkönyvi intézmény figyelemben tartása.

A választott bíróság, hozandó ítéletében és a végrehajtási okiratban mindazon ingatlanokat, melyek egyik vagy másik osztályos félre bíróilag átruháztatnak, telekkönyvileg pontosan megnevezni, az ítélet egyik példányát a telekkönyvi hatósághoz, a telekkönyvi átírás eszközlése végett benyújtani, s általában mindazon szabályokat szorosán szem előtt tartani köteles, melyek a végrehajtásra nézve telekkönyvi tekintetben megállapítvák. (orszb. szab. I. 172. §.)

676. §. A rendes eljárás megindítása.

A választott bíróság ítéletében meg nem nyugvó félnek szabadságában fog állani, követelését a törvény rendes útján, birtokon kívül keresni; és ezen esetben a választott bíróság végzése figyelemben nem vétetik, — hacsak azt a felek vagy minden részről történt ünnepélyes aláírásaikkal, vagy az elévülés törvényes évei alatt békessegesen folytatott birással meg nem erősítették. (1836: XIV. 12. §.)

677. §. Osztályigazítás.

Történhetik, hogy az osztály alkalmával, — akár barátságos uton, akár bírói közbejövetel útján ment végbe, az érdektársak vétsége s minden családi szándék nélkül oly hibák jöttek közbe, melyek által valamelyik örökös, érdekeiben rövidséget szenvedett. Az osztály után észlelt hiányok, a mennyiben nem magát az osztályrészek lényegét tárgyazzák ¹⁾, osztályigazítás útján orvosolhatók, a következő szabályok szerint:

1. osztályigazításnak csupán rokonok közt, — kik a törvény jogczimén örököltek és osztakoztak, — van helye;

2. a jogorvoslat e neme csupán egy ízben, és soha nem később, mint az osztály elintézése napjától számítandó elévülés időtartama (lásd f. 348. s köv. §§.) betelt volna, — kérethetik; (1655: 54. 1729: 36.)

¹⁾ Ily rövidséget szenvedne az örökös, ha péld. osztályrészében künlevő adóssági követelést kapott, mely később behajthatlanak bizonyult be; vagy a nyert vagyon, érték — s haszonvétele nézve a többi osztályrészekkel arányban nem áll stb.

3. különösen az általános polg. tkönyv hatálybalépte előtt keletkezett igények, osztályigazítási perrel csak az ösiségi nyilt parancs 9. §-ában kimért határidő alatt támadtathattak meg; (lásd f. 650. §.)

4. az osztályigazítási jogorvoslat az osztály lényegén semmit sem változtathatván, egyedül a sértett fél részére adandó kárpótlás összegének s a kiadás módjának meghatározására szorítkozik.

678. §. Osztályujítás.

Az osztályujítás hasonlóul a sértett örökösnek szolgált jogorvoslatul, de már oly körülmények miatt, melyek az osztály tárgyait lényegileg illették ¹⁾; s a közbejött hibák kiegyenlíthetők nem lévén, a közös tömegnek egészen újbóli felosztását tették szükségessé. Az osztályujítás ennélfogva mindenekelőtt megkívánta, hogy a hagyaték az osztály előtti állapotba helyeztessék vissza, s az osztály szerint nyert dolgok eskü alatt fedeztessenek fel. Az időközileg okozott károkra és javításokra egyrészt, s a bevett jövedelmekre nézve másrészt kölcsönös beszámításnak volt helye. (1729 : 36.)

Osztályujítás, mint az előbbi, az elévülés törvényes éve alatt s csak egy ízben kérethetett. (1655 : 54. 1729 : 36.) Az osztályujítás, az ösiségi nyiltp. 10. §-a által téteztett hatályon kívül.

679. §. Osztályperek.

1. Örökösödési osztályper, azon törvények alapján, melyeken az örökösödés nyugszik, — indittatva valamelyik törvényes örökös által az érdektársak ellen, ha ezek osztatlan állapotban maradni kívánván, az előbbit illető örökrész kiadását megtagadják.

2. Per a kötbér megvétele végett, ha ez az osztály alkalmával kiköttetett, — indittatva az osztályos rokonok ál-

¹⁾ Ily hiányai lehetnek péld. az osztálynak, ha egyik örökös csupán ingó — s a másik csupán ingatlan javakban részesült (617. dt.); ha valamelyik, örök tulajdon helyett zálogbirtokot nyert, vagy az osztályrészl jutott vagyoneértéket, bizonyos körülmények beálltával egészen elvesztette stb.

tal azon fél ellen, ki az osztályt, annak végrehajtása után erőszakkal megháborítja; kereseti alap Korvin Mátyás: VI. 17. Ulászló: I. 38. 1715: 28. 1723: 31.

3. Osztályigazítási per a fentebbi 677. §-ban foglalt szabályok szerint és megszorítások mellett.

II. F E J E Z E T.

Arányosítás.

680. §. Az arányosítás tárgyai.

Arányosítás tárgyaiul szolgálnak a közösségre tartozó minden haszonvételek, még pedig úgy azok, melyek jelenleg közös és együtti használattal bíratnak, valamint azok is, melyekre nézve bebizonyítható, hogy a közbirtokosok valamelyike által a közösből szakítottak el, — az időmúlás határéveit felülhaladó magános használat sem állván ellen. (1836: XII. 1. §.)

681. §. Aránykulcs.

Az arányosítás szabályaul, vagyis kulcsaul a lakosokkal megülve levő helyeken azon belső telek utáni tartozmányokkal ellátott régi házhelyek szolgálnak, melyekre nézve azt, hogy valaha házhelyek nem lettek volna, megmutatni nem lehet; hogyha pedig valamely régi házhelytől elszakítottak volna a tartozmányok, ezeknek elszakítását s hová lett csatolását mindazáltal a követelő fél bebizonyítandja, az oly házhely a kulcsba befoglaltassék. (1836: XII. 2. §.)

A házhelyek száma és mennyisége, a meghitelt tanuk vallásai, vagy a körülményekhez képest a gyakorlat kivilágosítására szolgálható okleveleknek és más próbáló eszközöknek is használata folytában végrehajtandó birói összehívással meg meghatározatni. (3. §.)

Az osztályos atyafiak, vagy ezek jussán birók között előfordulandó esetekben pedig az elágazásra vagy osztályi részre leendő tekintet. (4. §.)

Ha az előrebocsátottak segedelmével a házhelyek számát és mennyiségét világosságra hozni nem lehetne, ily

esetben az arányosítás kulcsául azon divatozott gyakorlati mód vétessék fel, mely a királyi jogokban, vagy közhaszonvételekben, vagy a szintén közös, és a közbirtokosok közmegegyezésével felosztott teherviselésben van részvételi szabályul megállapítva. (5. §.)

Oly esetben továbbá, midőn a birtok állapotjának zavarban léte miatt ezen kulcs sem használtathatnék, kinek kinek belsőtelki birtokát, — a közös gyepből tett foglалásoknak, és egyéb belsőtelki birtokká fordított külső birtokrészeknek is kihagyásával, — mérnök által felméréttetni kelletik; az abból kitetsző felszámítás fog a közhaszonvételek iránti rendelkezések alapjaul szolgálni. (6. §.)

Ha pedig birói ítélet által elhatározhatnék, hogy a feljebb a 2-dik, 4-dik 5-dik és 6-ik §§-ban megállapított kulcsok nem alkalmaztathatók, — akkor mindegyik birtokosnak egész birtokát — kihagyván minden a közösből tett foglалásokat — mérnök által felmérteni kelletik, és az ebből kitetsző felszámítás fog a közhaszonvételek iránti rendelkezés és felosztás alapjaul szolgálni. (7. §.)

A pusztákban hasonlókép a 3-dik és 4-dik §§-ban kijelölt eszközök segedelmével kell a birtok mivoltát megmutatni; azok hiánya esetében pedig az arányosítás kulcsául vagy az 5. §-ban körülírt gyakorlat, vagy pedig a hely népessége elenyésztét megelőző régiebb időkben volt házhelyeknek, akár birói összeszámlálással, a mint feküsznek, akár pedig mérnöki felméréssel megtudandó száma fog szolgálni; az előbbi 7. §. rendelete ide is kiterjesztetvén. (8. §.)

Minden egyegy nemesi udvartelek rendszerint két, vagy a körülményekhez képest legfeljebb három házhelynek vétessék fel, hacsak be nem bizonyíthatnék, hogy több házhelyekből van összeszerkesztve. (9. §.)

A különös testet tevő, és saját határaikkal egymástól elkülönzött több helyek vagy puszták birtokosai által közösen, de minden határbeli villongás nélkül használt erdők vagy más térek, hasonlóan az előbocsátott §§-ban megállapított kulcsok szerint lesznek fölosztandók. (10. §§.)

682. §. Közös épületek.

A házankint, vagy személyenkint való korcsmálás, az 1598, 35-dik tcz. 1. §-bani eset kivételével (lásd f. 418. 419.

§§.) ezután ott is eltöröltetvén, hol eddig haszonvételi közösség gyanánt divatozott; — a hol eddig közös koresma vagy vendégfogadó állott fenn, arányosítás szerint egyedül annak jövedelme osztassék fel; a hol pedig egyik vagy másik közbirtokos által épített s ez által magánosan használt találtatik, az, a több közbirtokosok előre megtérítvén az őket illető részre háramló minden terheket, a jövedelmek felosztásának hasonló közössége alá vonattassék; ugy nem különben, hol eddig a mézárszéki jog közösen nem gyakoroltatott, az ennekutánna közösen használtassék; a hol végre a királyi bármely haszonvételeknek gyakorlata végett felállítandó közös épületről forogna a kérdés, az építési mineműség a szükséges, de mindig azon haszonvételeknek biztos jövedelmeihez mérséklendő költségekre való tekintettel, a nagyobb birtokiaknak megegyezésével határozassék el. (11. §)

683. §. Térképek.

Az arányosítás végrehajtására szükséges az egész határnak eddigi egyes birtokok szerint való fekvését mutató s a többi perbeli irományokkal együtt a vármegye levéltárába beteendő hiteles földabrosznak az 1807: 21. tcz. 11. §-nak értelmében való elkészítése (lásd a. 689. §.), s ennek utánna az egész határbeli külső földeknek, s így a régi belsőtelvek utáni tartozmányoknak is összeszerzése; kivevén az oly szőlőket, szilvásokat és gyümölcsösöket, melyek egymást érve terjedvén ki, fekvési helyzetök miatt a határbeli külső több földek összesítését nem gátolják, és a melyekről azt, hogy a közösből foglalt darab földön ültettettek volna, megmutatni nem lehet; máskép különben is értetvén, hogy azután ezen javakat, mint arányosítási tárgyakul nem szolgálhatókat, az illető birtokosoknak részint azon mennyiségben, vagy vele felérhetőben, minden egyéb határbeli haszonvételekkel együtt, a megállapított kulcs szerint — előrebocsáttatván a földek osztályozása — magánosan használat végett felosztani, és minden közbirtokosnak, a mennyire eszközölhető, egy tagban kihalítani, és sorshuzás szerint — ha a közbirtokosok más mód iránt nem egyezsülénének, kiadni kelletik. (12. §.)

684. §. A legelő felosztása.

A legelő, hol az helyzeténél fogva megtörténhetik, előrebocsátott módon, hasonlóképp valóságos kihasítással — a legelőnek szűk volta ezt nem akadályoztathatván — osztassék fel; ha mindazáltal a legelők semmi más egyéb használatra nem fordítható darab földekből állanak, vagy a reájok járás gátoltatása, s egyéb többféle különböző okok miatt ki nem hasíthatatnának, ekkor a helybeli oly körülmények biróiképp is megtudatván, a legelő kiterjedésére és termékenységére való figyelmezzéssel a marhák száma és neme határozassék meg, s így minden közbirtokos illetőségéhez szabva a legelő használata rendeztessék el; az ilyen rendeztetést megszögök pedig annyiszor mennyiszor minden darab marhától a közbirtokosság által rögtön megveendő egy forint büntetéssel fenyíttessenek. (13. §.)

685. §. Jobbágyi illetmények.

A határnak ezek szerinti felosztásakor a jobbágyoknak nem csak szántóföldekben és rétekben, hanem a legelőkben is az 1836: VI. és X-dikt. cz. rendelete szerint használandó illetőségét a földesuri javaktól elkülönözni kellek. (14. §.)

Hol a jobbágyinak belső telke kiegészítése végett külső föld adatott, ez ugyan belső telki minden szabadságokkal fog birni; a közös haszonvételekből az oly darab föld után illetőleg háramló rész mindazáltal nem a közös, hanem a földesuri magános illetőségből fog leszámíttatni. (15. §.)

Az erdők gondviselésére nézve fenmaradván az 1807: 21-dik t. cz. rendelete — a legelés, makkoltatás, és egyéb haszonvételek kitkit csak a számára kihasított erdőrészen fognak illetni. (16. §.)

686. §. A közösből tett foglalások.

Ha valamely közbirtokos a közös határ egy részét magános használat alá vonván el, azt lakosokkal szállítja meg, szőlővel beülteti, kerteknek fordítja, vagy azon hasznos javításokat teszen, és azt több esztendőig birja: az ily darab föld a valóságos birtokosnál hagyattassék meg ugyan,

a többi közbirtokosoknak mindazáltal a közös földekből aránylagos pótlékot adni kelletik; ha pedig a helybeli körülmények állván ellent, azt teljesíteni nem lehetne, akkor a közösből foglalt ugyanazon darab föld aránylag és eleve, megtérítettén a megtérítendő, felosztás alá bocsáttatik. (17. §.)

687. §. Az eljárás megindítása.

Az arányosítás behozása kérésének joga a közbirtokosok mindegyikét illeti. Ilyeneknek kell tartani pedig azokat, kik bármely haszonvétele nézve fentartván a közöset, vagy önmaguknak, vagy azoknak, kiknek a belsőtelekben képét viselik, valóságos gyakorlatát megmutathatják. Többnyire ezen arányosítási perben a birtok mivoltához mérséklendő költségeknek közösöknek lenniök kelletik; melynél fogva ezek törvényes kamatjaikkal együtt, mindenkor végrehajtás alkalmával a fizetni vonakodó közbirtokosok részeitől, bírói foglalással is megveendő lesznek. (18. §.)

Az összesítést, és az illető részeknek, a mennyire megtörténhető, egy tagban való kihasítását — a közbirtokosoknak bármelyike kívánván — arányosítási per után még oly helyeken is meghatározni, s az e részben fentebb megállapított elvekkel megegyezőleg végre is hajtani kelletik, melyekben, összesítés nélkül mindazáltal, az arányosítás már behozatott, vagy a hol a közbirtokosok között az arányosítás kulcsára nézve semmi villongás fen nem forog; — nyilván kijelentettén egyébiránt, hogy azon egy határra nézve az összesítésnek és elkülönzésnek csak egy izben lehet helye. (19. §.)

Többnyire a most folyamatban levő, és még be nem fejezett arányosítási perek folytatólagos keresetlevél és idézés mellett az összesítésre, s abból folyó tagosításra is kiterjesztethetnek. (20. §.)

688. §. Az erdei közös haszonvételek arányosítása.

Az 1807: 21. tcikkben szabályozott erdőszeti rendtartás, melyet fentebb a 479. §-ban ismertettünk, — azon tekintetből, hogy a közbirtokosok, kik a bírói zár szükségeségének okai nem voltak, — méltánytalanul ne terheltesse: megengedi, hogy ily közbirtokosok, saját részeik kihasítása végett arányosítási pert kezdhessenek. (1807: 21.

tcz. 10. §.) Az ekkép kihatandó erdőrészekben az erdei haszonvételek, az 1836: XII. 16. §-a szerint kizárólag a tulajdonost illetik.

689. §. Eljárás az arányosítási perben.

Mielőtt valamelyik közbirtokos az arányosítási pert, akár a közös haszonvételek felosztása, akár az erdőrészek kihatása céljából megindítaná, tartozik a szükséges térképeknek közköltségen leendő elkészítése végett a megyei közgyűléshez folyamodni. A felmérési és térképezési munkálatok szükség esetén karhatalommal is védelmeztetnek, s azok megháborítói, mint hatalmaskodók, büntetnek. (1807: 21. tcz. 11. §.)

Közbirtokosok közt nem ritkán merülnek fel esetek, melyekben az arányosítás tárgyaihoz, a belső telek tulajdonosain kívül, örökösödésnél vagy gyakorlatnál fogva egyebek is igényt tartanak. Nehogy ily érdekelteknek, főleg ha különböző helyeken laknak, vagy ismeretlenek — személyes idézése a per kifejlődését akadályozza: elégleendő csupán azok szabályszerű megidézése, kik köztudomás szerint a belsőtelkeknek vagy az arányosítandó haszonvételeknek birtokában vannak; azok pedig, kik folytonos joggyakorlatot nem élveznek, vagy helyben rendszerint tartózkodó megbízott által nem képviseltetnek, hirdetvényileg idéztessenek meg, — szabadságukban állván egyébiránt, ha meg nem jelentek volna is, egész az ítélethozatalig a perbe beavatkozni. Az időközileges birtokváltás nem szolgál okul arra, hogy a jogutód ujabban idéztessék: az új birtokos azon állapotban folytatandja a pert, melyben azt jogelődétől átvette. (12. §.)

A per az alispáni szék előtt indittatik, s felebbezés innen a megye törvényszékére birtokon belül, a harmad-bíróshoz pedig birtokon kívül történik. Az arányosítási per, soron kívül, mindig az első ülésen intézendő el. (14. §.)

A jogbéli arányossági per, mely az 1618: 14. és 1715: 69. tczikkék alapján a királyi tábla előtt oly esetben indítottatott, midőn felperes a közös haszonvételek élvezetében már régóta nem részesült, vagy a belsőt elkek mennyisége nem máskép, mint kiváltságlevelekből volt megállapítható — az ösiségi nyiltp. 4. §-a által hatályon kívül helyeztetett. (lásd f. 399. §.)

690. §. Arányosítás a jász-kun kerületekben.

Az 1840: XXX. tcz. által az arányosítás a jász- és kun kerületek községre nézve is hatályba tétetett, oly mód-
dal, hogy az arányosítás és összesítés behozása kérésének
joga a kerületekben a birtokos lakosokat illesse; még pedig
ha a tagosítandó határ fele mennyiségét bár mely csekély-
séggel haladja is a tagosítást kívánók birtoka, annak tel-
jesedésbe vétele kérdés alá se jöjjön, hanem a kivitel módja
iránti kérdések és követelések peren kívül, a 2. §-ban ha-
tározott folyamodás útján intéztessenek el; az ily módon
történendő elintézésel meg nem elégedő félnek szabadon
maradván az, hogy a szokott folyamodási utat birtokon be-
lül követhesse. (1. §.)

Ha pedig a tagosítást sürgetők birtoka a határnak
nem felét ugyan, de legalább egy ötödrészét tenné, akkor
az összesítést kívánók a kerületekhez folyamodnak, a hon-
nan küldöttség neveztetvén ki, ez békebiróság formán
ügyekezni fog a többi birtokosok részéről is az összesítésbe
való egyezést megszerezni; ezt nem eszközölhetvén, a fo-
lyamodók számát, s birtokuk mennyiségét a kerületeknek
bemutatandja, hogy ugyanezen folyamodók kérésüket per
útján eszközölhessék. Az előforduló minden kérdések s fen-
forogható követelések a kerületi összes törvényszék ítélete
által határozatnak el, a szokott felebbvitel birtokon belül
fenmaradván. (2. §.)

A tagosítás kulcsául szolgál kinek kinek mostani bir-
toka váltságának mennyisége. (3. §.)

Az összesítés végrehajtására szükséges mérnöki, nem-
különben osztályozási és egyes birtokkimérési költségeket
minden birtokos, birtoka arányában viselni köteleztetik.
(4. §.)

691. §. Arányosítás a hajdukerületre nézve.

Az 1840: XXXI. tcz. ugyanezen rendszabályokat a
hajdukerületre is kiterjesztette; a tagosításra nézve azt ren-
delvén, hogy annak kulcsául kinek kinek összesítéskori bir-
toka szolgáljon, azonban a közösből tett bebizonyítható fog-
lalások ezen arányosítási kulcsba fel ne vétessenek.

HATODIK SZAKASZ.

A SZERZŐDÉSEK ÁTALÁBAN.

692. §. Dologhozi jogok.

A jogok, mint a vagyon általános felosztásánál (lásd f. 290. §.) megjegyeztetett, dologbaniak, és dologhoziak, a szerint, a mint a személyt, valamely dologra nézve, más személyek kizárásával, tulajdonul illetik, vagy valamely kötelező cselekvényből eredvén, csupán közvetve s egy bizonyos személy ellenében gyakoroltathatnak.

693. §. Dologhozi jogviszony.

E meghatározás szerint minden dologhozi jog két vagy több személyt feltételez, kiknek egyikét a követelési jog illeti, másikat vagy a többieket pedig az ezen jognak megfelelő kötelezettség terheli; s maga a dologhozi jog csak akkor áll elő, ha oly cselekvények jöttek közbe, melyekből jognak és kötelezettségnek összefüggőleg kell származniok: a személyek ilyenén jogállápotá dologhozi jogviszonynak neveztetik ¹⁾.

694. §. A dologhozi jogviszony eredete.

A dologhozi jogviszony, melynélfogva egy vagy több személy, mások irányában valamit teljesíteni vagy elmulasztani tartozik, — részint a jogosított és a kötelezett fe-

¹⁾ A dologhozi jogviszony fogalmának a romai jogból ismert „obligatio“ kifejezés felel meg, mely mind a követelő — creditor —, mind a tartozó — debitor — jogait és kötelezettségeit magában foglalja. (Henfner rom. magánjog. III. k. 2. lap.) Minden szerződési jogviszonyban a követelő általában hitelezőnek s a kötelezett fél adósnak neveztetik.

leknek szabad és kölcsönös megállapodásából ered, részint törvényileg tiltott cselekvényekből vagy mulasztásokból származik ¹⁾).

695. §. A dologhozi jogviszonyok felosztása.

Ily előzmények után a dologhozi jogviszonyokat három szakaszban tárgyalandjuk.

A jelen szakaszban azon általános szabályok adatnak elő, melyek szerint a személyek között jogok és kötelezettségek származnak és érvényesíttetnek, vagy átváltoznak és elenyésztetnek. A következő szakasz tárgyait azon jogügyletek teendik, melyek a felek szabad és kölcsönös egyetértéséből jönnek létre. Az utolsó szakasz azon kötelezettségeket foglalja magában, melyekkel a törvény megsértői, mások irányában, önkénytes elfogadás nélkül terhelhetnek.

I. FEJEZET.

A szerződések keletkezése és hatálya.

696. §. A szerződés fogalma.

Ha valamely személy egy másikra jogokat ruház, azaz : magát valaminek átadására, teljesítésére vagy megengedésére kötelezi, s a másik személy e jogokat illetőleg kötelezettségeket elfogadja : a mindkét fél egybehangzó s kölcsönös egyetértése által szerződés jö létre.

697. §. A szerződés kellékei.

Minden szerződésnek lényeges tényezői : a személyeknek, kiknek egyhangu akaratából a szerződés keletkezik —

¹⁾ A római jog harmadik módját is említi még a dologhozi jogviszony keletkezésének, mely vegyes alapon (*variae caussarum figurae*) nyugszik, s hasonló jogviszonyt állapít meg, anélkül, hogy határozottan a felek megegyezéséhez vagy a tilos cselekvényekhez számíttathatnék.

képessége, a beleegyezés törvényes módja, és végre a teljesítés lehetősége. Oly szerződésből, mely ezen lényeges kellékek bármelyikét nélkülözi, sem jogok sem kötelezettségek nem származhatnak.

698. §. Alanyi képesség.

A szerződés érvényességére mindenekelőtt megkiváncsítatik, hogy oly személyek akaratából keletkezett legyen, kik jogaik szabad gyakorlatában sem természetileg, sem jogilag nem gátoltatnak ¹⁾. Ennélfogva

1. a nemtörvényes koru gyermekek, kik szülői illetőleg gyámi képviselőben részesülnek; (lásd f. 16. §.)

2. a nemteljes koruak, azon évek előtt, melyeknek be-tölttével magukat egyes meghatározott ügyletekre nézve érvényesen kötelezhetik; (lásd f. 17. §.)

3. elmebeteg, kik a nemtörvényes koruakkal egyenlő szabályok alatt állanak; (lásd f. 24. §.)

4. azok, kik bíróság tékozlóknak nyilvánítottak, — míg a törvényes zárlat bíróság fel nem oldotta; (lásd f. 482. 483. §§.)

5. a vagyombukottak, a csőd kihirdetése napjától fogva annak befejezteig (1840: XXII. 32. §.) : szerződési ügyletekben joghatállyal részt nem vehetnek ²⁾.

699. §. A szerződésbe beleegyezés.

Második kelléke a szerződésnek, hogy a beleegyezés valódi legyen, hogy komolyan, határozottan és érthetőleg

¹⁾ A természetes és törvényes akadályok személyi minőségeken alapulván, nem zárják ki lehetőségét oly szerződéseknek, melyekben a különben nemképes személyek a törvényes képviselő közvetítésével bocsátkoztak. Így a kiskorúak és elmebeteg helyett a szülők illetőleg gyámok, a tékozló javaira nézve a zárnok, s a csődtömegre nézve annak gondnoka az általuk képviselt személyeket illetőleg, — habár csak bírói felügyelet alatt és a törvény rendszabályainak figyelemben tartásával — érvényesen szerződhetnek.

²⁾ Ez általános akadályok a szerződésnek nem minden tárgyaira terjednek ki. Így péld. a tékozló és vagyombukott csak a vagyon iránti intézkedésekben korlátoltatik, — személyére és szolgálataira nézve magát megszorítás nélkül kötelezheti.

történjék, s hogy semmi kétség se maradjon fenn aziránt, mikép a szerződés, a feleknek akaratával és célzatával mindenekben megegyezik.

Ha a nyilváníítás érthetetlen, egészen határozatlan, vagy az elfogadás más határozatok alatt következik be, mint a melyek alatt az ígéret történt: nem keletkezik szerződés.

Különösen oly esetben, midőn a beleegyezés erőszak, félelem, csalás vagy lényeges tévedés folytán, — és pedig akár a másik szerződő fél akár egy harmadik által idéztetett elő, a vétlen felet semminemű kötelezettség nem terhelheti.

700. §. Erőszak.

Erőszak alatt azon jogtalan s tulnyomó hatás értendő, mely a személyt szabad akaratában megakadályozván, azt ekkép oly valaminek tevésére vagy nem tevésére kényszeríti, mely az akarat szabad gyakorlatában nem fogott volna bekövetkezni. A szerződés, mely legyőzhetlen vagy elkerülhetlen erőszak hatása alatt jött létre, teljesen érvénytelen¹⁾. (Korvin Mátyás: III. 26. 1536: 59. 1542: 40. 1552: 17. 1687: 13. 1715: 53.)

701. §. Félelem.

Félelemnek a lélek azon rendkívüli állapota nevezetik, melynélfogva jelenlevő vagy bekövetkezhető vész által fenyegetre, szabad működésének irányát nem követheti²⁾. Ez is, mint az előbbi, ha alaposnak bizonyult be, a szerződés semmiségét vonja maga után³⁾.

¹⁾ A jogtalan erőszakról lásd f. 4. §. ²⁾ alatt.

²⁾ A félelem csak a valódi és komoly veszély által lehet indokolva, soha nem a tisztelet vagy alárendeltség által, mely egy bizonyos fokig egynemű a félelemmel. Sem a gyermeket a szülők iránti engedelmisség, sem a szolgát az ur parancsszava egyéb erőszak vagy fenyegetés hiányában, a kötelezettség alul fel nem menti. (Code Napoléon 1114. §.)

³⁾ A Code Napoléon oly erőszak folytán is megsemmisíti a szerződést, mely valamelyik szerződő fél házastársa, s le — vagy felmenő ági rokonai ellen merényeltetett. „La violence est une cause de nullité du contract, non — seulement lorsqu' elle a

702. §. Csalás.

Csalásnak, magánjogi tekintetben oly tilos cselekvény hivatik, melyet valaki, bizonyos személy irányában, önhasznából vagy egy harmadik érdekében használ a végett, hogy azt a valósággal ellenkező meggyőződésre ezáltal oly szerződésre bírja, mely különben vagy épen nem, vagy legalább nem azon feltételek alatt ment volna végbe. A csalás, mely gonosz szándokból ered, megsemmisíti a szerződést, s a sértett félnek jogot enged arra, hogy kártalanítását a bűnös ellen követelhesse ¹⁾).

703. §. Tévedés.

Ha a szerződő fél a másik félnek vagy egy harmadiknak hamis előadása által hozatott tévedésbe: a tévesztés, lényegében és következményeiben egynemű leendő a csalással. De a tévedés, melynek más személyek behatása nélkül csupán a sértett fél az oka, csak akkor teszi érvénytelenné a szerződést, ha az a fődologra, vagy annak lényeges minőségeire, avagy a szerződő fél személyére nézve történt ²⁾).

704. §. A teljesítés lehetősége.

Harmadik kelléke az érvényes szerződésnek abban áll, hogy a kikötött feltételek teljesítése mind természeti-
leg lehető, mind törvényileg szabados legyen. A szerződés-

été exercée sur la partie contractante, mais encore lorsqu'elle l'a été sur son époux ou sur son épouse, sur ses descendans ou ses ascendans.“ (1113. §.)

- 1) A csalástól megkülönböztetendő a csalódás, mely a szerződő félnek ismerethiányából vagy hiu reményeiből keletkezik, — a menyinyiben gonosz szándok a másik felet nem terheli.
- 2) Itt is, mint az előbbi esetben, a nem lényeges hiányok a szerződést meg nem dönthetik. A ki péld. azon reményben vesz házat, hogy az a beruházott tőke után 5. kamat tiszta jövedelmet ad, és csalódik; vagy valamely öszdolgót átalányban vásárol, és a darabok számában téved; szerződésileg pedig sem az előbbi esetben a tiszta jövedelem mennyisége, sem utóbbiban a darabok száma megállapítva nincsen: a szerződést ily csalódás vagy tévedés miatt meg nem támadhatja.

ből, melynek tárgyai forgalomban nem léteznek ¹⁾, vagy a melynek teljesítése lehetetlen és tilos ²⁾: sem jogok sem kötelezettségek nem származhatnak.

705. §. A szerződések alakja.

Szerződések szóval, írásban, bíróság előtt vagy magánosan, bíróság előtt ismét peres ügyben vagy perenkívül köttethetnek. A szerződések érvényességét alakjára nézve, előforduló peres kérdésekben a rendszerinti bizonyítékok alkalmazása mellett az ítélő bíróság, — oly ügyletekben pedig, melyek zálog — vagy tulajdonjog szerzését és megszüntetését tárgyazván, nyilvánkönyvekre vonatkoznak, a telekkönyvi eljárás határozza meg. Mily esetekben szükséges mellőzhetlenül a szerződéseknek írásba foglaltatniok; s mennyiben tön a közpecsét hiánya némely szerződéseket hatálytalanokká régiebb törvényeink szerint: a következő szakaszban fog előadatni ³⁾.

706. §. A szerződések felosztása.

A szerződések, tárgyaiknál, személyeiknél s ezek jogviszonyainál fogva következőleg osztatnak fel:

1. egy- és kétoldalú szerződések;
2. egyszerűek, közösek és egyetemlegesek;
3. alap- és mellékszerződések.

¹⁾ Ily érvénytelen szerződés lenne péld. az egyházi és koronajavak elidegenítése stb. (lásd f. 293. §.)

²⁾ A ki lehetetlenséget ígér, péld. 1000 ft. jutalmat annak, ki a dunát átugorja; vagy büntény elkövetésére szerződik, péld. öröksége felét annak, ki nagybátyját meggyilkolja: az érvényesen kötelezve nincsen.

³⁾ Ha a felek világosan írásbeli szerződésben állapotnak meg, az a szerződők aláírása előtt, megkötöttek nem tekintetik; és ha valamely szerződésről okirat készítettett: oly állítólagos szóbeli egyezkedések, melyek az írásbelivel egyszerre tétettek volna, de az okirattal egybe nem hangzanak, vagy új toldalékokat foglalnak magukban, — tekintetbe nem vétethetnek.

707. §. Egyoldalu és kétoldalu szerződések.

Egyoldalu szerződés által csupán az egyik fél van kötelezve valamit teljesíteni vagy elmulasztani, míg a másik felet, vizonti kötelezettség nélkül tisztán a jog illeti; a kétoldalu szerződésben egymásra mindkét fél jogokat ruház és kötelezettségeket fogad el, — máskép: az egyoldalu szerződés viszteher nélkül, s a kétoldalu viszteher mellett köttetik; előbbinek teljesítése csupán az egyik, — s a kétoldalué mindkét szerződő felet kötelezi ¹⁾.

708. §. Egyszerű és közös szerződések.

Egyszerű szerződésnek csupán két személy közt lehet helye, — egyikét a szerződéseknek a jog, másikat a kötelezettség illetvén. Azonban mind az átruházott jog, mind az elvállalt kötelezettség egyszerre több személyek közt lehet megosztva, s ily esetben mind a közös követelés, mind a közös tartozás a tulajdon közösségének elvei szerint ítélendő meg. A törvényben meghatározott eseteken kívül tehát, több adóstársak közül mindegyik csak a maga részéért felelős, és épen úgy valamely közös követelés több részes társai közül is, mindegyik tartozik illető részével megelégedni ²⁾.

¹⁾ Szolgáljon például az egyoldalu szerződésre az ajándékozás, s a kétoldalura az adásvevés.

²⁾ A közapa halálával péld. a hagyatékban egy adóslevél található, mely a törvényes örökösödés elveinél fogva három testvért illet. Az adós, egynek a testvérek közül az egész tartozást lefizetni nem köteles; és ha a fizetés akár birói kézbe akár a közös tömeg netáni gondnokánál — megtörtént, a közös tökében mindenik testvér csupán örökrészének aránya szerint részesülhet. Más részről, ha ugyanazon adóslevelet két kötelezett fél irta alá, a közös tartozás mindegyiket csak felerészben terheli, s mihelyt valamelyik fél a rá esendett összeget leróttá, a hitelező irányában minden további kötelezettség alul felmentetik. Mennyiben van e szabálytól eltérésnek helye, ha egyetemlegesség köttetett ki: a következő §§-ban leendő meghatározva.

Az osztrák polg. tkönyv helyesen tesz kivételt az osztatlan dolgokat illetőleg akképen, hogy a hitelező, ha csak

709. §. Egyetemlegesség.

Közös szerződéseknél, ha t. i. jog vagy kötelezettség több személyeket illet, a felek szabad önkényétől függ jogot engedni a hitelezőknek arra, hogy ugyanazon egészet egyetemleg követelhessék, vagy arra kötelezni az adóstársakat, hogy egy mindnyájaért, s mindnyája egyért, egyetemleg kezeskedjék. A szerződő felek ily viszonyából egyetemlegesség — obligatio correalis — származik.

Egyetemlegesség a hitelező — vagy adóstársak között soha nem vélelmeztetik, hanem szükség, hogy a szerződésben világosan kiköttessek.

710. §. Az egyetemleges hitelezők jogai.

Ha egy kötelezett fél ígérte ugyanazon egészet, több személyeknek, és ezek világosan feljogosítottak, hogy azt egyetemleg követelhessék: az adós az egészet a hitelezők közül annak tartozik megadni, ki őt a végett legelőbb megkereste. Mennyiben felelős ily hitelező a többi jogosultaknak: a hitelezőtársak közt fenálló különös jogviszonyokból határozandó meg.

711. §. Egyetemleges adóstársak.

Ha több személyek, ugyanazon egészet egyetemleg úgy ígérik, hogy magát egy mindnyájaért, és mindnyája egyért — in solidum — világosan lekötelezi, minden egyes személy az egészért kezeskedik. A hitelezőtől függ aztán, ha valamennyi vagy néhány adóstársaktól, az egészet vagy maga által választott részenként, vagy azt egyetlenegyől akarja-e követelni. Még a keresetindítás után is fenmarad, ha attól eláll, ezen választása, és ha egyik vagy másik adóstárs által csak részben elégített ki, a hátralevőt a többiektől követelheti.

---

maga van, azokat mindenik adóstárstól követelheti; s hogy ha több hitelező és csak egy adós létezik, ez a dolgot, egyes hitelezőtársnak, biztosítás nélkül kiadni nem köteles, hanem valamennyinek egyetértését sürgetheti, vagy a dolognak bírói őrizet alá vételét kívánhatja. (890. §.)

Azon egyetemleges adóstárs, ki az egész tartozást a magáéból fizette le, jogosítva van, jogengedményezés nélkül is, a többtől megtérítést követelni.

712. §. Alap- és mellékszerződések.

Némely esetben a szerződéshez, vagy megelőzőleg, vagy már a kötés után mellékkötelezettségek járulnak, oly célból, hogy annak, mi a szerződésben kikötöttet — teljesítését s a szerződő felek érdekeit biztosítsák: ez által a szerződés, melyre a mellékkötelezettségek vonatkoznak, fő- vagy alapszerződéssé válik.

A mellékszerződések nemei a kezesség és szavatosság.

713. §. Kezes.

A kezes vagy még az alapszerződésben, vagy későbbi mellékszerződés szerint biztosítja a jogosítottat arról, mi-kép az elvállalt kötelezettség, a kötelezett fél által, a kikötött módon és időben teljesítettetni fog ¹⁾.

Mindenki, a nők sem képezvén kivételt — vállalhat kezességet, ki magát érvényesen kötelezheti.

714. §. Kezességi jogviszonyok.

A kezességre nézve következő szabályelvek tartandók meg:

1. a kezességi kötelezettség messzebb nem terjedhet, mint a mennyire magát a főadós, az alapszerződésben kötelezte, — ellenben a kezesnek jogában áll, köteleztetését kevesebb összegre vagy a szerződésnek egyes pontjaira szorítani;

2. a kezes akkor is kötelezve marad, ha a főadós, személyi minőségeinél fogva magát érvényesen nem kötelezheti, s az alapszerződés teljesítésére egyetemleges adóstárs-kép szoríthatatik;

¹⁾ A kezességnek pusztá ígérete, vagy a kötelezett fél ajánlása, ily szerződés nélkül nem ad jogot a hitelezőnek arra, hogy azon harmadik személyt kezesnek tekintse s ellene kártalanítást követeljen; még kevésbé állapít meg kezességi viszonyt a szerződésnek tanuké aláírása.

3. több kezesek közt a kötelezettség egyenlően osztatik meg; — hanemha magukat egyetemlegesen kötelezték volna ;

4. a kezes, ki a hitelezőt kielégítette, ennek jogaiba lép, s közte és a főadós között ugyanazon jogviszonyok állnak be, melyek a főhitelező és adós közt fenállottak.

715. §. A kezesség megszűnte.

A kezességi kötelezettség elenyészik :

1. az alapszerződés megszűntével ;
2. azon idő lejártával, melyre netán a kezes magát kötelezte ;

3. az elévülés törvényes éveinek elteltével.

Ellenben sem a főszerződők, sem a kezes halála a kezességet fel nem oldja : a szerződési kötelezettség, ez utóbbinak elhunytával az örökösökre is átszáll ¹⁾.

716. §. Szavatos.

A szavatos rendszerint a kétoldalu szerződéseknél a kötés után felmerülhető perkérdésekben felelni tartozik arról, mikép a szerződésileg átruházott tárgy mindazon tulajdonokkal bir, melyek róla a dolog természeténél fogva, vagy a kötött szerződéshez képest feltételezhetők. A szavatos ennél fogva, szerződési jogutódja vagy a főügybeni felperes által, a megtámadott birtok vagy jog oltalmazására mint alperes hivatik fel.

717. §. A szavatosság esetei.

A szavatosság részint törvényből, részint szerződésből ered, s főbb esetei a következők ²⁾ :

- 1) A kezesnek nem áll ugyan jogában a törvényes feltételeken kívül, felmentetését kérni ; de a főadós ellen, ha azt tékozlónak ismeri, birói zárt kérhet, vagy a hitelezőt, veszélyezett követelésének mielőbbi behajtására törvényesen felszólíthatja.
- 2) Két nevezetes esete volt még a szavatosságnak előbbi jogviszonyaink szerint. Egyik a vérrokonok közt történt osztályon s a javaknak az ősiségi viszonyoknál fogva fenállott közösségén (130. dt.), — másik a végrehajtás útján birói zálogba adott

1. ki valamely idegen okiratot gonoszul visszatartóztat, s tulajdonosának birói megintés után is kiadni vonakodik, — ez okirat által bizonyítható jogokra nézve, a tulajdonos irányában örök szavatosságra köteleztetik; (1622: 14.1647: 149. 1659: 43. II: 34. 36.)

2. kétoldalu vagy terhes szerződéseknél, melyek által vagy valamely vagyon, tulajdoni joggal másnak átengedtetvén, — annak minőségeire vagy tulajdoniságára nézve az átruházót felelősség terheli; vagy valamely munka végbevétele köttetett ki, melynek helyességéről s czélszerűségéről a munkás hasonlóul felelni köteles; vagy végre korlátozott meghatalmazás adatott, melynek határait a megbízott átlépven, előleges megbízás által nem jogosított minden önkényü tetteiért szavatossággal tartozik;

3. minden habár egyoldalú ügyletekből, hol az engedményes vagy ajándékozó a felelősséget elvállalta, szavatosság származik. (Korvin Mátyás: VI. 17. Ulászló: I. 38.)

718. §. A szavatosság kizárása.

Ellenben nincs helye a szavatosságnak, ha a felek arról kölcsönösen s világosan lemondottak, — a szerződés hatálya mindenkor annak tartalma szerint lévén megítélendő; továbbá ha a megvett tárgy oly szembetűnő hiányokkal bir, melyek a vevő figyelmét el nem kerülhették; nem lehet szavatosságot követelni oly hiba vagy mulasztás folytán bekövetkezett hátrányokra nézve, melyek vagy véletlenből származtak, vagy a melyeknek egyenesen a vevő az oka, — véletlen esemény mindig a jelen tulajdonost, s a hiba a vétkes felet terhelvén (l: 75.); végre nem hivatkozhatni szavatosságra erőszak, büntények, vagy jogtalan megtámadások eseteiben, ha t. i. a szerződésileg átadott tárgy birtokától a vevő tolvajlás, erőszak útján fosztatott meg, vagy törvényes tulajdoni kereset nélkül a birtokból önhatalmulag kiűtetett.

---

nemesi birtok tulajdoniságán alapult (133. dt.); az előbbi esetben a vérrokonok, utóbbiban pedig az adós, ki a végrehajtás után is még mindig tulajdonos maradt, a birtokjogot szavatossággal védelmezni köteleztettek. Az ösiség és birói zálog megszűntével a szavatosság ezen nemesi is elenyésztek.

719. §. A kezes és szavatós perbeállítás.

Felperesnek jogában áll a szavatost, jótállót vagy kezes¹⁾ ugyan perbe megidézni, melyet a közvetlen alperes ellen indított. De e jogával csak az alapkereset — levélben élhet, — ezt elmulasztván, a szavatós elleni kereset külön perre tartozik. (orszb. szab. I. 83. §.) Azon körülmény, hogy a szavatosság csak feltételes, nem állapít e szabály alul kivételt, hanem az ítéletben a szavatosság esetei és feltételei határozottan megállapítandók. (84. §.)

Ha ellenben alperes akar szavatósra hivatkozni, e jogát rendes szóbeli perekben az első tárgyalás alkalmával, — azon esetben pedig, ha felperes már eredetileg rendes írásbeli pert indított volna, az elleniratok beadására szabott határidő első felében érvényesítheti azáltal, hogy az alkeresetlevelet annyi példányban és felzettel a főper bíróságához benyújtja, a mint ez a főkeresetre nézve előírva van. Az alkeresetlevél első példánya a főper iratcsomójába helyezendő. (85. §.)

720. §. Mellék kikötmények.

Minden szerződés főkötelezettséget és egyszersmind mellék kikötményeket foglal magában. A főkötelezettség a szerződés lényegét teszi, utóbbiak a felek akaratához képest a főkötelezettséghez járulatkép adatnak. A mellék kikötmények nemei: a szerződés feltétele, a teljesítés ideje, helye és módja, a foglaló, bánatbér és járulékok.

721. §. A szerződés feltételei.

A szerződés feltételeire nézve általában ugyanazon rendszabályok állanak, melyek a végrendeletekhez kötött

¹⁾ Előbbi magyar törvényeink szerint a hitelezőnek mindenekelőtt a főadós ellen kellett fordulnia (Sent. 41. 107. liquid. debit.), s a kezeset előleg csak akkor vonhatta perbe, ha a főadósnál a kielégítéshez többé semmi remény nem mutatkozott. Az adósnak fizetésrei képtelenségét alaposan gyanították, ha megszökött, ha a végrehajtás ellene siker nélkül kísértetett meg, s ha reménybeni vagy peres követeléseken kívül egyéb vagyonnal nem birt. (Sent. 10. u. o.)

feltételek iránt felállítottak; oly feltételek alatti egyezkedések tehát, melyek végrendeletnél nem létezőknek tekintetnek, érvénytelenek. (lásd f. 558. 559. §§.)

722. §. A teljesítés ideje, helye és módja.

A szerződések azon időben, azon helyen és azon módon teljesítendők, mint az iránt a felek megegyeztek. Különösen:

1. az idő vagy bizonyos napra, vagy bizonyos napig tűzethetik ki, avagy a teljesítésre meghatározott számu napok, hónapok vagy évek engedtethek ¹⁾);

2. a kötelezettség teljesítésére magában a szerződésben bizonyos hely jelöltethetik ki (orszb. szab. I. 30.), — ha ez nem történt, az ingatlan dolgok ott, hol fekszenek, az ingók pedig azon helyen adandók át, hol az ígélet tétetett;

¹⁾ Az osztrák polg. tkönyv az ígélet elfogadásának, s a szerződés teljesítésének idejére nézve a következőket rendel:

„Ha az ígélet elfogadására idő nem köttetett ki, a szóbeli ígéletet haladék nélkül el kell fogadni. Az írásbelinél attól függ, ha mindkét fél egy helyben létezik-e vagy sem? Az első esetben az elfogadásnak huszonnégy óra alatt, az utóbbiban pedig annyi idő alatt, a mennyi kétszeri válaszádra szükséges, meg kell történnie, és az ígélet félnek tudtul adatnia; ellenkező esetben az ígélet elenyészett.“ (862. §.)

„A teljesítést illetőleg: törvényszerint 24 óra egy napnak, 30 nap egy hónapnak és 365 nap egy esztendőnek tartatik. (902. §.) Oly jog, melynek megszerzése bizonyos naphoz van kötve, azon nap kezdetével szereztetik meg; de valamely kötelezettség teljesítésére nézve a kötelezettet az egész nap illeti. (903. §.) Ha pedig a szerződés teljesítésére bizonyos idő nem határozott: ez tüstint, azaz szükségtelen haladék nélkül követeltethetik. Ha a kötelezett a teljesítési időt önkényére tartotta fen, vagy az ő halálát kell bevárni és az örökösök ellen fordulni, vagy ha csupán személyes, elörökithetlen köteleességről van szó, a teljesítési időt, a bíró által, méltányosság szerint állapittatni meg. Ez utóbbinak van helye akkor is, midőn a kötelezett a teljesítést lehetőség vagy tehetőség szerint ígerte.“ (904. §.)

723. §. Foglaló.

Mi valamely szerződés kötésekor előre adatik, különös egyezkedés esetén kívül csak a megkötés jeleül, vagy a szerződés teljesítése iránti biztosításul tekintendő, és foglalónak — arrha — neveztetik. Ha a szerződés valamelyik fél vétke miatt nem teljesítettik, a vétlen fél a kapott foglalót megtarthatja, vagy az általa adott foglaló kétszerezését követelheti vissza. De ha ezzel megelégedni nem akar, a szerződés teljesítését, vagy ha ez már nem lehetséges, kártalanítását követelheti. (polg. tk. 908. §.)

724. §. Bánatbér.

Ha valamely szerződés kötésénél bizonyos összeg határoztatik meg, melyet egyik vagy másik fél, — azon esetre, ha a szerződéstől, annak betöltése előtt el akar állani — letenni tartozik: a szerződés bánatbér — vinculum — mellett köttetik. Ez esetben vagy a szerződést kell betölteni, vagy a bánatbért megfizetni. Ki a szerződést csak részben is betölti, vagy azt, mi a másik fél által, a szerződésnek csak részbeni betöltése végett tetetett is — elfogadta: a bánatbér lefizetése mellett sem léphet többé vissza ¹⁾. (u. o. 909. §.)

725. Járulékok.

A hitelező, adósától a fődösszágon kívül néha járulékok követelésére is van jogosítva. Ezek állnak a fődolog növekedéből és hasznaiból, a meghatározott vagy késedelmi kamatokból, az okozott kárnak s néha a megszünt nyereségnek megtérítéséből, végre azon összegből, mit egyik fél magának ezen esetre kikötött ²⁾. (912. §.)

¹⁾ A bánatbértől különbözik a bánatpénz, mely ingatlanok árverésénél a venni szándékozók által, rendszerint a kikiáltási árnak $\frac{1}{10}$ részében a bírói kiküldött kezeinél tétetik le. Az árverés berekesztésével a legtöbbet ígérő bánatpénze megtartatik, a többi árverezőkéi ellenben azonnal visszaadatnak.

²⁾ A növedékről és időközi hasznokról fentebb a 322. és 461. §§-ban volt szó. A kamatok alább a kölcsönszerződésnél említetnek.

726. §. A szerződések hatálya.

Ha az egyik fél a szerződést vagy épen nem, vagy nem a kellő időben, a kellő helyen, vagy nem a kikötött módon teljesíti: a másik félnek, a törvényben meghatározott eseteken vagy világos fentartáson kívül, nem a szerződés megszüntetését, hanem csak annak pontos teljesítését, és kártérítést van joga követelni. (919. §.)

A szerződésekből származó minden jogok és kötelezettségek átszállnak a szerződő felek örökösire is, hacsak nem pusztán személyes viszonyokon és képességeken alapulnak, vagy ha az örökösök már a szerződésben magában, vagy a törvény által ki nem vétettek. (918. §.)

II. FEJEZET.

A szerződések átváltoztatása és megszüntetése.

727. §. A jogok és kötelezettségek átváltoztatása.

A szerződő feleknek jogukban áll szerződés szerü jogait és kötelezettségeiket kölcsönös egyetértéssel átváltoztatni. Ily átváltoztatás részint ujítás által, részint új személyeknek, — és pedig vagy új hitelezőnek vagy új adós-
nak hozzájárulásával történhetik.

728. §. Ujítás.

Ujítás — novatio — által oly átváltoztatása történik a szerződésnek, melynélfogva a követelés jogalapja vagy főtárgya felcseréltetvén, az előbbi köteleztetés ujba megy által ¹⁾.

Az ujítási szerződés nemcsak az előbbi főkötelezettséget szünteti meg, hanem a kezességi, zálog — s egyéb mel-

¹⁾ Igy péld. letéti szerződésnél fogva a letéteményest használati jog nem illeti; ha tehát ez a letévő részéről megengedtetett, a szerződés megszűnik letéti szerződés lenni, s a használat pillanatától fogva kölcsönzési illetőleg haszonkölcsöni szerződéssé válik.

lékjogokat is elenyészteti, — hanemha ezek az új szerződésben is világosan fentartattak, vagy a felek másképp egyezkedtek volna. (polg. tk. 1378. §.)

729. §. Egyezség.

Ujitási szerződésnek tekintendő az egyezség is, mely által peressé vált vagy különben kétséges jogok akkép hátróztatnak meg, hogy kölcsönösen mindegyik fél kötelezi magát valamit adni, tenni vagy valamivel felhagyni. (u. o. 1380. §.) Oly egyezség, melyben a jogositott fél, a kötelezett részére kétségtelen vagy kétes jogokat ingyen enged át, ajándékozásnak tekintetik.

730. §. A peregyezség különösen.

Az egyezség, ha oly felek közt jö létre, kik kétséssé vált jogok és kötelezettségek iránt már perben állanak : kivalólag peregyezségnek — *transactio* — hivatik ¹⁾.

A peregyezség szabályai következők :

1. peregyezséget általában mindenki érvényesen köthet, ki magát szerződésileg kötelezheti, — sőt a kiskorú és gondnokolt személyek érdekében, mindazáltal ezek előnyére s a gyámhatóság jóváhagyásával gyámok és gondnokok is kiegyezhetnek ; (I : 127.)

2. azon rendszabályok, melyek a szerződésbei beleegyezés érvényességére nézve szem előtt tartandók, a peregyezségnél is zsinórmértékül szolgálnak ; (1715 : 53.)

3. a megkötött peregyezség a szerződés jellegével bir annyiban, a mennyiben annak meg nem tartása esetében nem a szerződéstől elállásnak, hanem a teljesítés iránti joglépéseknek van helye ; (Sent. 17. invalid. trans.)

¹⁾ Az egyezséget előlegesen megkísérteni a bírónak minden szóbeli perben legelső teendője. „Megjelenvén mind a két fél vagy meghatalmazottjai a rendelt határidőre, a bíróság köteletségében álland, a per valószínű kimenetelének megemlítése nélkül iparkodni, hogy köztök megegyezés eszközöltessék. Sikertelen esetben az egyezség jegyzőkönyvébe iktatandó, s a feleknek végzésalakban kiadandó.“ (1840 : XV. tcz. II. R. 83. §.)

4. a kétes kimenetelű perkérdéseknek egyezség utáni elintézése, ha minden törvényes kellékek jelen vannak, soha kérdésbe nem vétethetik ¹⁾. (I: 62.)

731. §. Peregyezség kizárása.

Egyezségnek nincs helye a következő esetekben :

1. ha házastársak közt a házasság érvényességének kérdése lenne eldöntendő ;

2. ha a bünyfenyitő eljárás valamelyik fél ellen hivatalból indítandó, — a mennyiben az egyezség nem a magán elégtételre, hanem a törvényszerű vizsgálatra és büntetésre vonatkoznék ;

3. ha a per érdemében birói ítélet hozatott, — ily esetben már engedménynek lévén helye ;

4. oly egyezség, mely valamely különös perben kötött, más esetekre ki nem terjed ; sőt az általánfogva minden pereskedésekről szóló általános egyezségek sem alkalmazhatók oly jogokra, melyek szándékosan titkoltattak el, vagy melyekre az egyező felek nem gondolhattak. (polg. tk. 1389. §.)

732. §. Engedmény.

Midőn valamely követelés egyik személy által a másikra ruháztatik, és ez azt elfogadja, akkor a szerződési jognak átváltoztatása új hitelező hozzájöttével létesül. Az ily szerződés átengedésnek — *cessio* — neveztetik, és vagy viszteher mellett, vagy anélkül köttetik. (polg. tk. 1392. §.)

¹⁾ A peregyezséget, kétséges ügyekben, előbbi törvényeink is oly hatályosnak tekintették, hogy azt előintés elmulasztásából vagy jogsérelem miatt sem a fiscus, sem a rokonok nem érvényteleníthették. (Sent. 1. 13. inval. trans.) Az austriai általános polg. tk. szerint is, egyéb szerződési általános szabályokkal ellenkezőleg, a jóhiszemmel kötött egyezséget a felényintuli sérelem alapján megtámadni nem lehet (1386. §.); valamint nem erőltethetik meg később talált okiratok sem, ha mindjárt azok valamelyik részről teljes joghiányt fedeznének is fel. (1387. §.)

733. §. Az engedmény tárgyai.

Minden elidegeníthető jogok tárgyai az átengedésnek. Oly jogok, melyek személyhez kötvék, következőleg azzal elenyésznek: át nem engedhetők. Azon adóslevelek, melyek az előmutatóra szólnak, már az átadás által átengedtetnek, s a birtoklás mellett az átengedés egyéb bizonyosságát nem szükségeslik. (u. o. 1393. §.)

A hitelező által elengedett követelés, ha a lemondás ajándékozási okirat alakjában történt is, nem lehet engedmény tárgya: következőleg az ily engedmény betáblázása helyet nem találhat. (1825. apr. 22. udv. rendelv.)

734. §. Az engedmény hatálya.

Az átvevő jogai az átruházó jogaival az átengedett követelésre nézve azonosak ¹⁾. (1394. §.)

Az átengedési szerződés által csak a követelés átruházója — engedményező — és átvevője — engedményes — közt keletkezik új kötelezettség, nem pedig az utóbbi és az átvett adós — engedményezett — között. Ennélfogva az adós mindaddig, míg az engedményes tudtára nem esik, jogosítva van az első hitelezőt kifizetni, vagy vele másképp kiegyezni. (1395. §.)

Ezt az adós többé nem teheti, mihelyt az engedményes tudtára adatott; mindazáltal fenmarad joga a követelés ellenébeni kifogásait előadni. Ha a követelést a jóhiszemű engedményes előtt valódinak elismerte: köteles azt mint hitelezőjét kielégíteni. (1396. §.)

735. §. Az engedményező felelőssége.

Ki valamely követelést ingyen enged át, következőleg elajándékoz, azért továbbra nem felelős. De ha az átengedés viszteher mellett létesül, akkor az engedményező az

¹⁾ A váltóra nézve kivételnek van helye. Az t. i. ki azt közönséges engedmény mellett másra átruházza, engedményesének s az azt követőknek váltójogilag lekötelve nincsen, hanem az engedmény mind formájára, mind az abból ellene vonható következtetésekre nézve a köztörvény alá tartozik. (1840: XV. tcz. I. R. 38. §.)

engedményesnek, az adósságnak mind valóságaért, mind behajthatóságaért kezeskedik, — mindazáltal soha sem többért, mint ő az engedményestől kapott. (1397. §.)

A mennyiben az engedményes a követelés behajthatóságáról a nyilvánkönyvekből magának tudomást szerezhett, a behajthatatlanságra nézve azt kármentés nem illeti.

Az engedményező oly követelésért sem kezeskedik, mely az átengedéskor behajtható volt, és csak véletlen eset, vagy az engedményes hibája miatt vált behajthatatlanná. (1398. §.) Ilyenmü hibát követ el az engedményes, ha a követelést azon időben, midőn az felmondható, fel nem mondja, vagy ha a fizetési határidő lejártával be nem hajtja; ha az adósnak enged; ha a még lehetséges biztosítékot annak idejében megszerezni, vagy a birói végrehajtást sürgetni elmulasztja. (1399. §.)

736. §. Utalványozás.

Uj adós hozzájötté által a kötelezettség átváltoztatása ugy történhetik, ha az adós maga helyébe kész fizetőül egy harmadikat állit, és a hitelezőt ahhoz utalja. (1400. §.)

737. §. Teljes és nemteljes utalványozás.

Ha az utalványos hitelező — assignatar — a neki fizetőül utalványozott harmadikat — assignat — az utalványozó adós — assignant — helyett elfogadja, és az utalványozott beleegyez: az utalványozás — assignation — teljes, s az utalványos az utalványozó ellen követelést rendszerint többé nem támaszthat. (1401. §.)

Mig ezen hármás beleegyezés meg nem történik, az utalványozás tökéletlen marad, és csak azon felekre nézve hatályos, kik egymás közt megegyesültek. (1402. §.)

738. §. Utalványozási jogviszonyok.

Ha az utalványozó oly harmadikra bizta a fizetést, ki neki semmivel sem tartozik, ugy ennek szabadságában áll, ezen utalványt el — vagy el nem fogadni. Ha el nem fogadja, ugy új kötelezettség nem létesül; ha elfogadja, akkor meghatalmazási szerződés keletkezik közte és az utalványozó közt, de utalványossali szerződés még nem. (1497. §.)

Az utalványozó az utalványos által még el nem fogadott utalványt visszavonhatja. Ez esetben az utalványozott a meghatalmazásnál fogva többé nincs jogosítva a fizetést az utalványosnak teljesíteni. (1404. §.)

Ha az utalványos a nyert utalványt elfogadni nem akarja, vagy ha ez az utalványozott által nem fogadtatik el, vagy ha az, ennek távolléte miatt be nem mutathatik: akkor az utalványos tartozik az utalványozót a felől haladéknélkül tudósítani, — ellenkező esetben a káros következtésekért az utalványozónak kezeskedik. (1405. §.)

Ha az utalványos és az utalványozott az utalványt elfogadták, de az utóbbi annak idejében nem fizet: akkor az utalványozó az utalványosnak ezért ugyanazon megszorítások mellett felelős, melyek szerint az engedményező a követelés valódisága- és behajthatóságaért az engedményesnek kezeskedni tartozik. (1406. §.)

De ha az utalványos az utalványozottnak mint készfizetőnek általa lett elfogadását világosan vagy hallgatag által nyilvánította, hogy eddigi adósát nyugtatványozta, vagy az adóssági okiratot annak kibocsátotta: akkor az utalványozó az ő irányábani minden felelősség alul felszabadul. (1407. §.)

Ha az utalványozó a maga adósának, mint utalványozottnak, a fizetést csak ugyanazon mértékben hagyja meg, mint az ezt neki tartozott volna teljesíteni, és az utalványost az átvétel végett hozzá utalja: akkor az utalvány az utalványos részére engedmény gyanánt szolgál, s közte és az utalványozott között ugyanazon viszony áll elő, mely valamely követelés engedményese, és az engedményezett adós között, kinek az engedményes tudára adatott — létezik. (1408. §.)

Ha az utalványozott oly utalvány folytán, mely egyszerűs mind engedményt foglal magában, a fizetést ok nélkül megtagadja; vagy ha általában valamely utalványozott, miután az utalványosnak a fizetést megígérte, avval késedelmeskedik: a következményekért felelős. Ellenben ha a magára vállalt fizetést kellő módon s nagyobb összegben teljesítette, mint a mivel az utalványozónak tartozott: úgy ennek részéről őt megtérítmény illeti. (1409. §.)

739. §. A szerződés megszűnte.

A szerződési jogok és kötelezettségek oly kapcsolatban állanak, hogy a jog elenyésztével a kötelezettség, és a kötelezettség elenyésztével a jog szűntetik meg.

A jogok és kötelezettségek megszűnnek fizetés, beszámítás, lemondás, egyesülés, a dolog elenyészte, az idő lefolyta s némely esetben halál által.

740. §. Fizetés.

A kötelezettség főképp a fizetés, azaz : annak teljesítése által oldatik fel, a minek teljesítésével valaki tartozik.

Akarata ellen sem a hitelező nem kényszeríthetik más valaminek elfogadására, mint a mi követelni valója van, sem az adós valami másnak teljesítésére, mint a mit teljesíteni köteles. Ez a kötelezettség teljesítésének idejére, helyére és módjára nézve is áll ¹⁾. (1413. §.)

741. §. A fizetésnek ki által leendő teljesítése.

Valóságos és lejárt adósságot oly személy is, ki különben nem képes a maga vagyonát igazgatni, jogszerűen lefizethet, és magát a kötelezettség alul felmentheti. De ha még bizonytalan vagy le nem járt adósságot fizetett volna le, úgy annak gyámja vagy gondnoka jogositva van a fizetményt visszakövetelni. (1421. §.)

Ha az adós helyett, ennek beleegyeztével, egy harmadik tud és akar az elvállalt köteletség mértékéhez képest fizetni: a hitelező tartozik a fizetést elfogadni, és jogát a fizetőnek átengedni; de az esetben a hitelező, a csalás esetét kivéve, a követelésnek sem behajthatóságaért sem helyességeért nem tartozik kezeskedni. (1422. §.)

¹⁾ Különösen az időre nézve : ha a fizetési határidő semmiképp sem határozott meg, akkor az adósságfizetési kötelezettség csak azon napon áll be, melyen a megintés történt. (1717. §.) Ha pedig a fizetés helye és módja nincs meghatározva, az általános szerződési szabályok alkalmazandók. Oly fizetéseket, melyek valami szerződés esetén kívül teendők, az adós csak a maga lakhelyén tartozik teljesíteni. (1420. §. és orszb. szab. I. 30. §.)

Az adós beleegyezése nélkül a hitelező rendszerint nem kényszeríttethetik arra, hogy a fizetést egy harmadiktól elfogadja. De ha elfogadta: a fizető jogosítva van még a fizetés után is, a hitelezőt illető jognak részerei átengedését kívánni. (1423. §.)

742. §. A fizetés felvételérei jogosítvány.

A adósságfizetés a hitelezőnek, vagy ennek az átvételre alkalmas meghatalmazottjának, vagy annak teendő, kit a bíróság a követelés tulajdonosául elismert. A mit valaki oly személynek fizetett, kinek vagyonát magának igazgatni nem szabad, azt annyiban köteles ismét fizetni, a mennyiben a fizetmény valósággal meg nincs, vagy az átvévő hasznára nem fordított¹⁾. (1424. §. és f. 16. §.)

743. §. Nyugtatvány.

A fizető minden esetben jogosítva van a kielégítettől nyugtatványt, t. i. a kötelezettség teljesítéséről írott bizonyítványt kívánni. A nyugtatványban az adós és a hitelező neve, valamint az adósság lefizetésének helye, ideje és tárgya kiteendő, és a hitelező vagy meghatalmazottja által aláírandó. (1426. §.)

Ha a hitelező az adóstól adóslevelet bír: tartozik azt, a nyugtatvány kiszolgáltatásán fölül, visszatérni, vagy a netán lehajlítás fejébeni fizetést magára az adóslevélre ráíratni. A nyugtatvány nélkül visszanyert adóslevél az adósra nézve a teljesített fizetés jogvédelmére szolgál alapul; de az ellenbizonyt ki nem zárja. Ha a visszaadandó adóslevél elveszett, a fizető jogosítva van az összeget bíróilag letenni, s azt kívánni, hogy a hitelező az adóslevél megsemmítését

¹⁾ A fizetés birói kezekbe is történhetik vagy ezért, mert valami kötelezettségi viszony ideje lejárt, vagy feltétele bekövetkezett, s a jogosított fél a kínált összeget bármi okból elfogadni vonakodik: vagy a hitelező időközileg elhunyt, s örökösei ismeretlenek, vagy az osztályra nézve perben állanak, vagy jogukat a pénzfelvételre nézve világosan ki nem mutathatják stb. (lásd Ökröss: törv. eljárás Pest, 1863. 427. §.) A birói letétel, ha jogszerűleg történt, és a hitelezőnek tudtára adott, felszabadítja az adóst kötelezettsége alul, és a lefizetett dolog veszélyét a hitelezőre hárítja.

a törvénykezési eljárás szabályai szerint eszközölje. (1428. §. és orszb. szab. I. 159. s köv. §§.)

744. §. Beszámítás.

Ha oly követelések találkoznak kölcsönösen össze, melyek valódiak, egyneműek, és olyanok, hogy azon dolog, mely az egyiket mint hitelezőt illeti, ez által mint adós által is, a másiknak kiszolgáltathatik: akkor, — a mennyiben a követelések egymást kiegyenlítik, a kötelezettségek kölcsönös megszüntetése — beszámítás, compensatio — származik, mely már magában a kölcsönös fizetést eszközli. (1438. §.)

745. §. A beszámítás megengedhetlensége.

Valódi és nem valódi, valamint lejárt és még le nem járt követelések közt nincs helye a beszámításnak. (1439. §.)

Szintugy nem számíttathatnak egymásba oly követelések, melyek különböző nemű, vagy meghatározott és határozatlan dolgokat tárgyaznak. Önhatalmulag elvont, haszonkölcsönzött vagy örizet alá vett darabok általában nem tárgyai a beszámításnak. (1440. §.)

Az adós, hitelezőjének azt be nem számíthatja, a mi ez által egy harmadiknak, és e harmadik által az adósnak fizetendő. (1441. §.)

Ha valamely követelés egymás után többekre ruháztatik át: az adós azon követelését, mellyel ő az átengedéskor annak első birlalója ellen birt, valamint azt is, mely őt az utolsó birlaló ellen illeti, beszámíthatja ugyan, — de nem azt is, mely őt a közbenes birlalók valamelyike ellen illette. (1442. §.)

A nyilvánkönyvekbe bekeblezett követelésre nézve, az engedményes ellen a beszámítás kifogásával csak akkor lehet élni, ha az ellenkövetelés szintén, — még pedig magánál a követelésnél bevezetve, vagy az engedményesnek az utóbbi átvételekor tudára adva volt. (1443. §.)

746. §. Lemondás.

Mindazon esetekben, melyekben a hitelező, jogáróli lemondhatásra van jogosítva, arról adósának javára is lemondhat, s ezáltal az adós kötelezettségét megszüntetheti. (1444. §.)

747. §. Egyesülés.

Valahányszor a jog a kötelezettséggel, bármi módon, egy személyben egyesül: mind a ketten elenyésznek, — kivévén, ha egészen különböző nemü viszonyok állanak be. Tehát az adósnak hitelezője hagyatékábani utódlása által az örökségi hitelezők, az örököstársak vagy hagyományosok jogaiban, s az adós és kezes utáni öröklés által a hitelezőiben semmi változás sem történik. (1445. §.)

Oly jogok és kötelezettségek, melyek a nyilvánkönyvekbe bekeblezvék, az egy személybeni egyesülés által meg nem szüntetnek, míg a nyilvánkönyvekből kitorlás meg nem történt. (1446. §.)

748. §. A dolog elenyészte.

Valamely meghatározott dolognak véletlen, egészseni semmivéléte minden — még annak értéke megtérítése iránti kötelezettséget is megszüntet. Ezen elv áll azon esetekre nézve is, melyekben a kötelezettség teljesítése vagy valamely adósság megfizetése más véletlen eset által válik lehetetlenné. De minden esetben tartozik az adós azt, mit a kötelezettség teljesítése végett kapott, mint jóhiszemű birtokos ugyan, de akkép visszaadni vagy megtéríteni, hogy más kárával ne gyarapodjék. (1447. §.)

749. §. Az idő lefolyta.

A jogok és kötelezettségek azon időnek lefolytával is elenyésznek, melyre valamely végrendelet, szerződés, bírói ítélet vagy a törvény által szoritvák. (1449. §.) Mikép szüntetnek meg a törvényben meghatározott elévülés által: fentebb a második szakasz II. fejezetében állapított meg.

750. §. A szerződő felek halála.

Halál által csak oly jogok és kötelezettségek enyésznek el, melyek a személyre szoritvák, vagy melyek az elhunynak csupán személyes cselekvényeit illetik. (1448. §.)

751. §. Szerződési perek.

1. Per a szerződés teljesítése végett (lásd f. 726. §.), — indittatva az által, ki szerződésileg biztosított jogaiban az

ellenfél vétsége vagy mulasztása miatt károsodott ; kereseti alap Korvin Mátyás : VI. 17. Ulászló : I. 38. 1723 : 31.

2. Per a szerződés megerősítése végett, ha a beleegyezés hatálya ellen erőszak, félelem, csalás vagy lényeges tévedés bizonyíthatatik, — indítatva hasonlóul a sértett fél által azok ellen, kik a semmiségi okok által terheltetnek ; kereseti alap Korvin Mátyás : III. 26. 1536 : 39. 1552 : 17. 1687 : 13. 1715 : 53.

3. Per a bánatpénz megtérítése végett, — indítatva a vétlen fél által az ellen, kit a szerződés nemteljesítésének hibája terhel, a szerződés betöltése végetti perekkel egyenlő alapokon.

4. Per a kezes vagy szavatos ellen. (lásd f. 713. s köv. §§.)

Égyéb idevonatkozó perekről a szerződések egyes ne-
meinél lesz szó ¹⁾).

---

¹⁾ Az osztrák polg. tk. szerint helye van a szerződés megszüntetésének s az előbbi állapotba visszahelyezésnek, ha kétoldalu ügyleteknél egyik fél még csak felét sem kapta meg annak, mit a másiknak adott. (934. §.) De e jogorvoslatnak nincs helye, ha valaki arról világosan lemondott, vagy úgy nyilatkozott, hogy a dolgot különös előszeretetből rendkívüli becsértékben veszi által ; ha mind a mellett, hogy a valódi érték előtte tudva volt, az aránytalan becsre mégis reá állt ; továbbá, ha a személyek viszonyánál fogva azt vélelmezhetni, hogy részint terhes, részint visztehernélküli vegyes szerződést akartak kötni ; ha a tulajdonképi érték többé ki nem tudható, végtére, ha a dolog a bíróság által árvereztetett el. (935. §.)

HETEDIK SZAKASZ.

SZABADOS SZERZŐDÉSEK.

752. §. A szabados szerződések felosztása.

A szabados szerződések, melyek a felek szabad önkénye és kölcsönös elhatározása folytán jönnek létre, különböznek a szerint, a mint örökre vagy bizonyos meghatározott időre köttetnek.

Örök időre kötött szerződések: az ajándékozás, csere és adásvevés.

Meghatározott időre kötött szerződések: a letét, haszonkölcsön, kölcsön, bérlés, zálog és meghatalmazás.

I. FEJEZET.

Örök időre kötött szerződések.

753. §. Ajándékozás és érdemdijazás.

Az ajándékozás oly egyoldalú szerződés, melynél fogva bizonyos dolog valakinek ingyen átengedtetik.

A szerződések e neme ha ingóságokat tárgyaz, szorosabb értelemben ajándékozásnak, — s ha tárgya ingatlan vagyon, megkülönböztetésül érdemdijazásnak hivatik.

754. §. Az ajándékozás tárgyai.

Ajándékozásul szolgálhat minden ingó vagy ingatlan dolog, mely az ajándékozónak szabad rendelkezése alatt áll, — a mennyiben arra előbb az ajándékozottat kereseti jog nem illette. Ha a megajándékozottnak a jutalomra akár szerződés — akár törvény szerint kereseti joga volt, az ügylet megszűnik ajándékozás lenni, s kétoldalú szerződésnek tekintendő. (lásd f. 729. §.)

755. §. Az ajándékozás korlátozása.

A tulajdonos minden meglevő vagyonát, melyről törvény szerint s egy harmadik sérelme nélkül joghatállyal rendelkezhetik, szabadon elajándékozhatja, s e jogában egyedül a leszármazó egyenes örökösök, — és ha ezek nem volnának, az életben levő szülők törvényes osztályrésze által van korlátolva ¹⁾. (orszb. szab. I. 4. §.)

756. §. Az ajándékozási szerződés alakja és hatálya.

Csupán szóbeli ígéret, valóságos átadás nélkül, ajándékozási szerződést és kötelezettséget nem állapít meg: a szerződés e neméről, hogy kötelező erővel bírjon, — kell, hogy írásbeli okmány szerkesztessék.

Az ajándékozási szerződés ily feltét alatt a megajándékozottnak világos beleegyezése nélkül többé vissza nem vonathatik ²⁾.

¹⁾ Ha az ajándékozónak csak az ajándékozási szerződés kötése után születnek gyermekei: ezáltal sem neki, sem az utóbb született szükségörökösöknek nem támad joguk az eredetileg érvényes ajándékozás visszavételére.

²⁾ Az osztrák polgári törvénykönyv megengedi az ajándékozási szerződés visszahuzását a következő kivételes esetekben:

1. ha az ajándékozó utóbb oly szükségbe jut, hogy a szükséges tartásban fogyatkozást szenved, joga van évenként az ajándékozott összeg törvényes kamatait, — a mennyiben az ajándékozott dolog vagy annak értéke még megvan, s az ő szükséges tartása hiányzik, a megajándékozottól követelni, hacsak ez maga is hasonló szűk körülményekben nincsen; (947. §.) ugyanezen jog illeti a szükségörökösöket, kik az ajándékozótól, netán az ajándékozási szerződés kötése után származtak volna; (954. §.)

2. ha a megajándékozott, jóltevője ellen vastag hálátlan-ságot követ el, — mely alatt testben, becsületben, szabadságban vagy vagyonbani olynemű sértés értetik, hogy a sértő ellen hivatalból, vagy a sértett fél kívánságára a büntető törvény szerint lehet eljárni; (948. §.)

3. ki valakinek tartással tartozik, ennek jogát más valakinek megajándékozása által meg nem sértheti, — az ekkép rövidséget vallottnak joga van a megajándékozottat annak kiegészítése végett perbe vonni, mit az ajándékozó neki többé már ki nem szolgáltathat; (950. §.)

4. kinek az ajándékozáskor származékai vannak, kiknek

757. §. Érdemdíjzavak előbbi törvényeink szerint.

Érdemdíjazás — *inscriptio* — mint neve is mutatja, hű szolgálatokért adatott jutalmul, a következő szabályok szerint:

1. az érdemdíjzavak szerzemények és ösiek, adományiak és adományonküliek egyiránt, de mindenkor csak ingatlanok lehettek;

2. szerzett javak adományozása a családtagok részéről soha kérdésbe nem vétethetett; (I : 5. 57. 1723 : 49.)

3. az érdemdíjazás hatályát akkor is megtartotta, ha a díjzavakat ösiek tették, — de ily esetben a rokonok, ha kimutathatták, mikép a megajándékozott épen semmi vagy nem oly szolgálatot tön, melyhez az ajándékba adott birtok kellő arányban állana : annak az előbbi esetben megsemmítését (*Sent. 5. ad invalid. cond. pign.*), s utóbbiban a tett szolgálathoz képesti leszállítását jogosan követelheték; (özv. *gf. Csáky Antalné perében 1776. kelt dt.*)

4. az adományozott javak elajándékozása a kir. *fiscus* háramlási jogaira csak akkor volt befolyással, ha az érdemdíjazáshoz királyi jóváhagyás járult, — különben az ajándékozónak magnélkül történt elhunytá vagy hűtlenségben lett elmarasztalása esetében az érdemdíjzavak a koronára szálltak vissza; (1715 : 26.)

5. az adományonküli javak ellenben hasonló körülmények közt is az érdemdíjazott birtokában maradtak.

758. §. Az érdemdíjazás módjai.

Az érdemdíjzavak adományoztathattak:

1. örökre, vagy bizonyos meghatározott időre; ez utóbbi esetben zálognak tekintetvén;

2. jogfentartási záradékkal, vagy anélkül, — az örö-

---

kötelesrészt hagyni tartozik, ezek kárára oly ajándékozást nem tehet, mely értékének felét meghaladja; (951. §.)

5. visszakövetelhetőek azon ajándékok is, melyek által az ajándékozaskor már létező hitelezők vallottak rövidséget (953. §.); de mind ezen, mind a megelőző esetben csak akkor, ha az ajándékozott dolog vagy annak értéke még megvan, — ellenkezőleg az ajándékozott csak annyiban felelős, a mennyiben azt roszeleküleg bocsátotta ki birtokából. (952. §.)

kösödés az érdemdíjvakban ezen záradékhoz képest, s mindenekben a fentebbi 371. §. szerint lévén háramlandó;

3. tisztán érdemért vagy egyszersmind ráfizetés mellett, ugyanazon szabályok szerint, melyek fentebb a tiszta és vegyes adományoknál előadattak. (372. §.)

759. §. Halál esetérei ajándékozás.

Oly ajándékozás, melynek csak az ajándékozó halála után kell teljesülni, az előszabott formaságok megtartása mellett, mint hagyomány érvényes; szerződésnek ez csak akkor tekintendő, ha a megajándékozott azt elfogadta, az ajándékozó annak visszavonhatásáról világosan lemondott, és róla a megajándékozottnak írásbeli okmány kézbesítettett.

760. §. Csereszerződés.

A csere — concambium — oly kétoldalú szerződés, melynél fogva valamely dolog más dologért átengedtetik ¹⁾.

E szerződés tárgyai ingók és ingatlanok, öröklött és szerzett javak ²⁾ egyiránt lehetnek, a mennyiben a birtokátruházás nem kialakult vételár, hanem egyéb — habár másnemű javaknak természetbeni átadása mellett történik. Az átadásra és átvételre nézve alább a 762. §-ban foglalt rendszabályok szolgálnak zsinórmértékül.

761. §. A csereszerződés nemei.

A csereszerződés, feltételeihez és tartamához képest tiszta és vegyes, örökös és időleges lehet.

A tiszta cserében, minden pénzfizetés teljes kizárásával, dolgok csupán dolgokkal viszonzoztatnak; a vegyes csere feltételezi, hogy a cserébe adott vagy cserében vett

¹⁾ A hármask. csereszerződés tárgyaiul csupán az ingatlanokat említi... „concambialis bonorum permutatio est iurium possessionariorum, duarum vel plurium partium, sibi ipsis vicissitudinaria commutatio, et in alterutrum legitima translatio.“ (I: 70)

²⁾ Előbbi törvényeink a hasznos és egyenértékű cserét az ősi javakra nézve is szabadosnak nyilvánították, s a birtokátruházás ily esetében a törvényes rokonok ellenmondása figyelembe nem vétetett. (u. o. 3. §.)

javakra egyszersmind pénz is fizettetett ¹⁾. De ha valamelyik fél a kapott jószágért csupán készpénzt ad, s így a csere csak színleg köttetik: a szerződés álcserének nevezetik ²⁾, s az adásvevés szabályai szerint határozandó meg.

Az örökidőre kötött csereszerződés által annak tárgyai szabadon előrkithetőkkelé válnak, az időleges szerződés szerint pedig csak a haszonvételekre nézve illeti a szerződöket kirekesztő tulajdonjog, — maga a birtok, a kikötött idő lejártával mindkét részről visszaadandó lévén ³⁾.

762. §. Adásvevési szerződés.

Azon kétoldalú szerződés, melynél fogva valamely dolog, meghatározott pénzösszegért engedtetik át, általában adásvevésnek (*emptio — venditio* —) nevezetik ⁴⁾. A szer-

¹⁾ Ha valamely dolog részint pénzért, részint más dologért árusittatik el: a szerződés ahhoz képest, a mint a pénzbeli érték az adott dolog közönséges értékénél többet vagy kevesebbet tesz, az adásvevéshez vagy cseréhez, — és ha a pénz a dolog értékével egyenlő, az adásvevéshez számittatik. (polg. tk. 1055. §.)

Vegyes csere előbbi törvényeink szerint is érvényesen köttethetett; és pedig azon elvnel fogva, hogy a cserébe vett vagyon a cserébe adottnak természetét követi (lásd f. 393. §.), — a leányági örökösök csupán a fiágot illetett jószágra történt ráfizetésből követelhetek aránylagos kielégítést. (I: 73.)

²⁾ Az álcseré, mint adásvevés, ma már érvényesen megállhat; az új törvényhozást megelőzőleg azonban a rokonok által mint törvényellenes adásvevés, jogsérelemnél fogva megerőtlenítettetett. (I: 71. Dec. 2. ad invalid. camb.) De ezen joggal csupán az első évben élhettek, — ennek eltelte után a birtoklással érvényesített szerződést — *cambium usu roboratum* — többé kérdésbe nem vehették. (I: 72.)

³⁾ Az örökidőre kötött csereszerződés jogfentartási záradékkal vagy anélkül köttethetett, s ha tárgyát adományozott jószág tette, királyi jóváhagyás által erősítettetett meg. Mindezekre nézve a *fiscus* és törvényes örökösök visszaháramlási jogai tekintetében ugyanazon szabályelvek voltak követendők, melyek fentebb a 756. és 757. §§-okban előadattak.

⁴⁾ A készpénz, mely az elárusított dologért fizetendő, vételárnak hivatik — és ez az, mely az adásvevést a cserétől megkülön-

zödések általános szabályai az eladó és vevő személyére, az adásvevés tárgyaira s a teljesítés feltételeire nézve is kiható erővel bírnak.

763. §. Az adásvevési szerződés nemei.

Az adásvevési szerződés különbözik tárgyaira s azok átadására nézve. Oly szerződés, melynek tárgyai azonnal átadandó ingóságok, szorosabb értelemben adásvevésnek, ha még csak jövőben átadandó ingóságok iránt kötöttik, áruszerzésnek, végre ha ingatlan birtokra vonatkozik, örökbevallásnak neveztetik.

764. §. Adásvevés az ingóságokra nézve.

Az eladó tartozik a dolgot az átadás idejéig hiven megőrizni, s azt a vevőnek, az egyezkedéshez képest, létszereivel s minden tartozékaival együtt, annak idején, kellő helyen és ugyanazon állapotban, melyben a szerződés kötésekor létezett, — szabad birtokba átadni; a vevő ellenben a megvett tárgyat a kikötött feltételekhez képest átvenni s egyszersmind a kialakult vételárt készpénzben lefizetni ¹⁾.

Ha az átadásra későbbi idő köttetett ki, és időközben vagy az eladott dolog tilalom által forgalmon kívül helyeztetik, vagy véletlenül egészen elvész, a szerződés nem kötöttnek tekintendő. (polg. tk. 1048. §.) A dolognak ezen időközben, véletlenség által okozott egyéb romlásai és a terhek a birtokos rovására esnek; de ha némi dolgok általában voltak kialakulva, akkor egyes darabok véletlen elenyészését az átvevő szenvedti. (1049. §.)

Az elárusított dolog haszonvételei, a kikötött átadási időig a birtokost, — ezen időtől fogva pedig, a növedék-

---

bözteti. A vételár megállapítása a felektől függ, azonban sem határozatlannak, sem törvényellenesnek nem szabad lennie. Különösen törvényellenes minden magasabb ár oly árukra nézve, melyek iránt rendes árszabás létezik; s a vevő a felülfizetett összeget jogosan visszakívánhatja.

¹⁾ Ha a dolog a vevőnek az eladó által, a nélkül, hogy a vételárt megkapta volna, átadatik: akkor az hitelbe van eladva, és tulajdona a vevőre azonnal átszáll. (polg. tk. 1063. §.)

kel együtt az átvevőt illetik, habár a dolog még át nem adatott is. (1050. §.)

765. §. Áruszerzési kötések.

Azon adásvevési szerződés, mely valamely ingó vagyonnak jövőbeli átadása feltétele mellett köttetik, áruszerzési ügy tárgya. (1844: VI. 1. §.)

Áruszerzési kötésben, azokon felül, melyek minden írott szerződésben megkívántatnak, ugymint a szerződések neveinek aláírása, a kelet helye és ideje, következő kellékek szükségesek:

- a) hogy írásba foglaltassék, és nyilván áruszerzési kötésnek megneveztessék; bejegyzett kereskedők, gyárosok és közkereseti társaságok irányában azonban a hites alkusz-
nak törvényszerű kötésbizonyítványa is ilyennek tekintik;
- b) az áru megnevezése,
- c) annak pontosan meghatározott mennyisége,
- d) minősége,
- e) meghatározott ára,
- f) az átadás és fizetés ideje és helye. (2. §.)

Ha az áruszerzési kötetést a vevő szegi meg, tartozik:

1. az eladónak a kötés nem teljesítéséből származott és bebizonyított minden kárát, mely alatt az árkülönbség is értetik, és költségét ugyanez uton megtéríteni;
2. ha kötbér, vagy biztosítási díj volt kialakudva, e mellett az árkülönbséget megtérítését követelni nem lehet. A kötbér, vagy biztosítási díj legmagasabbja 100-tól tiznél felebb nem rughat. (3. §.)

Ha pedig az áruszerzési kötetést az eladó nem tartja meg, a vevő irányában ugyanazon tartozásai lesznek, melyek az eladó javára az előző 3 §-ban foglaltatnak, -- és ezeken felül, ha pénz előlegeztetett az eladónak, azt, a pénz felvételétől számítandó hatos kamatjaival együtt megtéríteni köteles. (4. §.)

Áruszerzési kötetést a másik fél tudta és megegyezése nélkül másra ruházni nem lehet, ha csak szerződésileg más ki nem köttetett. (5. §.)

Az áruszerzési kötésekben eredett jogok, azon időtől, melyben a szerződés teljesítendő volt, számítandó két év

alatt enyésznek el: a váltójogi elévülés iránt az 1840: XV. tcz. I. R. 205. 206. 207 és 209 §§-aiban foglalt rendeletek az áruszerzésekre is kiterjesztetvén. (6. §.)

Az áruszerzési kötésekben eredő követelések a váltótörvény II. R. 18. §-a szerint is a váltótörvénytörvények által bíraltatnak meg. (7. §.)

Áruszerzési kötések az I. R. 9. és 11. §§-ai szerint váltóképességgel nem bíró asszonyok, bármely vallásbeli papi személyek, birhatási joggal felruházott szerzetesek, s azoknak főnökei is, a mennyiben terhes szerződéseket köztörvény szerint tehetnek, érvényesen köthetnek. (8. §.)

Ezen áruszerzési, valamint a II. R. 156. §-ában alapuló igényügyek is, ha szóbeli uton el nem végezhetetnek, a váltói rendes eljárás szerint írásban is elintéztetnek. (9. §.)

766. §. Örökbevallás.

Az adásvevési szerződésnek azon neme, melynélfogva bizonyos meghatározott pénzösszegért ingatlan vagyon idegenítettik el: örökbevallásnak — *fassio perennalis* — nevezetik.

Az örökbevallásnál előforduló esetekben is, hol a törvény világosan az ellenkezőt nem rendeli, a szerződéseknél általában s az adásvevéstől különösen felállított rendszabályok alkalmazandók.

767. §. Örökbevallási mellékszerződések.

Az örökbevallás különös nemei vagyis mellékszerződései: a visszvásárlás, visszeladás, elővásárlás fentartása, próbái eladás és jobbvevő fentartásával eladás.

Mindezen mellékszerződések az osztrák polg. könyvből annyiban tartattak fenn, a mennyiben az 1855. dec. 15-kén kelt telekkönyvi rendtartással kapcsolatban állanak. (orszb. szab. I. 21. §.)

768. §. Visszvásárlás.

Azon jog, melynélfogva valamely eladott birtokot visszaválthatni: visszavásárlás jogának nevezetik. Ha ezen jog az eladónak általában és közelebbi meghatározás nélkül van engedve: egyik részről a vétemény, nem roszab-

bult állapotban, másik részről pedig a letett vételpénz adatik vissza, és az időközben mindkét részről a pénzből és dologból huzott haszonvételek egymás irányában megszüntetnek. (polg. tk. 1068. §.)

Ha a vevő a véteményt a maga sajátjából javította, vagy annak fentartására rendkívüli költségeket fordított: akkor azt mint jóhiszemű birtokost megtérítmény illeti; de felel is érte, ha az ő vétke miatt annak értéke változott, vagy a visszaadás meghiusult. (1069. §.)

A visszvásárlás fentartásának csak ingatlan dolgoknál van helye, és az eladót, csak élte fogytaig illeti. Jogát sem az örökösökre sem másra nem ruházhatja, s egy harmadik kárával csak annyiban gyakorolhatja, a mennyiben a nyilvánkönyvekbe be van keblezve. (1070. §.)

769. §. Visszeladás.

Hasonló megszorítások alá esik a vevő által kikötött azon jog, hogy a dolog az eladónak ismét visszeladassék, s erre is a visszvásárlás iránt adott rendszabályok alkalmazandók. De ha a visszeladás vagy visszvásárlás kikötése csak szinleg, s tulajdonkép zálogjog — vagy hitelezési ügylet palástolására használtatott: akkor azt azon törvényes rendszabályok szerint kell megítélni, melyekhez képest az, valódi mivoltánál fogva megítélendő. (1071. §.)

770. §. Az elővásárlási jog fentartása.

Ki valamely vagyont oly kikötéssel ad el, hogy a vevő, ha azt ismét eladni akarja, őt annak beváltásával megkínálja: az elővásárlási joggal bir. (1072. §.)

Az elővásárlási jog rendszerint dologhozi jog. Ingatlan jószágokra nézve a nyilvánkönyvekbei beiktatás által dologbani joggá változtathatik. (1073. §.)

Az elővásárlási jog szintén sem egy harmadiknak át nem engedtetetik, sem a jogosított örökösire át nem ruházathatik. (1074. §.)

A jogosított tartozik az ingatlan dolgokat harmincz nap alatt a történt megkínálás után, valósággal beváltani. Ezen idő lefolyta után az elővásárlási jog elenyészett. (1075. §.)

Az elővásárlási jognak az ezen joggal terhelt dolog birói árvereztetése esetében egyéb hatálya nincs, mint, hogy a

nyilvánkönyvekbe bekeblezett jogositottnak az árverésről különösen kell értesíttetnie. (1076. §. és orszb. szab. I. 129. §.)

A beváltásra feljogosított tartozik, a másképp lett egyezkedés esetén kívül, azon teljes árt, melyet egy harmadik megajánlott, megfizetni. Ha a szokott vételáron felül ígért mellékfeltételeket teljesíteni nem képes, s ezeket becsárral sem lehet kiegyenliteni : akkor az elővásárlási jog nem gyakoroltathatik. (1077. §.)

Az elővásárlási jog az elidegenítés egyéb nemeire, különös egyezkedés nélkül ki nem terjesztethetik. (1078. §.)

Ha a birtokos a jogositottat a beváltással meg nem kínálta, annak minden káraért tartozik kezeskedni. Dologban-elővásárlási jog esetében az elárusított vagyon a harmadiki tól visszakövetelhető, és vele birtoka jó — vagy roszhiszemüségéhez képest kell bánni. (1079. §.)

771. §. Próbárai vásárlás.

A próbárai adásvevésnél a vétemény az árnak lefizetése előtt nem válik a vevő tulajdonává, s az adásvevési ügylet feltétlenül megkötöttnek, s egyszersmind a vevő a vétemény tulajdonosának csak a próbaidő eltelte után tekintetik. (1080. §.)

Ha a vevő az átvett vétemény árát lefizette, annak tulajdona őt azonnal illeti; de a próbaidő lefolyta előtt az adásvevéstől visszaléphet. (1081. §.) Ezen idő, ha egyezség által meg nem határozott, ingatlanoknál egy évre értetik. (1082. §.)

772. §. Jobb vevő fentartása.

Ha az adásvevési ügylet iránt azon fentartással történik az egyezség, hogy az eladó, ha meghatározott idő alatt jobb vevő jelenkeznék, ennek elsőbbséget adhasson : azon esetben, ha a vétemény át nem adatott, a szerződés valósága a feltétel bekövetkezteig elhalasztva marad. (1083. §.)

Ha a vétemény átadatott : az adásvevési szerződés megkötöttet, de a feltétel beálltával ismét felbontatik. Világos időhatározás hiánya esetében a próbárai adásvevésnél felvett időszak vélelmeztetik. (1084. §.)

Hogy az újvevő jobb-e? az eladó ítéli meg. Ez az utóbbi vevőnek, habár az első még többet akarna is fizetni, elsőbbséget adhat. A szerződés felbomlásánál a dolog és a pénz haszonvételei egymás ellenében megszűnnek. A javításokra és rontásokra nézve a vevővel jóhiszemű birtokosként kell bánni. (1085. §.)

773. §. Az örökbevallás kellékei előbbi törvényeink szerint.

Az örökbevallás előbbi törvényeink szerint csak akkor birt foganattal, ha az előírott kellékek mind előzőleg, mind a kötés alkalmával pontosan megtartattak; ellenkező esetben vagy épen semmi vagy másnemű szerződés jött létre, mint a mely a szerződők célzatában volt. Ezen lényeges kellékek az előintés s a szerződés felvételének ünnepélye.

774. §. Előintés.

Mielőtt a tulajdonos, ősi birtokát más személyre, örökbevallás útján joghatálylallyal átruházhatta volna, tartozott rokonait előlegesen meginteni, azaz: komolyan és hivatalosan kijelenteni ¹⁾, mikép a kérdéses birtokot elárusítani szándékozik, s hogy azok, kiknek az eladandott vagyonban vérségi közösségnél fogva öröklési jogai nyugosznak, — a mennyiben vevési szándokuk lenne, előjogukat a vételre nézve érvényesíteni, s a birtokot magukhoz váltani el ne mulasszák. Az előintéssel egy idejüleg a kialakult vételár és a szerződésnek egyéb feltételei is közlendők voltak. (I: 71. II: 83.)

775. §. Az előintés sorrendje.

Az elővételi jog a rokonokat azon rendben illette, melyben az örökösödésre törvényszerint hivatottak voltak ²⁾. En-

¹⁾ Az előintésnek mindig bíróilag kellett történni, — a törvényes bizonyosság, vagy e végre kiküldött kir. táblai hites jegyzők (1807: 8.), s hajdan káptalani és conventi kiküldöttek által. (II: 21. Ulászló: I. 43.)

²⁾ Az eladót nem mentette fel a megkínálás kötelezettsége alul azon körülmény, hogy rokonai netán ismeretlenek voltak. Ily esetben az előintést a megyei közgyűlés útján kellett közzétennie. (Sent. 2. fass. ex negl.)

nélfogva mind a felhívásban, mind a szerződés átruházásában elsőség illette:

1. a gyermekeket, a mennyiben köztök s az eladó szülők közt az osztály már végbement, vagy szülői hatalom alatt ugyan, de nagykorúságukat már betöltötték; (489 dt.) gyermekek nemlétében:

2. a szülőket, — és pedig mindenkor azon ágból, melyet az eladandó birtok, törvényes örökösödés esetében illetett volna; és ha a szülők sem voltak életben:

3. az oldalrokonokat, a rokonsági ág és izek azon sorában, melyet a törvényes örökösödés követ ¹⁾.

776. §. Elővételi jog, előintés nélkül.

A megelőző §-ban említett személyeken kívül elővételi joggal birtak még, — anélkül azonban, hogy megintésük szükségeskép előrebocsátandó lett volna:

a) a leányági rokonok, a csupán fiágot illetett javakra nézve; (I: 60.)

b) a szomszédok, s többek közül az, ki vevői szándokát legelőbb jelentette ²⁾. (492. dt.)

777. §. Kivételek az előintés kötelezettsége alul.

Az előintés kötelezettsége alul következő négy eset képezett kivételt:

1. ha a birtokos, főbenjáró ítélet által, vagy nagyhatalmaskodásban elmarasztatván, fejkaltságot kellett fizetnie; (I: 60.)

2. ha az ellen fogságába jutván, szabadságát pénzen kellett megváltania; (I: 60.)

3. ha a birtok, mint kétes kimenetelű per tárgya, az ellenfélre peregyezés útján ruháztatott át; (lásd f. 730 §.)

4. ha az örökbevallás tárgyát tisztán szerzeményi javak képezték. (I: 5. 57. 1723 : 49.)

¹⁾ Az eladónak több ugyanazon izigleni rokonai egymás felett elsőbbséggel nem birtak, s az eladó tetszésétől függött a vételt egyiknek vagy másiknak előbb ajánlani. (Sent 9. fass. ex negl.)

²⁾ Ha a szomszédság közös adományból keletkezett, s a szomszédok az előintést világosan kikötötték: ily esetben a megintés ezek irányában is előrebocsátandó volt. (493. dt.)

778. §. Az örökbevallás felvétele.

További lényeges kellekei az örökbevallásnak a felvétel ünnepélyei voltak; melynélfogva a szerződésnek közpecsét alatt, t. i. arra jogosított hiteles helyek előtt és személyek közbejöttével, vagy a magyar kir. udvari cancellarián, vagy az ország nagybirái és azok ítélőmesterei, vagy arra jogosított káptalanok és conventek, illetőleg ezek küldött tagjai által (II: 13. 1723: 39. Dec. 47. ad. invalid. fass. ex praejud.), szabályszerűleg kiállított okiratban kellett felvételnie.¹⁾ Városi telkekre nézve a tanács vagy ennek küldöttei előtt történt örökbevallások azelőbbiekkal egyenlő hatállyal birtak. (III: 13.)

Ezen hiteles helyek előtt az eladónak vagy törvényes meghatalmazottjának személyesen jelen kellett lennie, s az örökbevallási ügyletet élő szóval is kijelentenie. (1729: 24.) Innen e szerződésnek „örökbevallás“ elnevezése.

779. §. A közpecsét hiányának következményei.

Minden örökbevallás, mely nem hiteles helyek előtt, azaz nem közpecsét alatt készült: egyszerű zálogszerződésnek tekintetett (II: 13. 1723: 47.), s mint ilyen, az adásvetés érvényességére az elévülés törvényes éveinek lejártával sem emelkedett. A magán pecsét alatt elárusított birtokot ennél fogva, mint zálogot, az eladó örökösei bármikor visszaválthatták²⁾. (Dec. 26. ad. dand. v. recip. contr. rat.)

780. §. Beiktatás.

Az örökbevallás ünnepélyeihez tartozott még a hivatalos beiktatás, vagyis a vevőnek az új birtokba bevezetése. Ez hajdan a birtokváltozás minden eseteiben, sőt örökösödés, zálog és végrehajtás alkalmával is mellözhetlenül megkivántatott. (1542: 23.)

¹⁾ A közokiratok szerkezeti szabályai tüzetesen a törvénykezési eljárásban közöltetnek. (lásd általános magyar törv. elj. 251—256. §§.)

²⁾ E visszaváltási jogot maga az eladó, kinek ténye forgott fenn, — épen nem, s az örökösök csupán az ősi javakra nézve gyakorolhatták; ellenben a szerzeményi javaknak magánpecsét alatti örök eladása, jogsérelem miatt nem érvényteleníthetett.

A beiktatás később egyedül az adományozásra szorítottatott (I: 32.), de a szokásban magát egész a legujabb törvényhozásig fentartotta. A beiktatást megyékben a törvényes bizonyosság s városokban a tanács küldöttjei teljesítették.

781. §. Az örökbevallás megerőtlenítése.

Ha az örökbevallás lényeges kellékei hiányzottak, annak megerőtlenítését az érdekeltek részint jogsérelemből, részint az alakszabályok hiányából kérelmezhatték.

A szerződés megerőtlenítésének jogsérelemből volt helye, ha az által a családtagok jogai akár az előintés elmulasztásából, akár az örökségnek szükségtelen pazarlásából rövidséget szenvedtek; ha örökbevallás útján ősi javak idegenítették el, melyek a jogutódokra törvényes örökösödés szerint lettek volna háramlandók, — a mennyiben a sértett fél a szerződést tényleg meg nem erősítette azáltal, hogy az eladott birtok vételárából osztályrészt vön (I: 62.); ha az eladó, az elidegenített vagyon értékét, saját szerzeményéből ki nem pótolta (I: 59. 1723: 49.); végre az alakszabályok hiányából, ha a fentebbi 774. §-ban előírott kellékek figyelmen kívül hagyattak.

Bármelyik czimen követelték az örökösök a szerződés érvénytelenítését: az elidegenített jószág teljes vételárát lefizetni, s a hasznos beruházások költségeit megtéríteni tartoztak. (I: 59.)

782. §. Az ősiségi nyiltparancs határozatai az örökidőrei kötött szerződésekről.

Az 1852. nov. 29-kén kelt ősiségi nyiltparancs, mely az orszb. szabályelvek I. 20. §-a által ideiglenesen fentartott, a tulajdonnak szerződésszerű átruházásairól a következőket rendeli:

Azon országokban, melyekre nézve jelen nyiltparancs kibocsáttatott, bárminemű fekvő javak szerzésében a honosulás vagy belföldiség hiánya miatt jövendőben senki sem gátoltathatik. (14. §.)

A tulajdonátruházások iránti szerződések érvényességére megkivántató formaszzerűségek tekintetében a nemesi javak és jogok, és más fekvő javak között semmi különbség

sem leend, s e részben a földbirtok feloszthatósága iránt létező különös rendeletek tartandók szem előtt. (15. §.)

A fekvő javak tulajdonának az általános polgári törvénykönyv hatálya előtt kötött átruházásai : örökbevallás (*fassio perennalis*), csere (*cambium*), peregyezés (*transactio*), érdemdíjazás (*inscriptio ob fidelia servitia*), sem az eddigi törvények szerint a javak minőségéből származott igényekből ujonnan indítandó perekkel, ugymint : előintés elmulasztása miatti érvénytelenítési (*ad invalidationem ex neglecta praemonitione*), sérelem miatti érvénytelenítési (*ad invalidationem ex praejudicio*) perrel, sem pedig a közpecsét hiánya miatt meg nem támadtathatnak. A magánpecsét alatt eddig történt örök átruházások a közpecsét alatt történetekkel egyenlő erővel birnak. Az örökös érdemdíjazás (*inscriptio perennalis ob fidelia servitia*) tekintetében a visszaháramlási jog többé nem gyakorolható. (16. §.)

A rokonok és szomszédoknak eddigi törvényes elővételi joga, valamint minden egyéb törvényes elővásárlási jog jövődre nézve megszűnik, és ezen jogczim alatt perek többé az előbbi tulajdonátruházások tekintetében sem indíttathatnak. (18. §.)

783. Perek az örök időre kötött szerződésekből.

1. Per az ajándékozás korlátozása végett oly esetben, midőn az, az ajándékozó vagyoneértékének felét meghaladja, — indíttatva a törvényes osztályrészre jogosított gyermekek, s ezek nemlétében a szülők által, az ajándékozó és megajándékozott felek ellen; kereseti alap orszb. szab. I. 4. §.

2. Per az áruszerzési kötésekben a váltótörvényszékek előtt, — az 1844: VI. tcz. alapján.

3. Per az adásvevési mellékszerződések érvényesítése végett, — kereseti alap visszavásárlás esetében az általános polg. tk. 1068. §., a visszeladásra nézve 1071. §., az elővásárlási jog iránt 1072. §., a próbárai vásárlásnál 1080. §. s jobb vevő fentartása esetében 1083. s köv. §§.

Mily perek indíttathattak előbbi törvényeink szerint az örök időre kötött szerződésekből, s mikép tétettek hatályon kívül az ösiségi patens által : az előbbi §-ban adott elő.

II. FEJEZET.

Meghatározott időre kötött szerződések.

784. §. Letéti szerződés.

A letét oly egyoldalú szerződés, melynélfogva valaki, valamely idegen ingó dolgot, ideiglenes őrizet alá vesz, azon köteleztetéssel, mikép a tulajdonos kívánatára ugyanazt, bármikor díj nélkül visszaszolgáltatja.

785. §. A letéti szerződés szabályai.

A letétet egyéb nemeitől az időleges szerződéseknek következő szabályok különböztetik meg :

1. letét tárgyai kizárólag megőrzésre alkalmas dolgok s így csupán ingóságok lehetnek;

2. a letét őrizeteért díj nem követeltethetik, — különben a szerződés megszűnnék egyoldalú szerződés lenni, s a visszaadásra és díjfizetésre kölcsönösen mindkét szerződő felet köteleznék;

3. az átvevő a letett tárgyakat épen nem használhatja, — sőt ha erre a letévő által világosan feljogosítottat volna, a letéti szerződés ezen minőségét elveszti és haszonkölcsönné válik.

786. §. A letéteményes kötelességei.

A letéteményes főkötelessége a rábizott dolognak a meghatározott idő alatt gondját viselni, s annak elteltével a letévőnek, ugyanazon állapotban, melyben azt átvette, visszaadni. — Ha az őrizeti idő eleve meg nem határozott, a szerződést mind a letévő, mind a letéteményes egyiránt felmondhatják ¹⁾.

¹⁾ Ha a szerződést a letévő mondja fel, a letéteményes az őrzeményt, még a netán kikötve volt idő eltelte előtt is tartozik visszaadni; ellenben a letéteményes is követelheti a letét visszavételét, ha őt a dolognak biztonsággal vagy önkára nélküli megőrzésére valamely előre nem látott körülmény képtelenné tette volna. Magában értetik, hogy ha a letét akár végrehajtás, akár bünfenyítő vizsgálat folytán bíróilag leltiltatott, azt a letéteményes, további hivatalos rendeletig különbeni felelősség terhe alatt ki nem adhatja.

A letéteményes felelősséggel tartozik minden kárért, melyet a kötelességszerű gondviselés elmulasztásával, vagy az által okozott, hogy a letét őrizetét, a letevő tudtán kívül és beleegyezése nélkül egy harmadikra bízta; de a véletlen esetért még akkor sem felel, ha a rábizott — noha becsesb tárgyat a magáénak feláldozásával megmenthette volna. Ha a letéteményes, a letét fentartására, vagy hasznvételeinek szaporítására elkerülhetlen és czélszerű költsékezést tett : ennek megtérítését a letevőtől jogosan követelheti ¹⁾.

787. §. Törvényszegések a letét körül.

Ha a letéteményes az őrzeményt kiadni vonakodik, arra őt a tulajdonos, illetőleg jogutódai biróilag szoríthatják (1715: 28.), s a letételre és annak tárgyaira nézve követelhetik, hogy a letéteményes, egyéb bizonyítékok hiányában felfedező esküre bocsáttassék. (1647: 138.) Ily követelésből egyszerű letéti per támad, melyben a letéteményest csupán a letét kiadásának, valamint a netáni károk és költségek megtérítésének kötelezettsége, egyéb büntetés nélkül — terheli.

De ha a letét kiadása hivatalosan követeltetett, s a kiszolgáltatást a letéteményes, birói megintés után is megtagadta : a tulajdonos erőszakossági pert indíthat, ugyanazon ügyuton és jogkövetkezmények mellett, mint a következő szakaszban, az erőszakosság eseteinél lesznek előadandók. (1638: 28. 1647: 106, 107.)

Ha végre a letét elháríthatlan vész idején, péld. az ellenség üldözése közben vagy tüzvész alkalmával bízott valakinek őrizetére, s ez az átvételt gonoszul eltagadta : a letéteményes a kétszeres összeg megtérítésében és örök becstelenségben marasztaltatik. (1622: 16.) Ez utóbbi esetben első folyamodásilag a királyi tábla ítél.

788. §. Haszonkölcsoni szerződés.

A haszonkölcson oly egyoldalú szerződés, melynél fogva valakinek, valamely elhasználható dolog, csupán

¹⁾ Ugyanezen elvek szerint ítélendők meg a zárgondnok jogai és kötelezettségei is, kinek őrizete és kezelése alá, peressé vált ingó vagy ingatlan vagyron, az ügy kimeneteleig birói határozatnál fogva adatott.

viszteher nélküli használat végett adatik át bizonyos időre. A haszonkölcsönt e szerint a használati jog a letétől világosan megkülönbözteti.

Oly szerződésből, melynél fogva a használatul átengedett dologért az élvezetre jogosított részéről meghatározott pénzösszeg fizetendő : haszonkölcsön nem származik; az ügylet a kibérlési szerződés jellegével fog birni, s ennek szabályai szerint lesz megítélendő.

789. §. Haszonkölcsönzési jogviszonyok.

A haszonkölcsönvevő jogot nyer a dolognak rendszertint vagy a szerződésben közelebb meghatározott használatára, s egyszersmind kötelessége az idő lefolyta után a dolgot, ugyanazon állapotban, melyben azt átvette, visszaszolgáltatni ¹⁾.

Ha a haszonkölcsönvevő a kölcsönzött dolgot másképp használja, mint kikötve volt, vagy annak használatát önhatalmulag egy harmadiknak megengedi; ha továbbá a szerződés tárgyát szándékosan vagy vétkes mulasztásból megrongálja, avagy épen használhatlanná teszi : a haszonkölcsönadónak felelős leend, s ez jogositva van a dolgot azonnal visszakövetelni.

A használattal rendesen összekötött költségeket a haszonvevő maga tartozik viselni. A rendkívüli fentartási költségeket, ha a dolgot a kölcsönadónak tulajdon ellátása alá át nem bocsáthatja, vagy átbocsátani nem akarja, ő tartozik ugyan azonközben előlegezni, de ezek neki, mint jóhiszemű birtokosnak, megtérítetnek.

790. §. Kölcsönszerződés.

Azon neme az egyoldalú szerződéseknek, melynél fogva valakinek elhasználható dolog oly feltétel alatt ada-

¹⁾ Ha a visszaadás nem állapított meg, de a használat célja meghatározott : a haszonkölcsönvevő tartozik a használattal nem késni, és a dolgot, mihelyt lehetséges, visszaadni. Ha pedig a használatnak sem tartama, sem célja meg nem határozottatik : akkor nem keletkezik valódi szerződés, hanem csak kötelező erő nélküli kéremési kölcsön (precarium), s a kölcsönadó a kölcsön vett dolgot kénye szerint visszakövetelheti. (polg. tk. 973. s köv. §§.)

tik át bizonyos időre, hogy azt kénye szerint elhasználhassa ugyan, de a kikötött idő lejártával hasonló nemből ugyanazon mennyiségben visszatérítse: általában kölcsönszerződésnek nevezetik.

791. §. Az adóssági szerződés különösen.

A kölcsönszerződésnek tárgyul általában minden elhasználható dolog szolgálhat; ha meghatározott pénzüszseregére nézve kötöttet, adóssági szerződésnek hivatik.

A személy, ki a szerződésben meghatározott pénzüszsereget oly kötelezettséggel nyeri ideiglenes élvezetül, hogy azt a kikötött feltételek szerint visszatérítse: adósnak, s a jogosított fél hitelezőnek; végre a kölcsön adott pénzümennyiség tőkének, s azon összeg, melyet az adós a kölcsön vett tőke után, annak használataért, meghatározott időre és összegben fizetni köteles, kamatnak nevezetik.

792. §. A tőke visszatérítése.

Ha a kölcsönadó a fizetést az általa adott különös pénzümemben kötötte ki, a fizetést ugyanazon pénzümemben kell teljesíteni. A belső értéket meg nem változtató törvényes pénzüváltozások a kölcsönadó rovására történnek; a fizetést a meghatározott pénzümemben kapja meg, péld. 100 darab cs. aranyban, vagy 300 huszasban, tekintet nélkül arra, hogy azok külső értéke aközben emelkedett-e, vagy lejjebb szállott (Dec. 30. ad reluit. pign. Dec. 11. ad impl.); de ha a belső érték változik, a fizetés azon belső érték aránya szerint teljesítendő, melylyel az adott pénzünem a kölcsönadáskor birt¹⁾. (1435: 12. 1622: 77.)

793. §. Kamatok.

A kamatok mennyiségét hazai törvényeink évenként száztól hatra határozzák²⁾, melynél magasabb összeget a

¹⁾ Oly kölcsönöknél, melyek nem pénz, hanem más elhasználható tárgyak iránt kötöttetnek, — a mennyiben a visszaadás ugyanazon nemből, minőség- és mennyiségben kötöttet ki, nem tesz különbséget, ha azok a közidő alatt értékben emelkedtek, vagy alább szálltak.

²⁾ A kamatszámításra nézve elég, ha az általában kötelezve van, — a mennyiséget számszerűleg is kifejezni nem szükséges.

hitelezőnek ajándécul sem szabad elfogadnia. (1647: 144. 1715: 51.) A kamatfizetés számíttatik :

1. a szerződés napjától, ha világosan kötelezve volt, — ellenkező esetben a kölcsön lejártáig nem követeltethetik; (1647: 144. Dec. 8. 10. 18. liqu. deb.)

2. a kölcsönszerződés lejártá, — vagy ha a fizetés felmondástól függött, a birói felmondás napjától fogva ¹⁾. (u. o. Dec. 7.) Egyéb törvényes lépések hiányában a kereset benyújtása felmondásnak tekintetik.

794. §. Uzsora.

A kamatok részint pénzben, részint egyéb elhasználató dolgokban, részint munkálatokban állapíthatnak meg ²⁾, de soha a törvényes összeget felül nem haladhatják. A törvényellenes kamat uzsorának neveztetik, s következménye az, hogy az uzsorás hitelező mind a kamatot, mind az egész tőkét ³⁾ elveszti. (1723: 120.) A tőke és kamat két harmadrészben a királyi kincstárt, egy harmadrészben a feljelentőt, a törvényes összegben felül fizetett kamatmennyiség pedig az adózt illeti. (1715: 51. 1723: 120. 1802: 21.)

Kevesebb kamatra azonban a felek érvényesen szerződhetnek, s ily esetben a hitelezőt a kikötötnél magasabb összeg nem illeti. Az osztrák törvények szerint, szerződés által, zálog mellett bárki egy évre száztól ötöt, zálog nélkül hatot köthet ki; ha pedig valakit világos kikötés nélkül, a törvény-nél fogva illetnek kamatok : akkor száztól négyet, és a hatóságok által feljogosított kereskedők s gyárosok között, a tulajdonkép kereskedési ügyletből származott adósságnál száz-tól hatot kell évenként törvényszerű kamatul fizetni. (polg. tk. 994. 995. §§.)

¹⁾ Biróságokküli felmondásnak nincs azon hatálya, hogy egyéb megállapodás hiányában az adózt, kamatfizetésre köteleznék (Dec. 16. liqu. deb.); sőt birói felmondás esetében sem ítéltetnek meg a kamatok, ha maga az adósság nem világos. (u. o. Dec. 26.)

²⁾ Az 1802: 21. tcz. 3. §-a ily esetekre világosan kiterjeszkedett, s az uzsoravétségeket közigazgatási uton, az illető földesur befolyásával rendelte elintéztetni.

³⁾ Az uzsorás hitelező régebben csak a kamatokat vesztette el. (1715: 51.)

795. §. Uzsoraper.

Az uzsoravétség, hazai törvényeink szerint bünyfenyítő vizsgálat és következmények nélkül, egyéb magánjogi perekkel egyenlően tárgyalatik. A per a kir. ügyész felperessége alatt, a vádlottnak rendszerinti személyes bírósága előtt (orszb. szab. I. 30. §.), az 1715 : 51. 1723 : 120. és 1802 : 21. tczikkék alapján indítatik, s a bizonyítékok előszerzése a feljelentőnek áll kötelességében. Mind a kereseti kérelem, mind az elmarasztaló ítélet az egész tőke — és kamatmennységnek elvesztésére s az előbbi §-ban foglalt arány szerinti felosztására irányoztatik.

796. §. Adóslevél.

Adóssági szerződések szóval vagy írásban köttetnek.

Ha a felek írásban szerződtek, az okirat, melyben az adós a kölcsön felvételét elismerte, s magát annak erejéig a visszafizetésre kötelezettnek nyilvánítja : adóslevélnek vagy kötelezvénynek nevezetik.

Az adóslevél lehet üres lap, vagy ünnepélyes — formaszerinti — kötelezvény.

797. §. Üres lap.

Az üres lap — charta bianca — az adós által csak lényegében állittatik ki, — a feltételek utólagos beírása a hitelező joga lévén. A lényeges pontok, melyek az üres lapnál is megkivántatnak :

1. a hitelező és adós felek vezeték- és keresztneve;
2. a kölcsönösszeg mennyisége;
3. az okirat keltének, vagyis a helynek, napnak, hónapnak és évnek, hol és mikor kiállittatott — kitétele.

Ezen pontok feljegyzése vagy az első lapra vagy hátíratilag, — de csupán az adós által sajátkezüleg történhetik. (1729 : 37. tcz. 3. §.)

798. §. Kötelezvény.

Ha az adós a kölcsönszerződési okiratban az előbbi §-ban említett lényeges pontokon kívül egyszersmind a mellék kikötményeket és feltételeket, t. i. az adott pénz ne-

mét, a kamatokat, a visszafizetés idejét és módját is világosan meghatározta : az okirat formaszertinti kötelezvénynek neveztetik.

Mily kellékek szükségesek arra nézve, hogy a kötvény által a kölcsön valósága igazoltassék, s mily körülmények közt válik az annyira aggályossá, hogy a tulajdonos, követelésének támogatására másnemű bizonyítékhoz kénytelen folyamodni : a törvénykezési eljárás határozza meg; azon kellékeit pedig az adósleveleknek, melyek a nyilvánkönyvi jogok szerzésére megkivántatnak, a telekkönyvi rendtartás írja elő.

799. §. Fizetési kötelezettség.

A fizetési kötelezettség nem lévén csupán személyhez kötve, az adós halálával a jogutódokra is átszáll, s az örökösöket és hagyományosokat azon arány szerint terheli, melyben a hagyatéki javakból részesülnek ¹⁾. Ha végrendeleti és törvényes örökösök nemlétében a hagyatéka kir. ügyészre száll, az igazolt adóssági tételeket, mint ilyen, ez tartozik az örökség erejéig letörleszteni ²⁾. (Dec. 11. 12. de act. fisc. r.)

¹⁾ Az örökgyó adósságai általában a hagyatéki terhek rendszerint az osztály előtt, a köztömegeből fizetendők, — kivéven :
a) ha valamelyik örökös az adósság kifizetését nyilván magára vállalván, annak terhe alul a többi érdektársak osztályszerint felmentetnek;

b) ha az örökös vagy hagyományos, osztály utján vagy végrendeletileg zálog által terhelt dolgot oly feltét alatt öröklött, hogy a zálogilag biztosított adósságot egyedül viselje.

Egyébiránt az örökös, a hagyatéki adósságokért csak a tömeg értékeig kezeskedik, s az osztrák polg. tkönyvnek azon rendszabálya, hogy az örökös, feltétlen örökösi nyilatkozat esetében a hagyatéki hitelezőknek saját vagyonával is jót állani tartozik (801. §.) — hazai törvényeink szerint soha kötelező erővel nem birt; sőt régebben az ősi javakat, köz becsértéken felül terhelni nem lehetvén, az ezt meghaladó követelést kifizetni a törvényes örökös sem tartozott. (I : 59. 60. 61.)

²⁾ A fentebbi jogkedvezmény volt alkalmazandó a kir. fiscus öröködése esetében is, s a visszaháramlott adományi javakból a

800. §. Személyhez kötött kötelezettség.

Ellenben a fizetési kötelezettség, más személyre, mint a ki magát szerződésileg kötelezte, ki nem terjed ¹⁾. E szerint :

1. egyik házastárs adóssága a másik felet csak akkor terheli, ha a kötelezettséget mindketten elfogadták, vagy egymásért kezeskedtek (Dec. 4. liqu. deb. Dec. 6. ad inval. test.), — mely szabály egyéb személyekre is alkalmazandó; (Dec. 7. ad impl. contr.)

2. a gyermek adósságait az apa, s ez utóbbiét a gyermek, kölcsönös kötelezettség és örökösödés esetén kívül fizetni nem tartozik;

3. köztisztviselők, törvényes megbízás nélkül a kezelésök alatti pénztárt adóssággal nem terhelhetik, — a törvényes rendszabályok szerint keletkeztekért azonban maga a pénztár kezeskedik, — kártérítési igénye a hűtlen kezelő ellen fennmaradván. (1567 : 10. 1723 : 84.)

801. §. Tartozatlan fizetmény.

Valamint a fizetés oly személyektől, kik arra kötelezve nincsenek, rendszerint nem követelhető : ugy az adós sem szoríthatatik arra, hogy tartozását az elfogadásra nem jogosított személyeknél rója le; sőt a tartozatlanul teljesített fizetményt, a törvényben világosan kivett esete-

---

közbeesűn felelő adósságokat csak akkor kellett megtérítenie, ha azok kir. jóváhagyás mellett keletkeztek. (I : 65.)

¹⁾ Ez általános szabály alul kivételnek :

a) az utalványozottak, ha köztök s az utalványozó közt a szerződés végbement;

b) a kezesek, ha a főadós fizetni képtelen;

c) a szavatosok, ha az alperesi kötelezettség birói ítélet által rájuk hárított;

d) gyámolt és gondnokolt személyek, ha a gyámok, illetőleg gondnokok, adóssági szerződésekbe az illető hatóság jóváhagyásával bocsátkoztak;

e) oly dolgoknak, melyeket birói vagy nyilvánkönyvi zálogjog terhel — vevői, a zálogilag biztosított hitelező irántában.

ken kívül visszakövetelheti. Az e részbeni közelebbi szabályok fentebb a 741. §-ban adattak elő.

802. §. Az adósságok nemei.

Az adósságok vagy kölcsönszerződésből, vagy számadásokból erednek. A tartozatlan fizetményről a megelőző §-ban volt szó, a kereskedelmi ügyletek, könyvkivonatok és váltók a harmadik részben fognak tárgyalatni.

Az adóssági perek ismét különböznek annyiban, a mennyiben ugyanazon adós-illetőleg adóstársak ellen, egy vagy több hitelező által, egyidejűleg indíttatnak. E felosztás az egyszerű adóssági és csődperek közt tesz különbséget, mely utóbbiaknak alább a harmadik részben, a hiteltörvények közt leendő helye.

803. §. Szerződési adósság.

A szerződési adósság, ha mind az adós személye, mind a kölcsönösszeg mennyisége tudva van, világosnak (liquidum debitum), ellenkező esetben nemvilágosnak vagy kétségesnek (illiquidum debitum) hivatik. (Dec. 26. liqu. deb.) Ez utóbbi egyébiránt a kölcsönszerződéstől különböző ügyletekből is veheti eredetét, de az eljárásra nézve a világos adóssági perek szabályait követi.

A szerződési adósságokra nézve :

1. mindenekelőtt azon körülmények, melyek a hitelezőt a kölcsön visszakövetelésére jogosítják, teljesen igazolandók ¹⁾;

2. a követelési jog, és így a kereset beadásának joga a hitelezőt, vagy ennek netáni jogutódát — engedményesét vagy örökösét — illeti; (I: 82.)

3. a követelésbe vett tartozás valódisága aggálytalan

¹⁾ Ily körülmények :

a) ha a fizetési határidő lejárt;

b) ha az adós a netáni részlet- vagy kamatfizetéseket kellő időben teljesíteni elmulasztotta, — s ez esetekre a kölcsön, szerződésileg felmondottnak nyilvánított; (1715 : 20. 1792 : 17. Sent. 51. 176. liqu. deb.)

c) ha a visszafizetés felmondástól függesztetett fel, s a felmondás megtörtént stb.

adóslevéllel, s ennek hiányában a bizonyítékok egyéb nevei által kétségenkülivé teendő ¹⁾.

804. §. Adóssági perek.

Adóssági szerződésekben a felek jogosítva vannak, bekövetkezhető per esetére az ügyutat és bíróságot eleve kijelölni; mi ha nem történt, a bíró illetőségét alperesnek rendes lakhelye szabályozza (orszb. szab. I: 30.), az eljárás pedig részint a summás, részint a rendes ügyutat követi.

A summás eljárás kiterjed :

a) bármely világos és nyilvános, és nyomban vagy újabb tettekből tisztára hozható keresetekre, követelésekre, és azok járulékaira, melyeknek összege 200 törvényes értékű forintot meg nem halad; (1840: XI. 1. §.)

b) a világos adósságokra, valamint azok kamatjaira határozatlan összeg erejéig, midőn az adós magát a szóbeli perek bíróságának aláveti; (2. §.)

c) minden világos adósság kamatjaira szintén 200 forintig, midőn a hitelező a tőkét felmondani nem kívánja - (3. §.)

d) a bérleti és haszonbérleti szerződések felmondásából származó kérdésekre is, mind a szerződés lejártának, mind pedig a bérlemény megrongálásának vagy a bérfizetés elmulasztásának indokából. A felmondás egyéb jogkövetkezései azonban: mint a kártérítés, haszonbér sat. csak azon esetben tartoznak ezen eljárás alá, ha a követelés mennyisége és minősége a summás szóbeli eljárás körét az 1836: XX. és 1840: XI. tcz. értelmében túl nem haladja. (orszb. szab. I. 53. §.)

Minden egyéb adóssági keresetek, melyek a követelés mennyiségénél fogva s az önkéntes alávetés hiánya miatt a summás eljárás jogkörét túlhaladják, az 1840: XV. tcz. II. R. 7. fejezetében szabályzott rendes szóbeli eljárás alá tartoznak. (orszb. szab. I. 45. §.)

¹⁾ Kötelezvény nemlétében bebizonyíthatatik az adósság részint közvetlenül, beismerés vagy tanuk által; részint közvetve, ellennyugtatóvány, részletes törlesztés, kamatfizetés stb. által.

805. §. Számadási kötelezettség.

Kivétel nélkül mindenki, ha valamely, tőle jogilag és természetileg különböző személy bevételeibe és kiadásaiába avatkozott, számadási kötelezettséget vállalt magára (1554: 20. 1723: 63. 1715: 57.), s az, kit efféle kötelezettség terhel, rendszerint minden évben számot adni tartozik. (1715: 57.)

A számadási kötelezettség vagy megbizásból vagy szerződésből, vagy tilos beavatkozásból ered. Megbizásnál fogva a közpénztárak kezelői, gazdatisztek, gyámok és gondnokok; szerződésnél fogva azok, kik idegen ügyek vitelére mint meghatalmazottak vállalkoztak, s tilos beavatkozásnál fogva azok, kiket mások ügyeinek ellátására sem megbizás, sem szerződés nem jogosított, — terhelhetnek.

806. §. Teendők a számadás körül.

A számadásra kötelezettek tartoznak számadásaikat kellőleg felszerelve s a szükséges bizonyítékokkal ellátva, minden évben bemutatni, — erre a számolni nem akarók, javaik lefoglalásával, sőt vagyon hiányában letartóztatással is szoríthatók. (1554. 20. 1622: 65. 1723: 63.)

Mihelyt a számadás beérkezett, azt a hatóság, vagy az, kinek részére a számadás teljesített, két hó alatt megvizsgáltatni köteleztetik, — ellenkező esetben a netáni kártalanítás a számadónak sem örököseit sem kezeseit, hanem egyedül azokat terheli, kik kellő időben a vizsgálatot elmulasztották. (1723: 63. tcz. 12. §. Sent. 56. 82. liqu. deb.) Ha pedig a számadás bemutatása vagy megvizsgálása egy harmadiknak jogellenes ténye miatt hiúsult meg, ez a számadásból eredhető egész felelősséget, különbeni tisztí ügyészi kereset terhe alatt viselni tartozik ¹⁾. (1723: 63. tcz. 10. §.)

¹⁾ Magánosok közt a számadás, — a mennyiben bíróságon kívül ki nem egyenlítettethetnék, peruton folyik; és pedig vagy a számadó leendő felperes, ha a kimutatott tételek szerint követelése lennének, vagy ellene támasztathatik per a számadás elkészítése, s annak, mit a számadásban ki nem mutathat — megtérítése végett. Ily számadási kérdések rendszerint írásbeli eljárás útján oldatnak meg. (orszb. szab. I. 46. §.)

807. §. Megszűnt adóssági perek.

Az 1852. évi nov. 29-kén kelt cs. nyiltparancs által megszüntetett zálogviszonyokból két nevezetes per fejlődött ki; u. m. :

1. Vagyonfölöslegi per, melyet a hitelező oly esetben indított, midőn adósának javai szerződési vagy birói zálogban, vagy egyébkint valamely törvényes követelés végett, más hitelező használatában tartóztattak; s a bizonyíték, a követelés valóságán kívül annak kimutatása körül forgott, mikép a kérdéses birtok jövedelme a rajta fekvő összeg kamatait meghaladja, következőleg a jószág nagyobb terhet is elbir. (I : 103.)

2. Felülfizetési per, melynek ugyanily személyek közt volt helye, s felperes részéről birói intés előzte meg, azon felszólítással a zálogtartó hitelezőhöz : hogy akár követelését felperestől fogadja el, s annak a zálogbirtokot engedje át, akár a felperes követelését elégitse ki, és saját tőkéjén felül a zálogra írja reá. Alap és bizonyíték, mint az előbbi perben¹⁾.

Ezen pereket a fennidézett ősiségi nyiltparancs végkép megszüntette. „Felülfizetési és vagyonfölöslegbeli perek (ex superfluitate fundi) az általános polgári törvénykönyv hatálybaléptétől kezdve többé nem indíthatnak.“ (25. §.)

808. §. Bérlési szerződés.

Azon kétoldalu szerződés, melynélfogva valaki, valamely elhasználatlan dolog használatát bizonyos időre s meghatározott árért megkapja : általában bérlési szerződésnek neveztetik²⁾.

¹⁾ A felülfizetési keresetjog már az 1840 : XXII. tczben megszüntetett, s csupán azon ingatlan nemesi javakra nézve, melyek még a csőd megnyitása előtt, a bukott vagyonából, birói zálogkép, becsü mellett jutottak valakinek kezére, — valamint azon ingatlan nemesi javakra nézve is, melyeket a bukott a csőd megnyitását legközelebb megelőzőt öt év alatt valakinek szerződés mellett zálogba adott : kezdhettek felülfizetési pert azon hitelezők, kik a csődperben megítélt követéseikhez vagyonihiány miatt nem juthattak. (123. §.)

²⁾ A bérlés szélesebb értelemben a szolgálati szerződést is magában foglalja, oly munkálatokra nézve t. i., melyekért a mun-

A bérlési szerződés, ha a bérbeadott dolog további munkáltatás nélkül használható, kibérlési szerződéssé lesz; ha pedig csak szorgalom és művelés által használható, hasznobérlési szerződésnek hivatik ¹⁾.

809. §. A bérlési szerződés kötése.

Bérlési szerződés szóval, írásban, közárverés útján, vagy azon kívül, végre birói hitelesítés mellett vagy anélkül érvényesen köttethetik; de a hasznobérnek, főképp ha több évekre szól, nemcsak írásban, hanem törvényes bizonyosság előtt kell köttetnie és birói átadással megerősítenie, — ellenkező esetben, ha a hasznobérbeadó csőd alá jut, a hasznobérlési szerződés azonnal megszűntnek tekintetik. (1840: XXII. 37. §.)

810. §. A bérlő dologbani joga.

Ha a bérlési szerződés a nyilvánkönyvekbe be van iktatva, a bérlőnek joga dologbani jogkép tekintendő, min a következő birtokos is, a még hátralevő időre nézve megnyugodni tartozik. (polg. tk. 1095. §.)

811. §. Kölesönös jogviszonyok.

A bérbe- és hasznobérbeadók kötelesek a bérleményt saját költségökön használható karban átadni és megtartani, és a bérleményeseket a kikötött használatban vagy élvezetben nem háborgatni ²⁾. A gazdasági épületek szokott kijavításait a bérnök csak annyiban tartozik maga viselni, a mennyiben a jószágbeli anyagokkal és azon szol-

---

kásnak nem tiszteletdíj, hanem kialakított bér fizettetik. (Kelemen : III. 1100. lap.)

¹⁾ A kibérlési szerződés tárgyai részint ingók, részint ingatlanok, péld. butorok, vagy lakház; a hasznobérlési mindenkor oly dolgok, melyek csak munka által nyújtják a bevett hasznot, péld. kertek, szántóföldek stb. Ide tartoznak a kir. kisebb hasznobérlések is.

²⁾ Ha a bérbe- vagy hasznobérbevevő a tulajdonos által, szerződés ellenére a birtokból kivettetének, ugyanazon rövidleges visszahelyezés jogorvoslatával élhet, melyre a birtokosok hasonló esetben törvény szerint jogosítvák. (lásd f. 466. s köv. §§.)

gálatokkal, miket a jószág minőségéhez képest követelni jogosítva van, megtehetők; a többit pedig, ellátás végett, a haszonbérbeadónak bejelenteni. (polg. tk. 1096. §.)

Kibérléseknél minden terheket és adózásokat a bérbeadó visel. Sajátképi haszonbérleteknél, ha azok általában történnek, a bérnök vesz át a beiktatott jelzálogos terhek kivételével minden egyebeket; ha pedig a haszonbérlet felvetés szerint köttetik, akkor az azon terheket viseli, melyek a jövedelemből levonatnak, vagy a melyek csak a haszontól és nem magától a birtoktól fizetendők. (1099. §.)

812. §. A bérlő jogai.

A bérlők és haszonbérlők jogosítvák a bérleményt a szerződéshez képest, a meghatározott idő alatt élvezni és használni, vagy albérletbe is adni, hahogy az a tulajdonos kára nélkül megtörténhetik, vagy a szerződésben világosan meg nem tiltatott. (1098. §.)

813. §. Bérfizetés.

Azt, hogy a bérösszeg mily részletben és mikor fizetessék: a feleknek kell, a szerződés kötése alkalmával megállapítaniok. Ha erre nézve különös egyezkedés nem történt, a fizetés több évre szóló haszonbérleteknél félevenként (1100. §.), kibérléseknél pedig a helyi szokás szerint péld. havonként vagy évnegyedenként előre teljesítendő.

814. §. A bérbeadó zálogjoga.

A bérpénz vagy haszonbér biztosítása végett valamely lak kiadójának zálogjoga van a bevitt, s a kibérlőt vagy albérlőt tulajdonul illető butorokra és ingóságokra, melyek a kereset idejékor még abban találtak. Az albérlő azonban csak saját bérpénzéhez képest kezeskedik, anélkül mindazáltal, hogy a főbérlőnek tett előrefizetést ellenvethetné. Valamely telek haszonbérbeadóját ellenben, a haszonbéri jószágon létező marhákra, gazdasági eszközökre és még rajta találtató termékekre zálogjog illeti. (1101. §.)

A bérbeadó a bérpénznek előrefizetését kikötheti ugyan; de ha a bérlő egy határidei fizetésnél többet tett

előre, ezt ő csak azon esetben görditheti a későbbben beiktatott hitelezők ellenébe, ha az a nyilvánkönyvekbe be van iktatva. (1102. §.)

815. §. A zálogjog tartama.

A törvényes zálogjog a bérbe- vagy haszonbérbeadót a folyó félévre hátralevő ház- illetve haszonbér-összeg erejéig illeti. Midőn tehát végrehajtás esetében a birói kiküldött a végrehajtást bejelenti, azt egyszersmind az illető ház- vagy földbirtokossal is oly felhívással közölje, hogy netáni követelését, mely őt a mondott időre, a bérlési szerződésből illetné, a kiküldöttnek tudomására juttassa. (1844: VI. 18. §.)

816. §. A bérlemény visszabocsátása.

A bérlési szerződés végeztével a haszonbérlő tartozik a dolgot a netalán készült leltár szerint, vagy legalább azon állapotban, melyben azt átvette; a haszonbérelt földeket pedig azon évszakra való tekintettel, melyben a haszonbér végződött, a szokott gazdasági miveletben visszaszolgáltatni. Sem a beszámítási jog, sem még a korábbi tulajdonjog ellenvetése is őt a visszaszolgáltatástól meg nem mentheti. (1109. §.)

817. §. A bérlési szerződés felbomlása.

A bérlési szerződés megszűnik :

1. ha a bérbe vett dolog elenyészik, — ha ez az egyik fél vétke miatt történik, a másikat kártérítés illeti; a balesetért egyik sem felelős a másiknak;

2. azon idő lejártával, mely világosan vagy hallgatólag, akár bizonyos időszak szerint kiszabott bér által, mint az ugynevezett napos, hetes vagy hónapos szobáknál, vagy a bérbevevőnek kijelentett avagy a körülményekből kitünő czélzata által kiköttetett ¹⁾);

¹⁾ A bérlési szerződés nemcsak kifejezetten, hanem hallgatólag is megújítható. Ha a szerződésben előleges felmondás köttetett ki, a szerződés a kellő felmondás elmulasztása által hallgatólag megújíttatik. Ha felmondás nem köttetett ki, a hallgatólag megújítás azáltal történik, ha a bérbevevő a bérlési időnek

3. a mennyiben valamely bérlési szerződés tartama sem kifejezve, sem hallgatag, sem különös rendszabályok által meghatározva nincs, — egyik vagy másik fél szabályszerű felmondása által ¹⁾);

4. ha a tulajdonos a bérleményt elidegeníté, s annak már át is adta: a bérleményes, ha joga a nyilvánkönyvekbe beiktatva nincs, kellő felmondás után az új tulajdonosnak engedni tartozik ²⁾);

5. végre megszűnik a szerződés, ha a bérbevevő ellen a csőd elrendeltetett, vagy a fentebbi 809. §-ban említett eseten kívül, ha a bérbeadó fizetési tehetlenségbe jutott. (1840: XXII. 37. §.)

818. §. Zálog az előbbi magyar törvények szerint.

Zálog alatt az előbbi magyar törvények szerint valamely ingatlan vagyonnak, bizonyos meghatározott összeg előrefizetése mellett, vagy követelési jog biztosítása céljából, s oly feltét alatti átengedése értetik, hogy a kikötött idő lejártával egyrészt az előlegezett vagy követelt pénzösszeg hiány nélkül, másrészt a birtok nemroszabbult állapotban (699. 980. dtk.) kölcsönösen visszaadassanak ³⁾.

---

lefolyta után a dolog élvezését vagy használatát folytatja, s a bérbeadó azt elnézi. (polg. tk. 1114. §.)

¹⁾ E felmondási idő az általános polg. tkönyvben a haszónbérre nézve hat hónapra, ingatlan dolog kibérlésére nézve tizennégy napra, s az ingókra nézve huszonnégy órára határoztatik. (1116. §.)

²⁾ Valamely szükséges birói eladásnál a bérlő még azon esetben is, ha joga, mint dologbani jog, beiktatva van, az új vevőnek engedni tartozik. Egyedül a kárpótlásra nézve marad fen elsőbbségi joga. (1121. §.)

³⁾ A „zálog“ elnevezés, szélesebb értelemben mind a kézi zálogot, mind a jelzálogot, mind a szerződési zálogot magában foglalja. E zálogtárgyak mindannyian megegyeznek abban, hogy még átadás esetében is az adós tulajdonai maradnak, s a hitelezőnek egyedül a kielégítésre nézve szolgálnak biztosítékul; az eltérések pedig következők:

a) kézi zálog tárgyai csupán ingók, jelzálog és szerződési zálog tárgyai ellenben csak ingatlanok lehetnek;

819. §. A zálog czimei.

A magyar törvények szerinti zálog háromféle jogczimből, t. i. a felek akaratából, vagy a bíró rendeletéből, vagy a törvényből eredt, s ezen származásaihoz képest szerződési, bírói és törvényes zálognak neveztetett.

Az esetek, melyekben zálogjogot a törvény engedett, fentebb az illető helyeken elősoroltattak. (609. 626. 633. 637. (§§.) A bírói zálogról különösen alább a 830. §-ban lesz említés.

820. §. A zálog czélja.

A zálog, bármelyik jogczimből származott, kivétel nélkül jogot engedett a hitelezőnek arra, hogy a zálogjóságot, követésének biztosításául birtokolhassa és kamat fejében használhassa, mig nem az adós részéről mindazokra nézve teljesen kielégítetett, melyeknek biztosítására és használatáért a zálogbirtokot nyerte ¹⁾.

b) a kézi zálog, valameddig a jog el nem enyészett (lásd f. 501. §.), a hitelező őrizete alatt tartatik, — anélkül azonban, hogy azt saját hasznára fordítani jogában állana; (499. 500. §§.)

c) a jelzálog az adós birtokában marad, s a követelés birtosítása telekkönyvi bejegyzés által történik, — élvezetjog a hitelezőt ez esetben sem illetvén;

d) a szerződési zálogban a hitelező birtok — és élvezetjogot nyer, mindaddig, míg az adós vagy jogutódai a követelésre nézve teljesen eleget nem tesznek, s a zálogbirtokot vissza nem váltják.

¹⁾ Minthogy a kölcsön adott pénz kamatai, az 1647. évi országgyűlés előtt szabályozva nem voltak, s az 1622: 46. tcz. csak „az ország törvényei szerint tilos kamatokat“ említ, a nélkül, hogy azok törvényes összegét megnevezné: úgy látszik, mikép őseink vagy éppen nem követeltek kamatokat, vagy szokás értendő a törvény alatt, mely a pénzforgalomhoz képest több ízben változhatott. Minden esetre a kamatviszonyok rendezetlen állapotának nagy részben tulajdonítandó, hogy a tőke használatáért ingatlan birtok engedtetett át élvezetül a hitelezőnek.

A tőkének ilymódoni hasznosítását már Verbőczy is kárhoztatta. Igen találó a kép, melyben a zálogot és uzsorát párvonalban állítja elő. A zálog meghatározását adván, ezt mondja: „... haec definitio non eo tendit, ut fructus et utili-

821. §. Zálogpótlék.

Minden zálogszerződés meghatározott időre, s bizonyos mennyiségű pénzösszeg kölcsönzése mellett kötött. De a szerződő feleknek később is jogukban állott akképegyezkedni, mikép egyrészt a hitelező új kölcsönösszeget előlegezzen, másrészt az adós, zálogbirtokát tovább, mint eredetileg kikötve volt — a hitelező kezében hagyja. Ily későbbi szerződés által a zálogidő ismételt izekben is meghoszabbított, s az újkölcsön zálogpótléknak nevezetett.

822. §. A zálogszerződés kellékei.

Valamint az örökbevallásnál, ugy elzálogítás esetében is mellőzhetlenül megkivántatott, hogy a tulajdonos, rokonait a zálog átruházása iránt felszólította legyen, — a rokonoknak azon rendben, mely szerint a törvényes örökösre voltak hivatva, jogukban állván a zálogot a kikötött feltételek alatt minden egyebek felett magukra ruháztatni. (I: 60. 1807: 9.) Ez előjog a törvényes rokont akkor is illette, ha a zálogbirtokra újabb pótlék előlegeztetett, s ekép a zálogszerződés meghoszabbított ¹⁾.

Egyébiránt a szerződés külszerűsége kevesebb ünnepléyességet kívánt, mint az örökbevallásnál; s minden beik-

tates bonorum pignorum quispiam percipiat, et insuper capitalem quoque summam repetat; sed potius ejusmodi repetitionem et usum confundit atque damnat. Nam si quis hoc modo bonis pignoris utitur, usuram palam committere dignoscitur. Verum si omnes fructus (demptis expensis, quas etiam verus dominus pro conservatione ipsorum bonorum facere deberet) in capitalem summam computaret: hoc modo bona impignorata tenere, non damnabile, sed summe laudabile foret; per hocque creditor ipse, pietatis opus ad proximum suum se fecisse comprobaret.“ (I: 81. cz. 1. 2. §§.)

¹⁾ A rokonok előintésének nem volt helye:

a) ha az elzálogítás közárverés útján, bíróilag történt; (1836: XV.)

b) ha a zálogszerződést, ugyanazon felek között, örökbevallás előzte meg; (Dec. 6. ad inv. cond. pign.)

c) ha az előjogosított az elidegennel kötött zálogszerződést, mint tanu, minden óvás nélkül aláírta. (74. n. o.)

tatás (1647 : 125.) vagy hiteles pecsét (1655 : 52. 1729 : 24.) nélkül érvényesen köttethetett ¹⁾.

823. §. A szerződés feltételei.

Minden zálogszerződésben bizonyos feltételek állapítottak meg, melyek közül a törvényszerűek pontosan teljesítendőek (1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52), a törvényellenesek ellenben megerőltethetők voltak.

824. §. Szabados feltételek.

Szabados feltételek, melyeknek teljesítése törvényszérint követeltethetett :

1. hogy a zálog visszaváltása meghatározott — 32-nél nem több — évek múlva történhessék ;

2. hogy a visszaváltás bizonyos időszakban, — péld. szent György — vagy szent Mihálynapkor menjen végbe ;

3. hogy a zálogtulajdonos, visszaváltási szándokát egyvagy félévvel, avagy évnegyeddal előbb kijelentse ;

4. hogy a visszaváltás a tulajdonosnak saját szükségére történjék, — s ha birtokát ujjalag elzálogítani akarná, a hitelezőt előjog illesse ;

5. hogy a záloghitelező szükséges és czélszerű építkezéseket megszorítás nélkül, vagy csak bizonyos összeg erejéig tehessen ;

6. hogy a zálogévek, ujjalbi ráfizetés által meghatározott időre kiterjesztessenek. (Dec. 3. ad inv. cond. pign.)

825. §. Tilos feltételek.

A következő feltételek ellenben, —

1. ha a zálogévek több mint harminczkét évre köttetnek ki ; (Dec. 1. ad invalid. cond. pign.)

2. ha a zálog a megállapított 32 év lejártá előtt ujjalbi 32 évvel meghoszabbított ; (Sent. 13. u. o.)

3. ha a szerződésben magasabb visszaváltási összeg határozott, mennyit az elzálogító valósággal kapott ; (Dec. 13. u. o. és I : 60.)

¹⁾ Régebben a zálogszerződés nagyobb ünnepéjjel ment végbe ; t. i. hiteles helyek előtt és közpecsét alatt (I : 60.), 50 forintot meghaladó zálogkölesönnél szabályszerű beiktatás —, s ha a zálogba adott birtok, közbecsáron felül terheltetett, egyszerűs mind kir. jóváhagyás mellett. (I : 60. 65.)

4. ha a visszafizetés forgalomban nem levő vagy alig megszerezhető pénznemre szorított; (Dec. 10. u. o.)

5. ha a birtok mindaddig kiváltható nem lett volna, valameddig a jobbágyi tartozások be nem hajtatnak; (u. o.)

6. ha az elzálogítónak a feltételek ellen szót emelni bánatpénz terhe alatt megtiltatott (Dec. 2. u. o.): kötelező erővel nem birtak.

826. §. A záloghitelező jogai.

A záloghitelező joga mind általában a birtalásra és jövedelmek beszedésére (I: 81. 82.), mind különösen arra is kiterjedt, hogy a jószágot, alzálog utján egy harmadikra ruházhatta; az alzálogítás mindazáltal az elzálogítónak sérelmére nem válhatott. A visszaváltás alkalmával pedig mind a zálogösszeg és netáni zálogpótlékok ¹⁾, mind a szükséges és czélszerű beruházások és javítások ²⁾ megtérítését követelhetette.

827. §. A záloghitelező kötelességei.

Ellenben minden terhet, melyet a rendszerinti használat kívánt, — hová különösen az országos segély vagy nemesi felkelés is számított, — a záloghitelező viselt (I:

¹⁾ Az eredeti zálogösszeg minden esetben (1635: 90. 1647: 125.), a zálogpótlékok pedig csak annyiban voltak felszámíthatók és megtérítendőek, a mennyiben sem a törvénybe (I: 103.), sem a szerződésbe nem ütköztek; így a gyám a kiskorú javait, szükségén kívül és hatósági engedély nélkül nem terhelhetette; valamint a szerződő felek is eleve kiköthették, mikép a záloghitelező, a megtérítési igény különbeni elvesztésének terhe alatt zálogpótlékot ne adhasson.

²⁾ Ily kiadásai voltak a záloghitelezőnek, a mit a közbirtok rendezésére, a birtokjog és határok védelmére, urbéri rendbeszedésekre, vagy jobbágytelkek benépesítésére fordított. Nem követelhetette ellenben megtérítését azon anyagszereknek, melyeket a zálogbirtokból nyert, és építkezések vagy ültetvényeknél felhasznált; értékét azon építkezéseknek, miket csupán kéjtöltés végett vagy birói tilalom ellenére tett; továbbá azon fizetményt, melyet tartozás nélkül, vagy egyedül birtokosi minőségében teljesített, a jótékony czélokra fordított adományozásokat, s a birtoknak oly növedékeit, melyekkel az, természet szerint, költség és munka nélkül gyarapodott stb.

102. 1662 : 5.) ; továbbá a szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okozott károkat megtéríteni, s ha a szerződésileg kikötött idő lejárt, és az elzálogító vagy jogutódai részéről teljes kielégítés ajánlatott, a zálogbirtokot, azon karban, melyben távette — visszabocsátani tartozott. (1486 : 25.)

828. §. A zálogbirtok kiváltása.

Ha a zálogszerződésben megállapított idő lejárt, s a visszaválthatás egyéb feltételei bekövetkeztek: az elzálogítónak joga volt teljes kárpótlás mellett a jószágot visszavenni. E jog a tulajdonos elhunytával örökösait, s ha ezek sem voltak életben, a királyi ügyészt illette. Ha ugyanazon birtok, elzálogítás útján több kezezen ment át, a visszaváltási jog minden elzálogítót azon sorban illette, melyben az elzálogítás történt, — kivévén, ha az utolsó birlaló előzálogjog czimén a jószágot megtartotta volna ¹⁾).

829. §. A zálog visszatartóztatása.

Azon záloghitelezők, kik a zálog visszabocsátására bírólilag, s a teljes váltságösszeg megajánlásával felszólítottván (Dec. 1. de adm.), azt a tulajdonosnak (II : 24.) kiadni vonakodtak, s az önkényü visszatartóztatást helyes okokkal nem igazolhatták: a zálogbirtokos kérelme folytán, a birtoknak ingyeni visszaadására, a zálogidő alatt beszedett minden jövedelmeknek megtérítésére, s a váltság árával egyenlő összegnek birságul leendő fizetésére ítéltettek. (1486 : 25. 1492 : 65. 1504 : 7. 1638 : 29.)

830. §. Birói zálog.

Midőn a hitelező, egyéb fizetési eszközök hiányában, a végrehajtást adósának nemesi birtokára intézte: a végrehajtási árverésnek csupán azon következménye volt, hogy a legtöbbet ígérő, az elárverezett birtokot zálogkép meg-

¹⁾ Oly esetben, midőn a zálogbirtok, alzálogszerződések mellett egymásután több személyekre ruháztatott át: megtörténhetett, hogy a jószág azon személynek jött zálogbirtokába, — kire az eredeti elzálogító jogai örökség útján szállottak. Ily örököszt előzálogjog — praepignus — illetett, melynek alapján a zálogbirtokot jogosan megtarthatta.

tarthatta, s a vételár kamatjainak fejében élvezhette, — de a végrehajtást szenvedettnek és törvényes jogutódainak visszaváltási joga világosan fentartatott. (II : 56. 1792 : 17. tcz. 3. §. és 1836 : XV. 18. §.) A birói zálog egyebekre nézve a szerződési zálogokkal egyenlő szabályok alatt állott.

831. §. Perek a zálogviszonyokból.

Pert a zálogviszonyokból vagy az elzálogító rokonai a szerződésnek elsőbbségből átruházása végett, vagy a zálogtulajdonos illetőleg ennek jogutódai a zálogbirtok visszaszerzése végett indíthattak. A zálogperek főbb nemei voltak : a zálog átruházása és a zálogfeltételek megerősítése végetti, továbbá az egyszerű és számolási visszaváltó perek.

832. §. Per a zálog átruházása végett.

Zálogátruházási pernek oly esetben volt helye, midőn a tulajdonos, birtokát zálogba adandó, törvényes rokonait a zálog megváltásával szabályszerint megkínálni elmulasztotta. A per szabályai :

1. a keresetre a törvényes rokonok azon rendben voltak jogosítva, mely rendben a kérdéses jószág, törvényes örökösödés esetében háramlandó lett volna, — s így a közelebbi rokonok a távolabbiakat megelőzték ; (lásd f. 774. §.)

2. a kereset az I : 60. czimén, s addig volt beadandó, míg a kikötött zálogévek le nem jártak (Sent. 37. ad transv. pign.), — ezen idő eltelte után, vagy ha a szerződés, elállás vagy visszaváltás által még a per folytában elenyészett, a kereset mind alapját, mind tárgyát elvesztette ;

3. a keresetben fölperes a zálog valóságát, a birtok ősiségét, végre saját törvényes rokonságát az elzálogítóhoz — kimutatni, — ez utóbbi pedig, védelme folytán az eredeti szerződést felmutatni tartozott, — és ha akár a megkínálást nem igazolhatta, akár annak elmulasztását nem indokolhatta : a zálogbirtoknak felperesre átruházása ítéletileg elrendeltetett ;

4. felebbezésnek az elsőbiróság ítélete ellen a megye törvényszékére birtokon belül, innen és a kerületi tábláktól pedig birtokon kívül volt helye. (1807 : 9.)

833. §. Per a zálogfeltételek megerőtlenítése végett.

A törvényes örökösök a zálogfeltételek érvénytelenítésére is fel voltak jogosítva oly esetben, midőn azok a zálogjóság visszaváltását szerfelett megnehezítették vagy épen lehetetlenné tették. (lásd f. 825. §.) A per szabályai:

1. a kereseti jog ugyanazon személyeket illette: kik a zálog átruházását kérelmezhatték; (832. §. 1.)

2. a kereset a sérelmes feltételek megerőtlenítésére nézve az I: 58. 59. —, s a zálog visszaszerzésére nézve az I: 82. és 1655: 52. tczikken alapult, — ugyanazon keresetben mindkét kérelem összefoglalható lévén;

3. azon körülmények bizonyításán felül, melyek a feltételek érvei ellen harczoltak, — felperes mind a kérdéses birtok ösiségét, mind azt, hogy felperessége az elzálogítóval közös családi viszonyokon alapul, — igazolni tartozott.

834. §. Egyszerü zálogvisszaváltó per.

Egyszerü zálogvisszaváltó pernek akkor volt helye, ha a pert vagy épen semmi vagy csak bíróságon kívüli megintés előzte meg. Szabályai voltak:

1. a birói megintés csak oly esetben volt szükségeskép előrebocsátandó, midőn azt a felek szerződésileg, világosan kikötötték; (564. dt.)

2. a keresetet az I: 80. 82. alapján vagy maga az elzálogító, vagy jogutódai, t. i. engedményese illetőleg öröksei indithatták;

3. a keresetben a zálog valódisága, a visszaváltási jog, — s így, ha felpereskép nem maga az elzálogító lépett fel, a törvényes czim, melyen a jognak birtokába jutott; valamint a sorrend, melynélfogva a birtok, alzálogítások esetében az alpereshez került — kimutatandók voltak.

835. §. Számolási visszaváltó per.

A számolási visszaváltó per az előbbitől csupán a következő pontokban tért el:

1. a birói megintés mellözhetlenül előrebocsátandó volt;

2. a megintés egy csekély összeg letétele mellett azon

felszólításban állott, hogy a záloghitelező ezen összeget, jelképeül a lefizetendő teljes váltságának — fogadja el, s összes követelését terjessze elő; a megintési összeg a megyei bíróságoknál rendszerint 3 — s a kerületi táblánál folyamatban levő perekben 6 ftot tett;

4. a megintés az egész váltságösszegnek birói kézhez letétele által is történhetett, — a letétel a záloghitelezőnek, a megintés alkalmával tudtul adandó lévén;

5. a kereset az előbbi esetben az I: 82. és 1655: 52. —, s ha az egész összeg letétetett, az I: 80. 82. 1638: 29. czikkeken alapult;

6. a kisebb összeggeli megkínálás azon hatállyal birt, hogy a záloghitelező a megintés napjától fogva roszhiszemű birtokossá vált, s mint ilyen, az időközileg beszedett jövedelmek megtérítésében is elmarasztaltatott (977. dt.); de, ha az egész váltság összeg ajánlatván meg, a letett pénz el nem fogadásának s a zálog visszaadásának helyes okát nem adhatta, a zálogösszeg elvesztésére s a birtoknak ingyeni visszaadására köteleztetett. (1638: 29. II: 24.)

836. §. Birói illetőség a zálogperekben.

A birói illetőségre nézve következők voltak megtartandók:

1. kereset felett, mely a sérelmes zálogfeltételek megerősítésére iránt indított, elsőfolyamodásilag a királyi tábla ítelt; (I: 59. 60. 1715: 28. 1723: 31.)

2. a zálogátruházási perekben a zálogösszeg mennyiségéhez képest 200 forinton alul a járási szolgabíró, 200 fttól 3000 ftiig felperes választása szerint a törvényes bizonyság vagy az alispáni szék, 3000 forinton felül pedig az alispán (1729: 35.); végre ha a zálogjavak több megyékben feküdtek, a kerületi tábla (1807: 9.) volt illetékes;

3. a zálogvisszaváltó perek ugyanezen birói illetőséget követték, — a következő eltérésekkel:

a) ha a zálogjavak különböző megyékhez tartoztak ugyan, de különböző összegre s különleges szerződések mellett voltak lekötve, az előbbi pontban megállapított elvek szerint mindenik részzálog az illető megyei bíróságok elé tartozott; (1729: 35.)

b) ha összekapcsolt zálogjavaknak ¹⁾ részbeni kiváltásáról volt szó, s felperes az egész összeget letenni nem akarta, a királyi tábla előtt kellett a pert folyamatba tennie; (973. 974. dtk.)

c) a kir. ítélő tábla oly esetben is mint első bíróság ítél, hol régi és bonyolult zálogviszonyoknál fogva kétséges jogok magyarázata forgott kérdésben. (Sent. 69. 93. 110. 116. 123. 125. stb. pign. in div. com.)

837. §. A zálogszerződések megszüntetése.

A magyar törvény szerinti zálogszerződések az 1852. nov. 29-kén kelt ösiségi nyiltparancs által következőleg szüntettek meg:

Az eddigelő szokásban volt zálogszerződések, a fekvő javak időleges adásvevései (*contractus pignoratitii*, *emptio*, *venditio temporanea*) a visszaváltási jog világos vagy hallgatag föntartása, avagy azon feltétel mellett, hogy a hitelezőnek a kamatok helyett az elzálogított jószág haszonvétele engedessék át: ha ezek az általános polg. tkönyv hatálybalépte után kötettek, jogérvénytelenek. (19. §.)

A ki az általános polg. tkönyv hatálya után, végrehajtási árverés útján nemesi fekvő javakat vagy jogokat vesz, az a megvett jószág vagy jog teljes tulajdonát szerzi meg, úgy, hogy az adósnak és jogutódainak eddig divatozott visszaváltási joga többé nem gyakoroltathatik. (20. §.)

Az általános polg. tkönyv kihirdetése előtt kötött zálogszerződések ellen, az eddigi törvények szerinti, és az örökölt javak természetéből folyt igények erejénél fogva új perek a zálogos feltételek megerőtlenítése vagy átruházása végett (*ad invalidationem conditionum pignoratitiarum*, *ad transvestitionem conditionum pignoratitiarum*) többé nem támasztathatnak. (21. §.)

¹⁾ Ha a zálogtulajdonos, habár ugyanazon megyében fekvő — de különböző javait zálogilag ugyanazon egy összeg erejéig kötötte le, a nélkül, hogy az aránylagos részt, mely az általános zálogösszegeből mindenik birtokra külön-külön esett, — számszerint és világosan kitette volna: ily szerződés által összekapcsolt zálog alapított; s annak kiszámítása, mi a szerződésben hiányzott, — hogy t. i. az általános kölcsönre az összekapcsolt zálog egyes alkatrészei után mennyi összeg fizettesék vissza: a királyi táblát illette.

Az előbb szerződésileg elzálogított fekvő javak és jogok, valamint az időleges érdemdíjazások visszaváltásának joga következő esetekben vétethetik foganatba :

1. ha az eredetileg kikötött, vagy a későbbi felülfizetés avagy más ok miatt meghosszabbított zálogos vagy érdemdíjazási idő még el nem telt, ugy a visszaváltási idő lefolyta után egy év alatt benyujtathatik ;

2. ha a zálogos vagy érdemdíjazási szerződésekben a visszaváltási határidő nincs megállapítva, s azoknak megkötése, vagy meghoszabítása óta az általános polg. tkönyv hatálybalépteig 32 év még el nem telt, a visszaváltási kereset a 32 év lefolyta után egy év alatt benyujtathatik ;

3. ha végre a kikötött visszaváltási idő, vagy kikötött visszaváltási idő hiánya esetében a 32 éves időköz az általános polg. tkönyv hatálybalépte előtt eltelt, a visszaváltási jog, még pedig csak az általános polg. tkönyv hatályba lépte utáni egy év alatt, csupán ugy peresíttethetik be, ha a kikötött visszaváltási idő s illetőleg az említett 32 éves időköz lefolyása óta az általános tkönyv hatálybalépteig tiz évnél hosszabb idő nem telt el. Ha a visszaváltási jog a fentebb előadott határidők alatt foganatba nem vétetik, ugy az elenyézik. (22. §.)

Ha pedig az előbb szerződésileg elzálogított fekvő javak és jogok, valamint az időleges érdemdíjazások tekintetében, a szerződés vagy érdemdíjazás szerint ugy eredetileg kikötött, mint később meghosszabbított zálogos, vagy érdemdíjazási időn felül, vagy ha a visszaváltási idő nem határozottatott meg, a zálogos, vagy érdemdíjazási szerződés kötésétől számított 32 év lefolyása óta az általános polg. tkönyv hatálybalépteig tiz év telt el a nélkül, hogy az egyik, vagy másik esetben ezen határidő alatt a zálog visszaváltása iránt formás per indított volna : az elzálogító, érdemdíjazó, vagy jogutódai által a visszaváltási jog többé foganatba nem vétethetik, és az elzálogított, vagy érdemdíjjavak birtokosa azok teljes tulajdonosának tekintendő ¹⁾. (23. §.)

¹⁾ A visszaváltási idő a magánzálogokra nézve, az általános polg. tk. hatálybaléptéhez viszonyítva következőleg különbözik :

A nemesi fekvő javakon vagy jogokon jelenleg létező birói zálog tekintetében a visszaváltási jog, ha a végrehajtási zálogolás óta az általános polg. törvénykönyv hatályba lépteig 32 év még nem telt el, ezen törvénykönyv életbe lépése után egy év alatt törvény útján érvényesíttethetik. — Ezen határidő eltelté után, valamint azon esetben, ha az említett időpontoktól kezdve az általános polg. tkönyv hatálybalépéig 32 év már eltelt, a nélkül, hogy a visszaváltási per ezen határidő alatt megindított volna, a visszaváltási jog elenyészik ¹⁾. (24. §.)

838. §. Meghatalmazási szerződés.

Önjogu személyek, kik jogaikat a törvény korlátai között megszorítás nélkül, szabadon és függetlenül gyakorolhatják, jogosítva vannak egyszersmind arra is, mikép

a) ha a szerződési illetőleg érdemdíjazási idő még le nem járt: a visszaváltási kereset a kitűzött visszaváltási idő lefolyta után egy év alatt benyujtathatik, — péld. a birtok elzálogított 32. évre 1830-ik évben; a 32. év 1862-ben jár le, tehát a visszaváltási kereset 1863. évben, azon napig, mely a zálogszerződés keltének megfelel — beadható;

b) ha idő nem volt kikötve, a 32. évi elévülési idő vélelmezendő, — péld. a birtok ugyancsak 1830-ik évben, de meg nem határozott időre zálogított el, — a 32. év mint törvényszerint vélelmezett idő lejárta bevárando, s annak eltelté után, tehát hasonlóul 1863-ik évig a visszaváltási per még megindíthatatik;

c) ha a 32. év ugyanezen esetben 1853. maj. 1-je előtt eltelt: a törvény útja csak oly zálogok visszaváltására állt nyitva, és pedig csak 1854. maj. 1-jeig, melyeknél a vélelmezett 32. év és az általános polg. tkönyv hatálybalépé (1853. maj. 1.) közt tiz évnél nem hosszabb időköz telt el, — és így 1853. évi maj. 1-jétől tiz évet (1843.), s innen ismét 32. évet (1811 számítván vissza: legkésőbb 1811. évi maj. 1-jén kellett a zálognak, hogy visszaváltathassék — köttetni.

¹⁾ A birói zálognál a számítási idő a végrehajtási árverés, — ennek nemlétében a zálogolás napjával veszi kezdetét; péld. az árverés 1830. évben történt, s így 1853. maj. 1-jeig 32. év még nem telt el, tehát a visszaváltási kereset 1854. maj. 1-jeig benyujtathatott; de ha az árverés illetőleg zálogolás 1821. évi maj. 1-je előtt történt: a visszaváltás többé nem érvényesíthető.

ügyeik ellátását egy általuk választandó harmadik személyre bizzák, s megbizottjaiknak a jogok gyakorlásában szűkebb vagy tágasabb kiterjedésű munkakört engedjenek; melyet ha a megbizott jogérvényesen elfogad, e kétoldalu szerződés által meghatalmazás jő létre, — a képviseltetendő fél meghatalmazónak, s a képviselő személy meghatalmazottnak hivatván ¹⁾).

839. §. A meghatalmazás tárgyai.

A minek végbevételére a meghatalmazó fél képességgel bír, azt rendszerint jogositva van meghatalmazás útján is végbevitetni; mindazáltal a meghatalmazás csupán a meghatalmazó személyéhez elválhatlanul kötött vagy egyébként tilos cselekvényekre ki nem terjesztethetik; ennél fogva tilos büntények, továbbá házastársi s családi jogok, ugyszintén a megítélt eskü letétele ²⁾ meghatalmazás útján sem át nem ruháztathatnak, sem el nem fogadtathatnak, s ha ez mégis megtörtént volna, ily meghatalmazási szerződés semmi joghatállyal nem bír.

840. §. A meghatalmazási szerződés felvétele.

Meghatalmazás szóval, vagy írásban, továbbá az ország határain belül vagy külföldön, előbbi esetben ismét hiteles helyek előtt vagy magánosan, végre nyíltan vagy hallgatólag adathatik.

¹⁾ A szerződési meghatalmazástól különbözik a törvényes képviselet: előbbinek jogkörét és tényezőit a felek akarata, ez utóbbiét pedig a törvény határozza meg. A törvényes képviseletnél fogva szülők a gyermekeket (I: 111. 124.), gyámok a nemtörvényes koru árva gyermekeket, férjhez nem ment leányokat (I: 111. 113.) és elmebetegeket (I: 55. 124.), gondnok a törvényes koru gyermekeket, s azon személyeket, kik vagyonuk kormányzatában más okok miatt, mint a kiskorúság — tiltatnak vagy akadályoztatnak (lásd f. 274. §.), jogositott czimvezetők a közkereseti társaságokat (1840: XVIII. 17. §.), az igazgatóság egyéb társulatokat, végre a törvényes előljárásság a községeket és testületeket (II: 46. III: 19. 1618: 60. 1647: 81. 128. helyetteszik.

²⁾ Kivételt ez általános szabály alul a király és az ország primása képez. Előbbi a peres ügyben bíróilag megítélt esküt a szent korona ügyvéde (II: 39. cz. 2. §.), a primás pedig erre különösen meghatalmazott tisztje (lásd f. 70. §. 1.) által teszi le,

Minden meghatalmazásban a megbízó és a meghatalmazott vezeték- és keresztnéve, polgári állása és lakhelye, a meghatalmazás kiterjedése, s a mennyiben bizonyos korlátok közt adatott, az ügylet megnevezése, továbbá a megbízás tartama, és végre a kiállítás helye, napja és éve, valamint a szükséges aláírások világosan kiteendők.

841. §. Szóbeli meghatalmazás.

Szóbeli meghatalmazásnak summás szóbeli eljárásban, az ítélő bíró színe előtt, csupán azon egyetlen ügyben van helye, melynek alkalmából a bíróság előtti jelenlét vagy képviselőt szükségessége keletkezett. A bíró, eljárásáról felveendő jegyzőkönyvében a történt meghatalmazás kijelentését s elfogadását, nem különben az illető személyek neveit megemlíteni tartozik.

842. §. Meghatalmazás hivatalos uton.

Írásbeli meghatalmazás, mely az egész ország területén érvényességgel bír, adathatik a kir. udvari cancellaria, az ország nagybírái s ezek ítélőmesterei (1729 : 24.), továbbá hiteles helyek (II: 13. 1723 : 39.), megyei köz- és kisgyűlések, — sőt alispánok vagy a törvényes bizonyosság (1723 : 35. 1765 : 28. 1792 : 16.) előtt, a meghatalmazó által ünnepélyesen és élőszóval tett nyilatkozat folytán s hivatalos pecsét alatt. Városi polgárookra nézve a tanács, a meghatalmazás felvételére és kiadására nézve hasonló jogokkal bír. (1840 : XXIII.)

843. §. Meghatalmazás magán uton.

A meghatalmazás érvényességére azonban a közpecsét és hiteles helyek tekintélye nem multhatlanul kívántatik meg; érvényesen adathatik magánosan is, ha a szerződés az 1840 : XV. tcz. II. R. 217. §-ához képest a megbízó és két tanu által aláíratik ¹⁾.

¹⁾ Az előbbi §-ban idézett törvényhelyek a meghatalmazás érvényességéhez közpecsétet kívántak; e kellék a legújabb törvényhozás elveinél fogva megszűnt nélkülözhetlen lenni, a következő okokból:

844. §. Meghatalmazás külföldön.

Az ország határain kívül teljesítendő ügyletekre kivétel nélkül írásbeli felhatalmazás szükséges, melyet vagy a kir. udvari cancellaria állít ki a felség nevében, vagy az ország nagybirái s ezek ítélőmesterei, ha épen a meghatalmazás helyén véletlenül jelen vannak — saját pecsétjük alatt; ha végre ily esetek nem forognak fenn, a meghatalmazást, melyet a megbízó saját nevében és magánpecsét alatt állíthat ki, az osztrák örökös tartományokban az illető kormányzék, a birodalom területén kívül az osztrák követség, s katonai szolgálatban levő személyekre nézve az ezredparancsnokság hitelesítendi meg. (1729: 24.)

845. §. A meghatalmazás kiterjedése.

A meghatalmazás azon hatalomkörre nézve, mely a megbízottnak engedtetett, általános vagy különös lehet. (1729: 24.)

Az általános felhatalmazás korlátlan jogot és teljes hatalmat enged a megbízottnak mindazokat tenni, cselekedni és végbevinni, melyeknek tevésére, cselekvésére s végbevételére maga a meghatalmazó jogosítva van; a különös vagy korlátolt meghatalmazásban nyert jogok ellenben csupán

a) a meghatalmazás nemét teszi a szerződéseknek; ha tehát a szerződések érvényességéhez a közpecsét többé nem multhatlanul szükséges, sőt az 1852. nov. 29.-kén kelt ősiségi nyiltp. 16. §-a nyilván rendeli, hogy a magánpecsétek alatt eddig történt örökszerződések is egyenlő erővel birjanak a közpecsét alatt törtétekkel: ezen intézkedés a legujabb törvények szelleménél s az ügy természeténél fogva a meghatalmazási szerződésekre is kiható erővel bir; — sőt a váltó tk. II. R. 227. §-a szerint, meghatalmazások, habár csak váltóügyekben, magánpecsét alatt, s birói hitelesítés mellett, a legujabb törvényhozás előtt is adathattak;

b) az 1729: 24. tcz., mely a meghatalmazásról részletesen intézkedett, meghatalmazási és ügyvédvallási okiratok közt (*litterae plenipotenciales ac procuratoriae*) különbséget nem tőn, sőt azokat mindenhol együttlegesen említi, — már pedig az 1840: XV. tcz. II. R. 217. §-a értelmében ügyvédrendelés két tanu aláírása mellett, magánpecsét alatt is történhetik; és a váltótörvény ezen rendelete a legujabb törvényhozás által (orszb. szab. VIII. 7. §.) a polgári ügyekre is kiterjesztetett.

azon egyes ügyletekre terjednek ki, melyek a felhatalmazványban névszerint megemlítették ¹⁾).

846. §. Hallgatag meghatalmazás.

A meghatalmazott, kinek korlátolt megbízása csupán egyes ügyletekre terjed ki, mellékcelekvényekre is fel van jogosítva, melyek a főügy végbevételére szükségesek. Így a ki valamely szerződés kötésére nyert felhatalmazást: a feltételeket megállapíthatja, illetőleg elfogadhatja, a szerződési okiratot kiállíthatja s aláírhatja, foglalót adhat, a netáni vételárt lefizetheti, illetőleg felveheti s érvényesen nyugtatványozhatja; a ki valamely gazdaság vitelével bízott meg, a vagyonkezelés ezen ágában minden czélszerű s szükséges lépéseket megtehet, tiszteket és cselédeket fogadhat, azokat elhelyezheti, teendőiket kimutathatja, számadásra szoríthatja, és elbocsáthatja; a letakarított terményeket és gazdasági czikkeket eladhatja vagy máskép felhasználhatja; a ki a megbizót peres ügyekben képviseli, helyette és nevében keresetet támaszthat vagy alpereskép megjelenhetik, ügyvédet vallhat, minden lehető bizonyítékait érvényesítheti, a pert tárgyalásilag vagy egyezség ut-

¹⁾ Az osztrák polg. tkönyv szerint felhatalmazványok vagy korlátlan vagy korlátolt cselekvési szabadsággal adatnak. Az előbbi által a felhatalmazott az ügyletnek a maga legjobb belátása s lelkiismerete szerinti vezetésére jogosittatik, az utóbbi által pedig a határok, meddig, és a mód, mely szerint azt gyakorolja, elébe szabotnak. (1007. §.)

A következő ügyletek: midőn más nevében dolgok idegeníttetnek el, vagy viszteher mellett vétetnek át; haszonkölcsönzések vagy kölcsönzések köttetnek; pénz vagy pénzürték vétetik fel; perek indítatnak; eskü kínáltatik, elfogadtatik vagy visszakináltatik, avagy egyezségek tétetnek: az ügyletek e nemére szóló különös meghatalmazást kívánnak. Ha pedig örökséget kell feltétlenül elfogadni, visszautasítani, társasági szerződéseket kötni, — ajándékozásokat tenni, választott bíró nevezésére szabadságot engedni, vagy jogokról ingyen lemondani: az egyes ügyletre intézett különös felhatalmazvány szükséges. Átalános, habár korlátlan meghatalmazások ez esetekben csak úgy elegendők, ha a felhatalmazványban az ügylet neve kifejeztetett. (1008. §.)

ján befejezheti, végrehajtást kérhet, s a megítélt összeget behajthatja stb.¹⁾ (1729 : 24.)

847. §. A meghatalmazás következményei.

A meghatalmazott jogait s e jogok kiterjedését a közte és megbízója közt létre jött kölcsönös megállapodás jelöli ki ; ezen határokon belől, s a megnevezett ügyek végbevitelére nézve a megbízóval, kinek személyét képviseli, minden intézkedésre nézve egyenlőnek tekintetik ; következőleg minden jogok és előnyök, melyek a meghatalmazási ügylet folytán, a megbízott által szereztettek, a meghatalmazót illetik ; hasonlóul minden kötelezettségek és hátrányok, melyek a megbízásból keletkeztek, a megbízót terhelik. Mindazáltal kivételnek van helye, ha a megbízott csalárdsággal járt el, — a mennyiben a meghatalmazóról a csalásba beleegyezés jogszerűen nem vélelmezethetik (1715 : 53) ; és ha a megbízott, a meghatalmazásban nyert jogait, további megbízás folytán egy harmadikra ruházza, — a mennyiben a további meghatalmazásra vagy előlegeesen megbízás nem adatott, vagy a történt megbízás, a meghatalmazó részéről utólag el nem fogadtatott.

¹⁾ Szolgálatban levő személyek hallgatag felhatalmazása részint a felhatalmazványból, részint a szolgálat neméből s az ügylet természetéből ítéltetik meg. Így, ha valamely kereskedés vagy mesterség tulajdonosa, legényének vagy inasának megengedi, hogy a boltban vagy azonkívül árukat adhasson el : az vélelmeztetik, hogy ezek a fizetés elfogadására és arról nyugtatók kiadására is felhatalmazvák. (polg. tk. 1030. §.) De az áruknak a tulajdonos nevébeni eladására való meghatalmazás annak nevébeni áruvásárlási jogra ki nem terjed ; fuvarosoknak sem szabad sem a rájuk bizott jószág értékét beszedni, sem arra pénzt kölcsön venni, ha a fuvarlevelekben világosan úgy nem határozottatott. (1031. §.) Cselédes gazdák és családfők nem tartoznak azt, mi cselédjeik vagy más háznépbeliek által az ő nevökben hitelbe vétetik, megfizetni. Ily esetekben a hitelbeadó tartozik a megbízatást bebizonyítani. (1032. §.) De ha a hitelbe vevő és adó közt rendes beirási könyv létezik, melyben a hitelbe adott dolgok feljegyeztetnek : ekkor az a vélelem áll, hogy ezen könyv átvivője az árunak hitelbe vételére fel van hatalmazva. (1033. §.)

848. §. Megbízás nélküli ügyvitel.

Ki sem kifejezett vagy hallgatag szerződés által, sem a bíróságtól, sem törvénynél fogva nem nyert felhatalmazást, rendszerint másnak ügyletébe nem avatkozhatnak; s ha ezt merészelte volna, minden következményekért felelős ¹⁾.

849. §. A meghatalmazás elenyészte.

Ha a meghatalmazás szerződésből ered, a felek intézkedéseinek egyszersmind azon körülményekre is ki kell terjeszkedniök, melyek között a megbízás elenyészik. E körülmények a következők:

1. a meghatalmazott halála, — és a mi ezzel egyenlő következményekkel bir: folytonos és gyógyíthatlan elmebetegsége;

2. ugyanannak becstelenségben lett marasztalása;

3. a megbízó halála, — a mennyiben a meghatalmazás nem egyszersmind az örökösök nevében is adatott;

4. visszatérése a megbízónak, ha a meghatalmazottat csak a távollét tartamára rendelte; (1504 : 14. 1723 : 35.)

5. az ügy végelintézése, melyre a megbízás kirekesztőleg adatott;

6. azon idő lejártá, melynek tartamára a meghatalmazás kikötöttet, — és ha közbejövendő felmondásig szól, ez felmondás bekövetkezése ²⁾.

¹⁾ Az osztrák polg. tk. szerint némely esetekben a megbízás nélküli ügyviselőnek lehet, hanem is jutalomra, legalább kártérítésre — igényök. A ki t. i., habár hivatlanul, valami fenyegető kár elhárítása végett másnak ügyletét ellátja, annak az, kinek ügyletét ellátta, tartozik a szükségkép és célirányosan tett költséget megtéríteni, habár fáradozása vétkesen sikertelen maradt is. (1036. §.) A ki továbbá idegen ügyleteket csupán a más haszna előmozdítása tekintetéből, saját költségén, a másiknak világos tulnyomó hasznára vezetett: tett kiadásainak és költségeinek megtérítését követelheti. (1037. §.) Végre, ha valaki, szükség esetében, nagyobb kárnak magától és másoktól elhárítása végett tulajdonát feláldozta: mindazok, kik ebből hasznot vettek, tartoznak őt aránylag kármentesíteni. (1043. §.)

²⁾ Mikép szünik meg a törvényes képviselő, névszerint az apai, gyámi és gondnoki hatalom az önjogosság akadályainak meg-

850. §. A meghatalmazás visszahuzása.

Különösen megszűnik a meghatalmazás a szerződés-szerű megbízásnak visszahuzása által, mely ugyanazon személyek előtt s azon rendszabályok szerint történik, melyek fentebb a 842. §-ban megnevezettek és előadattak; megjegyeztetvén, mikép a hiteles helyek, a megbízásokat, melyeket saját ügyeikben adtak, csupán idegen hatóság illetőleg hiteles hely előtt vonhatják vissza. (1723: 41.)

A meghatalmazás visszahuzásáról, a megbízó mind meghatalmazottját, mind azokat, kiket a dolog érdekel, értesíteni köteles; melyet ha kellő időben tudtul adni elmulasztott, a meghatalmazottnak eljárásaért és minden tetteiért, melyek az értesítésig végbevitettek — felelős marad. A szerződésnek ily felbontása azonban nem akadályozza a megbízottat abban, hogy az általa megkezdett ügyletet, mely egyes cselekvényből áll, befejezhesse.

---

szüntével vagy azon ügyeknek, melyekre rendelve volt — bevégeztével: az illető helyeken adatott elő.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

KÉNYTELEN SZERZŐDÉSEK.

851. §. A kényszerű szerződések eredete.

A kényszerű szerződések oly törvényellenes cselekvényekből vagy mulasztásokból erednek, melyek valakit, más személy iránt, — anélkül, hogy ez viszonylagosan kötelezve lenne, elégtételre köteleznek. A jogellenes tények és mulasztások részint az idegen birtokot és azzal kapcsolatban levő jogokat támadják meg, részint mások személyén követnek el sérelmet; s ehhez képest vagy csupán kártérítési, vagy egyszersmind bírsági s egyéb elmarasztalásokat vonnak maguk után.

A törvényszegések, melyekből valakit önkényes elfogadás nélküli kötelezettségek terhelnek, vagy kártételekből, vagy polgári vétségekből származnak.

I. FEJEZET.

Károk.

852. §. A kár, jogi értelemben.

Kárnak nevezetik jogi értelemben minden rongálás vagy értékkevesülés, mely valakinek vagyónában vagy jogaiban, akár véletlen esemény folytán támad, akár önkényes cselekvény, vétlen vagy vétkes mulasztás által okoztatik.

853. §. Véletlen esemény.

A kárt, mely véletlen eseményből származott, megtérítésre igény nélkül a tulajdonos szenved. De ha valaki a véletlen esetet vétke által idézte elő; ha véletlen károsi-

tások megelőzésére irányzott törvényt szegett meg, vagy magát szükség nélkül idegen ügyletekbe avatta: akkor minden kárért, mely azon kívül be nem következett volna, felelős.

854. §. Vétkes cselekvényből okozott kár.

Mindenki jogosítva van a kártevőtől azon kár megtérítését követelni, melyet az neki vétke által okozott, — okoztatott legyen az, vagy valamely szerződési kötelezettség megszegése által, vagy szerződésre való vonatkozás nélkül ¹⁾).

Különösen, ki valamely hivatalt, művészetet, ipariüzletet vagy kézművességet nyilván követ; vagy ki szükség nélkül önként oly ügyletet vállal magára, melynek kivitele sajtászerű műismeretet vagy nem közönséges szorgalmat igényel: ezáltal azt tudatja, hogy a szükséges szorgalomra és a megkivántató nem közönséges ismeretekre magát képesnek hiszi; ezek hiányaért tehát felelős. De ha az, ki az ügyletet rábizta, annak tapasztalatlanságát tudta, vagy közönséges figyelem mellett tudhatta: akkor a hiba egyszersmind ez utóbbit is terheli.

855. §. Több kártevők felelőssége.

Valamely jogellenesen okozott kárért több személyek is lehetnek felelősök, midőn közösen, közvetlenül vagy közvetve, csábítás, fenyegetés, parancsolás, segítés, eltitkolás stb. által, vagy csak a rosznak megakadályozásárai különös kötelezettség elmulasztása által is, ahhoz járultak.

Ily esetben, ha a károsítás hibán alapszik, és a részvételek meghatározhatók, mindegyik csak a maga hibája

¹⁾ Kétség esetében azon vélelem áll, hogy a kár más vétke nélkül támadt. (polg. tk. 1296. §.) De egyszersmind az is vélelmeztetik, hogy minden, ki ép észszel bír, képes a szorgalom és figyelem azon fokára, melyet közönséges képességek mellett valamire fordítani lehet. A ki oly cselekvényeknél, melyekből más jogainak rövidsége származik, a szorgalom vagy figyelem ezen fokát elmulasztja, az magát hibával terheli. (1297. §.) Ki azt állítja, hogy szerződészerű vagy törvényszerinti kötelezettségének teljesítésében önvétke nélkül akadályoztatott, az bebizonyítással köteles. (1298. §.)

által okozott kárért felel. De ha a kár szántszándékkal okoztatott, vagy ha az egyeseknek a károsításbani részvételei meg nem határozhatók: akkor mindnyája egyért és egy mindnyájaért felelős; annak mindazáltal, ki a kárt megtérítette, a többiek elleni viszkeresete fenmarad.

856. §. Véletlen vagy önkénytelen tettekből okozott kár.

Azon kárt, melyet valaki, vétkén kívül, vagy önkénytelen cselekvény által okozott, rendszerint nem tartozik megtéríteni. De ha valaki, önvétke által magát mulékony elmezavarodási állapotba hozta, az abban okozott kár is az ő vétkének tulajdonítandó. Ugyanez áll egy harmadikról is, ki a károsítónál ezen állapotot önvétke által idézte elő ¹⁾.

857. §. Joghasználatból származott károk.

Ki jogával a jogszerű korlátok közt él, az abból másra háramolható kárért nem felelős. Mennyiben van gátolva a birtokos, jogainak gyakorlatában a végből, hogy egyéb személyek kárai megelőztessenek, fentebb a harmadik szakaszban, s közelebb a 479—485. 493. 496. s köv. §§-ban adatott elő.

858. §. Kártérítés.

Hogy az okozott kár megtéríttessék, mindennek az előbbi állapotba, kell visszahelyeztetnie, vagy ha ez lehetetlen, a becsülnak pótványoztatnia. Ha a megtérítés csak a szenvedett kárt illeti, ekkor tulajdonkép kártalanításnak; de a mennyiben a megszünt nyereségre, s az okozott megsértés jóvátételére is kiterjed, teljes elégtételnek nevezetik.

A törvény esetről esetre mindig világosan meghatá-

¹⁾ Ha örültek, vagy kábák, avagy gyermekek károsítanak meg valakit, ki arra valami vétke által maga szolgáltatott alkalmat: ez megtérítést nem követelhet. (polg. tk. 1308. §.) Ez eseten kívül a megtérítés őt azon személyektől illeti, kiknek a kár, az ily személyekre nézve rájuk bizott felvigyázat elmulasztása miatt tulajdonítható. (1309. §.)

rozsa, valjon a kártevő az okozott kárt egyszerüen, vagy kétszeres összegben, avagy egyszermind a megszünt nyereséget is tartozzék megtéríteni.

859. §. Mezei rendőrség átalában.

Ezen törvény rendelkezése alá esnek a kertekben, szőlőkben, mindennemű ültetésekben és erdőkben, vetésekben, növényekben, réteken, nádlásokban, legelőmezőkön, méhecsokban, nemkülönbén országos- dülő- s vasutakon, hidakon, és kőszénbányákon, turfatérekben, valamint a temetőkben is elkövetett károsítások, szóval : a gazdálkodás s iparnak kívül fekvő tárgyait veszélyeztető cselekvések. (1840: IX. 1. §.)

Jelen törvény rendelete alá eső károsítások, bár ha történeteseknek látszatnának is, de mégis olyasok, melyeket megelőzni az illető kártevőnek hatalmában volt, úgy a merő gondatlanságból eredettek, ha az illető felek a kárpótlás mennyisége fölött egymás között meg nem egyezhetnének, az okozott költségekkel egyetemben, de csak egyszeresen, rendeltetnek a kártevő által a károsított részére megtéríttetni; a vétkes gondatlanságból, vagy épen szántszándékos negédességből, és rossz akaratból eredett károsításokért pedig, a kártevők nem csak a költségeknek, és károknak egyszeres megtérítésére köteleztessenek, hanem azonfelül még a kár becsüjének másodszori megtérítésével, és a gondatlanság vétsége, vagy szántszándékoság fokozataihoz képest, még a következő szakaszokban megállapítandó testi büntetéssel is fenýíttessenek.

Midőn a cselédek, béresek, munkások, vagy szülőkkel egy kenyéren lévő gyermekek, gazdáik s illetőleg szülők tudtán kívül, és nem feladott kötelességök teljesítése következtében, önnön személyökben követték el a kárt, azt saját vagyonukból vagy szolgálatuk béréből megtéríteni tartozzanak; azon károk azonban, melyeket a cselédek, béresek, munkások, vagy szülőkkel egy kenyéren lévő gyermekek, gazdáik s illetőleg szülők barmai s apró marhái által okoznak — fenmaradván a kártevőn való viszontkövetelési joguk — a gazdák, s illetőleg szülők által lesznek megtérítendők; valamint azon károk is, — még pedig minden viszontkövetelhetés nélkül — melyek a foga-

dott, vagy parancsolt munka természetéből önkint következnek.

Midőn azonban az okozott kártétel, büntetékép, annak másodszeri megtérítésével is fenýítették, ezen másodszeri megtérítés, valamint általán a következó egyébkénti testi vagy pénzbeli büntetés, csak az egyenes kárt okozóra mondathatik ki. A betudás mérlegének, és a büntető súly ahoz arányzott fokozatainak elhatározásában pedig a bíró, a kár mennyiségén s egyéb általános szabályokon kívül, különösen figyelembe fogja venni :

a) a gondatlanságnak, negédességnek, vagy szántszándékos rossz akaratnak fokozatát, különösen pedig a vétségnek ismétlését;

b) az ipart és szorgalmat, melyet a károsított tárgyra s helyre fordított;

c) a védelemnek biztosságát, melylyel a birtokos, tulajdonát oltalmazhatni vélte;

d) terhesebb betudás mérlege találja az éjjel, mint nappal elkövetett kártételt. (2. §.)

860. §. Birói illetőség és eljárás.

A káros panaszát, a kárnak szokott törvényes módon végbevitt becsűjével együtt bár mennyire rugjon is a kárnak becsűje, az illető, ezen törvényben kijelölt bíró eleibe terjesztvén, ez megtartván az elötte függőben lévő panaszokra nézve a beadásnak sorát, a szóbeli perekről szóló 1836 : XX-dik törvényczikkelyben elrendelt summás uton jár el, a netalán még szükséges tiszti vizsgálatot s a tanuknak hit alatti kihallgatását teljesíti; ítéletet mond, és ha a marasztalási summa 200 eziust frtot meg nem halad, ítéletét a panasz beadásától számitandó legfőlebb 15 nap alatt végre is hajtja; hogyha pedig a birói foglalás a marasztaltnak fekvő vagyonaíra is kiterjesztetnék, akkor a pénzbeli marasztalást magukban foglaló birói ítéletek végrehajtásáról szóló honi törvények (1836 : XV.) rendeletét köteleztetik az általa hozott ítéletnek végrehajtására nézve követni. Továbbá a megítelt s megvett summára nézve a marasztalt félnek rendes nyugtatványt szolgáltat, és a törvény által rendelt kárpótlást a károsnak kezeibe,

a pénzbeli bírságokat pedig a megyei vagy városi pénztárba szolgáltatja. (4. §.)

A pénzbeli marasztalásokra nézve a főlebbvitel, ha a marasztalási summa 200 ezüst ftot meg nem halad, csak birtokon kívül a törvényszékig, vagy városi tanácsig, és nem főlebb engedtetik meg; ha pedig a marasztalási summa 200 ftot felülhaladna, a felebbvitel az illető törvényszékre vagy városi tanácshoz birtokon belől és felebb is történhetik, úgy mindazonáltal, hogy a törvényszéknek vagy városi tanácsnak ítéletét, bármennyire rugjon is az elmarasztalási summa, az elmarasztaltalt fél mindenkor csak birtokon kívül vihesse főlebb. (5. §.)

A helységekben és nem kiváltságos városokban, a helybeli illető előljáróság tizenkét igaz törvényes értékű forintnál többre nem becsült kártételről, mind a kárnak megtérítésére, mind a kártételre szabott pénzbeli büntetésekre nézve bíraskodni köteles, úgy azonban: hogy megtartván a panaszok beadásának sorozatát, birói eljárását három nap alatt befejezze, és a kezéhez vett büntetésbeli bírságokat az illető szolgabirónak kezeibe szolgáltatassa. A felebbvitel birtokon kívül az illető szolgabiróhoz és onnan a megyei törvényszékre, de nem tovább, engedtetik meg; hogyha pedig a helybeli illető előljáróság három nap alatt elégtételt nem szolgáltatna, vagy nem szolgáltatathatna, akkor, a károsodott panaszára az illető szolgabiró 15 nap alatt köteles igazságot szolgáltatni.

Nemesi községekben vagy közbirtokosságokban lévő olyas helybeli rendezett tanács, vagy hadnagy, a mellette lévő esküdtekkal, kik az 1836: XX-ik törvénycikkely erejénél fogva a nagyobb summákróli bíraskodás hatóságával fölruházva vannak, a határban történt kártételekről, ha azoknak becsüje 24 igaz törvényes értékű forintoknál többre nem rug, szintén mind a kárnak megtérítésére, mind arra szabott pénzbeli büntetésekre nézve, a fentebb idézett 1836: XX. törvénycikkelyben elrendezett summás eljárás utján fognak bíraskodni; kötelesek azonban mind a panaszok beadásának sorozatára ügyelni, mind pedig birói eljárásukat 15 nap alatt befejezni, és a kezök-höz vett büntetésbeli bírságokat az illető szolgabirónak

kezeibe szolgáltatni, — a felebbvitel birtokon kívül a megyei törvényszékre, de nem tovább, történvén. (6. §.)

Minden ilyen bíró köteles, az 1836 : XX-dik törvény-cikkely 10. §. értelmében, bírói eljárásáról rendes jegyzőkönyvet vezetni, abba az önmaga által megítélt, s beszédett summákon felül a falusi bírák, és nemes községekben a hadnagyok által megítélve beszédett, és ezektől kezéhez vett büntetésbeli pénzeket is iktatni, és ezen jegyzőkönyvet évnegyedenként az illető közgyűlésnek, vagy városi tanácsnak bemutatni, a honnan megyei vagy városi pénztárba beteendő pénzbeli bírságokra nézve, kivonatban az alispánnak, pénztárnoknak, és a pénztár kezelésére felügyelő tisztviselőknek kiadassék. (7. §.)

861. §. Testi büntetés.

A mezei rendőri kihágások tekintetéből az 1840 : IX. által a testi büntetés fentartva lévén, annak alkalmazását a legujabb törvényhozás következőkben szabályozta :

a) a mezei rendőri kihágások tekintetéből a testi büntetés ovatos használata fenhagyatik ugyan; de a mennyiben az 1848. XXII. t. cz. a testi büntetést bizonyos qualificatiók létezése esetében megszüntette, — ezen elvből indulva ki, a testi büntetés aluli teljes mentesség a kihágás eseteiben is a nemeseken, és gyakorlatilag azok sorába felemelt honoratorokon fölül mindazokra is kiterjesztetik, kik az 1848 : V. tcz. szerint politikai jogok gyakorlatára képesítvők; ezen mentesség mindazon izraelitákra is kiterjesztetvén, kik bár politikai jogok gyakorlatával felruházva nincsenek, az erre törvényileg megszabott egyéb qualificatióval bírnak. A testi büntetés alul mentesítetteknek nejeik, özvegyeik és családjuk tagjaira ezen mentesség szintén kiterjed; (orszb. szab. II. 5. §.)

b) a kihágások eseteiben hozott ítélet ellen, az ítélet végrehajtása előtti felebbvitel egyedül a megyei törvényszékre, illetőleg városi tanácshoz, még azok részéről is, kik ily esetekben a testi büntetés alul kivéve nincsenek, megszorítás nélkül használható, s feltétlenül megengedendő, nem csak : hanem az is megkívántatik, hogy az eljáró egyes bírósági személy, hozott ítéletét a vádlottnak két tanu előtt kihirdesse, őt a felebbvitel jogáról felvilágo-

sitsa, felebbvitel nem használása esetében pedig az ítéletet két tanu előtt végrehajtsa;

c) a testi büntetést mindig csak előleges orvosi vizsgálat után, és csupán testalkatuknál fogva arra alkalmas egyéneken lehet végrehajtani. (u. o. 8. §.)

862. §. Mezei rendőrségi vétségek különösen.

Átalában más földjének, kinek abban birtoka vagy egyéb használati joga nincsen, bár legyen az csak gyepmező, — mind télen, mind nyáron marhákkal legeltetése, csapásolása, földszint vagy föld gyomrában lévő növények és gyökerek kedvérti ásása: az okozott kárnak, és költségeknek megtérítése, — a puszta legelőből behajtott, de semmi látható kárt nem tett marháktól pedig a hajtópénznek megfizetése mellett, pénzbeli büntetésnek — mely azonban a kárnak, és költségeknek megtérítési összes sumájánál többre nem rughat — sőt ismétlés esetében fogsági büntetés terhe alatt is tiltatik; ha pedig nem csupá gondatlanságból, hanem önként, szántszándékkal vitetnék véghez a kártételnek bármely neme, akkor az okozott költségeknek egyszeres, a kárnak és illetőleg hajtópénznek kétszeres megtérítésén felül, azon erőszakoskodó a vétség fokozatához képest szokott törvényszéki eljárás útján fogsággal is fenytessék. (1840: IX. 8. §.)

A rétekben, mindennemű ültetvényekben, vetésekben, kertekben, szőlőkben, kisebb s nagyobb faültetéseken, erdőkben, vékony vagy vastag, magánosan álló vagy erdőben lévő fákon akármely módon de gondatlanságból végbevitt kártétel a kárnak, költségeknek s illetőleg hajtópénznek egyszeres megtérítésén felül, még a gondatlanságnak fentebb a 2-dik §-ban felszámlált fokozataihoz mérséklendő pénzbeli büntetéssel is — mely azonban a kárnak, költségeknek és illetőleg hajtópénznek másodszori megtérítési összes mennyiségén túl soha nem rughat — sőt vétkes gondatlanság vagy ismétlés esetében, fogsággal is fenytessék, — ugyanazon letartóztatásnak lévén a 42. §. értelmében helye akkor is, ha a kártevő a pénzbeli elmarasztalás erejéig eleget nem tehetne. Az erdőknek, sűrű vagy ritkább faültetéseknél biztosabb óltalmára rendeltetik: hogy olyasokban történt kártételnek megbecsülésére a

biró ahozértő embereket alkalmaztasson, kik a kárnak megbecsülésében, az elpusztított vagy megrongált fának nem csak a helybeli körülmények által szabályozott folyó árát, hanem egyszersmind az ipart és szorgalmat, úgy költségeket, melyeket a tulajdonos annak nevelésére fordítani kénytelenített, figyelembe köteleztetnek venni.

Erdei vágásokból behajtott szarvasmarhától, lótól, kecskétől, a kárnak megtérítésén felül, minden darabtól 30 kr. ezüstpénzben, sertéstől és birkától 10 kr. szintén ezüst pénzben fog büntetésül annyiszor a mennyiszer fizettetni; a pásztor pedig, kinek gondatlanságából történt az erdő- vagy fabeli károsodás, a kárnak, költségeknek, és hajtópénznek, a fentebbi pont értelmében kellő megtérítésén felül, testi büntetéssel is fenyítették.

Ha pedig a fent előszámláltaknak sértése vagy rombolása elszánt akarattól vagy épen hatalmaskodással vitétik véghez, úgymint csöszöknek, és vadászoknak ellentállva, vagy zálogot adni vonakodva, vagy a marhákat pagonyokba hatalmasan erőszakkal behajtva : akkor a költségeknek egyszeres, a kárnak és illetőleg hajtópénznek kétszeres megtérítésén felül, ilyenmü, a büntető törvénykezés alá eső cselekvések, a vétség fokozatához arányzólag, a büntető törvények szabályai szerint fenyítettessenek. (9. §.)

A ki a tanyákon szabadon összerakott asztagokat, kazalokat, akár lábon akár levágva, kévékben vagy boglyákban lévő gabonát, takarmányt meglop, mint nyilvános tolvaj a rendes törvényszéki eljárás utján a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésén felül, a hazai büntető törvények értelmében a vétség fokozatához képest büntetessék. (10. §.)

Közös legelőre, vagy olyas erdőkbe, ugarokra, tarlókra, vagy már lekaszált rétekre, melyeken másoknak közlegeltetési joga vagyon, ragadós nyavalyában vagy fekélyben sinlődő marhát vagy egyéb kisebb nagyobb barmot hajtani, és ott legeltetni, tilalmaztatik; ha pedig ezen tilalomnak ellenére azt mégis valaki merészlené, a mint az ilyenmü közös legeltetésben talált beteg marha nyavalyájának ragadóssága az illető háromorvosnak szemléljéből bebizonyosodik, azon beteg marha, a mennyiben nyava-

lyája orvosolható nem lenne, az illető szolgabirónak, kapitánynak, vagy helység előjáróinak rendeléséből azonnal agyonszúráttassék, az orvoslásnak lehetősége esetében pedig, ennek megtörténte, úgy az egészséges marháknak megoltalmazása tekintetéből, azonnal az egészségesektől elkülönöztessék, és e végre minden határ közlegelőjéből a beteg marhák számára kihasítandó illő terjedelmű külön legelőre rekesztessék; sőt ez utóbbi esetben a marhának tulajdonosa, ha a kijelölt legelőn kívül marháját máshová hajtani merészlené, szántsándékos mulasztásának fenytéséül, minden beteg darabtól annyiszor a mennyiszor fizetendő egy pforintnyi birsággal büntetessék. (11. §.)

A ki az erdőben, kivált szárazság idején tüzet gerjeszt, s azt el nem oltja, annyivalinkább, ha gondatlanságból, vagy önként szántsándékkal az erdőt, nádlást, turjánnyokat és zombékokat, turfát vagy gabonát, sőt a tarlót, kivált még midőn a kepek is rajta vagynak, vagy közel az épületekhez felgyújtja: az okozott kár és gondatlanság fokozatához képest, a kárnak és költségeknek megtérítésén felül, még fogságra is, sőt illetőleg mint gyujtogató, a honi törvények értelmében súlyosabb büntetésre is íteltessék. (12. §.)

A ki földesura, vagy erdésze hire nélkül vagy épen tilalmának ellenére, noha urbéri faizásnak örve alatt, az erdőben fát vág, rongál, vagy onnan hord, mint szántsándékos erdőpusztító, sőt tolvaj, a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésén felül, a vétség fokozatához képest fogsággal is büntetessék. (13.)

A ki a mezőkről, rétekről, szántóföldekről, kertekből, szőlőkből valamely természetményt, gyümölcsöt, vagy ott hagyott gazdasági eszközt, tilos táblát vagy annak oszlopát, méhesből kast vagy mézet, mezei kaput, kerítést, kútról a vedret, vagy rovasokat, vagy bármely egyéb ilyenemű mezei tulajdonnak tárgyait ellop, vagy megront: a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésén felül, mint tolvaj, a vétség fokozatához képest fenytessék. (14. §.)

A vadászatról alkotott 1802: 24-dik törvényczikkely rendelete továbbá is megmaradván — annak értelmében vetéseken az aratás végeig, kaszálókon és réteken, míg a

széna, sőt sarjú is be nem takarított, szőlőkben februarius 1-ső napjától szüret végeig, ugy a vadászattól a törvény értelmében rendesen tilalomba vett, és kitáblázott helyeken, sőt gyenge faültetésekben is, mig azok az óvhatatlan károsítások ellen elegendőleg megerősödtek, a vadászat, a tulajdonoson kívül, más bárkinek is általán tilalmaztatik. Ehez képest tehát a vadászat által akár tilosban, akár azon kívül elkövetett károsítások a szántszándékosok sorába számíttatván, a költségeknek egyszeres, a kárnak pedig kétszeres megtérítésével rendeltetnek fenyíttetni, — fenmaradván azon felül a vadászat tulajdonosának azon joga, hogy a tilalomnak megtörését a tilalmattörő ellen, az 1802:24-dik törvénycikkely értelmében a törvény rendes útján követelje. A vadász- és más ebek által történt kártételekért azoknak tulajdonosa mindenkor felelős; az ily módon történt károsítások a költségekkel egyetemben egyszeresen rendeltetnek megtéríttetni. (15. §.)

A károsítottnak szabadságában áll, oly határban, mely nem tilos, a kártevő vadakat, habár tilosból vagy vadaskertből jöttek is azok, a kár helyén megfogni, elejteni, vagy agyon löni, a tilosban pedig a vadak által tett kárt az okozott költségekkel együtt, az 1802: 24. törvénycikkely 10-dik §-ának értelmében, a károsodottnak a vadászat tulajdonosa jelen törvényben rendelt szóbeli per útján megtéríteni köteleztetik, ily vadaknak elejtése azonban megengedve nem léssen. (16. §.)

863. §. A tényállás kitudása.

A fentebbi szakaszok rendelete mind a kárnak és költségeknek megtérítése, mind a vétség fokozatához arányzólag szabott pénzbeli, sőt fogsági büntetésre nézve kiterjed azon kártevőre is, a ki noha maga vagy marhája a kárban nem éretett, hanem észrevétetvén, mindaddig, mig be nem érethetett, nyomban üldöztetett és akkor elegendő zálogot adni vonakodott; ha pedig a kártevő sem a kártételben nem éretett, sem nyomban nem üldöztetett, a károsodott azonban azt bebizonyíthatja, hogy ki s kinek cselédje vagy marhája által és mikor történt a kártétel? akkor a károsodottnak szintén joga vagyon, a fentebbi szakaszok értelmében kárának és költségeinek meg-

térítését rövid uton, úgy a kártétel nemére szabott egyébkénti büntetést is az illető bíróság előtt a kártevő ellen követelni. (1840. IX. 18. §.)

A ki a kárban talált marhát behajtani nem engedi, vagy a behajtott akár saját, akár más marháját lopva vagy erőszakkal kiereszti: a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésén felül, mint erőszakoskodó, a kártétel minőségéhez és vétség fokozatához arányzott büntetéssel, a 9. §. 3-dik pontja értelmében, fenyittessék; hasonlóul büntetessék az is, a ki akármiféle kártételben találattván, zálogot adni vonakodik, vagy az adott zálogot lopva, vagy erőszakkal visszaveszi. (19. §.)

Ugyanazon erőszakoskodás fenyítéke alá esik az is, ki a csösznek, vagy a kárban lévő marhát behajtani, vagy a kártékony embert megzálogolni akarónak ellentáll, marhát behajtani nem engedi, vagy zálogot adni nem akar; a vérengzés esetében a büntető törvények rendeletének lévén helye. (20. §.)

A mezei vagy erdei csösznek ámbár magános, de határozott, világos kétségbe nem vonható hit alatti tanubizonysága, annak igazolására nézve, hogy a kár ki, vagy hány s mely marhák által, úgy kinek tulajdonában történt? midőn azt a kárnak, vagy erőszakoskodásnak való-sága gyámolítja, és semmi más ellenkező körülmény kétségesse nem teszi, oly erővel bír, hogy a bevádolt az őt terhelő vád ellen magát igazolni köteleztetik, — különben nemcsak a kárnak és költségeknek megtérítésében, de a kártételre szabott fenyítékben is elmarasztaltatik; ellenben a bevádlottnak oltalmára rendeltetik, hogy a bevádolt által előállított egy tanunak is szintén egyes, de nem merő tagadó hanem a tanuzott eset közvetlen tudomásán épült, s határozottan tett hit alatti vallása is elegendő arra, hogy a vádló csösz, egyéb terhelő adatok folytában a hitnek létételére ne bocsáttassék. Ilyes csöszöknek és felvigyázóknak tehát csak hiteles, jó erkölcsű és még büntetéssel meg nem rovott emberek és mindenkor csak az illető szolgabíró vagy kapitány jóváhagyása mellett, melyet azonban ez csak fontos, s az illető féllel előre közlendő okoknál fogva tagadhat meg — fogadtathatnak, kik mielőtt szolgálatukba beállítatnának, a szolgabíró vagy kapitány előtt az alább

foglalt hitet fogják letenni, különben tanuzásuk jelen szakaszban tulajdonított teljes próba erejével birni nem fog; a mi önként még inkább értetődik azokról is, kik már egyszer hamis tanúságtételben tapasztaltattak. (21. §.)

A kártételen kapott vagy onnan üldözöbe vett embert, habár nemes légyen is, más határban is, a hol t. i. üldözés közben eléretik, megzalogolni vagy addig, míg zálogot nem ad, letartóztatni, — a kárban talált, vagy onnan üldözöbe vett marhát pedig, habár nemeseké legyen is, behajtani lehet. (22. §.)

A vásárokra vagy máshova igyekező utasok, a kik rendes utakról letérve, a gyepeket vagy vetéseket gyalog, lóháton, kocsin, vagy marhákat hajtva gázolják, gázoltatják, lecsapásolják, úgy az út mellett fekvő földeknek termését s a füvet leéretik, lekaszálják, elorozzák, mindaddig üldöztethetnek, míg be nem éretnek; a midőn ha zálogot adni nem akarnak, a legközelebbi helység birája által mindaddig letartóztassanak, míg az általok okozott költségért, úgy a történetes vagy gondatlanságból történt kártételért egyszeresen, a vétkes gondatlanságból, vagy épen szántszándékból eredt károkért pedig kétszeresen, pénzben vagy zálogban eleget nem tesznek, — szerfölötti rovatás esetében a 34. §-ban alább rendelt orvoslásnak lévén helye; sőt szántszándékos kártétel súlyosabb fokozatának esetében a kártevő a kár másodszori megtérítésén kívül, egyéb a tetthez arányzott büntetéssel is lévén fenyeendő, ily esetben a büntetést a károsítónak törvényhatósága, mihelytja terhelő próbairatok mellett felszólíttatik, rendes törvényszéki eljárás útján végrehajtani köteles. Ha a kárt cselédtette, és az ura jelen volt, azért a kárra és költségekre nézve jót állani tartozik; a büntetést pedig, a mennyire tetteles részt vett a kártételben, annyiban a vétkes részvevésnek fokozatához képest hasonlóan szenvedendi. — Ha pedig a kártevő útas el nem éretett, az ellene szolgáló bizonyító iratok saját törvényhatóságával közöltetvén, az által akár nemes akár nemnemes, az okozott költségeknek egyszeres, a kárnak, annak gondatlanságból vagy szántszándékból eredett minémiségéhez képest, egyszeres vagy kétszeres megtérítésében, szóbeli rövid per útján elmarasztaltassék; sőt súlyosabb betudás esetében,

annak fokozata szerint kimondandó egyébkénti fenytékének elvétele végett, rendes büntető perbe idéztessék. Midőn azonban a bűn olyanoknak társaságában vitetett véghez, a kik ugyanazon megyében laknak, melyben a kártétel történt : ezen megye eleibe, és ugyanazon egy perbe léssen az idegen megyebeli bűnös is idézendő, és ítélendő. (23. §.)

864. §. Költségek.

A költségek közé számittatik : a becsüsök napibére, tartása, az alájok szükséges fogatoknak ára, a becsüsök utáni járás és egyéb fáradság díja; a midőn pedig az illető szolgabíró vagy kapitány közbejövetele szükséges leendő, ennek ugy a vizsgálatokra és bizonyságokra szükséges tanuknak járandósága, fuvarkölsége, és végre a kárban lévő s behajtott marhák tartása, valamint azoktól járó hajtópénz, mely minden darab szarvasmarhától, vagy lótól 6 krajczárban, sertéstől és kecskétől 3 krajczárban, egy juhtól, akár apró, akár nagy legyen, egy krajczárban, mind igaz törvényes értéküben értvén ezeket, általában határoztatik meg; a szárnyas állatok, ha behajtathatnak, darabjától szintén 3 igaz törvényes értékü krajczárookban léssen fizetendő, ha pedig agyon lövetnek, a tulajdonosnak ott hagyandók; mely hajtópénz az ellentállás, vagy behajtás meg nem engedése esetében mindenkor kétszeresen léssen megveendő. (1840 : IX. 24. §.)

Valamint a nemes, ugy nemnemes tartozik a fenirt költségeket, megbecsült károkat, s hajtópénzt, minekelőtte behajtott marháit vagy zálogát visszavehetné, a fenirt szabályok szerint előre lefizetni. (25. §.)

Azon esetben, ha a tetten rajtaért, vagy üldözés közben elfogott kártevőt, a káros, vagy annak megbizottja, csösze, az illető bíróságnak közbejötté nélkül önmaga zálogolta meg, és ezen törvény ellenére, vagy kelletinél nagyobb fizetéssel terhelné, a kártevő zálogának visszaváltását vagy a szerfölött megvett pénznek visszaitélését az illető bíróság előtt ugyanazon szóbeli per útján követelheti; a feljebbvitel is szintén azon módon a szolgabírótól a törvényszékre, királyi vagy kiváltságos városokban a

városi tanácshoz, az 5-ik §-ban megállapított mód szerint engedtetvén meg. (26. §.)

Midőn peres földről hajtatnak be a marhák, az azokra nézve fenálló törvényeknek rendeletei továbbá is fentartatnak. (27. §.)

Azon esetben, midőn a behajtott marhák iránt három napok alatt magát senki sem jelenti, rendeltetik :

a) A károsodott vagy behajtó tartozik az ilyenmü kártevő bitangmarhákat az illető szolgabíró- vagy kapitánynak bejelenteni, beküldvén egyszersmind az okozott károknak és költségeknek jegyzékét, ugy szintén arrólí tudósítását : valjon gondatlanságból, vagy szántszándékkal történt-e a kérdéses kártétel?

b) Eltelvén a törvényes 15 napok, ha ezen idő alatt sem jelentené magát a behajtott marhák tulajdonosa, akkor azon marháknak leírása országszerte közhírré tétessék.

c) Hogyha pedig a behajtott kártevő marhák tulajdonosa, bár honnan kitudatnék, akkor ő a törvényes 15 napok elteltével törvényesen intessék meg marháinak kiváltására, — mit ha újabb 15 napok alatt teljesíteni elmulasztana, vagy ha országszerte történt híresztelés után három hónapok lefolyása alatt a marhák tulajdonosának személye ki nem tudathatnék, akkor az illető szolgabíró vagy kapitány azon behajtott marhákat árverés útján adja el, és lehúzáván a bejött árukból a kárvallottnak illetőségét, úgy mindennemü, még a marhák tartására fordított költségeket is, a fennmaradandó pénzt szolgáltatassa a marhák tulajdonosának kezébe, vagy a mennyiben annak személye tudomásul nem lenne, mint bitangok árát az illető megyei vagy városi pénztárba.

d) Azon esetben, ha a károk és költségek felülmulnák az eladott barmok árát, akkor a hiányzó summa erejéig keletkező követelését a kárvallott szóbeli per útján veheti meg a marháknak kivilágosítható tulajdonosán ; sőt a mennyiben a kártétel minémüségehez képest, a pénzbeli bírságokon kívül egyéb büntetés is lenne jelen törvény által rendelve, köteles a tiszti ügyész azt a kártevő ellen szokott törvényszéki eljárás útján követelni.

e) Egyébként a kártevő bitang marháknak behajtása, vagy birói kézhez általadása, vagy legalább feljelentésé-

nek elmulasztása, nem különben abból eredő kölcsönös keresetekre nézve, tovább is fenmarad a hármaskönyv III-dik r. 33. czime, úgy az 1729 : 42-dik törvényczikkelynek rendelete. (28. §.)

865. §. Felügyelet és további vétségek.

Közös birtokban a közös csösznek szegődött bérét minden közbirtokos, birtokához aránylag tartozik fizetni; mely bér az illető szolgabíró előtt mind a köz-, mind a magános birtokoson, szóbeli per útján megvehető. (1840 : IX. 29. §.)

A ki a birtok őrzésével megbízva nem volt, és mégis a kártevőt a károsodottnak feladja, vagy a kárban levő marhát behajtja, nem csak a hajtópénzzel, hanem azon felül a kártételért jelen törvény értelmében fizetendő pénzbeli birsággal is megjutalmaztassék. (30. §.)

A ki az erdei- mezei- szőlőbeli vagy tócsoszt hivatalos kötelességében eljárása közben, vagy azért boszút állva, megveri, mint közfenyíték alá tartozó, a rendszerinti bíróság által nem csak a gyógyítási költségeknek megtérítésében, úgy a mennyire a megsértetett élelmének keresésére ideiglen, vagy orvosolhatatlan csonkítás esetében örökre alkalmatlanná lett, ebből eredő károsodásának pótlásában, és 24-től — 100 pforintokig terjedhető fájdalomdíjnak megadásában marasztaltassék, hanem azonfelül vétsége fokozatához képest, a büntető-köztörvény rendelete szerint is fenyittessék meg. (31. §.)

A mely csösz, pásztor, vagy szolga az urának vagy tisztjének, ennek nem léte esetében pedig a helységbeli előljárónak, ez pedig a károsítottnak s illetőleg az illető szolgabírónak vagy kapitánynak az előtte tudva lévő mezei, kerti, szőlőbeli, vagy erdei kárt harmad nap alatt be nem jelenti, a költségeknek egyszeres, úgy a kárnak, annak minémüségehez képest, egyszeres vagy kétszeres, a kivilágosítható kártevővel egyetemenbeni megtérítésén felül, a vétség fokozatához aránylag fenyittessék. (32. §.)

Másnak álló vagy folyó vizében, s csatornáiban halászó, csikászó, vagy pióczát szedő a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésével fenyittessék. (33. §.)

A ki az általa okozott károk becsüjét magára nézve

szerfölött nagynak és súlyosnak tartaná, szabadságában áll azon becsüt az illető szolgabíróval vagy kapitánynyal megvizsgáltatni, sőt úgy hozván magával a körülmények, mind a két fél által egyenlő számmal állítandó becsüsök és ahhozértők által, a mezei, kerti és szőlőbeli károkat ugyan az első becsü után harmad nap alatt — az erdei károkat pedig legfőlebb 15 nap alatt, még egyszer megbecsültetni, és ekkor ezen új becsü a szolgabíró vagy kapitány által is megvizsgáltatván, fog a kielégítés alapjául szolgálni. (34. §.)

A nagyobb és kisebb — közországos vagy posta-utakat, úgy olyakat, melyek az egész község által a mezei gazdaság, avagy a szomszéd helyek közti közlekedés végett mint közösök kihagyattak, és használtatnak, helyeikből kiszorítani, önkényleg más vonalra átalvinni, készakarva vagy gondatlanságból felszántani, elfoglalni, folyóárokkaival, vagy sűrű s ritkábban ásott gödrökkel, kellesténél, vagy a kiszabott szélességre nem ügyelve, összeszorítani, azoknak mellékén lévő élő sor- vagy karfákat és védczöveket, nemkülönbén azokon épült fá- vagy köhidakat, kirakott csatornákat, útmutató oszlopokat rongálni, vagy épen azoknak alkotó részeit fessegetni, ellopni, az okozott kárnak kétszeres, a vizsgálatra fordított költségeknek pedig egyszeres megtérítésén felül, a vétség és szántsándékos rossz akarat fokozatához mért fogházi büntetés alatt tiltatik; az okozott kárnak vagy foglalásnak azonnali helyrehozatása az illető szolgabíróhoz vagy kapitányhoz tartozván. (35. §.)

A határban levő dülő és mezei utak, melyek a földmivelés tekintetéből a helység lakosai — legyenek azok nemesek, vagy nemnemesek — valamint a határbeli birtokosok által, kik t. i. azon út közös használatában részt vesznek, tulajdonuknak kiterjedéséhez mért arány szerint, mindenkor járható állapotban tartassanak; mit ha az illető szolgabíró vagy kapitány felszólítására, és az általa rendelt időre nem teljesítenének, ennek kötelességében álland, azon rossz utat vagy hidat a vonakodó helység, vagy közbirtokosság költségére helyrehozatni, és egyszerismind a költségeket a vonakodón rövid szóbeli per utján meg is venni. (35. §.)

Aratók, nyomtatók vagy cséplők, ugy más bármely mezei munkát általában szerződés képen felvállalt munkások nem ritkán, nem ügyelvén szerződésökben foglalt lekötelezésökre, ennek a maga idejében vagy épen nem tesznek eleget, vagy bizván abban, hogy nyomban más munkást helyettök állítani nem lehet, szerfölötti kívánataiknak teljesülésére a földbirtokost kényök szerint uj alkukötésre kényszerítik; az ilyesek által gyakorlott visszaéléseknek zabolázására rendeltetik: hogy az aratót, nyomtatót vagy cséplőt rendes útlevel nélkül, a munkásnak lakhelyén kívül, bár ki is felfogadni ne merészelje. — Az elvállalt munka teljesítésétől vonakodó vagy megszőkött aratók, nyomtatók, cséplők pedig vagy más bármilyen mezei munkások, bárha időközben már más gazdánál be is állottak volna, nemesak az elsőbb elvállalt, de nem teljesített munkának a kötött alku szerinti megtevésére az illető szolgabíró vagy kapitány által szorittassanak, hanem azonfelül az okozott kárnak és költségek pótlása díjában, az elmulasztott és mezei munkára alkalmas napszámok helybeli folyó árának kétszeres megtérítésével büntetessenek. — Azon bérlő pedig, a kitől az ilykép csalfalkodó munkások elsőbbi kötelezésöknek teljesítésére az illető szolgabíró vagy kapitány által visszaállittattak, ugyanazon kárpótlást követelheti; hogyha azonban az ily bérlő aratót, nyomtatót vagy cséplőt rendes útlevel nélkül fogadott volna föl, a kétszeres vállalkozás miatt történhető visszaállításukból eredett kárát a törvénynek önmaga részéről lett megszegésének tulajdonítsa, s kárpótlást a munkásokon nem követelhet, — sőt részéről történt csábitgatás esetében még a 38. §. rendeletének is leendő helye.

Azon esetben pedig, midőn jégeső, vagy más elemi viharok által az aratásra, nyomtatásra, vagy cséplésre fel fogadott gabonában oly tetemes kár okoztatott, hogy a beállott munkások, a kötött szerződéshez képest, béröket ki nem kereshetik, az eredetileg kötött szerződés a munkásokra nézve kötelező erővel bírónak nem tekintetik, hanem új szerződésnek van helye; ugy mindazonáltal, hogy ha eziránt a munkást fogadó a munkásokkal meg nem egyezhetnék, azon kérdés fölött, ha az előbbeni szer-

zödés mogálljon-e? mindenkor az illető szolgabíró vagy kapitány, még pedig a legrövidebb idő alatt, tartozik ítéletet hozni, és addig, míg ítélet által a kérdés eldöntve nincsen, sem a munkásoknak új munkát vállalni, sem pedig a munkást fogadónak más munkásokat felfogadni szabad nem legyen.

Ugy szintén akár a munka bérének vagy élelmezésnek nem a szerződés szerinti kiszolgáltatása, akár a bérlett munkának egészben vagy részben más munkások javára juttatása, vagy más bármely, a tett szerződés megszegéséből eredett kérdésnek rövid útoni elintézése s bírálása szintén az illető szolgabíró vagy kapitányt illetendi; sőt ha a munkát tétető, akár a bérlett munka elvállalásából reménylett haszonnak megszorításával, akár a tett alknak bármiképeni megszegésével szántszándékosan okozott volna kárt, a bérlett munkások ezen kárúknak részeikrei kétszeres pótlását szintén summás uton követelhetik, — a feljebbvitelnek itt is az 5-ik §. értelmében lévén helye. (37. §.)

Más által alku szerint már felfogadott aratót, cséplőt vagy nyomtatót elcsalni általában tilalmas lévén, ha azt mégis valaki tudva merészlené, és az előbbi bérlő által törvényesen megintetve, az oly nemű munkásokat elbocsátani vonakodnék, a költségeknek egyszeres, és az okozott kárnak a 37-dik §. értelmében azon megszökött munkásokkal egyetemes megtérítésén felül, annyiszor a mennyi-szer az illető szolgabíró vagy kapitány által rövid úton a megyei vagy városi illető pénztár részére megveendő 20-tól 100-ig terjedhető ezüst forintokkal büntettetik. (38. §.)

A mennyire ezen mezei, kerti, szőlőbeli, erdei vagy közúton, s hidakon elkövetett károsításokat illető törvények az eddigiekkel összeütköznének, azok annyiban erőnélkülieknek és eltörölteknek nyilvánítatnak. (39. §.)

Jelen törvényben szabott fogsági büntetések, jelesül, a 8, 9, 18, 19, 23, és 35-dik §. alattiak, a mennyiben ezen szakaszok alatt foglalt vétségek a becstelenség bélyegét már önmagából a tett miségéből is, a vétkesre nem háritanak, t. i. a mennyiben azok lopást, rablást és a személyek erőszakos megtámadását, mint már általán a fenytő

törvények által tiltott vétségeket, magukban nem foglal-
nának, az ítéletben kimondott marasztalás erején túl becs-
telenséget, következőleg polgári jogainak habár ideigleni
megszorítását is, a marasztalatra nem vonják. (40. §.)

Midőn a marasztalt fél, avagy az egyetemes elmaraszt-
talás esetében, ő helyette társai, a marasztalási kárpótlást,
vagy birságot meg nem téríthetnék, nehogy a vagyonta-
lanság, vagy a vagyonnak eltitkolása a bűnre ösztönző
büntetlenségnek forrásává válhassék : a meg nem térített
pénzbeli mennyiségért igaz törvényes értékű 2 ezüst fo-
rintért egy napot számítván, fogsággal, mely azonban fél-
évnél hosszabb időre semmi esetben nem terjedhet, tegyen
eleget. Egyébként a fogság minémiségére rendeltetik :
hogy fentebb a 8, 9, 18, 19, 23 és 35-dik szakaszokban
rendelt fogsági büntetés, mely különben a 41-dik §. értel-
mében, a kimondott marasztalás erején túl, becszelenséget
magában nem foglal, vagy a mely a marasztalási mennyi-
ség meg nem téríthetése végett mondatik a marasztalatra,
tisztességes letartóztatásnál súlyosabbá nem tétethetik.
(41. §.)

Kendert vagy lent áztatni még magának a földesur-
nak is csak oly vizekben szabad, melyek a földesur, s ille-
tőleg a városi, vagy szabad községi tanács által e célra
kijelöltetnek; ha valaki az ellen cselekednék, és kenderét
vagy lenét más vizekben áztatná, azonfelül, hogy a beáz-
tatott kender vagy lent a csösznek bejelentése következ-
tében azonnal elhordatni köteles, ha pedig azt tenni nem
akarná, a helybeli városi vagy községbeli előjáróság által
a kender vagy len az ő költségén fog elhordatni : minden
beáztatott kévére számítandó és egészen a megyei vagy
városi pénztárba befolyandó egy kr. ezüst pénzbeni bir-
ságban, különösen a földesur az illető szolgabíró által ma-
rasztaltassék. (42. §.)

Az okozott költségeknek és károknak egyszeres pót-
lása mindenkor a károst illeti; a hol azonban a kártétel, a
költségeknek egyszeres megtérítésén felül a kárnak kétsze-
res pótlásával rendeltetik fenyítettetni, a kárnak ily módoni
másodszeri megtérítése, úgy szintén a hajtópénznek má-
sodszeri megfizetése, valamint egyéb, jelen törvényszaka-
szokban szabott pénzbeli birságok — ide nem értvén a 30,

31. és 37-ik §§-nak kivételképeni rendeletét — a megyei vagy városi pénztárt fogják illetni. (43. §.)

Mindazon esetekben, midőn a kártétel a már is fenálló törvények értelmé szerint hatalmasságbeli büntetést maga után vonó cselekedetből ered, a kárnak jelen törvény szerinti megtérítésén és a birságokban, úgy egyéb elmarasztalásokon kívül a hatalmaskodási közönséges törvényes per és birói eljárás a sértett félnek fenmarad (44. §.)

866. §. A csősz hitformája.

„Én N. N. esküszöm az egy élő istenre, hogy ezen gondviselésem alá bízott N. N. határra (vagy tagra), abban találtató mindennemű árkokra, kerítésekre, garádokra, gazdasági épületekre, kutakra, edényekre és szerszámokra, erdőkre, ültetvényekre, veteményekre és ezekből gyűjtött csomókra, keresztekre, boglyákra, ugyszintén az abban találtató közönséges utakra, azokon épült hidakra, karfákra, védfalakra, tilalom- és utmutató oszlopokra, minden tőlem kitelhető szorgalommal és hűséggel fel fogok vigyázni, és azokat bárminemű károktól oltalmazni; a kártevőket, személyválogatás nélkül, vagy megzálogolom, vagy nyomban lelkiismeretem szerint feljelentem és bevallom, más ártatlanra hamisan rá nem fogom, a felvigyázatot időközben hír nélkül el nem hagyom, s a mik gondviselésem alá bízottnak, mindazokról számot adok. Isten engem úgy segéljen!“ (1840 : IX.)

867. §. Kártevő marhák behajtása.

A mezei rendőrség (1840 : IX.) 28. §-a az előbbi törvényeknek mindazon rendszabályait fentartotta, melyek a kártevő bitang marhák behajtása vagy birói kézhez átadása, vagy legalább feljelentésének elmulasztása, nem különben az innen eredő kölcsönös keresetekre nézve a III : 33. és 1729 : 42. tczikkekben határozottak.

868. §. A behajtás nemei.

A behajtásnak három neme van, t. i. egyszerű behajtás, kárbóli behajtás és elhajtás.

Egyszerű behajtásnak — impulsio — oly földekről van

helye, melyek a tulajdonos által tilalmasoknak jelöltettek ki, — habár a behajtott marhák semmi vagy legalább becsü alá vehető kárt nem tettek is.

Kárbóli behajtás — *invagatio* — természetileg tilos földről, péld. vetésekből, kaszállóból stb. történik.

Elhajtás — *abactio* —, melynek színhelye a földbirtokos és marhatulajdonos közt a tulajdoniságra nézve még bíróilag el nem döntött kérdés alatt áll.

869. §. Szabályok a behajtás körül.

Minden tulajdonosnak joga van a tilalmasnak kijelölt helyen vagy kárban talált idegen marhákat behajtani és zálogul letartóztatni ¹⁾. (III : 33. 1728 : 42.) Az önhatalmu letartóztatás azonban legfeljebb három napig tarthat, mely idő alatt a bitangmarhát, az okozott károk és költségek megtérítése mellett, barátságos egyezség útján a tulajdonos visszaválthatja ²⁾.

Ha a három nap eltelt a nélkül, hogy a bitangmarhák tulajdonosa jelentkezett vagy a károsultnak elégtételt adott volna : ez utóbbi a letartóztatott idegen barmokat megyé-

¹⁾ Ha a behajtás nem sikerül, a mi főleg szárnyas állatoknál, vagy nyájtól eltévedt sertéseknél történhetik : a földtulajdonos a kárban talált állatot lelőheti ; az elejtett állatot azonban tulajdonosának visszaadni tartozik. Könnyen behajtható marhákra és nyájakra nézve ellenben jogai csak a behajtásig és letartóztatásig terjednek. Tömeges behajtásnál egy vagy legfeljebb annyi darabot, mennyinek értéke az okozott kár összegét fedezheti, — zálogban tartani elegendő, s ily zálogmarhát bírói kézhez átadni nem szükséges. (Dec. 5. marc.)

²⁾ A visszaváltás történhetik vagy más, alkalmas zálog adása vagy teljes kártérítés által. (1729 : 42. t. cz. 4. §. Dec. 7. 8. marc.) A kártérítés kiterjed :

a) a valósággal okozott károk becsértékére, mely ha a felek másképp nem egyezkedtek, a bíró és esküdtek által állapítandó meg. (III : 33. cz. 3. §. 1729 : 42. t. cz. 4. §.), — s melyet ha az elégtételre kötelezett elfogadhatónak nem találna, a szolgabíró által vezetendő újabb becsü alá terjeszthet; (1729 : 42. t. cz. 7. §.)

b) a behajtással egybekötött rendszerinti költségekre, hová különösen a hajtópenz, felügyeleti s élelmezési díjak stb. számíttatnak. (Dec. 6. marc.)

ben az alispánnak vagy szolgabirónak, városokban pedig a birónak azonnal bejelenteni és átadni tartozik. Az átadás és elfogadás vagy természetben vagy írásban történhetik. Előbbi esetben maguk a zálogmarhák adatnak és vétetnek át, utóbbiban pedig a károsult a behajtás helyét és idejét s a behajtott marhák nemét és számát írásban jelenti be. Ha az írásbeli átadás biróilag elfogadtatott, további hivatalos intézkedés nélkül a bitangmarhák többé ki nem szolgáltatathatnak. (II : 78.)

870. §. A bejelentés elmulasztása.

Ha a károsult fél a törvényes idő alatt a behajtást fel nem jelentette, s a zálogmarhákat birói kezekbe át nem szolgáltatatta : a három nap eltelte után minden napra 3. marcát vagyis 12 pftot birságul fizetni s ezenfelül kárt és költségeket megfizetni tartozik. (III : 33. cz. 1. §. 1729 : 42. t. cz. 2. §.) Mindazáltal a birság nem a zálogmarhák száma, hanem a behajtó birtokosok személyei szerint, — s ha a birtokosok maga valamely község vagy osztatlan állapotban levő testvérek volnának is, csupán egyszeres összegben számíttatik.

A zálogmarhák visszaváltására a törvényes három napi idő után még 15 nap engedtetik : ezen időtartamra a marcalis büntetés kétségtelenül, — a további időre pedig csak akkor szabandó ki, ha a behajtó, a bitangmarhák kiszolgáltatását hivatalos felszólítás után is megtagadta. (1749 : 42. t. cz. 3. §.)

871. §. Az elhajtás különösen.

Az elhajtás feltételezi, hogy a kártétel színhelye peres föld s hogy a legelő marhák tulajdonosa a kérdéses földön jogokat gyakorolni magát képesnek vélte. Az elhajtásból kifejlett peres igények miképi eldöntése tehát az utolsó évi tényleges és háborítlan birtoklástól függ. Ha ilyenén birtoklást az elhajtó bizonyíthat, az okozott károk és költségek, valamint a hatalmaskodási díj megtérítését, — sőt annak igazolása esetében, hogy ő, személyesen vagy megbízottja által a kártevőt, marháival a határból már kétízben kitiltotta, az elhajtott marha értékét is követelheti. (1729 : 42. t. cz. 9. §.) Ha ellenben az egy évi békés bir-

toklás a bitangmarhák tulajdonosa részére bizonyul be : a hatalmaskodási panasz és birság ez utóbbit illeti. (u. o. 10. §.)

872. §. Perék a behajtásból.

1. Marcalis vagy girás per, — indittatva a bitangmarhák tulajdonosa által a behajtó ellen, ha ez a zálogmarhákat a törvényes három nap alatt birói kézbe átadni, vagy a kiváltásra engedett tizenöt nap elteltével, a birói felszólítás daczára kiszolgáltatni vonakodik; kereseti alap III : 33. 1729 : 42.

2. Erőszakossági per, — indittatva a földbirtokos által a kártevő barmok tulajdonosa ellen, ha ez, egyenesen kárttenni akaró szándokkal járt el; kereseti alap 1729 : 42.

3. Erőszakossági per, — indittatva az által, ki elhajtás esetében egy évi folytonos és háborítlan birtokot mutathat ki, az elhajtó vagy illetőleg a marhák tulajdonosa ellen, a megelőző §-ban foglalt körülmények szerint és jogalapokon.

4. Erőszakossági per, — indittatva a földbirtokos által a marhák tulajdonosa vagy azok ellen, kik a behajtott barmokat a letartóztatás helyéről erőszakkal elviszik; kereseti alap II : 82.

5. Kártérítési per, — indittatva a behajtott marhák tulajdonosa által a behajtó ellen, ha ez a szükséges felügyelet elmulasztása miatt a zálogmarhákban kárt okozott; kereseti alap 1729 : 42. t. cz. 2. §.

II. FEJEZET.

Polgári vétségek.

873. §. A vétségek általában.

Minden vétségek általában megegyeznek abban, hogy valamely személy ellen merényeltetvén, oly törvényes rendszabályokat sértenek meg, melyekben a honpolgárok személye és vagyona biztosittatik; különböznek pedig annyiban, a mennyiben ártani akaró czélzathból vagy közönséges emberi gyarlóságból származtak; továbbá az

elkövetés módjában és eredményében a társulat közérdeke és nyugalma, vagy csupán egyesek jogai vannak megtámadva : amazok köz — s ez utóbbiak magánvétségek.

A magánvétségek ismét vagy a tiszti ügyész felperessége alatt, hivatalból üldöztetnek, s a tettes szándokához, a beszámítás fokaihoz s az elkövetett cselekvények mérveihöz képest, mint büntettek vagy egyszerű kihágások, a fenytő törvények szabályai szerint toroltatnak meg; vagy csupán a sértett fél kívánatára és személyes felperessége alatt lehetnek birói eljárás és határozat tárgyai, és állapítanak meg elégtételre kötelezettséget anélkül, hogy magukban véve, s büntényekkel kapcsolat nélkül ez utóbbiak szigorubb fenytéke által sujtatnának.

874. §. A polgári vétségek különösen.

A polgári vétségek közbüntettekkel vagy azok nélkül jönnek elő; s ehhez képest részint a bünfenyítő törvényekben meghatározott rendszerinti következményeket vonják maguk után, részint ezek mellett, vagy ezek nélkül csupán magánjogi keresetekre adnak jogot ¹⁾.

A polgári vétségek a magánjog tárgyait ez utóbbi tekintetben képezik, s a hatalmaskodás, okiratok megsértése vértagadás, álarczáság, és rágalom eseteiben jelenkeznek.

875. §. A hatalmaskodási vétségek átalában.

A hatalmaskodási vétségek azáltal követtetnek el, miszerint valaki, képzelt vagy valódi jogait megtorlandó, a törvényben kijelölt orvoslási módokat és birói segélyt el mellözi s az önbiráskodás erőszakos eszközéhez a törvényben tilos módon folyamodik ²⁾.

¹⁾ Így péld. a nemes ember megölése, tagcsonkítás stb. nagy hatalmaskodási vétséget képez, s mint ilyen, a polgári törvényekben meghatározott büntetésre és elégtételre szolgál alapul; de a polgári ügyut és magán elégtétel nem képez akadályt arra nézve, hogy a tettesre egyszersmind a bünfenyítő törvények szigora is alkalmaztassék.

²⁾ A hatalmaskodás ennél fogva mind a büntelen önvédelemtől (lásd f. 4. §.), mint az önhatalmu birtokba visszahelyezéstől (lásd f. 465. §.) világosan megkülönböztetendő. Ez esetekben az erőszak eszközét a törvény teszi jogossá, míg a hatalmaskodást, mint mások törvényileg biztosított érdekeinek megsértését világosan kárhoztatja.

A hatalmaskodási vétségek azon körülményekhez, melyek közt elkövettetnek, továbbá a vétségek fokozatához s a sértett fél személyiségéhez képest nagy — és kishatalmaskodási vétségekre osztatnak.

876. §. A nagyhatalmaskodás esetei.

A nagyhatalmaskodás (*potentia major*) esetei következők ¹⁾:

1. ha valaki nemes ember házába, vagy udvarába betör;
2. nemes embert törvényesen elfogadható ok nélkül letartóztat;
3. nemes embert testi sérelemmel vagy veréssel illet;
4. nemes embert megöl;
5. nemes ember állományos fekvő birtokát erőszakkal elfoglalja;
6. az ország nagybiráit, s ezek helyetteseit, az ország zászlóseit, a főispánokat, birákat, birói s egyházi küldötteket letartóztatja, vagy megsebesíti ²⁾;
7. a menleveleket megsérti; (1475 : 4. I : 14.)
8. az országgyűlési követeket, vagy ezek családjának tagjait tettelesen bántalmazza; (1723 : 7. t. cz. 8. 9. §§.)
9. az országgyűléshez folyamodókat panaszos előterjesztéseik miatt befogja, vagy megveri, vagy a megyegyűlésekre saját ügyekben menőket hasonló módon bántalmazza; (1495 : 4. I : 14.)
10. a katonai számadásokban, és vizsgálati ügyekben foglalkozókat ugyanezen sérelmekkel illeti; (u. o.)

¹⁾ A nagyhatalmaskodási vétségeket Korvin Mátyás és II. Ulászló királyaink törvényeiben olvassuk névszerint megnevezve (1486 : 15. 1492 : 56); és az időben a nagyhatalmaskodás egyedül az öt első esetre szorítkozott. A további esetek egész az 1723. évi országgyűlésig hűtlenségi vétségeket képeztek; a midőn a nagyhatalmaskodásnak öt első esete újból megerősítettvén, az utóbbiak a hűtlenségnek súlyosabb büntetése alul felmentettek s nagyhatalmaskodási vétségeknek nyilvánítottak. (1723 : 10.)

²⁾ Az említett köztisztviselők és hivatalos személyek ellen elkövetett sérelmek akkor is nagyhatalmaskodáskép büntetendők, ha a sértett felek születésöknél fogva a nemesség államával nem bírnának. (1492 : 70. 1495 : 4. 9. 1715 : 55. I : 14.)

11. testvérét, vagy vérrokonát megsebesíti; végre
 12. habár idegent is, valamely tagjában megcsonkít.
 (1495 : 4. I : 14.)

877. §. A nagyhatalmaskodás büntetése hajdan.

Régiebb törvényeink a nagyhatalmaskodási vétségek elkövetőire fej — vagy jószágvesztést határoztak. E büntetésnek az ítéletben vagylagosan fejeztettek ki : azok között választást tenni, s a végrehajtást a vétkesnek élete vagy javai ellen intézni a nyertes félnek állt jogában. (1351 : 9. 1486 : 55. 1492 : 74. 1729 : 34 I : 16. II : 55.) Mindazáltal az egyházi személyek, nők és rokonok, illetén vétség miatt, halálbüntetéssel azelőtt sem illettettek (II : 42. cz. 6. §. 1723 : 10.); de a fejeváltást mind az egyházi személyek az egyházi javakból (II : 42. 44. 47.), mind a nők a hitbér- és negyedjogból (II : 43.) megtéríteni tartoztak.

878. §. Büntetés az újabbi időkben.

A halálbüntetést a későbbi idők szelidebb szokásai jószágvesztéssel váltották fel (Sent. 4. 6. 9. 12. 16. 18. 20. 21. 27. 29. 32. at poen. maj. pot.), a következő szabályok szerint :

1. ha a nagyhatalmaskodás egyházi személyek által nemesek ellen, vagy ezek által egyházi személyek ellen követtetett el, az elmarasztalt fél saját személydíját (lásd f. 43. §.) teljes összegben fizetni (1439 : 38. 1495 : 19. II : 43.), ezen kívül az okozott kárt, elmaradt hasznot és a költségeket megtéríteni köteleztetett; (Dec. 5. ad poen. maj. pot.)

2. egyéb esetekben mindenekelőtt az egész személydíj volt fizetendő, mely az elítéltnak polgári minőségéhez képest számított, s kizárólag a nyertes felet illette; (II : 43. cz. 2. 3. §§.)

3. az elmarasztalt fél minden öt tulajdonul illető javait, melyek az eljáró törvényhatóság területén találtattak, elvesztette, — a jószágvesztés tehát sem az osztatlan gyermekek és testvérek illetőségeire, valamint egy harmadiknak jogaira (II : 60.) sem a más birói hatósághoz tartozó javakra (II : 65.) ki nem terjedt;

4. a jószágvesztés az ingóságokra nézve örökre mon-

datott ki; ellenben az elkobzott ingatlanokat az ítéletben kiszabott határidő alatt mind maga a vesztes fél, mind rokonai vagy szomszédai (II : 42. 43. 56. 60—64. 1729 : 34.) a közbecsárban visszaválthatták;

5. hasonló büntetés sújtotta azokat is, kik a nagyhatalmaskodást kiküldetés vagy megbizáskép követték el, vagy abban mint büntársak vettek részt; (II : 82. III : 26.)

6. az elkobzott javakból a személyi díj, a károk és költségek előlegesen levonandók s a nyertes félnek osztatlanul kiadandók voltak; a vagyon többi része pedig kétharmadrészben a bírót, s egyharmadrészben felperest illette. (II : 43. 57.)

879. §. Büntetés jelenleg.

Az előbbi §-ban előszámlált bírságok jelenleg is alkalmasak ugyan; azon eltéréssel mindazonáltal, hogy az elmarasztaló ítélet, legujabb törvényeink szellemében a jószágvesztésre ki nem terjedhet. Jelesül az 1852. nov. 29-én kelt ösiségi nyiltp. 1. §-ának azon határozata után, mely a kir. fiscus háramlási jogát a hűtlenség esetében — eltörölte, semmi kétség sem maradt fen aziránt, mikép a jószágvesztési büntetés többé nem alkalmaztathatik, s hogy a nyertes félnek az elmarasztalt javaira további igénye nem lehet, mint a mennyire a károkra és költségekre nézve megítélt elégtétel jogosítja.

880. §. Nagyhatalmaskodási per.

A nagyhatalmaskodási perben három fő mozzanatot kell kiemelniünk, — és ezek: a felperesség, a bírói illetőség és eljárás, és végre a pernek halál általi megszűnte.

881. §. Felperesség.

Hogy a sértett fél nagyhatalmaskodási keresetet indíthasson: erre azon személyi és vagyoni kellékeket kell kimutatnia, melyek az elkövetett vétséget törvény szerint nagyhatalmaskodássá minősítik. A felperességre mulhatlanul megkivántatik:

1. hogy a sértett fél a 876. §. öt első esetében nemeségét, s a többi esetekben azon minőségeket, melyekhez képest a sérelem, nagyhatalmaskodássá a sértett fél szemé-

lyiségénél fogva válik, — kétségenkülivé tegye ¹⁾); (Dec. 2. de act. pers.)

2. az okozott sérelem, szakértők lelete által tárgyilag is bebizonyíttassék ;

3. minden tetteges bántalmazásoknál szükséges annak kimutatása, hogy a sértett fél volt kihivott, — ha a surlódásra okot a sértett szolgáltatott (Dec. 8. ad poen. maj. pot.), vagy a kölcsönös vereség kezdője ki nem tudathatik (Sent. 20. u. o.) : ugy őt keresetjog nem illeti;

4. a lakházbai betörés, mely a nagyhatalmaskodásnak első esetét képezi, tényleges erőszakkal történtnek bizonyíttassék (Sent. 24. ad poen. maj. pot.), — az, hogy a ház egy harmadiknak tulajdona, mentségül nem szolgálhat; (Sent. 9. u. o.)

5. a nagyhatalmaskodás ötödik esete az állóványos fekvőbirtok elfoglalásában áll, — ha tehát külsőségek ellen (Dec. 14. ad. poen. maj. pot.), vagy habár országgyűlési követ jószágán, de annak távollétében követtetik el erőszak (Dec. 15. u. o.): nagyhatalmaskodási ügyuton kereset nem indíttathatik.

882. §. Birói illetőség.

A birói illetőség, az alperesekhez képest különbözik; jelesül :

1. nemesek és szabadosok, szabad kir. városok és nemes községek ellen első folyamodásilag a kir. tábla ítél ; (1729 : 34.)

2. ha a vétséget egyes polgárok követték el, a városi törvényszéktől nyernek ítéletet; (III : 10.)

¹⁾ A felperesség a születésénél fogva nemnemes nőt is illeti, ha férje a nemesség államával bir, — azon egész idő alatt, míg férje nevét viseli. (Dec. 9. ad poen. maj. pot.) Ellenben nagy hatalmaskodási keresetre nincsenek jogosítva :

a) azon nemesek, kiknek nemessége, lakhelyökön tudva nincsen ; (Dec. 6. u. o.)

b) azok, kiknek nemessége perkérdéssé vált, s illetékes ügyuton még meg nem állapított ; (Sent. 55. u. o.)

c) a szolgák, ha házi fegyelem útján uraik által megverettek ; (Dec. 4. u. o.)

d) a görög n. e. lelkészek nejei, kikre az egyháziak személyével egybekötött nemesség előjogai ki nem hatnak. (Sent. 36. ad poen. viol.)

3. egyéb nemnemesek az illető megye törvényszékéhez tartoznak ¹⁾;

4. ha a nagyhatalmaskodás több személyek közreműködésével vagy megbizásból származott, a büntársak a főalperes illetőségét követik. (II : 23. és orszb. szab. I. 32. §.)

883. §. Eljárás.

Az eljárás szabályai következők :

1. a keresetnek alapul a körülményekhez képest azon törvényhelyek szolgálnak, melyekben a nagyhatalmaskodás esetei megállapítvák; (lásd f. 876. §.)

2. az eljárás a törvénykezési szabályok szerint vezetendő (orszb. szab. I. 45. §.), s alperesnek a megjelenésre 30 napon, vagy ha a megyén kívül laknék, 45 napon, — azon esetben pedig, ha az országon kívül tartózkodnék, 60 napon túl nem terjedhető határidő szabandó (u. o. 54. §.); de ha a sérelem az országgyűlés tagjai ellen követtetett el, a tárgyalási határidő harmadnapra tüzetik ki; (1723 : 7. t. cz. 9. §.)

3. mind a bünszerzők, mind a megbizottak és bünrészesek ugyanazon keresetben idézendők ²⁾; (lásd f. 882. §. 4.)

4. a keresetben a megtámadás helye, ideje és egyéb körülményei (Sent. 3. 50. de act.), s ha birtokfoglalás történt, a birtoknak részletes leírása (II : 26. 82.) világosan kiteendő;

5. a bizonyítékok, határozathozatal és perorvoslatok

¹⁾ Ha a nagyhatalmaskodást az 1848. évi törvényhozást megelőzőleg jobbágyok és nemnemes szolgák követték el : a sértett fél az illető földesurhoz fordult a végett, hogy azonnal uriszéket hívjon össze s a sérelem tárgyában törvényt és igazságot szolgáltatasson. (III : 26.) A földesurak törvényhatósága megszűntetvén, mindazon perek, melyek addig az uriszéken láttattak el, a megyék állandó törvényszékeihez utasítottak. Innen ez utóbbiak illetősége a voltjobbágyok ellen indított nagyhatalmaskodási perekben. (1848 : XI.)

²⁾ A perbeállításra nézve előbbi törvényeink annyiban tettek különbséget, hogy mindenik alperes rendszerint különlegesen, — jobbágyok és nemnemes szolgák pedig, kik uraik mellett büntársakkép vagy megbizottakkép szerepeltek, ez utóbbiakkal együtt közvetve idéztettek meg. (II : 23. III : 26.)

a törvénykezési eljárás általános szabályai szerint érvényesítettnek ¹⁾).

884. §. A nagyhatalmaskodási pernek halál általi megszűntése.

A sérelem, melynek alapján nagyhatalmaskodási per indítható, részint a vagyon, részint a személy ellen követetik el. Az elfoglalt javak visszakövetelése s az okozott károk és költségek megtérítésére igény az örökösökre is át száll (II : 61.); ellenben a csupán személyes bántalmak, — ha akár a sértő fél a kereset beadása, akár a sértett a védelem előadása előtt meghalálnék : az örökösökre kiható erővel nem bírnak, és sem az előbbi esetben, felperes örökösei a keresetet be nem adhatják, sem más részről az alperesi jogutódok, védelemre és elégtételre nem kényszeríthetnek. (Dec. 2. ad act. maj. pot.)

885. §. Kishatalmaskodás vagy erőszakosság.

A jogtalan önbíráskodás minden egyéb nemei, melyek a fentebbi 876. §-ban nem említvék, s másnak vagyonában vagy személyében sérelmet okoznak : kishatalmaskodási, máskép az elkövetés módjához képest erőszakossági vétségeket (potentia minor s. violentia) képeznek. Az erőszakosság egyes esetei az illető helyeken már előadattak.

886. §. Az erőszakosság büntetése.

A büntetés kiszabása részint a sértő fél személyéhez, részint a sérelem elkövetéséhez képest különbözik; jelesül :

1. ha az erőszakosság nemesek közt követtetett el, büntetése 25 nehéz sulyu marca vagyis 100 pft; továbbá az elfoglalt vagy elvitt vagyonérték visszaadása, valamint az okozott károk, megszünt nyereség és költségek megtérítése; (1486 : 14. 1492 : 55. 1563 : 48. 1613 : 23. 1638 : 27. 1659 : 31. II : 67.)

2. ugyanazon büntetés sújtja a városi polgárokat (III : 9.), s a leányági nemeseket, ha az erőszakosságot amazok egymás között, s ez utóbbiak a nemesi jószág birtokában követték el; (lásd f. 120. §. 4.)

¹⁾ A nagyhatalmaskodásöt első esetében ügyvédi védelem visszahuzásának előbbi törvényeink szerint sem volt helye. (1550 : 56.)

3. káptalanok^v és conventek, szabad kir. és szabad városok, és nemes községek, mint testületileg egy nemes személyek (II : 46. 49. III : 19. 1647 : 81. 1649 : 18.), nem különben férj és nő (Dec. 18. ad poen. viol.) s az osztatlan örökösök (Dec. 17. 19. u. o.) mint jogilag egy személyek, hasonló birsággal s csupán egyszeresen illetetnek ;

4. az elmarasztalt nemnemesek büntetése, az elégtételen felül saját személydíjokban t. i. 40 ft. —, s kisebb esetekben 20 ft. birságban áll; (III : 26. Dec. 35. 76. ad poen. viol.)

5. a kiküldött, felfogadott, vagy megbízott büntársak, ha szolgálati viszonyokon kívül követtek el erőszakosságot, saját személyökben (1647 : 81. 1649 : 18. 1655 : 62.), a szolgálati személyek helyett pedig uraik, kiktől a meghagyás származott — felelnek; (1647 : 66. 1655 : 56.)

6. ismételt izekben elkövetett erőszakosságokért a birság annyiszor a mennyszer felszámítható és megítélendő (Dec. 9. ad poen. viol.), — valamint azon esetben is, ha azon egy tettes által ugyan, és egyidejűleg, de több személyek sértettek meg ¹⁾. (1613 : 23. 1729 : 42.)

A személydíj felperes és a bíró között egyenlően osztatik fel; a nemnemesek által fizetett birságok azonban kizárólag a nyertes felet illetik. (III : 26. Dec. 35. ad poen. viol.)

887. §. Erőszakossági perek.

Az erőszakosság részint jogos önhatalom használata által, részint bíróilag, — ez utóbbi esetben ismét rövidleges vagy rendes ügyuton toroltathatik meg. Mindezen esetekben fentebb a 464. és köv. §§. szabályai szolgálnak zsinórmértékül.

A bírói illetőség a rövid visszahelyezési és határpekben az alispáni széknél továbbá is meghagyatott (orszb. szab. I. 40. §.); egyéb erőszakossági esetek illetőségére, az

¹⁾ Az erőszakosság némely eseteiben a személydíjaktól különböző, meghatározott büntetések alkalmaztatnak; így a vízi járművekeni zsarolás 100 aranyra, a bírói zár alá vett erdők megsértése 200 ftra, a más hitvallásnak egyházi épületeinek elfoglalása 600 ftra, az idegen okiratok erőszakos visszatar-tása 500 ftra stb. büntettetnek.

eljárási szabályokra s a pernek halál általi megszüntetésére nézve a f. 882—884. §§. rendeletei tartandók szem előtt.

888. §. Az alaptalan feljelentés büntetése.

Ha felperes vagy nem helyes ügyutat választott, péld. örökösödési, vagy adóssági pert kellett volna indítania (1609 : 29. 1613 : 23.); vagy oly jószág visszaadását követeli, melynek addig birtokában nem volt (1613 : 23.), vagy minden elfogadható alap nélkül, csupán az ellenfél boszantása végett indít keresetet (u. o. és Dec. 21. 27. 30. ad poen. viol.); s mindezen esetekben erőszakossági büntetést kér alperes ellen : azon kívül, hogy nem igazolt keresetével elutasítatik, annyi s ugyanazon büntetésben lesz elmarasztalendő, mennyi és mely büntetés a kereset megállapítása esetében a sértő félre vagy felekre kiszabandó lett volna. (1613 : 23.)

889. §. Okiratok körüli vétségek.

Büntetésre méltóvá teszi magát mindenki az okiratok körül :

a) ki hamis okiratokat készít, ilyeneket tudva használ vagy valódiakat meghamisít, — mi a pecsétekre is alkalmazandó; (1723 : 11.)

b) idegen okiratokat letartóztat; (1659 : 43.)

c) a küldött leveleket, vagy okiratokat feltöri, elszakasztja, vagy egyébként használhatlanokká teszi. (1723 : 59.)

890. §. Hamis okiratok készítése vagy használása.

Hamis okiratok vagy pecsétek készítése, tudva használása vagy a valódiak meghamisítása részint magános részint hivatalos személyektől származhatnak, kik azon tényekről, melyek a hamis vagy meghamisított okiratban foglaltatnak, kiküldetésöknél és eljárásuknál fogva hiteles tanúságot tehetnek : a büntetés kiszabása a vétkesek ezen személyi minőségéhez képest különbözik.

891. §. A hivatalos személyek büntetése.

Ha hamis okiratot a káptalan vagy convent kiküldöttei állítottak ki akképen, hogy a beiktatásról valótlan je-

lentést tettek (lásd f. 383. §.) :⁷ megbélyegzéssel s örökös fogsággal, a királyi biztos pedig, hasonló esetben hűtlenséggel, vagyis fej- és jószágvesztéssel lakolt. (1435 : 8. 1492 : 43. II : 16.) Az előbbi büntetés sújtotta a káptalánok és conventek minden tagjait, ha tudva hamis okiratot adtak ki, s utóbbi az ország nagybiráit, ezek ítélőmestereit s egyéb közhitelű személyeket, kik a 889. §-ban a) alatt említett vétségekben bűnösöknek találtattak ¹⁾. (II : 16. 1492 : 43. 1723 : 9.)

892. §. A magánszemélyek büntetése.

Egyéb — magánszemélyek büntetése a czélba vett vagy okozott ártalom fokaihoz képest különbözik, — jelsül :

1. ha a hamisítási vétségek által más személy élete ellen törnek, halállal, —

2. ha valakit életétől és javaitól kivántak megfosztani, halállal s az okozott károknak és költségeknek megtérítésével (1723 : 11.), —

3. ha ily vétséget egyedül a vagyoni érdekek ellen követtek el, a károk és költségek megtérítésén kívül becselenséggel, — végre

4. ha a csekélyebb mérvű hamisítási tények efféle súlyosító körülményektől nem kísértetnek : a vétség fokozatához képest biróilag mérséklendő büntetéssel büntetendők. (1723 : 13.)

893. §. Idegen okiratok letartóztatása.

Az idegen okiratok letartóztatása akkor válik büntetésre méltóvá, ha jogtalanul történt ²⁾, s birói megintés

¹⁾ Az 1852. nov. 29.-kén kelt ősiségi nyiltp. 1. §-ának analogiájánál fogva, mint fentebb a 879. §-ban megjegyeztetett, a jószágkobzás hűtlenségi büntetésül többé nem szabathatik, — ehhez képest a közhitelességű személyek ellenében is a következő §-ban említett büntetésnemeket véljük alkalmazandóknak.

²⁾ Az okiratok visszatartóztatása jogosan is történhetik, ha azok valakinél, valamely kötelezettség teljesítésének biztosításául, s meghatározott időre, zálogul tételnek le (1659 : 43.); vagy azok kiszolgáltatása birói határozat folytán megtiltatik. El-

után is folytattatik. Jogtalan letartóztatás vétsége terheli azokat is, kik az őrizetökre bizott okmányokat, a jogközösségnél fogva érdekelt felekkel közleni hivatalos felszólítás után is vonakodnak (1729 : 38.); valamint a hiteles helyeket, ha a levéltárukban őrzött okiratokat felkeresni s hiteles másolatban kiadni hivatalos megkeresés után sem akarják. (1723 : 43.)

894. §. Az okiratok visszakövetelésének módjai.

Valamely okirat visszaadása vagy közlése iránti kérelmét annak tulajdonosa vagy önállólag vagy járulatkép intézheti a bírósághoz. Az előbbi esetben felperes, — annak kimutatása mellett, hogy a birói megintés előrebocsátatott, keresetét, az 1659 : 43. t. czikkre alapítva, alperes személyi illetőségéhez ¹⁾, azon kérelemmel nyújtja be, hogy ez utóbbi, a jogtalanul visszatartott okirat kiadására ítéletileg s a törvényes büntetés terhe alatt szoríttassék.

Az utóbbi esetben hasonló kérelemmel alperes állhat elő, ha valamely dolog kiadása vagy kötelezettség teljesítése végett perbe vonatván, védelmét oly okiratokra véli alapíthatni, melyek felperesnél tartóztatnak. Felperes, ha az okiratok létezését tagadja, azoknak hitalatti felfedezésére kényszeríttethetik. (1659 : 43. 1655 : 24. és 298. dt.)

895. §. A jogtalan visszatartás büntetése.

Ha az okiratok visszatartása jogtalanak bizonyult be : a vétkes fél, az előbbi §-ban szabályozott eljárás folytán 500 pftnyi pénzbírságban, — és pedig annyiszor, a mennyiszor a birói meghagyásnak eleget tenni elmulasztott —

---

lenben oly körülmények, melyeknél fogva valaki a birtokában levő idegen okiratot sajátjának tartja (Sent. 3. ad rep. litt.), vagy annak birtokához szerződés útján jutott (Dec. 1. u. o.) : az okirat kiadásának megtagadására okul nem szolgálhatnak, következményök csak az, hogy a jóhiszemű letartóztató a büntetés alul felmentetik.

¹⁾ Az okirat visszaadása végetti perekben előbbi törvényeink szerint az alispán vagy szolgabíró ítélte. (1659 : 43. 1715 : 28. 1729 : 35.) A határozathozatal jelenleg azon törvényszéket illeti, melynek kerületében alperes, állandó lakását tartja. (orszb. szab. I. 30. §.)

lesz elmarasztalendő, — a birság kétharmadrészben felpe-
rest, s egyharmadrészben a bíróságot illetvén (1622 : 14.
1659 : 43.); ha pedig a vádlott mind a kérdéses okiratnak
nála létezését tagadásba vette, mind a felfedező esküt le-
tenni vonakodik : azok iránt, mik az okiratban foglaltat-
nak, örök szavatosságra (1622 : 14. t. cz. 4. §.), — és ha az
eltitkolt okiratot netán a nyertes fél ellen használhatná,
örökhallgatásra köteleztetik. (1622 : 75.)

896. §. Elvesztett okiratok megsemmisítése.

Ha a személy, kinek birtokában valamely okirat jog-
talanul tartoztatik, a tulajdonos előtt ismeretlen : annak
kinyomozását, — s ha nem jelenkeznék, az okirat megse-
mmisítését kell kérelmeznie, a következő szabályok szerint :

1. a megsemmisítés iránti folyamodás a folyamodó
félnek személyes bíróságához nyújtandó be, s ebben az ok-
irat kelte és tartalma lehetőleg pontosan körülírandó;
(orszb. szab. I. 160. §.)

2. a bíróság a folyamodás következtében hirlapi kö-
rözvényt bocsát ki oly felszólítással, hogy az, ki az elvesz-
tett okirat birtokában van, azt a körözvény hirlapi első
megjelenésének napjától számítandó egy év alatt, netáni
igényeivel együtt a felszólító bírósághoz annál bizonyo-
sabban benyujtsa, minthogy ellenkező esetben az, érvény-
nélkülinek fog biróilag kimondatni; (161. §.)

3. ha ily igény a kitűzött egy évi határidő alatt be-
nyújtatik : annak tárgyalása rendes szóbeli eljárás útján
történik; ellenben, ha egy év lejártá után sem igény nem
támasztatik, sem a körözött okirat be nem mutattatik : fo-
lyamodó újabb kérelmére a bíróság az elvesztett okiratot
semmisnek és érvénytelennek végzésileg kimondja, s e ha-
tározatát szintén hirlapilag köztudomásra hozza ¹⁾. (162. §.)

897. §. A küldemények megsértése.

Az okiratok, melyek valakire küldeménykép bizattak,
megsértethetnek feltörés, elfogás, letartóztatás vagy elsik-
kasztás által. Mindazok, kik magukat ily vétségben bünö-

¹⁾ Mily eljárás követendő az elvesztett váltók megsemmisítése tár-
gyában : alább a harmadik részben fog meghatározatni.

sökké tették, világos adósságkép summás uton behajtandó 100 pftnyi pénzbírságra, s a netáni károk és költségek megtérítésére ítéltetnek. (1723 : 59.)

898. §. Vértagadás.

Vértagadás — *proditio fraterni sanguinis* — a polgári vétségeknek azon nemét képezi, melynélfogva valaki azon czélből, hogy birtokot nyerjen, vagy az őt osztály szerint csak részben illető birtokjogot az egész vagyona kiterjessze — vérrokonát negyediziglen, a vérségi összeköttetésből származható törvényes jogaitól megfosztani törekszik. Ily vétket követ el az is, ki az említett izekben rokonainak valamelyikét alaptalanul elmebetegnek nyilvánítani, s ezáltal annak javait, habár csak használati joggal, saját birtokába juttatni akarná. (1723 : 46.)

Az adományozás fenálltával azok is e vétekbe estek, kik az egész családot illetett javakat, új adomány czimén, az érdekelt örökösök elhallgatásával csupán saját részökre kérték; mint szintén a nőörökös, ki a mind két ágat illetett javokban a vérrokonok eltitkolásával kérte magát fiusíttatni. (I : 38.)

A vértagadók az elfoglalni czélzott javak elvesztésével és becstelenséggel büntettetnek ¹⁾.

899. §. Álarczásság.

A ki magának jogtalanul idegen családi, vagy nemesi vezeték- és előnevet, czimet és jogokat tulajdonít, s ez uton annak, kinek nevét bitorolja, vagy egy harmadiknak megrottására törekszik: polgári vétekben lesz bünössé, mely álarczásságnak — larva — neveztetik. Büntetése, mint a vértagadásnak, öröksholgaság volt, mely a vétkes fél örököszeit csak akkor sujtotta, ha az álnevet, vagy családi jogokat, megintés után és tudva tovább is bitorolták, — ez eseten kívül az utóbbiak becsületvesztéssel lakolnak. (II : 16. 1723 : 46.)

¹⁾ A büntetéshez hajdan szolgáltság is járult. A vértagadó a megtagadott rokonnak hatalmába adatott, s ennek elhunytáig szolgálai ellátásban részesült. (I : 39. cz. 2. §.)

900. §. Perek a vértagadás és álarczáság körül.

A vértagadási és álarczásági perek közös szabályai :

1. hogy csupán vérrokonok által, — és pedig előbbi esetben a negyedizigleni, s utóbbiban a családnak, melybe a vétkes, név- és jogbitorlás útján betolakodni szándékozott — vérszerinti tagjai által indittathatnak; (I : 38. 39. II : 16. 1723 : 46.)

2. hogy a perek a bűn nagyságához s a büntetés súlyosságához képest első bíróságilag a királyi ítélő tábla által láttatnak el. (1723 : 12.)

901. §. Rágalom.

Rágalomnak — dehonestatio — nevezetik azon polgári vétség, melynélfogva valaki másnak becsületét ¹⁾ valamely büntetésre méltó tettnek alaptalan ráfogása által, ártani akaró szándokból, szóval, írásban vagy egyéb ismerető jelekkel megsérti ²⁾.

902. §. A rágalom büntetése.

A rágalmi vétség, a sértett fél személyiségéhez képest egyszerű és minősített lehet : a kiszabandó büntetés fokozatait e különbség határozza meg.

Az egyszerű rágalmak büntetése 100 pft, mely birság egyharmadrészben a felperest, s kétharmadrészben a bírót illeti. (II : 72. 86. 1722 : 57.)

¹⁾ A becsületvesztettek, rágalmazás végett keresetet senki ellen sem indíthatnak. (lásd f. 38. §.)

²⁾ A rágalmat a nagy — és kishatalmaskodási sérelmekről annak szóbelisége különbözteti meg. Egyébiránt a vádképen felhozott nemszabados tettnek vagy büntettnek bebizonyítása a rágalomnak büntethetőségét elenyészteti; ennélfogva sem a feljelentő, ki más személy ellen, igazolt vádat emel, sem a peres fél, ha ellenfele vagy ennek tanúi ellen oly körülményeket bizonyíthat, melyek azoknak hitelét s eskürei képességét elenyésztetik : rágalmi perben el nem marasztaltathatnak. Megjegyzendő végre, hogy a rágalomból személyhez kötött jog és kötelezettség ered, s hogy eszerint a kereseti jogot a sértett elhunytá, s az elégtételi kötelezettséget a sértő fél halála végkép megszünteti.

A minősített rágalmak, melyek az országgyűlés helyén, vagy országgyűlési tagok ellen merényeltetnek (1723 : 7.); s melyeknél fogva valaki a nemest becstelennek vagy nemnemesnek nevezi (II : 36.), avagy másnak nemességét konokul tagadja (II : 23.) : kizárólag a sértett fél részére esendő 200 ftnyi pénzbírsággal büntettetnek. (II : 36.)

A minősített rágalomnak azon neme különösen, melynél fogva valaki a bíróság ellen, vagy annak színe előtt sértő kifejezést használ, vagy a tartozott tisztelettel össze nem férő valamely tette vesz magának szabadságot : sértésnek hivatik, és 100 ftnyi pénzbírsággal, — melyet a hely színén azonnali lefizetés, vagy legalább zálogadás egy negyedrésze részére leszállíthat — büntettetik ¹⁾. (II : 69. 86.)

¹⁾ E nemét a sérelemnek törvényeink (1635 : 89. 1649 : 94. 1655 : 108. 1723 : 57.) különösen kárhoztatják, s a bíróságot, mely ellen elkövettetett, feljogosítják arra, mikép a törvényesen megállapított pénzbírságot, az eljárás formáságainak mellőzésével, minden idézés, kihallgatás és vizsgálat nélkül kimondhassa, és határozatát nyomban végrehajthassa.